

INFORMACJA

**o istotnych problemach
wynikających z działalności i orzecznictwa
Trybunału Konstytucyjnego**

Warszawa 2006

Niniejsza informacja została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego w celu **przedłożenia Sejmowi i Senatowi** na podstawie art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. nr 102, poz. 643 ze zmianami). Zgodnie ze zwyczajem informacja taka jest przygotowywana co roku.

Doroczne informacje przedkładane do 2004 r. koncentrowały się na problemach wynikających z działalności i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego każdorazowo w roku minionym. Informacja przedłożona w 2005 r. została poszerzona o podsumowanie wyników badania realizacji orzeczeń Trybunału, wydanych w kilku poprzednich latach, w działalności prawodawczej.

Nowością w tegorocznej informacji są refleksje poświęcone wybranym problemom wykonywania kompetencji Trybunału, sformułowane na podstawie bogatych doświadczeń w okresie od wejścia w życie Konstytucji z 1997 r. do 2005 r. (część I), a także problemowy przegląd orzecznictwa Trybunału dotyczącego relacji między prawem polskim a prawem Unii Europejskiej (część III). W obu wypadkach chodzi o sprawy, które mają istotne znaczenie dla wszystkich uczestników procesu legislacyjnego.

Aktualne problemy związane z realizacją orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w działalności prawodawczej są omówione w części II. Syntetyczny przegląd dorobku Trybunału w roku 2005 zawiera część IV.

Żywimy przekonanie, że forma tegorocznej informacji ułatwi jej Adresatom, na początku prac Sejmu V kadencji i Senatu VI kadencji, poznanie problemów funkcjonowania i dorobku orzeczniczego Trybunału Konstytucyjnego.

SPIS TREŚCI

I. WYKONYWANIE KOMPETENCJI TRYBUNAŁU KONSTITUCYJNEGO W ŚWIEŁLE ORZECZNICTWA W LATACH 1998–2005 (WYBRANE ZAGADNIENIA)	
1. Pozycja ustrojowa TK w świetle Konstytucji RP z 1997 r.	7
2. Przedmiot i wzorce kontroli	11
3. Niektóre problemy dotyczące uprawnień do inicjowania kontroli norm prawnych	22
4. Kontrola prawa sprawowana przez TK a stanowienie i stosowanie prawa	32
5. Sposób formułowania wyroków	35
6. Niektóre skutki wyroków	37
7. Szczególne problemy dotyczące prewencyjnej kontroli norm prawnych	44
8. Wybrane zagadnienia procedury	48
9. Rola zdań odrębnych w sprawach z zakresu kontroli norm prawnych	52
10. Funkcja sygnalizacyjna	53
II. PROBLEMY ZWIĄZANE Z REALIZACJĄ ORZECZEŃ TRYBUNAŁU KONSTITUCYJNEGO W DZIAŁALNOŚCI PRAWODAWCZEJ	
1. Uwagi ogólne	55
2. Przykłady wyroków wymagających szybkiej reakcji prawodawcy, które dotychczas nie zostały wykonane	57
3. Wyroki, które nie zostały wykonane przed upływem ustalonego przez Trybunał terminu odroczenia	59
4. Problem niewykonania wyroku TK wydanego w trybie kontroli prewencyjnej	62
5. Wskazania luk i uchybień w systemie prawa pozostające bez reakcji adresatów	62
6. Wnioski dla praktyki	63
III. RELACJE MIĘDZY PRAWEM POLSKIM A PRAWEM UNII EUROPEJSKIEJ W ORZECZNICTWIE TRYBUNAŁU KONSTITUCYJNEGO W LATACH 1997–2005	
1. Fundamentalne problemy stosunku Konstytucji RP do prawa UE i warunków członkostwa Polski w UE (wyrok w sprawie K 18/04)	65

2. Rozwiązanie konfliktu między zakazem konstytucyjnym a międzynarodowym zobowiązaniem Polski w sprawie europejskiego nakazu aresztowania (P 1/05)	71
3. Ocena konstytucyjna ustawowych regulacji ustrojowych związanych z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej	74
4. Udział Polski w procesie integracji europejskiej a wykładnia prawa krajowego	79
5. Kwestie jeszcze nierozstrzygnięte w orzecznictwie TK	83

IV. GŁÓWNE KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI I ORZECZNICTWA TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO W ROKU 2005

1. Informacje ogólne	86
2. Węzłowe problemy dotyczące treści ustawodawstwa	89
3. Działalność pozaorzecznicza	100

Z a ł ą c z n i k i

1. Dynamika liczby spraw w TK w latach 1998–2005	107
2. Podmioty inicjujące postępowanie przed TK zakończone wyrokiem w sprawach rozpoznanych od wejścia w życie Konstytucji z 1997 r. do końca 2005 r.	110
3. Rodzaje rozstrzygnięć zawartych w wyrokach TK w latach 1998–2005	112
4. Przegląd zdań odrębnych do orzeczeń TK wydanych od wejścia w życie Konstytucji z 1997 r. do 2005 r.	113
5. Postanowienia sygnalizacyjne od wejścia w życie Konstytucji z 1997 r.	126
6. Przegląd treści wyroków Trybunału Konstytucyjnego zapadłych w 2005 r.	129
7. Wykaz orzeczeń TK cytowanych w „Informacji” (wraz z danymi o miejscu publikacji)	172

I

WYKONYWANIE KOMPETENCJI TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO W ŚWIEŁLE ORZECZNICTWA W LATACH 1998–2005 (WYBRANE ZAGADNIENIA)

1. Pozycja ustrojowa TK w świetle Konstytucji RP z 1997 r.

Sądowa kontrola konstytucyjności prawa stanowi nieodzowny element demokratycznego państwa prawnego. Obowiązywanie konstytucji jako fundamentu porządku prawnego wymaga zgodności ustaw i innych aktów normatywnych z normami konstytucyjnymi. Musi zatem istnieć mechanizm skutecznej kontroli tej zgodności przez czynnik fachowy i podporządkowany wyłącznie konstytucji, niezależny od czynników politycznych, które decydują o kierunkach bieżącego prawodawstwa. Wysoka ranga i niezależność sądu konstytucyjnego w państwie świadczą o tym, że konstytucja jest w tym państwie rzeczywiście najwyższym prawem.

Polska zalicza się do grupy państw europejskich, w których realizowany jest model scentralizowanej kontroli konstytucyjności prawa, powierzonej wyspecjalizowanemu organowi sądowemu. Model ten jest charakterystyczny dla krajów, które w XX wieku doświadczyły rządów autorytarnych i totalitarnych (Niemcy, Austria, Włochy, Hiszpania, Portugalia, większość państw Europy Środkowej i Wschodniej). Różni się on od modelu, w którym kontrola konstytucyjności prawa powierzona jest najwyższej instancji sądownictwa powszechnego, a także od modelu dopuszczającego incydentalną kontrolę konstytucyjności ustaw przez sądy stosujące prawo.

Dotychczasowa ewolucja pozycji i roli Trybunału Konstytucyjnego przebiegała w trzech etapach. W pierwszym z nich, od powołania TK na mocy ustawy konstytucyjnej z 26 marca 1982 r.¹ do zmian konstytucyjnych w 1989 r., Trybunał miał ograniczone kompetencje w zakresie kontroli konstytucyjności ustaw i legalności aktów podustawowych w ramach systemu niedemokratycznego. W drugim etapie, trwającym od 1989 r. do wejścia w życie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Trybunał wykonywał rozszerzone kompetencje w ramach demokratycznego państwa prawnego i w warunkach realnych gwarancji niezawisłości sędziowskiej, jednak przy istotnym ograniczeniu wynikającym z utrzymania

¹ Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. nr 11, poz. 83).

mechanizmu swoistej kontroli orzeczeń o niekonstytucyjności ustaw przez Sejm. Obecny, trzeci etap, zapoczątkowało wejście w życie Konstytucji z 1997 r., która (z zastrzeżeniem dwuletniego okresu przejściowego przewidzianego w art. 239) uczyniła Trybunał organem kontroli prawa sprawowanej w pełni niezależnie od władzy ustawodawczej, wyposażając wyroki Trybunału w moc powszechnie obowiązującą.

Konstytucja z 1997 r. wyraźnie umiejscawia Trybunał Konstytucyjny w obrębie władzy sądowniczej: dotyczące go przepisy (art. 188–197) zamieszczone są głównie w rozdziale VIII, zatytułowanym „Sądy i Trybunały”. TK jest organem niezależnym od władzy ustawodawczej i wykonawczej, mającym jednoznaczne usytuowanie w systemie podziału i równowagi władz (por. art. 10 i 173 Konstytucji).

Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego są wybierani przez Sejm – każdy tylko na jedną, trwającą dziewięć lat kadencję – spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą (art. 194 ust. 1 Konstytucji) i posiadających kwalifikacje wymagane przez ustawę do zajmowania stanowiska sędziego Sądu Najwyższego lub Naczelnego Sądu Administracyjnego (art. 5 ust. 3 ustawy z 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym²). W sprawowaniu swojego urzędu są oni niezawisli i podlegają – jako jedyna grupa sędziów Rzeczypospolitej – wyłącznie Konstytucji (art. 195 ust. 1 Konstytucji). Wybór sędziów TK przez Sejm stanowi jeden ze środków kreacyjnych władzy ustawodawczej w stosunku do władzy sądowniczej w ramach podziału i równowagi władz. Nie narusza to zasady niezawisłości sędziowskiej, której gwarancją są w szczególności wysokie wymagania fachowe i etyczne obowiązujące przy wyborze. Sędziowie TK nie są przedstawicielami sił politycznych reprezentowanych w Sejmie i mają obowiązek orzekania według swojego najlepszego, wolnego od nacisków zewnętrznych rozumienia Konstytucji. Sędzia TK nie może należeć do partii politycznej ani związku zawodowego, nie może też prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów (art. 195 ust. 3 Konstytucji).

Według Konstytucji z 1997 r. do właściwości Trybunału Konstytucyjnego należy orzekanie o konstytucyjności i legalności aktów normatywnych oraz badanie zgodności z Konstytucją celów i działalności partii politycznych (art. 188), rozstrzyganie sporów kompetencyjnych między centralnymi konstytucyjnymi organami państwa (art. 189), a także stwierdzanie przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta i powierzanie tymczasowego wykonywania obowiązków Prezydenta Marszałkowi Sejmu (art. 131 ust. 1).

W zakresie badania aktów normatywnych przedmiotem lub wzorcem kontroli mogą być nie tylko akty prawa wewnętrznego, lecz także umowy międzynarodowe. Przedmiotem kontroli pod względem zgodności z Konstytucją może być

² Dz. U. nr 102, poz. 643 ze zm. (dalej: ustawa o TK).

każda umowa międzynarodowa. Umowa podlegająca ratyfikacji może przy tym zostać poddana badaniu przez Trybunał także przed jej ratyfikowaniem przez Prezydenta (podobnie jak ustawa przed jej podpisaniem).

Konstytucja z 1997 r. szeroko określa krąg podmiotów uprawnionych do inicjowania postępowania w sprawie konstytucyjności aktów normatywnych. Po pierwsze, poszerzony został krąg podmiotów uprawnionych do składania wniosków w trybie kontroli abstrakcyjnej (niezależnej od konkretnego przypadku stosowania normy). Po drugie, każdy sąd uzyskał prawo do występowania do TK z pytaniem prawnym. Po trzecie, do polskiego systemu prawnego została wprowadzona nowa instytucja – skarga konstytucyjna, przysługująca „każdemu”. Skarga konstytucyjna stanowi szczególną formę konkretnej kontroli norm prawnych, a zarazem jest specyficznym środkiem ochrony wolności i praw jednostki.

Z zaakcentowaniem przynależności Trybunału Konstytucyjnego do władzy sądowniczej wiązało się zniesienie możliwości inicjowania kontroli norm przez Trybunał z urzędu. Obecnie ma on wykonywać swoje kompetencje kontrolne w tym zakresie jedynie z inicjatywy uprawnionych – określonych bezpośrednio w Konstytucji – podmiotów.

Zmianom ustrojowym dokonany w 1989 r. towarzyszyło powierzenie Trybunałowi Konstytucyjnemu prewencyjnej kontroli ustaw przed ich podpisaniem oraz umów międzynarodowych przed ich ratyfikowaniem przez Prezydenta RP. Właściwość TK w tym zakresie istnieje także na gruncie obecnie obowiązującej Konstytucji (art. 122 ust. 3–4 i art. 133 ust. 2).

W latach 1989–1997 Trybunał Konstytucyjny posiadał kompetencję do ustalania powszechnie obowiązującej wykładni ustaw. W tym okresie Trybunał, na wniosek uprawnionych organów, podjął 85 uchwał ustalających taką wykładnię, przyczyniając się do wyjaśnienia treści prawa i ujednolicenia jego stosowania w czasie wzmożonej działalności prawodawczej oraz niedostatecznej spójności i czytelności ustaw. Konstytucja z 1997 r. zniósła instytucję powszechnie obowiązującej wykładni ustaw.

Od ustalania powszechnie obowiązującej wykładni ustaw – w celu zapewnienia jednolitości stosowania niejasnego prawa – należy odróżnić wykładnię ustaw dokonywaną przez Trybunał w zakresie, w jakim jest to konieczne do wykonywania kompetencji w dziedzinie kontroli norm, stanowiącą immanentny element tej kontroli.

Począwszy od wejścia w życie ustawy z 28 lipca 1990 r. o partiach politycznych³ TK posiada także kompetencje w zakresie orzekania o zgodności celów lub działalności partii politycznych z Konstytucją. Kolejna, obowiązująca obecnie ustawa o partiach politycznych, uchwalona 27 czerwca 1997 r.⁴, przewiduje podobne kompetencje, z tym że nie operuje już pojęciem zakazu działalności partii politycznej, ujmując sankcję w postaci wykreślenia partii z ewidencji przez sąd

³ Dz. U. nr 54, poz. 312.

⁴ Dz. U. z 2001 r. nr 79, poz. 857 ze zm.

prowadzący tę ewidencję jako następstwo orzeczenia TK o niezgodności jej celów lub działalności z Konstytucją. Kompetencje Trybunału w omawianej sferze, do 1997 r. niemające wyraźnych podstaw konstytucyjnych, mają obecnie podstawę w art. 188 pkt 4 Konstytucji.

Konstytucja z 1997 r. przyniosła zasadniczą zmianę, jeśli chodzi o skutki orzeczeń (wyroków) Trybunału Konstytucyjnego. Mają one obecnie moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne (art. 190 ust. 1 Konstytucji). Wchodzą one w życie z dniem ogłoszenia w odpowiednim organie publikacyjnym, jednak Trybunał może określić inny termin utraty mocy obowiązującej wadliwego aktu normatywnego (art. 190 ust. 3 Konstytucji).

Pomijając treść regulacji przejściowej zawartej w art. 239 ust. 1 Konstytucji (rozpatrywanie przez Sejm niektórych wyroków TK jako nieostatecznych), która obowiązywała do 17 października 1999 r., należy podkreślić, że wyroki Trybunału są ostateczne i wywołują w sposób bezpośredni skutki prawne wynikające z obowiązującej regulacji konstytucyjnej.

Ostateczność i powszechnie obowiązująca moc wyroków TK, z którymi wiąże się brak weryfikacji rozstrzygnięć Trybunału przez jakiegokolwiek inny organ władzy publicznej, nie mogą być rozumiane jako usprawiedliwienie pasywności lub opieślatości prawodawcy w sytuacji, gdy z wyroku Trybunału wynika konieczność wprowadzenia odpowiedniej pozytywnej regulacji „naprawczej”. Jest to kwestia należytego wykonywania orzeczeń TK, której poświęcona jest II część „Informacji”.

Funkcjonowanie Trybunału od wejścia w życie Konstytucji z 1997 r. do końca 2005 r. uzasadnia tezę, że w praktyce jest on niemal wyłącznie organem kontroli norm. W tej dziedzinie TK wydał w tym czasie 514 wyroków, czyli orzeczeń o charakterze merytorycznym. Wyrokami z zakresu kontroli norm są w szczególności wszystkie wyroki wydawane w trybie skargi konstytucyjnej (por. art. 79 ust. 1 Konstytucji), Trybunał może bowiem kontrolować w tym trybie jedynie konstytucyjność podstawy normatywnej aktu stosowania prawa w indywidualnej sprawie skarżącego, nie zaś tenże akt jako taki.

Trybunał Konstytucyjny nie ma kompetencji do kontrolowania aktów stosowania prawa w sprawach indywidualnych, w szczególności orzeczeń sądów, co różni go od niektórych innych sądów konstytucyjnych w Europie. Tylko w jednym wypadku ustawa upoważnia Trybunał do tymczasowej ingerencji w sferę stosowania prawa: art. 50 ustawy o TK dopuszcza, w sytuacjach wskazanych w tym przepisie, wydanie przez Trybunał postanowienia tymczasowego o zawieszeniu lub wstrzymaniu wykonania orzeczenia w sprawie, w związku z którą została wniesiona skarga konstytucyjna. Jest to jednak środek tymczasowego zabezpieczenia interesu prawnego skarżącego, a nie środek kontroli konstytucyjności stosowania prawa. Ewentualne korygowanie skutków zastosowania normy prawnej uznanej następnie wyrokiem TK za niekonstytucyjną należy do kompetencji innych organów (por. niżej, 6.4).

Do stycznia 2006 r. do Trybunału nie wpłynął ani jeden wniosek o rozstrzygnięcie sporu kompetencyjnego między centralnymi konstytucyjnymi organami państwa, co być może jest uwarunkowane z jednej strony ograniczeniem kręgu podmiotów uprawnionych do inicjowania postępowania w tych sprawach (art. 192 Konstytucji), a z drugiej strony specyficznym rozumieniem sporu kompetencyjnego (por. art. 53 ustawy o TK).

Trybunałowi przedstawiono dotychczas tylko dwie sprawy z zakresu badania zgodności z Konstytucją celów lub działania partii politycznych, a konkretnie – zgodności z Konstytucją postanowień statutów partii. Obie zostały przedstawione przez Sąd Okręgowy w Warszawie, prowadzący ewidencję partii. Wyrok zapadł tylko w jednej z tych spraw (dotyczącej statutu partii Chrześcijańska Demokracja III RP, *Pp 1/99*⁵), natomiast w drugiej sprawie (zmiany w statucie partii Samoobrona RP, *Pp 1/02*) postępowanie zostało umorzone z powodu wycofania przez Sąd Okręgowy w Warszawie wniosku o zbadanie konstytucyjności zgłoszonych zmian w statucie partii, w związku z rezygnacją partii z tych zmian.

Nie było wreszcie potrzeby wykonywania „awaryjnych” kompetencji Trybunału, przewidzianych na wypadek zaistnienia przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta RP.

Ważniejsze liczby dotyczące orzecznictwa TK w omawianym okresie zawarte są w załącznikach 1–3.

Dalsze uwagi będą dotyczyć funkcjonowania tych przepisów Konstytucji i ustawy o TK, które Trybunał stosuje jako organ kontroli norm prawnych.

2. Przedmiot i wzorce kontroli

2.1. Akt normatywny jako przedmiot kontroli

Trybunał bada ustawy i inne akty normatywne (por. art. 188 Konstytucji). Przeważnie kontrola ta, zgodnie z wnioskiem organu uprawnionego do jej inicjowania, dotyczy poszczególnych unormowań, wyrażonych w jednym lub kilku przepisach.

Dla ustalenia, czy Trybunał jest właściwy do dokonania kontroli określonego aktu (lub jego części), decydujące znaczenie ma to, czy jest to akt normatywny. Trybunał Konstytucyjny przyjmuje, że akt normatywny jest aktem ustanawiającym normy prawne, a więc reguły o charakterze generalnym (skierowane do pewnej klasy adresatów wyróżnionych z uwagi na jakąś ich wspólną cechę, a nie indywidualnych) i abstrakcyjnym (ustanawiające wzory zachowań, nie zaś dotyczące konkretnego zachowania).

⁵ Sygnaturę z symbolem „Pp” nadaje się sprawom, w których przedmiotem kontroli są cele lub działalność partii politycznej. Objaśnienie znaczenia symboli występujących w sygnaturach spraw rozpoznawanych w zakresie kontroli norm zawarte jest IV części „Informacji”, w przypisach 27, 29, 30 i 32–34. Informacje o miejscu publikacji orzeczeń cytowanych w „Informacji” zawarte są w załączniku 7.

Treść normatywna może być zamieszczona także w akcie, któremu nie nadano formy powszechnie obowiązującego źródła prawa (por. katalog takich źródeł w art. 87 Konstytucji). Na przykład w sprawie *SK 38/01* Trybunał orzekł o niekonstytucyjności obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie sprostowania błędów w części dotyczącej jednego z przepisów kodeksu karnego. TK uznał, że zakwestionowany punkt obwieszczenia zawiera „nowość normatywną”, gdyż sprostowania dokonano w tym wypadku na podstawie porównania pierwotnie opublikowanego tekstu ustawy z tekstem podpisanym przez Prezydenta, który jednak nie był tekstem przyjętym przez Sejm i Senat. Podobnie w sprawie *U 5/98* Trybunał przyjął, że normatywny charakter ma obwieszczenie Prezesa Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast określające wysokość normatywów miesięcznych spłat kredytu mieszkaniowego. TK stwierdził, że badane obwieszczenie konkretyzuje normy prawne zawarte w ustawie, dlatego jest aktem wykonawczym w stosunku do ustawy, choć nie mieści się w konstytucyjnym katalogu źródeł prawa powszechnie obowiązującego.

Z drugiej strony jednostka redakcyjna aktu nominalnie zaliczanego do źródeł prawa powszechnie obowiązującego nie może być uznana za część aktu normatywnego, a tym samym być przedmiotem kontroli sprawowanej przez TK, jeżeli z jej brzmienia nie można wyprowadzić norm o charakterze generalnym i abstrakcyjnym. Na przykład w sprawie *U 5/02* Trybunał nie znalazł treści normatywnej w zaskarżonej części załącznika do rozporządzenia Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej, wydanego w celu dostosowania administracji dróg publicznych do nowej struktury administracji publicznej. Trybunał uznał, że zaskarżony fragment załącznika do rozporządzenia nie zawiera treści normatywnych, lecz jest jedynie aktem indywidualno-konkretnym, którego skutki wyczerpały się przez jednorazowe zastosowanie.

2.2. Problem kontroli zaniechań prawodawczych

TK nie ma kompetencji do orzekania o zaniechaniach prawodawcy polegających na niewydaniu aktu normatywnego, choćby obowiązek jego wydania wynikał z norm konstytucyjnych. Jednocześnie Trybunał przyjmuje, że w przypadku aktu normatywnego wydanego i obowiązującego ma on, w ramach swej kompetencji do badania tego aktu, możliwość dokonania oceny jego konstytucyjności (lub jego części) również z tego punktu widzenia, czy w zaskarżonym unormowaniu nie brakuje elementów, bez których, ze względu na naturę danej regulacji, może ono budzić wątpliwości natury konstytucyjnej. Zarzut niekonstytucyjności może więc dotyczyć zarówno tego, co prawodawca unormował, jak i tego, co w akcie normatywnym pominął, choć, postępując zgodnie z Konstytucją, powinien był unormować. Stanowisko to, wyrażone jeszcze w poprzednim stanie konstytucyjnym (por. orzeczenie w sprawie *K 25/95*), pozostaje aktualne także na gruncie Konstytucji z 1997 r. (por. wyroki w sprawach: *K 37/97*, *K 37/98*, *SK 7/00*, *SK 22/01* i *K 8/03*).

Można zatem powiedzieć, że TK władny jest kontrolować tzw. pominięcia prawodawcze (zwane niekiedy „względny zaniechaniami prawodawczymi”).

Tylko w 2005 r. Trybunał 8 razy stwierdził niekonstytucyjność regulacji prawnej z powodu pominięcia prawodawczego. Treść taką mają np. wyroki: z *12 stycznia 2005 r.*, *K 24/04* (brak kompetencji komisji Senatu odpowiadającej kompetencji komisji Sejmu w zakresie opiniowania projektów aktów prawa wspólnotowego); z *31 stycznia 2005 r.*, *SK 27/03* (brak możliwości żądania w odwołaniu uchylecia decyzji Prezesa UOKiK w całości); z *14 marca 2005 r.*, *K 35/04* (brak sądowej kontroli postanowienia prokuratora o wynagrodzeniu biegłego); z *5 lipca 2005 r.*, *SK 26/04* (brak możliwości wniesienia zażalenia na zamianę kary porządkowej grzywny na karę pozbawienia wolności).

W wypadku orzeczenia przez TK o niekonstytucyjności pominięcia ustawodawczego ocena, czy wyrok TK bezpośrednio zmienia stan normatywny, czy też konieczna jest jeszcze interwencja ustawodawcy, zależy od treści badanej regulacji i rodzaju stwierdzonej niekonstytucyjności. Stan prawny powstały po orzeczeniu przez TK o niekonstytucyjności pominięcia może stać się źródłem niepewności co do rzeczywistej treści prawa. Żaden przepis nie reguluje bowiem skutków takiego orzeczenia, w szczególności nie rozstrzyga jednoznacznie, czy orzeczenie TK o pominięciu „samoczynnie” uzupełnia badane unormowanie o treść konieczną z racji konstytucyjnych, czy też jedynie zobowiązuje ustawodawcę pozytywnego do dokonania odpowiedniego uzupełnienia. Dlatego w każdym wypadku względ na pewność prawa wymaga pilnego dostosowania tekstu ustawy do wymagań określonych w wyroku TK (por. niżej, II.2).

2.3. Problem kontroli aktów uchylonych

Utrata mocy obowiązującej kwestionowanego aktu normatywnego przed wydaniem wyroku przez Trybunał rodzi konieczność umorzenia postępowania (art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o TK).

W orzecznictwie Trybunału utrwalił się pogląd, zgodnie z którym uchylenie przepisu nie zawsze jest równoznaczne z utratą mocy obowiązującej w rozumieniu ustawy o TK. O utracie mocy obowiązującej można mówić dopiero wtedy, gdy zakwestionowany przepis nie może już być podstawą indywidualnych aktów stosowania prawa. Możliwość zastosowania przepisu uchylonego nie może być jednak utożsamiana z każdą sytuacją, w której organy państwowe powołują się na ten przepis (por. postanowienia w sprawach *SK 4/03* i *SK 8/04* oraz wyroki w sprawach: *P 4/99* i *K 7/00*).

Nowelizacja ustawy o TK z 2000 r.⁶ przyniosła rozwiązanie problemu usunięcia skutków zastosowania niekonstytucyjnego przepisu, który w całości utracił

⁶ Ustawa z dnia 9 czerwca 2000 r. o zmianie ustawy o Trybunale Konstytucyjnym oraz ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 53, poz. 638).

moc obowiązującą. W art. 39 ustawy dodano ust. 3, w myśl którego postępowanie przed TK nie ulega umorzeniu na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 3, jeżeli wydanie orzeczenia o akcie normatywnym, który utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia, jest konieczne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw. Trybunał przyjmuje, że konieczne jest zawsze ustalenie, czy między daną regulacją a ochroną konstytucyjnych praw i wolności zachodzi związek odpowiadający trzem warunkom: po pierwsze, przepis będący przedmiotem oceny zawiera treści normatywne odnoszące się do sfery praw i wolności konstytucyjnie chronionych; po drugie, nie istnieje inny instrument prawny (poza ewentualnym uznaniem przepisu za niekonstytucyjny), który mógłby spowodować zmianę sytuacji prawnej ukształtowanej definitywnie, zanim ten przepis utracił moc obowiązującą; po trzecie, ewentualna eliminacja tego przepisu będzie stanowić skuteczny środek przywrócenia ochrony praw naruszonych obowiązywaniem kwestionowanej regulacji prawnej (por. wyroki w sprawach: *SK 16/00*, *P 10/01*, *SK 20/01*, *SK 41/01*, *SK 20/03* i *SK 31/04*).

Jeżeli postępowanie toczy się w trybie skargi konstytucyjnej, to wątpliwości co do zastosowania art. 39 ust. 3 ustawy o TK (zakaz umorzenia postępowania mimo ustania mocy obowiązującej) Trybunał rozstrzyga zgodnie ze swoistym domniemaniem potrzeby dokonania kontroli norm w celu ochrony naruszonych wolności lub praw (por. wyrok w sprawie *SK 9/00*).

2.4. Problem kontroli niestosowanych już aktów powojennych

Niejako odwrotny problem pojawia się w przypadku przepisów, które dotychczas nie zostały wprowadzić formalnie uchylone, ale których znaczenie normatywne wyczerpało się („skonsumowało się”) w przeszłości, np. przez jednorazowe zastosowanie wyłącznie do stanów faktycznych istniejących w jednym momencie należącym już do przeszłości. Wątpliwości co do dalszego obowiązywania przepisu *prima facie* „skonsumowanego” Trybunał rozstrzygał nie według jakiejś sztywnej, abstrakcyjnie ustalonej reguły, lecz uwzględniając całokształt okoliczności dotyczących treści i skutków zaskarżonych każdorazowo przepisów prawnych.

W sprawie zakończonej wyrokiem z 14 listopada 2000 r., *K 7/00* Trybunał uznał swą właściwość do badania przepisu ustawy komunalizacyjnej z 1990 r. w zakresie, w jakim dotyczy składników mienia ogólnonarodowego używanych przed wejściem w życie tej ustawy jako siedziby organów terenowych, których zadania zostały z tym dniem przejęte przez organy gminy innej niż gmina miejsca położenia tego mienia. Skoro bowiem proces komunalizacji został rozciągnięty w czasie, to nie można wykluczyć, że w przyszłości będą jeszcze wydawane decyzje stwierdzające nabycie mienia komunalnego.

Inny był wynik wszechstronnej oceny, która legła u podstaw wydanego w pełnym składzie, przy czterech zdaniach odrębnych, *postanowienia z 28 listopada 2001 r.*, *SK 5/01*, umarzającego postępowanie zainicjowane skargą konstytucyjną

przeciwko art. 2 ust. 1 lit. e dekretu z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Przepis ten wywołał z mocy samego prawa (*ex lege*) skutki polegające na przejściu na własność Skarbu Państwa, z dniem wejścia dekretu w życie, określonych nieruchomości ziemskich. Uznając, że moc prawna art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej wyczerpała się wraz z realizacją celu tego przepisu, czyli wraz z przejściem na własność Skarbu Państwa określonych nieruchomości, Trybunał doszedł do wniosku, że przepis ten, choć formalnie nigdy nieuchylony, utracił moc obowiązującą w rozumieniu ustawy o TK. Okoliczność, że organy administracji i Naczelny Sąd Administracyjny w swoich rozstrzygnięciach nadal przywołują wskazany przepis dekretu, nie oznacza, iż jest on przez nie stosowany. O jego stosowaniu nie można obecnie mówić dlatego, że nie stanowi on podstawy rozstrzygnięcia istoty sprawy: prowadzone aktualnie postępowania dotyczą nie przejęcia nieruchomości rolnej na podstawie dekretu, lecz stwierdzenia nieważności decyzji wydanej w przeszłości. Przywołanie omawianego przepisu ma w takich wypadkach charakter wtórny i służy ustaleniu, czy w przeszłości w związku z przejmowaniem konkretnej nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa doszło do rażącego naruszenia prawa.

Jednocześnie TK uznał, że w omawianej sprawie nie ma podstaw do zastosowania art. 39 ust. 3 ustawy o TK (omówionego wyżej). Po upływie ponad 50 lat od przeprowadzenia reformy rolnej zmiany o charakterze społecznym i ekonomicznym stały się bowiem nieodwracalne i ani względy społeczne, ani względy prawne nie pozwalają na przywrócenie stanu poprzedniego. Relacje między aktami stanowiącymi podstawę przejęcia gruntów i dysponowania nimi a instrumentami prawnymi, którymi dysponuje TK przy wykonywaniu swoich konstytucyjnych kompetencji, nie pozwalają skonstruować rozwiązań, które pogodziłyby prawa osób, których pozbawiono własności, z legalnie nabytymi prawami beneficjentów reformy rolnej.

Trybunał stwierdził, że sprawa legalności działania władz państwowych narzuconych Polsce w roku 1944 należy dziś do sfery ocen historycznych i politycznych. Oceny te nie mogą być przenoszone bezpośrednio na sferę ukształtowanych wówczas stosunków prawnych. Brak konstytucyjnoprawnej legitymacji PKWN, KRN czy Rządu Tymczasowego, a także wątpliwa legitymacja organów istniejących później, nie może prowadzić do ignorowania faktu, że efektywnie wykonywały one władzę państwową, a ich akty ukształtowały stosunki prawne w różnych dziedzinach życia społecznego. Upływ czasu, który z punktu widzenia prawa nie jest zjawiskiem obojętnym, nadał tym stosunkom trwałość i dziś są one podstawą egzystencji znacznej części społeczeństwa polskiego.

Opinie sędziów, którzy złożyli zdania odrębne w omawianej sprawie, dotyczą nie problemu merytorycznej zasadności skargi konstytucyjnej, lecz wyrażają jedynie w kwestii formalnej, dotyczącej dopuszczalności skargi, pogląd przeciwny do tego, jakim kierowała się większość sędziów Trybunału. Treść zdań odrębnych sugeruje raczej, że podjęcie przez TK merytorycznej oceny dekretu nie prowadzi-

łoby do podważenia jego skutków. Bezsporne jest natomiast, że wyrok Trybunału nie może zastępować ewentualnej interwencji prawodawcy w dziedzinie stosunków własnościowych (por. cytowane niżej postanowienie w sprawie *SK 8/04*).

W 2005 r. Trybunał Konstytucyjny rozpoznał nowe skargi konstytucyjne przeciwko dekretowi o przeprowadzeniu reformy rolnej, również w tym wypadku umarzając postępowanie (*SK 4/03*; por. niżej, 5.2).

Ponadto *postanowieniem z 6 kwietnia 2005 r., SK 8/04* Trybunał, na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o TK, umorzył postępowanie w sprawie zainicjowanej skargą konstytucyjną m.in. przeciwko art. 1 dekretu PKWN z 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa, z powodu utraty jego mocy obowiązującej. Dekret ten został uchylony w 1990 r., a przy tym nie może już być podstawą żadnych indywidualnych aktów stosowania prawa. W uzasadnieniu Trybunał stwierdził, że nie ma podstaw do zastosowania art. 39 ust. 3 ustawy o TK, ponieważ nawet ewentualne orzeczenie o niekonstytucyjności zaskarżonego przepisu nie doprowadziłoby do unicestwienia skutków prawnych, jakie przepis ten wywołał. Wyrok TK nie przywróciłby skarżącym ich utraconej własności samoczynnie, a jedynie otwierałby drogę do wzruszenia ewentualnych prawomocnych orzeczeń sądowych, ostatecznych decyzji administracyjnych lub innych indywidualnych rozstrzygnięć w ich sprawie. Takich zaś aktów indywidualnych na podstawie dekretu z 12 grudnia 1944 r. nigdy nie wydano, ponieważ wywołał on skutki z mocy samego prawa. Ewentualna zmiana stosunków własnościowych w odniesieniu do upaństwowionych lasów (podobnie jak np. w sprawie gruntów przejętych na cele reformy rolnej) wymagałaby odpowiednich działań ustawodawczych, skądinąd dotychczas niepodjętych.

2.5. Problem kontroli aktów prawa miejscowego

Akty prawa miejscowego nie mogą być przedmiotem kontroli abstrakcyjnej, ponieważ nie należą do żadnej kategorii aktów normatywnych wymienionych w art. 188 pkt 1–3 Konstytucji. Niewyjaśniona w orzecznictwie w sposób definiacyjny jest natomiast kwestia, w jakich sytuacjach i w jakim zakresie dopuszczalne jest badanie takich aktów w trybie kontroli konkretnej, inicjowanej skargą konstytucyjną (por. art. 79 ust. 1 Konstytucji i postanowienie w sprawie *Ts 139/00*) lub pytaniem prawnym sądu (por. art. 193 Konstytucji).

Szczególne trudności sprawiał problem badania w trybie skargi konstytucyjnej konstytucyjności miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Po pewnych wahaniach w orzecznictwie, w wydanym w pełnym składzie *postanowieniu z 6 października 2004 r., SK 42/02* Trybunał uznał niedopuszczalność kontroli miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Plany te są bowiem aktami prawa miejscowego szczególnego rodzaju, plasującymi się między klasycznymi aktami normatywnymi a klasycznymi aktami indywidualnymi. Specyfika miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sprawia, że nie może

on podlegać kontroli sprawowanej przez TK. Nie istnieją rozwiązania ustrojowe i proceduralne, które pozwalałyby Trybunałowi na badanie stanów faktycznych determinujących treść postanowień planu zagospodarowania przestrzennego. Trybunał nie ma też kompetencji do dokonywania oceny stosowania prawa przez organ gminy ustawowo upoważniony do uchwalania planu.

Wyłączenie możliwości badania konstytucyjności miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego przez TK nie oznacza, że zainteresowane podmioty są pozbawione możliwości inicjowania sądowej kontroli zgodności tych planów z obowiązującym porządkiem prawnym. Kontrola uchwał organów samorządu terytorialnego ustanawiających akty prawa miejscowego należy bowiem do sądów administracyjnych (art. 184 zdanie drugie Konstytucji), podczas gdy do Trybunału należy kontrola ustaw i rozporządzeń, na których podstawie samorząd terytorialny realizuje swoje kompetencje w zakresie planowania przestrzennego.

2.6. Problem kontroli umów międzynarodowych i aktów organizacji międzynarodowych

Zgodnie z art. 188 pkt 1 Konstytucji przedmiotem kontroli Trybunału są umowy międzynarodowe zarówno ratyfikowane (za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie lub bez takiej zgody), jak i niewymagające ratyfikacji. Właściwość Trybunału Konstytucyjnego do orzekania w sprawach zgodności umów międzynarodowych z Konstytucją nie jest przy tym uzależniona od trybu wyrażania zgody na ratyfikację umowy; dotyczy ona zarówno umów ratyfikowanych za zgodą wyrażoną w ustawie, jak i tych, które zostały ratyfikowane za zgodą udzieloną w referendum ogólnonarodowym (art. 90 ust. 3 Konstytucji).

W kwestii zgodności umowy międzynarodowej z Konstytucją wydane zostało dotychczas tylko jedno orzeczenie TK: *wyrok z 11 maja 2005 r., K 18/04*, dotyczący członkostwa Polski w Unii Europejskiej (omówiony niżej, III.1).

Trybunał uważa, że niedopuszczalna jest kontrola konstytucyjności umowy międzynarodowej w całości już wykonanej, która wywołała skutki wobec obywateli państw obcych. Przykładem tego rodzaju umowy jest umowa międzynarodowa dotycząca wypłaty odszkodowań czy restytucji mienia (por. postanowienie w sprawie *SK 31/99*).

W literaturze prawniczej sporna – i dotychczas niewyjaśniona w orzecznictwie TK – jest kwestia kompetencji TK, do kontroli aktów organizacji międzynarodowych, w tym tzw. aktów prawa pochodnego (wtórnego) wydawanych przez instytucje Wspólnot Europejskich (por. niżej, III.5).

Właściwość TK niewątpliwie obejmuje badanie konstytucyjności polskiej ustawy służącej implementacji prawa Unii Europejskiej (por. *wyrok z 27 kwietnia 2005 r., P 1/05*, omówiony niżej, III.2).

2.7. Kontrola treści aktu a kontrola kompetencji prawodawczej i trybu wydania aktu

Orzekając o zgodności krajowego aktu normatywnego lub umowy międzynarodowej z Konstytucją, Trybunał bada zarówno treść takiego aktu lub takiej umowy, jak i kompetencję prawodawczą oraz dochowanie trybu wymaganego przepisami prawa do wydania aktu lub do zawarcia i ratyfikacji umowy (art. 42 ustawy o TK).

W wyroku z 24 czerwca 2002 r., *K 14/02* (sprawa nowelizacji ustawy lustracyjnej) Trybunał w pełnym składzie, przy pięciu zdaniach odrębnych, przyjął, że w sytuacji, gdy zarzuty kierowane są zarówno pod adresem treści aktu prawnego, jak i trybu jego uchwalenia, można ograniczyć rozpoznanie sprawy do zarzutów proceduralnych. Jeśli się okaże, że kwestionowany przepis został uchwalony z naruszeniem obowiązującej procedury, to będzie to wystarczającą podstawą uznania jego niekonstytucyjności i nie będzie potrzeby orzekania o jego meritum (podobnie np. w sprawie *P 11/02*).

Trybunał dotychczas nie ustosunkował się do kwestii nieuregulowanej wyraźnie w ustawie o TK: czy może poddać kontroli zaskarżoną regulację z punktu widzenia kompetencji normotwórczej i trybu wydania aktu, jeżeli zarzuty podmiotu inicjującego postępowanie dotyczą wyłącznie treści aktu. Problem ten wiąże się z zakresem związania Trybunału zarzutami przedstawionymi przez inicjatora postępowania, a także z domniemaniem konstytucyjności aktów normatywnych (por. niżej, 2.10 i 4.2).

2.8. Konstytucja jako wzorzec kontroli

Najczęściej stosowanym wzorcem kontroli norm jest Konstytucja z 1997 r. Poprzedzające ją akty o randze konstytucyjnej, które utraciły już moc obowiązującą, w zasadzie nie mogą stanowić podstawy kontroli sprawowanej przez Trybunał. Wyjątkiem jest badanie konstytucyjności kompetencji prawotwórczej oraz trybu wydania aktu pochodzącego sprzed wejścia w życie obecnej Konstytucji na podstawie przepisów konstytucyjnych obowiązujących w czasie wydania badanego aktu. O ile zatem dla oceny konstytucyjności treści normy prawnej miarodajny jest stan konstytucyjny z dnia orzekania przez Trybunał, o tyle przy ocenie kompetencji prawotwórczej i trybu ustanowienia aktu należy sięgnąć do stanu konstytucyjnego z dnia wydania tego aktu (por. wyroki w sprawach: *U 6/97*, *P 19/01* i *SK 41/01*).

W postępowaniu przed Trybunałem prowadzonym w trybie kontroli abstrakcyjnej lub pytania prawnego rolę wzorca kontroli może spełniać każdy przepis Konstytucji. Natomiast w postępowaniu zainicjowanym skargą konstytucyjną podstawą kontroli mogą być tylko te przepisy konstytucyjne, które statuuja wolności i prawa skarżącego (zob. niżej, 3.4).

Stosowane przez Trybunał konstytucyjne wzorce kontroli przepisów prawnych są zespołami zasad i wynikających z nich konsekwencji, nie tylko wyrażonych wprost w treści przepisów, lecz także będących dorobkiem interpretacji Konstytucji w orzecznictwie konstytucyjnym i doktrynie prawa – tzw. *acquis constitutionnel* (por. wyrok w sprawie K 41/02).

Przepisem stosowanym najczęściej jako wzorzec kontroli norm prawnych jest art. 2 Konstytucji (RP jako demokratyczne państwo prawne, urzeczywistniające zasady sprawiedliwości społecznej). Przeważnie jest on powoływany w związku z innymi przepisami Konstytucji, niekiedy zaś jako samodzielny wzorzec kontroli. Przykładem orzeczeń opartych wyłącznie na art. 2 Konstytucji mogą być wyrok z 21 marca 2001 r., K 24/00 (wydany w trybie kontroli prewencyjnej) i wyrok z 15 lutego 2005 r., K 48/04. W pierwszym z nich TK w pełnym składzie uznał za niekonstytucyjny przepis nowej ustawy z tego powodu, że jego niejasne sformułowanie, dopuszczające rozmaite interpretacje, było niezgodne z wynikającymi z konstytucyjnej klauzuli państwa prawnego zasadami przyzwoitej (poprawnej) legislacji. W drugim wypadku Trybunał orzekł o niezgodności z zasadą państwa prawnego wprowadzenie czwartej stawki podatkowej z powodu zbyt krótkiego okresu *vacatio legis* (por. niżej, IV.2)

W poprzednim stanie konstytucyjnym TK wywodził z klauzuli państwa prawnego (art. 1 ówczesnych przepisów konstytucyjnych – odpowiednik art. 2 obecnej Konstytucji) wiele norm i wartości, które wówczas nie były jeszcze wyrażone w przepisach konstytucyjnych wprost, w szczególności zasadę podziału władz, zasadę proporcjonalności, prawo jednostki do sądu. Obecnie są one zawarte w innych przepisach Konstytucji.

Treść art. 2 Konstytucji obejmuje natomiast niewyrażone *expressis verbis* w jej tekście, ściśle ze sobą powiązane zasady: ochrony zaufania do państwa i prawa i związanego z nią zakazu działania prawa wstecz, poprawnej legislacji, w tym dostatecznej określoności i zrozumiałości przepisów prawnych, pewności prawa, ochrony praw nabytych oraz poszanowania interesów w toku. W tym charakterze przepis ten może stanowić także samodzielny wzorzec oceny konstytucyjności w trybie kontroli abstrakcyjnej i pytań prawnych, w trybie zaś skargi konstytucyjnej – dopełnienie i dookreślenie treści przepisów Konstytucji gwarantujących określone wolności lub prawa.

W orzecznictwie TK po 1997 r. można spotkać pogląd, że przyjęty w nowej Konstytucji bardzo szeroki katalog wolności i praw jednostki nie wymaga uzupełniania go przez odwoływanie się do klauzuli generalnej zawartej w art. 2 (por. wyroki w sprawach: U 5/97, SK 21/99, SK 11/01 i SK 36/03 oraz postanowienia w sprawach Ts 180/00, Ts 71/01, Ts 104/01 i Ts 117/01). Można jednak spotkać także pogląd przeciwny – o możliwości wywiedzenia z klauzuli państwa prawnego dodatkowych wolności i praw, które mogą stanowić samodzielną podstawę skargi konstytucyjnej (por. wyrok w sprawie SK 26/01 oraz postanowienia w sprawach Ts 105/00, Ts 129/00, Ts 199/00, Ts 56/01, Ts 84/01, Ts 4/04 i Ts 141/04).

2.9. Ratyfikowana umowa międzynarodowa jako wzorzec kontroli

Ratyfikowana umowa międzynarodowa może stanowić wzorzec kontroli przepisów prawnych wydawanych przez centralne organy państwowe, a ponadto – o ile została ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie – wzorzec kontroli ustaw (art. 188 pkt 2 i 3 Konstytucji).

O tym, które umowy międzynarodowe mogą być ratyfikowane jedynie za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, rozstrzyga obecnie art. 89 ust. 1 Konstytucji. Jednakże również umowy ratyfikowane wcześniej mogą pełnić rolę wzorca kontroli prawa wewnętrznego. Pozycję prawną tych umów ustrojodawca określił w art. 241 ust. 1 Konstytucji, zrównując z umowami międzynarodowymi spełniającymi wymogi art. 188 pkt 2 Konstytucji te spośród umów ratyfikowanych wcześniej, które dotyczą spraw wymienionych w art. 89 ust. 1 Konstytucji i zostały opublikowane w Dzienniku Ustaw (por. wyroki w sprawach: *K 3/00* i *P 9/01*).

Wśród ratyfikowanych umów międzynarodowych, które były dotychczas – obok Konstytucji – wzorcem kontroli ustaw, są: europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (wyroki w sprawach: *K 1/98*, *K 26/98*, *K 21/99*, *K 34/99*, *K 26/00*, *K 36/00*, *P 4/01*, *P 9/01*, *U 7/01* i *P 8/03*) i protokół nr 1 do tej Konwencji (*P 11/98*, *P 4/99*), Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (*K 34/99*, *K 26/00*, *K 36/00*, *P 9/04*), Konwencja o Prawach Dziecka (*P 12/99* i *K 16/04*) oraz Europejska Karta Samorządu Terytorialnego (*K 23/01*, *K 1/03*), a także konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy, w tym Konwencja nr 87, dotycząca wolności związkowej i ochrony praw związkowych (*K 1/99*, *K 37/01*), Konwencja nr 98, dotycząca stosowania zasad prawa organizowania się i rokowań zbiorowych (*K 6/99*, *K 37/01*), Konwencja nr 111, dotycząca dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu (*K 6/99*, *K 5/02*) oraz Konwencja nr 151, dotycząca ochrony prawa organizowania się i procedury określania warunków zatrudnienia w służbie publicznej (*K 3/00*).

Sięgając do umów międzynarodowych jako wzorca kontroli, TK korzysta z orzecznictwa organów powołanych do stosowania tych umów. Na przykład w wyroku z 12 stycznia 2000 r., *P 11/98* (problem czynszów regulowanych) Trybunał w szerokim zakresie nawiązał do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie wysokości opłat za mieszkanie.

W sprawach dotychczas zakończonych wyrokami TK umowy międzynarodowe nie były jednak nigdy samodzielnym wzorcem kontroli, chociaż nie jest to prawnie wykluczone. Postanowienia umów międzynarodowych były dotychczas wskazywane przez inicjatorów kontroli – a w konsekwencji stosowane przez Trybunał – jako wzorce kontroli w związku z odpowiednimi przepisami Konstytucji.

Z art. 188 pkt 1 i 2 Konstytucji wynika, że postanowienia tej samej umowy międzynarodowej mogą być zarówno przedmiotem kontroli pod kątem ich zgodności z Konstytucją, jak i wzorcem kontroli norm prawa wewnętrznego o randze niższej niż Konstytucja. Przypadków tego rodzaju „dwukierunkowości” funkcjo-

nowania tej samej umowy międzynarodowej w sferze kontroli norm dotychczas nie było w sprawach zakończonych wyrokami. Jednakże w dwóch wypadkach (sprawy *K 36/04* i *P 37/05*) zaskarżono niezgodność polskich ustaw z postanowieniami Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, którego inne postanowienia były badane w sprawie *K 18/04*.

Szczególnych problemów związanych z kontrolą zgodności prawa krajowego z europejskim prawem wspólnotowym dotyczą uwagi zamieszczone na końcu III części „Informacji”.

2.10. Związanie Trybunału wskazaniem przedmiotu i wzorca kontroli przez inicjatora postępowania

W myśl zasady dyspozycyjności wyrażonej w art. 31 ust. 1 ustawy o TK wszczęcie postępowania przed Trybunałem następuje na podstawie wniosku, pytania prawnego albo skargi konstytucyjnej uprawnionego podmiotu. Do zakresu dyspozycyjności należy w szczególności określenie przez inicjatora postępowania granic kontroli sprawowanej przez TK. Trybunał jest związany granicami wniosku, pytania prawnego lub skargi konstytucyjnej (art. 66 ustawy o TK). Trybunał nie może zatem orzekać o przepisach niewskazanych przez podmiot inicjujący postępowanie ani nie może z własnej inicjatywy rozszerzać lub uzupełniać przedmiotu kontroli (por. wyroki w sprawach: *K 18/98*, *SK 19/01* i *U 2/02*).

W razie konieczności Trybunał dopuszcza możliwość takiej interpretacji wniosku podmiotu inicjującego postępowanie, która daje pierwszeństwo intencji i istocie tego wniosku, nie zaś jego dosłownemu sformułowaniu, jeżeli jest ono niezręczne czy nieadekwatne do istoty zgłoszonych zarzutów. Zasada, według której TK może badać akt normatywny tylko w części wskazanej przez wnioskodawcę (ewentualnie sąd przedstawiający pytanie prawne lub osobę wnoszącą skargę konstytucyjną), oznacza, że przedmiotem badania może być tylko kwestionowana treść normatywna, do której odnosi się zarzut niekonstytucyjności, wyrażona wprost w przepisach tego aktu lub z przepisów tych wynikająca. Jeżeli inicjator postępowania wiąże kwestionowaną treść normatywną z pewnym redakcyjnie wyodrębnionym fragmentem ustawy, podczas gdy do zrekonstruowania tej treści trzeba wziąć pod uwagę także inny (niewskazany przez niego) fragment tej samej ustawy, to nic nie stoi na przeszkodzie, aby Trybunał poddał kontroli wszystkie przepisy ustawy, z których wynika kwestionowana treść normatywna. W europejskiej kulturze prawnej ugruntowana jest bowiem zasada *falsa demonstratio non nocet*, w myśl której decydujące znaczenie ma istota sprawy, a nie jej oznaczenie (por. wyroki w sprawach: *K 3/98*, *K 14/02* i *P 11/02*).

Orzecznictwo TK odnosi powyższe założenia nie tylko do przedmiotu kontroli, lecz w zasadzie także do jej wzorców (por. wyrok w sprawie *SK 41/01*). Nie stanowi to jednak przeszkody w ujmowaniu wzorca konstytucyjnego wskazanego przez inicjatora postępowania w powiązaniu z innymi, „dookreślającymi” go

przepisami Konstytucji, takimi jak art. 2 (klauzula państwa prawnego) czy art. 31 ust. 3 (granice dopuszczalnych ograniczeń wolności i praw).

Szczególny przypadek konieczności poszerzenia przez TK „horyzontu” kontroli w stosunku do tego, jaki wynikał z wniosku złożonego w trybie kontroli prewencyjnej, zachodził w sprawie rozstrzygniętej wyrokiem z 24 marca 2004 r., K 37/03, w której toku powstała swoista niekonstytucyjność wtórna, związana z nieprzewidzianym przez ustawodawcę opóźnieniem ogłoszenia ustawy spowodowanym jej zaskarżeniem do Trybunału (zob. niżej, 7.2).

2.11. Problem dopuszczalności rozszerzenia wzorca kontroli przez RPO popierającego skargę konstytucyjną

Rzecznik Praw Obywatelskich, który jest zawsze informowany o wszczęciu postępowania w trybie skargi konstytucyjnej, może zgłosić swój udział w tym postępowaniu (art. 51 ustawy o TK). Przyznając Rzecznikowi w takim wypadku formalną pozycję uczestnika postępowania, ustawodawca nie rozstrzygnął kwestii, czy w tej roli może on rozszerzyć wzorec kontroli wskazany przez skarżącego. Owa niejasność regulacji ustawowej stała się przyczyną rozbieżności w orzecznictwie, których dotychczas TK nie miał okazji rozstrzygnąć w pełnym składzie.

Przez pewien czas dominował pogląd, że RPO przez zgłoszenie swego udziału w sprawie nie zyskuje prawa rozszerzenia zakresu skargi, lecz jedynie możliwość wspierania jej, w szczególności poprzez przedstawianie nowych argumentów prawnych (por. wyroki w sprawach: SK 17/00, SK 2/01 i SK 19/01).

W ostatnim czasie Trybunał odstąpił od powyższej, restrykcyjnej linii orzeczniczej, dopuszczając możliwość uzupełnienia skargi konstytucyjnej przez RPO poprzez wskazanie dodatkowych wzorców kontroli (por. wyroki w sprawach: SK 21/02 i SK 64/03; podobnie – wcześniej – w sprawie SK 15/00).

3. Niektóre problemy dotyczące uprawnień do inicjowania kontroli norm prawnych

3.1. Dyskontynuacja wniosków poselskich i senatorskich w razie zakończenia kadencji Sejmu

W myśl art. 191 ust. 1 pkt 1 Konstytucji z wnioskiem w trybie abstrakcyjnej kontroli norm może wystąpić, między innymi, grupa 50 posłów lub 30 senatorów. TK od wielu lat przyjmuje, że uprawnienie do występowania w charakterze wnioskodawcy parlamentarzyści zachowują do momentu wygaśnięcia ich mandatów w danej kadencji.

W poprzednim stanie prawnym, kiedy Trybunał mógł działać także z urzędu, utrata legitymacji przez posłów lub senatorów spowodowana zakończeniem kaden-

cji Sejmu nie stała na przeszkodzie dalszemu prowadzeniu postępowania bez ich udziału. Ciągłość postępowania mogła być bowiem zapewniona przez decyzję o jego kontynuowaniu z urzędu (tak np. w sprawie *K 3/91*). W obecnym stanie prawnym, gdy TK nie ma kompetencji do działania z urzędu, utrata legitymacji przez wnioskodawcę nie pozwala na merytoryczne rozpoznanie sprawy i rodzi konieczność umorzenia postępowania na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 31 ust. 1 ustawy o TK (por. postanowienia umarzające postępowanie w sprawach: *K 4/97*, *K 19/97*, *K 21/97*, *K 29/97*, *U 16/97*, *K 10/01*, *K 3/04*, *K 8/05* i *K 48/05*).

Umorzenie postępowania z powodu dyskontynuacji nie wyklucza ponownego złożenia wniosku przez posłów lub senatorów w nowej kadencji.

3.2. Ocena ograniczonej kompetencji do inicjowania abstrakcyjnej kontroli norm

W świetle art. 191 ust. 1 Konstytucji podmioty, które są uprawnione do inicjowania abstrakcyjnej kontroli norm, można podzielić na dwie grupy.

Pierwszą grupę, wskazaną w art. 191 ust. 1 pkt 1 Konstytucji, tworzą podmioty uprawnione (legitymowane) generalnie, to jest takie, które mogą inicjować postępowanie w sprawie konstytucyjności wszelkich norm prawnych podlegających kognicji Trybunału. Do tej grupy wnioskodawców należą: Prezydent RP, Marszałek Sejmu, Marszałek Senatu, Prezes Rady Ministrów, grupa 50 posłów lub 30 senatorów, Pierwszy Prezes SN, Prezes NSA, Prokurator Generalny, Prezes NIK oraz Rzecznik Praw Obywatelskich.

Drugą grupę stanowią podmioty wymienione w art. 191 ust. 1 pkt 3–5 Konstytucji, mające ograniczoną kompetencję inicjowania postępowania przed TK (legitymację szczególną). W myśl art. 191 ust. 2 mogą one wystąpić z wnioskiem, o ile akt normatywny dotyczy spraw objętych zakresem ich działania. Do tej grupy wnioskodawców należą: organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego, ogólnokrajowe organy związków zawodowych oraz ogólnokrajowe władze organizacji pracodawców i organizacji zawodowych, kościoły i inne związki wyznaniowe. Wnioski tych podmiotów podlegają rozpoznaniu wstępnemu (art. 36 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 2 ustawy o TK).

O ograniczonej kompetencji można mówić także w przypadku Krajowej Rady Sądownictwa, która w myśl art. 191 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 186 ust. 2 Konstytucji może inicjować abstrakcyjną kontrolę norm jedynie w zakresie dotyczącym niezależności sądów i niezawisłości sędziów. W aspekcie proceduralnym różnica między kompetencją KRS a kompetencją podmiotów wskazanych w art. 191 ust. 1 pkt 3–5 polega na tym, że ustawa o TK nie poddaje wniosków Krajowej Rady kontroli wstępnej, zakładając zapewne zbędność takiej kontroli ze względu na profesjonalny charakter wnioskodawcy. W konsekwencji legitymacja KRS w konkretnej sprawie może być badana dopiero na etapie merytorycznego rozpoznania wniosku.

W praktyce orzeczniczej TK najwięcej problemów rodziła ocena legitymacji szczególnej podmiotów wymienionych w art. 191 ust. 1 pkt 3–5 Konstytucji, a w szczególności odnoszące się do tych podmiotów pojęcie „spraw objętych ich zakresem działania” (art. 191 ust. 2 Konstytucji). Zgodnie z ustaloną linią orzeczniczą termin ten powinien być interpretowany w sposób ścisły. Przysługujące podmiotom, o których mowa, prawo inicjowania postępowania przed Trybunałem jest bowiem uprawnieniem wyjątkowym, przyznanym przez normę konstytucyjną w związku ze szczególnym charakterem działalności prowadzonej przez dany podmiot. Nie wystarczy zatem, że kwestionowany przepis może być zastosowany lub faktycznie został zastosowany w sprawie wnioskodawcy. Konieczne jest ponadto ustalenie, czy przepis ten dotyczy działalności stanowiącej realizację konstytucyjnie, ustawowo lub – gdy chodzi o podmiot prywatnoprawny – również statutowo określonych zadań wnioskodawcy (por. postanowienia w sprawach *T 25/01* i *Tw 56/02*).

Szczególną trudność sprawiała interpretacja zakresu legitymacji ogólnokrajowych władz organizacji pracodawców (art. 191 ust. 1 pkt 4 Konstytucji). Organy takich organizacji składały nie tylko wnioski w sprawach dotyczących relacji między pracodawcami a pracownikami, a więc w zakresie niebudzącym wątpliwości co do ich legitymacji, lecz także w sprawach dotyczących interesów podmiotów gospodarczych jako takich (por. wyroki w sprawach: *K 2/02* i *K 18/03*). *Postanowieniem z 28 stycznia 2004 r., Tw 74/02* Trybunał w pełnym składzie, przy jednym zdaniu odrębnym, odmówił uznania kompetencji organizacji pracodawców do inicjowania kontroli przepisów nie dotyczących sfery stosunków związanych z zatrudnieniem, w szczególności przepisów regulujących prowadzenie działalności gospodarczej. TK uznał, że sfera ta nie jest objęta zakresem działania organizacji pracodawców w rozumieniu art. 191 ust. 2 Konstytucji.

Nie do końca jednoznaczna treść art. 191 ust. 2 Konstytucji stała się przyczyną rozbieżności w orzecznictwie TK co do rozumienia wyrażenia „sprawy objęte ich zakresem działania” w przypadku organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego (art. 191 ust. 1 pkt 3). Trudność interpretacyjna sprowadza się do pytania, czy użyty w art. 191 ust. 2 zaimek „ich” odnosi się do samorządowych organów stanowiących jako takich (stanowisko bardziej rygorystyczne), czy też do jednostek samorządu terytorialnego *tout court*. W orzecznictwie TK dominuje ten drugi pogląd – uznający, że Konstytucja wymaga jedynie, aby sprawa należała do zakresu działania jednostki samorządu terytorialnego, niekoniecznie zaś musi ona dotyczyć bezpośrednio kompetencji jej organu stanowiącego, upoważnionego do wniesienia wniosku (por. postanowienia w sprawach *T 12/00*, *T 25/01*, *Tw 33/02*, *Tw 2/03* i *Ts 35/04* oraz wyrok w sprawie *K 9/04*).

3.3. Szczególne problemy inicjowania kontroli w trybie pytań prawnych

Wydanie przez TK wyroku zawierającego odpowiedź na pytanie prawne jest uwarunkowane spełnieniem przesłanek określonych w art. 193 Konstytucji. Podmiotem przedstawiającym pytanie prawne może być „każdy sąd” (przesłanka podmiotowa). Przedmiotem pytania może być tylko kwestia zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawą (przesłanka przedmiotowa). Między odpowiedzią na pytanie prawne a toczącym się przed sądem postępowaniem w sprawie indywidualnej musi istnieć stosowny związek (przesłanka funkcjonalna, określana też jako wymóg relewantności).

Chociaż kontrola konkretna w trybie pytania prawnego wymaga wykazania związku między kwestią konstytucyjności kontrolowanego aktu a przyszłym rozstrzygnięciem sprawy przez sąd, to zależność ta ma charakter mniej skonkretyzowany niż w wypadku skargi konstytucyjnej (art. 79 ust. 1 Konstytucji). W tym drugim wypadku Konstytucja nakazuje bowiem wskazanie aktu normatywnego, „na podstawie którego” orzeczono ostatecznie o wolnościach, prawach lub obowiązkach konstytucyjnych. Sąd zadający Trybunałowi pytanie prawne może natomiast jako przedmiot pytania wskazać każdy przepis, którego wykorzystanie rozważa lub zamierza użyć w procesie interpretacji i stosowania prawa (por. wyrok w sprawie *P 31/02*).

Sformułowanie art. 193 Konstytucji budziło wątpliwości co do tego, czy sąd przedstawiający pytanie prawne może przedstawić jedynie „wątpliwości” co do zgodności kwestionowanej regulacji z wzorcem kontroli, czy też musi przedstawić „przekonanie” o niezgodności. W uzasadnieniu wyroku z 7 listopada 2005 r., *P 20/04* Trybunał stwierdził, że sąd pytający powinien przedstawić zarzut niezgodności z Konstytucją i uzasadnić go, gdyż samo powołanie się na wątpliwości nie spełnia wymagań ustawowych odnoszących się zarówno do wniosków, jak i pytań prawnych (art. 32 ustawy o TK). Nie chodzi przy tym o psychiczne nastawienie członków składu orzekającego przedstawiającego pytanie prawne, lecz o formalno-proceduralny wyraz stanowiska sądu. Zwracając się do Trybunału, sąd powinien skoncentrować się na uzasadnieniu zarzutu niezgodności z Konstytucją (co nie wyklucza możliwości wskazania także argumentów przeciwnych).

Brzmienie art. 193 Konstytucji, w którym mowa jest o tym, że każdy sąd „może” przedstawić Trybunałowi pytanie prawne, było dla niektórych interpretatorów podstawą do twierdzenia, iż przedstawienie pytania prawnego w sytuacji kwestionowania przez sąd konstytucyjności ustawy stosowanej w sprawie jest fakultatywne. Twierdzono mianowicie, że sąd może także samodzielnie odmówić zastosowania ustawy, którą uważa za niezgodną z Konstytucją, i zamiast tej ustawy zastosować „normę” wywiedzioną, na użytek sprawy, wprost z Konstytucji. Jako argument wspierający ten kierunek wykładni wskazywano zasadę bezpośredniego stosowania Konstytucji, wyrażoną w jej art. 8 ust. 2, a także treść

art. 178 ust. 1, w myśl którego sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu podlegają „tylko Konstytucji oraz ustawom”.

TK w swoim orzecznictwie wielokrotnie i zdecydowanie odrzucał powyższy kierunek rozumowania (por. uzasadnienia wyroków w sprawach *P 4/99*, *P 8/00* i *SK 18/00*). Bezpośrednie stosowanie Konstytucji nie może oznaczać lekceważenia obowiązujących regulacji ustawowych i zastępowania ich regułami wywiedzionymi wprost z Konstytucji przez organ stosujący prawo, nieposiadający kompetencji prawodawczych. Podległość sędziego Konstytucji nie zwalnia go z podległości ustawom (por. art. 178 ust. 1 Konstytucji). Użyty w art. 193 Konstytucji czasownik „może” wyraża nie fakultatywność kierowania pytań prawnych do TK, lecz kompetencję sądu do inicjowania postępowania przed Trybunałem. W każdym wypadku, w którym sąd kwestionuje zgodność ustawy z Konstytucją, nie ma innej możliwości ewentualnego stwierdzenia tej niekonstytucyjności niż na podstawie wyroku TK.

3.4. Szczególne problemy związane z inicjowaniem kontroli w trybie skargi konstytucyjnej

Skarga konstytucyjna łączy w nierozzerwalny sposób dwa elementy: jest szczególnym środkiem ochrony konstytucyjnych wolności i praw jednostki, a zarazem szczególną formą konkretnej kontroli norm prawnych (art. 79 ust. 1 w związku z art. 188 pkt 5 Konstytucji). Polski model skargi konstytucyjnej dopuszcza uczynienie przedmiotem skargi konstytucyjnej jedynie przepisu prawa stanowiącego podstawę rozstrzygnięcia w indywidualnej sprawie skarżącego, nie przewiduje zaś skargi skierowanej bezpośrednio przeciwko takiemu rozstrzygnięciu, czynności faktycznej lub zaniechaniu władzy publicznej.

Skarga konstytucyjna jest środkiem akcesoryjnym, to znaczy przysługującym wyłącznie wtedy, gdy w indywidualnej sprawie skarżącego zapadło, z zastosowaniem zaskarżonego unormowania, jakieś orzeczenie sądu lub rozstrzygnięcie organu administracji publicznej. Jest ona również środkiem subsydiarnym, to znaczy dopuszczalnym dopiero po bezskutecznym wyczerpaniu przez skarżącego innych środków prawnych.

Atrybut subsydiarności skargi konstytucyjnej wyraża się w zawartym w art. 79 ust. 1 Konstytucji wymaganiu uprzedniego wydania wobec skarżącego „ostatecznego orzeczenia” sądu lub organu administracji publicznej. Od początku stosowania Konstytucji z 1997 r. TK uważa, że chodzi tutaj o pojęcie konstytucyjne, niekoniecznie pokrywające się z pojęciem ostateczności czy prawomocności w poszczególnych unormowaniach proceduralnych zawartych w ustawach zwykłych. Precyzując omawiane wymaganie konstytucyjne, art. 46 ust. 1 ustawy o TK stanowi, że skarga konstytucyjna może być wniesiona „po wyczerpaniu drogi prawnej, o ile droga ta jest przewidziana, w ciągu 3 miesięcy od doręczenia skarżącemu prawomocnego wyroku, ostatecznej decyzji lub innego ostatecznego rozstrzy-

gnięcia”. Wymóg wyczerpania drogi prawnej oznacza konieczność skorzystania ze wszystkich przewidzianych prawem środków zaskarżenia oraz doprowadzenie w rezultacie do wydania ostatecznego orzeczenia o określonych w ustawie zasadniczej wolnościach, prawach lub obowiązkach osoby wnoszącej skargę konstytucyjną (por. postanowienie w sprawie *SK 43/01*).

Przesłanka „ostateczności” rozstrzygnięcia w indywidualnej sprawie skarżącej, ściśle związana z wymaganiem wyczerpania przez skarżącego drogi prawnej, oznacza na przykład, że nie można wnieść skargi konstytucyjnej od ostatecznej decyzji administracyjnej, jeżeli na decyzję tę przysługuje jeszcze skarga do sądu administracyjnego (por. postanowienie w sprawie *Ts 2/02*). Od kiedy sądownictwo administracyjne jest dwuinstancyjne, nie można wnieść skargi bez uprzedniego skorzystania z drugiej instancji (por. postanowienie w sprawie *Ts 174/02*). Wcześniej zaś, gdy sądownictwo administracyjne było jeszcze jednoinstancyjne, za element drogi prawnej nie było uznawane wystąpienie z podaniem o wniesienie rewizji nadzwyczajnej od wyroku NSA, gdyż nie był to środek zaskarżenia przysługujący skarżącemu; miało to znaczenie z punktu widzenia biegu terminu do wniesienia skargi konstytucyjnej (por. postanowienie w sprawie *Ts 68/01*).

Ponieważ Konstytucja gwarantuje tylko dwuinstancyjne postępowanie sądowe, w orzecznictwie TK pojawił się problem traktowania kasacji, czyli środka zaskarżenia orzeczeń sądowych wydawanych w drugiej instancji. Ocena zależy od charakteru kasacji w poszczególnych procedurach sądowych.

W sprawach cywilnych kasacja do niedawna była zwykłym środkiem zaskarżenia niektórych orzeczeń sądu drugiej instancji. Dlatego w tych sprawach, w których środek ten przysługiwał, Trybunał przyjmował wymaganie uprzedniego złożenia kasacji przez skarżącego jako warunek wyczerpania drogi prawnej. Nowela z 22 grudnia 2004 r.⁷ w istotny sposób zmieniła zasady zaskarzania orzeczeń sądu drugiej instancji w sprawach cywilnych. Skarga kasacyjna w postępowaniu cywilnym stała się nadzwyczajnym środkiem odwoławczym od prawomocnych orzeczeń sądu drugiej instancji. Skoro zatem postępowanie cywilne nie jest już postępowaniem trójinstancyjnym, skorzystanie ze skargi kasacyjnej, jako środka nadzwyczajnego, nie wchodzi w zakres pojęcia wyczerpania drogi prawnej w rozumieniu art. 46 ustawy o TK. Powyższa zmiana powoduje też modyfikację sposobu liczenia trzymiesięcznego terminu do złożenia skargi konstytucyjnej. Termin ten rozpoczyna swój bieg od daty doręczenia orzeczenia sądu drugiej instancji, a nie jak dotychczas – od daty doręczenia orzeczenia Sądu Najwyższego wydane go na skutek rozpoznania kasacji. Obecnie ewentualne złożenie skargi kasacyjnej (równoczesne, wcześniejsze lub późniejsze) nie ma znaczenia dla biegu terminu do wniesienia skargi konstytucyjnej.

⁷ Ustawa z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2005 r. nr 13, poz. 98).

Problemy związane z powyższą zmianą charakteru kasacji w sprawach cywilnych zaczęły pojawiać się w orzecznictwie TK w roku 2006. Będą one dotyczyć w szczególności sytuacji, gdy wniesiono zarówno skargę konstytucyjną, jak i skargę kasacyjną.

Innego rodzaju trudności interpretacyjne pojawiają się niekiedy ze względu na wymaganie, aby zaskarżony przepis stanowił „podstawę” ostatecznego orzeczenia w stosunku do skarżącego (art. 79 ust. 1 Konstytucji i art. 47 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK). Trybunał przyjmuje, że o tym, czy określony przepis w rzeczywistości stanowił, w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji, podstawę danego orzeczenia, decyduje treść tego orzeczenia; powołanie bądź niepowołanie go w tekście orzeczenia nie ma znaczenia rozstrzygającego (por. wyroki w sprawach: *SK 8/00* i *SK 35/01*).

W orzecznictwie TK pojawiły się także problemy dotyczące zakresu podmiotowego prawa do skargi konstytucyjnej. Konstytucja w art. 79 ust. 1 posługuje się szerokim pojęciem „każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone”. Trybunał przyjmuje, że „każdym” w rozumieniu cytowanego przepisu jest podmiot konstytucyjnych wolności i praw, nie zaś dowolny podmiot, z którym przepisy prawa łączą określone uprawnienia, kompetencje czy obowiązki. Z istoty uregulowania skargi konstytucyjnej wynika, że stanowi ona przede wszystkim środek ochrony wolności i praw przysługujących osobie fizycznej, skoro źródłem wszystkich wolności i praw jest przyrodzona i nienaruszalna godność człowieka (art. 30 Konstytucji). Osoby prawne również korzystają z owych wolności i praw, ale tylko w takim zakresie, w jakim ich działalność jest przejawem wolności zrzeszania się albo jeśli chodzi o prawo własności oraz inne konstytucyjnie zagwarantowane wolności lub prawa jednostki (por. wyrok w sprawie *K 5/01*).

Skarga konstytucyjna nie służy ochronie praw podmiotowych gwarantowanych jedynie na poziomie ustawowym, niewspartych odpowiednią gwarancją konstytucyjną.

Z punktu widzenia zdolności osoby prawnej do bycia podmiotem wolności i praw konstytucyjnych, dla których ochrony może być wniesiona skarga konstytucyjna, wątpliwości w praktyce orzecniczej TK dotyczyły zwłaszcza oceny legitymacji osób prawnych działających w ramach sektora publicznego, w szczególności jednostek samorządu terytorialnego, państwowych osób prawnych i spółek z udziałem Skarbu Państwa oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej.

Co do tych pierwszych, Trybunał konsekwentnie przyjmuje, że nie mają one prawa do inicjowania kontroli konstytucyjności w trybie skargi konstytucyjnej (por. postanowienia w sprawach *Ts 72/01*, *Ts 116/02*, *Ts 35/04*, *Ts 74/04* i *Ts 9/05*). Jednostki te uczestniczą bowiem, zgodnie z art. 16 ust. 2 i art. 163 Konstytucji, w sprawowaniu władzy publicznej, tymczasem istotą skargi konstytucyjnej jest ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki właśnie przed działaniami władzy publicznej. Organy władzy publicznej oraz inne podmioty realizujące za-

dania publiczne, w tym jednostki samorządu terytorialnego, z natury rzeczy nie są adresatami uprawnień wynikających z poszczególnych wolności i praw konstytucyjnych przypisanych podmiotom prywatnym, są natomiast adresatami obowiązków związanych z realizacją praw innych podmiotów; w konsekwencji nie mogą one korzystać ze skargi konstytucyjnej. Należy przypomnieć, że Konstytucja w art. 191 ust. 1 pkt 3 przewiduje dla organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego możliwość wystąpienia z wnioskiem do TK, w trybie abstrakcyjnej kontroli norm, o zbadanie zgodności z Konstytucją aktu normatywnego dotyczącego spraw objętych ich zakresem działania.

Chociaż nie można jeszcze mówić o ustalonej linii orzeczniczej, Trybunał w ostatnim czasie dopuścił ochronę praw majątkowych państwowej osoby prawnej lub spółki z udziałem Skarbu Państwa w trybie skargi konstytucyjnej. W sprawie zakończonej wyrokiem z 21 marca 2005 r., SK 24/04 Trybunał rozpoznał co do meritum skargę konstytucyjną Agencji Nieruchomości Rolnych. Z kolei dwoma postanowieniami z 8 listopada 2005 r., Ts 203/04 i Ts 204/04 Trybunał uwzględnił zażalenia spółki KGHM Polska Miedź SA na wcześniejsze odmowy nadania skargom dalszego biegu (sprawa jest obecnie w toku merytorycznego rozpoznania pod sygnaturą SK 67/05). Argumentem na rzecz dopuszczenia tych skarg do merytorycznego rozpoznania było działanie skarżącej spółki w sferze prawa prywatnego.

Po pewnych wahaniach co do tego, czy samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej są podmiotem wolności i praw konstytucyjnych, których ochronie służy skarga konstytucyjna (por. *postanowienie z 3 kwietnia 2001 r., Ts 148/00*), w wyroku z 4 kwietnia 2005 r., SK 7/03 Trybunał uznał dopuszczalność skargi konstytucyjnej takiego zakładu opartej na zarzucie naruszenia przez zaskarżoną regulację konstytucyjnego prawa do równej dla wszystkich ochrony własności i innych praw majątkowych (art. 64 ust. 2 Konstytucji).

W uzasadnieniu powołanego wyżej postanowienia w sprawie Ts 148/00 Trybunał dopuścił hipotetyczną sytuację, w której osoba prawna prawa publicznego występuje ze skargą konstytucyjną, gdy poprzez ograniczanie jej praw związanych z realizacją zadań publicznych dochodzi równocześnie do ograniczenia praw jednostek (przykładem mogłaby być skarga konstytucyjna uniwersytetu przeciwko regulacji ograniczającej prawo do nauki albo wolność badań naukowych).

Charakterystyczną cechą kontroli zgodności przepisów prawa z Konstytucją realizowanej przez TK w postępowaniu zainicjowanym wniesieniem skargi konstytucyjnej jest to, że wzorcem kontroli norm w tym postępowaniu może być tylko taki przepis konstytucyjny, który normuje wolność lub prawo o randze konstytucyjnej.

Fakt zamieszczenia art. 79 w końcowej części rozdziału II Konstytucji, w którym zebrane są przepisy o konstytucyjnych wolnościach, prawach i obowiązkach człowieka i obywatela, uzasadnia tezę, że przepisów mogących stanowić wzorzec kontroli realizowanej w postępowaniu wszczętym na podstawie skargi konstytu-

cyjnej należy poszukiwać przede wszystkim w tym właśnie rozdziale. Nie jest jednak wykluczone znalezienie – dla potrzeb skargi konstytucyjnej – przepisów regulujących wolności, prawa i obowiązki także poza rozdziałem II Konstytucji (por. postanowienia sprawach *SK 1/02* i *SK 9/02*).

Wzorcem kontroli w postępowaniu zainicjowanym skargą konstytucyjną nie może być preambuła Konstytucji, gdyż nie zawiera ona norm będących źródłem wolności i praw człowieka i obywatela (por. wyrok w sprawie *SK 10/03*).

Warunkiem dopuszczalności skargi jest naruszenie „konstytucyjnego prawa lub wolności”. Skarga konstytucyjna nie przysługuje zatem w razie naruszenia praw przyznanych jedynie ustawami zwykłymi czy wynikających wyłącznie z umów międzynarodowych (por. wyroki w sprawach: *SK 11/01*, *SK 15/02* i *SK 23/02*). Prawa takie mogą być chronione w innym trybie (np. art. 208 ust. 1 w związku z art. 80 Konstytucji).

W orzecznictwie TK zaznaczyły się rozbieżności co do możliwości oparcia skargi konstytucyjnej wyłącznie na zarzucie naruszenia przez ustawodawcę, w związku z normowaniem praw i obowiązków niemających rangi konstytucyjnej, artykułu 32 Konstytucji. Przepis ten proklamuje zasadę równości wobec prawa jako ogólną zasadę przepisów Konstytucji dotyczących wolności i praw człowieka i obywatela (rozdział II), gwarantując w szczególności prawo do równego traktowania przez władze publiczne. W *postanowieniu z 24 października 2001 r., SK 10/01* Trybunał w pełnym składzie, przy pięciu zdaniach odrębnych, rozstrzygnął, że niedopuszczalna jest skarga konstytucyjna oparta wyłącznie na podstawie art. 32 Konstytucji, bez powiązania zarzutu naruszenia zasady równości z konstytucyjną gwarancją określonej wolności lub określonego prawa. W uzasadnieniu stwierdzono, że w art. 32 Konstytucji znajduje wyraz zarówno zasada równości jako norma prawa przedmiotowego, jak i – będące pochodną tej zasady – prawo podmiotowe do równego traktowania. Prawo to ma charakter niejako prawa drugiego stopnia („metaprawa”), tzn. przysługuje ono zawsze w związku z konkretnymi normami prawnymi lub innymi działaniami organów władzy publicznej. Jeżeli te normy lub działania nie mają odniesienia do konkretnych wolności i praw określonych w Konstytucji, to prawo do równego traktowania nie ma w pełni charakteru prawa konstytucyjnego, co wobec treści art. 79 ust. 1 Konstytucji powoduje, że w takim wypadku prawo to nie może być chronione za pomocą skargi konstytucyjnej. Sędziowie będący autorami zdań odrębnych dostrzegają natomiast w art. 32 Konstytucji w pełni samodzielne prawo podmiotowe, odnoszące się do wszelkich działań władzy publicznej – także tych, które nie dotyczą innych wolności i praw zagwarantowanych w Konstytucji.

Innego rodzaju wątpliwości mogą dotyczyć kwestii, czy skarga konstytucyjna może być oparta na zarzucie naruszenia takiego prawa konstytucyjnego, którego „można dochodzić w granicach określonych w ustawie” (por. art. 81 Konstytucji). W niektórych sytuacjach Trybunał dopuszcza taką możliwość. Dotyczy to w szczególności art. 75 ust. 1 Konstytucji, czyli przepisu określającego zadania

władz publicznych w sferze polityki mieszkaniowej, zamieszczonego w rozdziale II Konstytucji (por. postanowienie w sprawie *Ts 62/99* i wyrok w sprawie *SK 1/00*). Przepis art. 75 ust. 1 Konstytucji formułuje dyrektywę postępowania adresowaną do organów władzy publicznej, a to nie wyklucza uczynienia go podstawą kontroli konstytucyjności norm prawnych. Niepodejmowanie jakichkolwiek działań prawodawczych lub podejmowanie działań, które utrudniałyby obywatelom zaspokajanie ich potrzeb mieszkaniowych, stanowiłoby naruszenie art. 75 ust. 1 Konstytucji, podlegające kontroli Trybunału. Omawiany przepis, podobnie jak inne przepisy wyliczone w art. 81 Konstytucji, nie stanowi wprawdzie samoistnej podstawy uprawnień, których obywatel mógłby dochodzić wobec organów władzy publicznej, możliwość ich dochodzenia uzależniona jest bowiem od regulacji ustawowej. Przepis ten może być natomiast podstawą oceny takiej regulacji, także w trybie skargi konstytucyjnej.

Konstytucja w art. 30 wskazuje na przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka jako źródło jego wolności i praw. Nie można zatem wykluczyć oparcia skargi konstytucyjnej właśnie na tym przepisie, jeżeli skarżący wywiódłby z niego określone prawo podmiotowe, które nie jest gwarantowane przez inne przepisy rozdziału II Konstytucji (por. wyrok w sprawie *SK 29/01*).

Trybunał nie miał dotychczas okazji rozstrzygnąć w pełnym składzie, czy samodzielną podstawą skargi konstytucyjnej mogą być przepisy konstytucyjne zawierające inne zasady ogólne, w szczególności art. 2 Konstytucji (por. wyżej, 2.8).

3.5. Instytucja wstępnego rozpoznania skarg konstytucyjnych i niektórych wniosków

W myśl art. 36 i art. 49 ustawy o TK wstępnemu rozpoznaniu przez sędziego Trybunału na posiedzeniu niejawnym podlegają wnioski pochodzące od organów lub organizacji, o których mowa w art. 191 ust. 1 pkt 3–5 Konstytucji (podmioty o ograniczonej kompetencji do inicjowania kontroli abstrakcyjnej) oraz wszystkie skargi konstytucyjne. Celem tej wstępnej kontroli jest przeciwdziałanie nadawaniu dalszego biegu wnioskowi oraz skargom konstytucyjnym, które pochodzą od podmiotów nieuprawnionych, nie odpowiadają warunkom formalnym lub są oczywiście bezzasadne. W tych wszystkich przypadkach wszczęcie postępowania jest bowiem niedopuszczalne, a w konsekwencji na etapie rozpoznania merytorycznego takiego wniosku lub takiej skargi postępowanie musiałoby zostać umorzone z powodu niedopuszczalności wyrokowania (art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK).

Jeśli chodzi o kryterium „oczywistej bezzasadności”, to w orzecznictwie TK pojęcie to jest interpretowane wąsko. Istnienie oczywistej bezzasadności przyjmowane jest w kilku sytuacjach: po pierwsze, gdy we wniosku lub skardze został wskazany wzorzec normatywny nieadekwatny do przedmiotu kontroli; po

drugie, gdy skarga konstytucyjna kwestionuje tylko ogólnie akt normatywny, na którego podstawie zapadło ostateczne orzeczenie, bez jednoznacznego wskazania przepisu godzącego w konstytucyjne prawa i wolności, bądź gdy skierowana jest przeciwko zaniechaniu ustawodawcy (zob. postanowienie w sprawie *Ts 124/98*); po trzecie, gdy wnioskodawca lub skarżący błędnie odczytuje normatywną treść zaskarżonych przepisów (zob. postanowienie w sprawie *Ts 38/03*).

Jeżeli wniosek lub skarga konstytucyjna nie odpowiada wspomnianym wyżej warunkom, a braki formalne nie zostały usunięte w terminie 7 dni od dnia wezwania do ich usunięcia, sędzia Trybunału wydaje postanowienie o odmowie nadania wnioskowi lub skardze dalszego biegu. Na postanowienie to przysługuje zażalenie, które Trybunał rozpoznaje w składzie trzech sędziów (wyjątkowo – w pełnym składzie); jest to jedyny przypadek, w którym istnieje droga odwoławcza od decyzji Trybunału.

Nadanie wnioskowi lub skardze dalszego biegu – skierowanie wniosku lub skargi do rozpoznania merytorycznego – następuje bądź na podstawie zarządzenia sędziego, jeżeli nie występują braki formalne lub braki te zostały usunięte w wyznaczonym terminie i nie zachodzi oczywista bezzasadność wniosku lub skargi, bądź na podstawie postanowienia uwzględniającego (w całości lub w części) zażalenie na odmowę nadania wnioskowi dalszego biegu.

TK przyjmuje, że w całym toku postępowania władny jest badać, czy zostały spełnione prawne wymagania dotyczące wniosku lub skargi konstytucyjnej. Oznacza to, że skład wyznaczony do merytorycznego rozpoznania wniosku lub skargi nie jest związany oceną dopuszczalności merytorycznego rozpoznania przyjętą na etapie kontroli wstępnej. Dlatego zdarza się, że postępowanie w sprawie, w której na tym etapie nadano wnioskowi lub skardze konstytucyjnej dalszy bieg, zostaje umorzone na etapie postępowania rozpoznawczego z powodu niedopuszczalności wyrokowania (por. postanowienia w sprawach *SK 33/02*, *SK 69/03* i *SK 47/03*).

4. Kontrola prawa sprawowana przez TK a stanowienie i stosowanie prawa

4.1. Respektowanie swobody władzy ustawodawczej w granicach konstytucyjnych

Trybunał Konstytucyjny jako organ kontroli konstytucyjności prawa stoi na straży przestrzegania Konstytucji w procesie ustawodawczym oraz w kształtowaniu treści ustaw, nie zajmuje się natomiast oceną celowości i merytorycznej trafności rozstrzygnięć ustawodawcy. Wybór optymalnych rozwiązań należy do Sejmu i Senatu, które za działania związane z wykonywaniem swych kompetencji prawotwórczych ponoszą odpowiedzialność polityczną. Ingerencja Trybunału może nastąpić dopiero wówczas, gdy ustawodawca wykroczy poza konstytucyj-

ne granice swobody działania. Powyższe stanowisko, przyjęte w orzecznictwie TK jeszcze w poprzednim stanie konstytucyjnym (por. orzeczenia w sprawach *K 23/95* i *K 19/96*), jest konsekwentnie przestrzegane także po wejściu w życie Konstytucji z 1997 r. (por. wyroki w sprawach: *K 4/99*, *P 9/01* i *K 14/03*).

Na konieczność równowagi między swobodą decyzji ustawodawcy a jego związaniem wymaganiami konstytucyjnymi Trybunał Konstytucyjny zwraca uwagę w szczególności wówczas, gdy bada ustawy podatkowe. Wyjściowym i trwałym założeniem przy ocenie legislacji podatkowej przez TK jest pogląd o względnej swobodzie ustawodawcy w kształtowaniu dochodów i wydatków państwa. Ustawodawca ma znaczną swobodę wyboru między różnymi konstrukcjami zobowiązań podatkowych, w rozmaity sposób realizującymi politykę gospodarczą państwa, a zwłaszcza ma dużą swobodę ustanawiania ulg i zwolnień podatkowych. Ta daleko idąca swoboda ustawodawcy w kształtowaniu materialnych treści prawa podatkowego jest równoważona obowiązkiem przestrzegania przez prawodawcę wymagań konstytucyjnych, w tym zasad poprawnej legislacji (por. wyroki w sprawach: *K 12/98*, *K 27/98*, *K 13/01* i *K 48/04*).

4.2. Domniemanie konstytucyjności ustaw

Z respektowaniem swobody ustawodawcy w granicach wyznaczonych przez Konstytucję wiąże się zasada domniemanie konstytucyjności ustaw, będąca szczególnym przypadkiem ogólnej zasady domniemanie zgodności aktów władz publicznych z prawem.

Domniemanie konstytucyjności ustaw obowiązuje wszystkie organy państwa i oznacza, że ustawa nie może być uważana za niekonstytucyjną, dopóki o jej niekonstytucyjności nie orzeknie TK (por. wyroki w sprawach: *K 35/98* i *SK 29/01*). W postępowaniu przed Trybunałem domniemanie konstytucyjności oznacza ponadto wymaganie wykazania, w sposób ewidentny, niezgodności kwestionowanej normy ustawowej z konstytucyjnym wzorcem jej kontroli. Ciężar dowodu w tym zakresie spoczywa na podmiocie inicjującym postępowanie, czyli na wnioskodawcy, sędzie przedstawiającym pytanie prawne lub autorze skargi konstytucyjnej (por. np. wyroki w sprawach: *K 1/03* i *P 17/04* oraz postanowienie w sprawie *Ts 133/01*).

W ścisłym związku z domniemanie konstytucyjności pozostaje rozstrzygnięcie niektórych wątpliwości co do konstytucyjności ustawy metodą jej wykładni w zgodzie z Konstytucją. Wówczas gdy istnieje możliwość zastosowania tej metody, nie ma podstaw do stwierdzenia niekonstytucyjności ustawy (por. wyroki w sprawach: *K 27/98*, *K 3/99* i *SK 12/99*).

Trybunał uznaje, że domniemanie konstytucyjności przybiera szczególnie silny charakter w ramach prewencyjnej kontroli ustaw (por. orzeczenie w sprawie *K 23/95* oraz wyroki w sprawach: *K 3/98*, *K 28/99* i *K 27/00*). Często bowiem dopiero stosowanie przepisu pozwala na ocenę jego rzeczywistej treści z punk-

tu widzenia norm konstytucyjnych. Szczególne silnie domniemanie konstytucyjności przejawia się także w przypadku badania ustawy budżetowej (por. wyrok w sprawie *K 20/04*), jak również ugruntowanych i od dawna znanych instytucji prawnych, takich jak np. zasiedzenie (por. postanowienie w sprawie *Ts 111/99*).

Z drugiej strony w orzecznictwie TK zwrócono uwagę na pewne sytuacje, w których, ze względu na szczególne wymagania konstytucyjne stawiane ustawodawcy, właśnie na ustawodawcy powinien spoczywać ciężar dowodu zgodności ustawy z Konstytucją. Jest tak na przykład wówczas, gdy ustawodawca ustanawia regulacje ograniczające konstytucyjne wolności lub prawa; z art. 31 ust. 3 Konstytucji wynika wymaganie każdorazowego wykazania, że dane ograniczenie jest „konieczne” z punktu widzenia realizacji celów określonych w tym przepisie (por. wyrok w sprawie *K 33/03* i zdanie odrębne do wyroku w sprawie *SK 23/01*). Podobny przypadek zachodzi wówczas, gdy ze względu na wyjątkowe okoliczności ustawodawca decyduje się odstąpić od ogólnie przyjętych reguł poprawnej legislacji, np. od wymagania ustanowienia okresu *vacatio legis* (por. wyrok w sprawie *K 13/99*).

4.3. Uwzględnianie orzecznictwa sądów przy ustalaniu treści badanej regulacji

Trybunał Konstytucyjny respektuje kompetencję sądów do dokonywania wykładni przepisów prawnych na użytek ich stosowania. Przepisy te mogą jednak stać się również przedmiotem kontroli sprawowanej przez Trybunał i jako takie wymagać interpretacji Trybunału. Wzajemne oddziaływanie wykładni sądowej i wykładni dokonywanej przez TK jest w związku z tym czymś naturalnym i – przy właściwym rozumieniu odmiennych funkcji sądów i Trybunału – nie powinno powodować konfliktów.

TK w swoim orzecznictwie kieruje się zasadą respektowania jednolitej wykładni badanego przepisu utrwalonej w orzecznictwie sądowym, zwłaszcza w orzeczeniach Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego. Trybunał uważa bowiem, że treść przepisów prawnych często kształtuje się ostatecznie dopiero w procesie ich stosowania przez powołane do tego organy. Jeżeli określony sposób rozumienia przepisu ustawy utrwali się już w sposób oczywisty, a zwłaszcza jeśli znajdzie jednoznaczny i autorytatywny wyraz w orzecznictwie SN bądź NSA, to Trybunał uznaje, że przepis ten ma taką właśnie treść (por. wyroki w sprawach: *K 36/98*, *K 33/99* i *K 20/01* oraz postanowienia w sprawach *SK 10/99*, *Ts 144/01* i *Ts 67/05*).

Rolą TK nie jest rozstrzyganie, czy przyjęta przez sądy interpretacja badanego przepisu jest poprawna. Trybunał może natomiast rozstrzygnąć, czy przepis rozumiany w sposób jednolicie ustalony w praktyce sądowej jest zgodny z Konstytucją (por. wyrok w sprawie *SK 16/00*). W takich sytuacjach orzeczenie o zgodności tego przepisu z Konstytucją, pod warunkiem określonego jego rozumienia (meto-

da wykładni przepisu w zgodzie z Konstytucją), nie byłoby właściwym sposobem usunięcia stanu niekonstytucyjności.

Jeżeli nie można mówić o ustaleniu w jednolitej praktyce sądowej określonej wykładni badanego przepisu, to jeżeli pozwala na to jego brzmienie, TK może orzec o konstytucyjności tego przepisu pod warunkiem jego zgodnego z Konstytucją rozumienia, czyniąc tak w myśl zasady domniemania konstytucyjności działania prawodawcy. Wskazanie zgodnego z Konstytucją rozumienia badanego przepisu, immanentnie związane z kontrolą konstytucyjności prawa, jest wówczas integralną częścią wyroku TK i jako takie ma moc powszechnie wiążącą.

Jako przykład sytuacji szczególnej można przytoczyć *wyrok z 4 grudnia 2001 r., SK 18/00*, w którym Trybunał orzekł o zgodności art. 417 kodeksu cywilnego (w brzmieniu pierwotnym) pod warunkiem, że przewidziana w tym przepisie odpowiedzialność odszkodowawcza Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza państwowego nie jest uzależniona od winy tego funkcjonariusza. Wprawdzie ustalone dawniej jednolite orzecznictwo sądowe zakładało istnienie takiej zależności, jednakże z chwilą wejścia w życie Konstytucji z 1997 r. wykładnia ta przestała być aktualna ze względu na treść art. 77 ust. 1.

5. Sposób formułowania wyroków

W myśl art. 188 Konstytucji Trybunał Konstytucyjny „orzeka w sprawach zgodności” wskazanych w tym przepisie aktów normatywnych z określonymi tamże wzorcami kontroli. Oczywiście jest, że „orzekanie w sprawie zgodności” oznacza stwierdzenie bądź zgodności, bądź niezgodności przedmiotu kontroli (aktu ustanawiającego normy prawne, a najczęściej jego poszczególnych przepisów lub ich części) z normami stanowiącymi wzorzec kontroli w danym postępowaniu.

Na podstawie praktyki orzeczniczej można – w pewnym uproszczeniu – wyodrębnić kilka typów rozstrzygnięć występujących w sentencjach wyroków TK. Ich opis i dane dotyczące częstotliwości występowania zawarte są w załączniku 3.

Najprostszy, „klasyczny” sposób sformułowania rozstrzygnięcia może być przedstawiony w postaci formuły „przepis *p* jest zgodny / jest niezgodny z wzorcem *w*”. Niekiedy TK zamiast wariantu „jest zgodny” używa, co do skutków identycznego, wariantu „nie jest niezgodny”. Używając tego ostatniego, Trybunał daje wyraz ocenie, że dany wzorzec kontroli (wskazany przez inicjatora postępowania) nie jest wzorcem adekwatnym ze względu na rozbieżność jego treści z treścią przepisu stanowiącego przedmiot kontroli.

Niekiedy jednak ograniczenie się do wskazanych wyżej formuł orzeczenia byłoby niewystarczające. Jest tak wtedy, gdy granice wniosku, pytania prawnego lub skargi konstytucyjnej (którymi Trybunał jest związany), treść badanej materii i jej

relacje z wzorcem kontroli lub względ na praktyczne skutki wyroku wymagają wzbogacenia formuły wyroku o elementy precyzujące czy specyfikujące zakres orzeczenia o zgodności lub niezgodności przedmiotu kontroli z jej wzorcem.

Na przykład stosowane niekiedy w praktyce orzeczniczej formuły stwierdzają konstytucyjność albo (o wiele rzadziej) niekonstytucyjność zaskarżonego unormowania pod warunkiem określonego rozumienia tego unormowania bądź wskazują na jego konstytucyjność albo niekonstytucyjność w pewnym tylko zakresie, wyznaczonym za pomocą kryteriów podmiotowych, przedmiotowych lub czasowych.

W wyrokach zwanych „zakresowymi” najczęściej chodzi o wskazanie określonych „pozytywnych” treści czy implikacji określonego przepisu i orzeczenie o konstytucyjności albo niekonstytucyjności tak wyodrębnionej treści, wynikającej z badanego unormowania. Czasem jednak – przeciwnie – chodzi o „niepełność” badanego unormowania, polegającą na rzeczywistym braku (pominięciu) określonych treści koniecznych z punktu widzenia norm konstytucyjnych (por. wyżej, 2.2).

Trybunał z reguły nie określa w sentencji wyroku jego skutków, wychodząc z założenia, że wynikają one z przepisów Konstytucji, w szczególności z art. 190 w przypadku kontroli następczej (utrata mocy obowiązującej niekonstytucyjnej normy, możliwość wzruszenia, w określonych granicach, skutków jego zastosowania przez sąd lub organ administracji) oraz z art. 122 ust. 4 w przypadku kontroli prewencyjnej.

W ramach kontroli następczej TK może w swoim wyroku określić inny – nie- tożsamy z datą ogłoszenia wyroku w odpowiednim organie publikacyjnym – termin ustania mocy obowiązującej niekonstytucyjnego unormowania (art. 190 ust. 3 Konstytucji). Skorzystanie z tego upoważnienia wiąże się każdorazowo z zamieszczeniem odpowiedniej klauzuli w sentencji wyroku.

W szczególnych sytuacjach Trybunał zamieszczał w wyrokach klauzule dotyczące skutków wyroku, ewentualnie ich braku, odnośnie do pewnych zdarzeń z przeszłości. Uwagi dotyczące uzasadnienia takich klauzul oraz ich przykłady zawarte są niżej (6.4). W tym miejscu można generalnie wyodrębnić trzy typowe warianty tych klauzul.

Wariant pierwszy charakteryzuje wyroki wydane w trybie skargi konstytucyjnej, w których TK odroczył utratę mocy obowiązującej omawianego przepisu, jednocześnie stwierdzając, że odroczenie to nie stanowi przeszkody do wzruszenia skutków zastosowania niekonstytucyjnej normy w indywidualnej sprawie skarżącego (por. wyroki w sprawach: *SK 26/02*, *SK 38/03* i *SK 1/04*). Drugi wariant polega na uznaniu przez Trybunał, że stwierdzenie niekonstytucyjności, z powodów formalnych, przepisów nakładających świadczenia publicznoprawne (podatki i opłaty) nie stanowi podstawy do zwrotu spełnionych świadczeń (por. wyroki w sprawach: *P 7/00* i *K 2/03*). Trzeci wariant to wskazanie momentu wejścia w życie nowej Konstytucji jako daty granicznej, do której sięgają skutki wstecz-

ne wyroku; TK orzekł tak w sytuacji, gdy w poprzednim stanie konstytucyjnym nie było odpowiednika art. 77 ust. 1 Konstytucji z 1997 r. (por. wyrok w sprawie *K 20/02*).

Por. również technikę zastosowaną w wyroku w sprawie *P 4/99* (omówionym niżej, 6.4).

Należy podkreślić, że wszystkie wskazane wyżej formuły wzbogacające sentencje wyroków TK są immanentnie związane z wykonywaniem przez Trybunał jego konstytucyjnej kompetencji kontroli zgodności norm prawnych z normami wyższego rzędu. Ich stosowanie zapewnia niezbędną powściągliwość i selektywność ingerowania TK, jako „ustawodawcy negatywnego”, w system obowiązujących norm prawnych. Nie ulega żadnej wątpliwości, że formuły te są integralną częścią orzeczeń TK, którym art. 190 ust. 1 przyznaje moc powszechnie obowiązującą.

Niekiedy Trybunał zamieszcza w wyroku także rozstrzygnięcie o umorzeniu postępowania w części, co do której nie może być wydane rozstrzygnięcie merytoryczne. Jest tak wówczas, gdy umorzenie w danym zakresie następuje już po przeprowadzeniu rozprawy, zatem niecelowe byłoby wydanie osobnego postanowienia o umorzeniu postępowania w części (por. art. 39 ust. 2 ustawy o TK). W takich wypadkach po części sentencji rozpoczynającej się wyrazem „orzeka:” (jak w każdym wyroku) dodana jest część rozpoczynająca się wyrazami „Ponadto postanawia:”.

6. Niektóre skutki wyroków

6.1. Moc powszechnie obowiązująca i ostateczność

Moc powszechnie obowiązująca orzeczeń TK (art. 190 ust. 1 Konstytucji) oznacza, że wiążą one, podobnie jak akty prawa powszechnie obowiązującego, wszystkie organy państwowe, nie wyłączając Sejmu, Senatu, sądów i trybunałów, a także osoby prywatne.

Atrybut mocy powszechnie obowiązującej posiada w zasadzie tylko rozstrzygnięcie stanowiące sentencję wyroku. Uzasadnienie wyroku, przybliżające motywy i sposób myślenia sędziów Trybunału, ma przede wszystkim znaczenie perswazyjne i edukacyjne. Jednakże pewne fragmenty uzasadnienia, stanowiąc *ratio decidendi*, w szczególnie silny sposób związane z sentencją, stanowią w pewnym sensie jej konieczne dopełnienie. W takich wypadkach moc powszechnie obowiązująca dotyczy sentencji rozumianej zgodnie z wykładnią autentyczną, sformułowaną w uzasadnieniu orzeczenia (por. wyrok w sprawie *SK 2/01* i postanowienie w sprawie *SK 28/01*).

Określony w art. 190 ust. 1 Konstytucji atrybut ostateczności orzeczenia TK oznacza, że wyroki Trybunału są niewzruszalne zarówno w postępowaniu przed

Trybunałem, jak i w każdym innym postępowaniu prowadzonym przez organ władzy publicznej.

Uzasadniając swoje *postanowienie z 17 lipca 2003 r., K 13/02*, odmawiające wznowienia postępowania zakończonego wyrokiem wydanym na wniosek Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (sygn. jw.), Trybunał w pełnym składzie wskazał, że ostateczność orzeczeń Trybunału, o której mowa w art. 190 ust. 1 Konstytucji, oznacza także ich niewzruszalność, wynikającą z nadrzędnej wobec ustaw, stosowanej bezpośrednio i priorytetowo regulacji konstytucyjnej. W tym zakresie nie może wchodzić w grę, przewidziane w art. 20 ustawy o TK, posiłkowe stosowanie przepisów kodeksu postępowania cywilnego (por. także postanowienia w sprawach *Ts 102/98, SK 20/01, Ts 15/01, Ts 60/01, SK 10/02 i SK 33/02*).

Wzruszenie orzeczenia w drodze wznowienia postępowania jest instrumentem adekwatnym do orzeczeń sądów, gdyż dotyczą one jednostkowych, konkretnych stosunków prawnych. Dopuszczenie natomiast możliwości wzruszania wyroków TK orzekających – z mocą powszechnie obowiązującą – o konstytucyjności lub niekonstytucyjności norm prawnych, które również posiadają moc powszechnie obowiązującą, byłoby nieadekwatne do charakteru wyroków wydawanych w trybie kontroli norm. Należy przy tym podkreślić, że niewzruszalność wyroku TK nigdy nie oznacza petryfikacji stanu normatywnego potwierdzonego lub zmienionego tym wyrokiem. Wyrok Trybunału nie stoi bowiem na przeszkodzie ewentualnej zmianie stanu prawnego przez ustawodawcę; nawet norma prawna uznana za niezgodną z Konstytucją może być ustanowiona ponownie po odpowiedniej zmianie Konstytucji. Ponadto w zakresie, w jakim nie ma zastosowania reguła *ne bis in idem* (por. niżej) lub zakaz orzekania o normach nieobowiązujących, każda regulacja, której dotyczy wyrok TK, może być ponownie kwestionowana przed Trybunałem.

6.2. Zakres obowiązywania reguły *ne bis in idem* w sprawach kontroli norm

Problem dopuszczalności ponownego zaskarżenia regulacji, o której zgodności z Konstytucją Trybunał orzekł w innej, zakończonej wcześniej sprawie, był w orzecznictwie Trybunału analizowany na gruncie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK. Przepis ten nakazuje umorzenie postępowania, jeżeli wydanie orzeczenia jest zbędne lub niedopuszczalne. W tym zakresie Trybunał nawiązał do dwóch konstrukcji znanych procedurze cywilnej: *res iudicata* i *ne bis in idem*. Ta druga ma w istocie charakter ogólniejszy, obejmując swym zakresem także przypadki nieobjęte działaniem tej pierwszej.

Ujemna przesłanka procesowa w postaci powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*), powodująca niedopuszczalność wydania orzeczenia, ma zastosowanie wówczas, gdy zachodzi podmiotowa i przedmiotowa tożsamość sprawy ze sprawą

rozstrzygniętą wcześniej, w której wydane zostało orzeczenie merytoryczne rozstrzygające problem konstytucyjności przepisu (por. postanowienia w sprawach K 29/98 i K 35/03).

Brak podstaw do przyjęcia powagi rzeczy osądzonej w sprawie zakończonej wyrokiem TK nie oznacza, że uprzednie rozpoznanie sprawy konstytucyjności określonego przepisu z punktu widzenia tych samych zarzutów może być uznane za prawnie obojętne. Skoro moc powszechnie obowiązująca orzeczeń TK oznacza także związanie swym orzeczeniem samego Trybunału, nie może on wyrokować ponownie w sytuacji przedmiotowej tożsamości nowej sprawy, tj. tożsamości zaskarżonych przepisów, wzorców kontroli i zarzutów, z inną sprawą, uprzednio rozstrzygniętą wyrokiem; w takiej sytuacji zachodzi konieczność umorzenia postępowania z powodu zbędności orzekania (por. postanowienia w sprawach: K 29/98, SK 3/01 i P 26/02 oraz wyrok w sprawie P 10/04). Stanowisko to jest wynikiem zastosowania reguły *ne bis in idem*, uwzględniającego specyfikę postępowania przed TK.

Reguła *ne bis in idem* nie ma natomiast zastosowania, jeżeli inicjator postępowania przed TK czyni przedmiotem zaskarżenia przepis, o którego konstytucyjności Trybunał orzekł już wcześniej, ale wskazuje nowy wzorzec kontroli, który nie był podstawą poprzedniego wyroku (por. kolejno wyroki w sprawach: P 2/98 i SK 2/01, dotyczących nakazu rozbioru w razie samowoli budowlanej, a także postanowienia w sprawach P 26/02 i SK 32/04). Nie ma ona również zastosowania do ustaw badanych dotychczas tylko w trybie kontroli prewencyjnej (zob. niżej, 7.2).

Reguła *ne bis in idem* chroni nie tylko trwałość wyroków TK, lecz także ma zastosowanie w przypadku uprzedniego umorzenia postępowania w sprawie przedmiotowo tożsamej z nową sprawą. *Postanowieniem z 12 grudnia 2005 r., SK 4/03* Trybunał umorzył postępowanie w sprawie, w której przedmiotem zaskarżenia (dwie skargi konstytucyjne oraz wniosek grupy posłów) były regulacje dotyczące przeprowadzenia reformy rolnej. Jak wspomniano już wyżej (2.4), w rozstrzygniętej wcześniej sprawie SK 5/01 Trybunał umorzył postępowanie z powodu utraty mocy obowiązującej zaskarżonego wówczas przepisu dekretu PKWN z 1944 r. W tym wypadku do uznania przez TK przedmiotowej tożsamości obu spraw nie wystarczyło zestawienie przedmiotu zaskarżenia i wzorców kontroli wskazanych w sentencjach obu postanowień, lecz istotne znaczenie miało także rozważenie przez Trybunał elementów uzasadnienia postanowienia wydanego w poprzedniej sprawie, które stanowiły jego *rationes decidendi*.

Trybunał przyjmuje, że jeżeli zaskarżony w danej sprawie przepis prawny zawiera taką samą treść normatywną, jaką zawierał inny przepis, którego dotyczył wyrok TK wydany we wcześniejszej sprawie, to nie zachodzi tożsamość przedmiotowa obu spraw. W takim wypadku chodzi wszak o dwa różne przepisy. Nie można przy tym abstrahować od celu postępowania przed TK, którym jest usunięcie z obowiązującego systemu prawa przepisów niekonstytucyjnych. Wyeli-

minowanie przez TK przepisu prawnego sprzecznego z Konstytucją nie wywiera żadnego bezpośredniego skutku w stosunku do przyszłej regulacji o analogicznej treści (por. wyrok w sprawie *P 11/05*).

6.3. Odroczenie utraty mocy obowiązującej przepisu

W myśl art. 190 ust. 3 Konstytucji orzeczenie TK wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, jednak Trybunał może określić inny termin utraty mocy obowiązującej przepisu uznanego za niezgodny z wzorcem kontroli. Termin ten nie może przekroczyć 18 miesięcy, gdy chodzi o ustawę, a 12 miesięcy, gdy chodzi o inny akt normatywny. W przypadku orzeczeń, które wiążą się z nakładami finansowymi nieprzewidzianymi w ustawie budżetowej, Trybunał określa termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego po zapoznaniu się z opinią Rady Ministrów.

Ani Konstytucja, ani ustawa o TK nie regulują szczegółowo wykonania powyższej kompetencji Trybunału do odraczania derogacyjnego (znoszącego moc obowiązującą normy prawnej) skutku wyroku. Trybunałowi przysługuje zatem pewien zakres uznaniowości, która jednak nie oznacza dowolności. Podejmując decyzję o skorzystaniu z tego upoważnienia i określając długość okresu odroczenia w konkretnym przypadku, Trybunał kieruje się w szczególności tym, że konieczny jest odpowiedni czas do podjęcia prac legislacyjnych w celu doprowadzenia do stanu konstytucyjności.

Do momentu nadejścia terminu odroczenia wyznaczonego w sentencji wyroku albo wcześniejszej zmiany stanu prawnego przez ustawodawcę przepis uznany za niezgodny z Konstytucją zachowuje moc obowiązującą i musi być przestrzegany oraz stosowany przez wszystkich jego adresatów. Wyrok TK określa więc w odniesieniu do stanu normatywnego skutki na przyszłość (por. wyroki w sprawach: *K 25/01*, *K 35/01*, *SK 26/02*, *K 14/03*, *SK 38/03*, *SK 26/02* i *P 1/05*).

Ustalony wyrokiem TK termin odroczenia z reguły nie stoi na przeszkodzie dokonania przez ustawodawcę – i wprowadzenia w życie – odpowiedniej zmiany stanu prawnego przed końcem tego terminu. Przeciwnie, ustawodawca powinien wprowadzić nową regulację prawną w możliwie najkrótszym terminie (por. wyroki w sprawach: *K 49/01*, *K 42/02*, *K 16/04* i *P 1/05*). Odroczenie ustania mocy obowiązującej przepisu niezgodnego z Konstytucją nie może być zatem interpretowane jako obowiązek utrzymywania przez ustawodawcę obowiązującego tego przepisu aż do nadejścia wskazanego przez Trybunał terminu.

Jeżeli ustawodawca dokona odpowiedniej zmiany przed upływem terminu odroczenia, usuwając normę uznaną przez TK za niekonstytucyjną, to oczywiście z upływem tego terminu nie wiąże się już skutek derogacyjny orzeczenia o niekonstytucyjności. Utracić moc obowiązującą może bowiem tylko norma, która w danym momencie jeszcze obowiązuje. Nie ma przy tym znaczenia, czy ustawodawca nadał nowej, uwzględniającej wyrok TK regulacji takie samo oznaczenie (numer artykułu, ustępu itp.), jakiego miała regulacja niekonstytucyjna.

Wyrokiem z 27 kwietnia 2005 r., P 1/05 Trybunał orzekł o niekonstytucyjności przepisów ustawowych dopuszczających wydanie obywatela polskiego na podstawie europejskiego nakazu aresztowania, odraczając wyrok o 18 miesięcy od jego ogłoszenia w Dzienniku Ustaw. Z uzasadnienia wyroku wynika, że ewentualne stworzenie podstaw konstytucyjnych zakwestionowanej regulacji nie spowoduje jej „uzdrowienia”, dlatego dla przywrócenia zakwestionowanej regulacji, odpowiadającej międzynarodowym zobowiązaniom Polski, niezbędne będzie ponowne jej przyjęcie w trybie ustawodawczym. Rozumowanie to można uogólnić i odnieść także do innych sytuacji, w których ustawodawca zdecydowałby się „ocalić” uznaną za niekonstytucyjną regulację ustawową poprzez odpowiednią zmianę Konstytucji.

Praktyka orzecznicza pokazuje, że instytucja odroczenia przewidziana w art. 190 ust. 3 Konstytucji nie jest zsynchronizowana z instytucją skargi konstytucyjnej (art. 79 ust. 1). Trybunał w swym orzecznictwie dostrzega, że skoro skarga ta jest środkiem ochrony wolności i praw skarżącego, to odroczenie derogacyjnego skutku wyroku nie może przekreślać korzystnych dla skarżącego skutków orzeczenia o niekonstytucyjności zaskarżonego przezeń unormowania (zob. niżej).

6.4. Skutki orzeczenia o niekonstytucyjności normy w aspekcie czasowym

Badania porównawcze wskazują na funkcjonowanie w Europie dwóch modeli regulacji. W pierwszym modelu założeniem podstawowym jest, że wyrok sądu konstytucyjnego oznacza uznanie nieważności niekonstytucyjnej normy prawnej od samego początku jej istnienia, jednakże przy zachowaniu niewzruszalności ostatecznych orzeczeń wydanych na jej podstawie, z wyjątkiem orzeczeń o sankcjach karnych (model niemiecki). Zasadą drugiego modelu jest uchylenie niekonstytucyjnego unormowania wyrokiem sądu konstytucyjnego ze skutkiem wyłącznie od chwili ogłoszenia wyroku (model austriacki). W ramach obu modeli rozwiązania szczególnie pozwalają na odstępianie od zasady trwałości ostatecznych orzeczeń w stosunku do osoby, z której indywidualną inicjatywą wiąże się uznanie normy za niekonstytucyjną. Teoretycznie możliwe jest także rozwiązanie polegające na tym, że prawo upoważnia sąd konstytucyjny do określenia skutków orzeczenia o niekonstytucyjności normy niejako *ad casum*, w zależności od charakteru regulacji i okoliczności, w jakich ona funkcjonuje.

Konstytucja RP zawiera jedynie fragmentaryczną regulację omawianego problemu, nie realizując konsekwentnie żadnego z powyższych modeli.

W art. 190 ust. 4 Konstytucja ustosunkowuje się jedynie do kwestii wzruszania skutków zastosowania niekonstytucyjnego przepisu przez wydanie orzeczenia sądu lub decyzji organu administracji publicznej w sprawie indywidualnej, pomija natomiast kwestię ewentualnego usunięcia skutków funkcjonowania niekonsty-

tucyjnego przepisu jako podstawy czynności cywilnoprawnych czy aktów organizacyjnych. Incydentalnie TK rozważał skutki swego wyroku również w sferze, o której tu mowa (por. wyrok w sprawie *K 39/00*, dotyczącej niekonstytucyjnego „uwłaszczenia” Polskiego Związku Działkowców gruntami komunalnymi).

TK dotychczas nie miał okazji wypowiedzieć się w swym orzecznictwie co do kwestii, czy omówione wyżej odroczenie skutku derogacyjnego wyroku, na podstawie art. 190 ust. 3 Konstytucji, powoduje, co do zasady, niemożność wzruszenia orzeczeń stosownie do art. 190 ust. 4 i przepisów ustawowych wydanych w związku z gwarancją zawartą w tym przepisie. W orzecznictwie sądowym przeważa przekonanie, że odroczenie, o którym mowa, wyłącza wsteczne skutki wyroku TK. Należy przy tym pamiętać, że odroczenie to stosowane jest z reguły w celu umożliwienia ustawodawcy wprowadzenia odpowiedniej regulacji „naprawczej”. A zatem to na ustawodawcy spoczywa w takim wypadku obowiązek rozważenia, z uwzględnieniem racji przedstawionych w uzasadnieniu wyroku TK, czy i w jakim zakresie podlegają naprawieniu skutki obowiązywania niekonstytucyjnej regulacji w przeszłości, oraz ewentualnego ustanowienia odpowiedniej regulacji naprawczej.

Wykluczenie prawa do żądania ponownego rozpoznania zakończonych spraw sądowych i administracyjnych w sytuacjach, o których jest mowa wyżej, w zasadzie nie może dotyczyć osoby wnoszącej skargę konstytucyjną w przypadku uwzględnienia tej skargi, to jest stwierdzenia niekonstytucyjności zaskarżonej regulacji. Skarga konstytucyjna, będąc jedną z form inicjowania kontroli norm, jest zawsze i przede wszystkim środkiem ochrony wolności i praw skarżącego (art. 79 ust. 1), zatem jej uwzględnienie przez TK powinno mieć „przełożenie” w indywidualnej sprawie skarżącego.

Powyższe założenie znalazło dotychczas wyraz w sentencjach trzech wyroków TK. Na przykład w wyroku z 31 marca 2005 r. *SK 26/02* Trybunał w pełnym składzie orzekł, że uznane za niekonstytucyjne przepisy dotyczące kosztów sądowych w sprawach cywilnych tracą moc obowiązującą z dniem 1 kwietnia 2006 r., z tym że wobec uwzględnienia skargi konstytucyjnej, odroczenie to nie stoi na przeszkodzie realizacji praw skarżącej określonych w art. 190 ust. 4 Konstytucji w sprawie będącej podstawą postępowania przed TK. Analogiczne formuły znalazły się wcześniej w wyrokach w sprawach *SK 38/03* i *SK 1/04*.

Prawodawca nie rozstrzygnął również w sposób wyraźny skutków wyroku TK zawierającego klauzulę o odroczeniu utraty mocy obowiązującej w sprawach, w związku z którymi sąd przedstawił Trybunałowi pytanie prawne. Co do tej kwestii orzecznictwo sądowe nie jest jednolite. W wydawanych dotychczas na skutek pytań prawnych wyrokach, w których zastosowano odroczenie, TK z reguły nie precyzował skutków odroczenia dla sprawy, w związku z którą przedstawiono mu pytanie prawne. Jedynie w uzasadnieniu wyroku z 27 kwietnia 2005 r., *P 1/05* (dotyczącego instytucji europejskiego nakazu aresztowania – omówionego niżej, III.2) Trybunał w pełnym składzie zaakcentował obowiązek respektowania odro-

czenia utraty mocy obowiązującej niekonstytucyjnego unormowania w postępowaniu toczącym się przed sądem pytającym.

Bywają również sytuacje, w których uznanie wstecznego działania orzeczenia TK o niekonstytucyjności normy prawnej powodowałoby „skutki uboczne” niemożliwe do zaakceptowania z konstytucyjnego punktu widzenia. W uzasadnieniu *wyroku z 27 kwietnia 2004 r., K 24/03* (problem rozliczeń VAT) Trybunał stwierdził, że w swojej działalności ma obowiązek brać pod uwagę z urzędu skutki swoich rozstrzygnięć i obowiązany jest przeciwdziałać powstawaniu w wyniku jego orzeczeń stanu prawnego, który również byłby niezgodny z normami konstytucyjnymi. Trybunał nie tylko jest uprawniony do orzekania o niezgodności z Konstytucją aktów normatywnych, lecz jest również władny określić czasowe ramy takiej sprzeczności, w szczególności granice czasowe wstecznego zasięgu skutków *wyroku stwierdzającego niezgodność określonego przepisu (normy prawnej) z Konstytucją*. Za takim wnioskiem przemawia przede wszystkim przewidziana w art. 190 ust. 3 Konstytucji możliwość odroczenia utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego; tym bardziej Trybunał jest władny określić zakres wstecznego zasięgu skutków swego orzeczenia. Ponadto Trybunał jest z istoty rzeczy powołany do wyjaśniania wątpliwości co do swoich orzeczeń, i to niezależnie od treści art. 74 ustawy o TK. Wyrok Trybunału, jako akt powszechnie obowiązujący (por. art. 190 ust. 1 Konstytucji), powinien być sformułowany w sposób wykluczający wątpliwości co do istotnych elementów treściowych. Określenie przez TK granic czasowych wstecznego zasięgu *wyroku*, podobnie jak odroczenie terminu utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego, jest związane z koniecznością rozważenia różnych wartości konstytucyjnych. Trybunał, jako organ konstytucyjnie umocowany do kontroli konstytucyjności prawa, powinien rozstrzygać kolizje związane z odstępstwami od zasad prawomocności orzeczeń sądowych i stabilności decyzji administracyjnych, niedziałania prawa wstecz oraz ochrony praw nabytych, do jakich może prowadzić ewentualne wznowienie postępowania lub uchylenie indywidualnego rozstrzygnięcia w innym trybie (por. art. 190 ust. 4 Konstytucji).

Klauzule wyłączające skutki wsteczne zawierają także wyroki TK w sprawach *P 6/02* (wyłączenie roszczenia o zwrot opłat za parkowanie pobranych na podstawie przepisów uznanych za niekonstytucyjne wyłącznie ze względów formalnych) i *K 2/03* (wyłączenie takiego roszczenia, z podobnych powodów, w zakresie uiszczonych opłat za używanie odbiorników radiowych i telewizyjnych). W obu wypadkach TK podkreślił, że naprawianie prawa nie powinno prowadzić do legitymizowania zachowań naruszających prawo.

Warto również wspomnieć, że skutek identyczny – niedopuszczenie do wstecznego działania orzeczenia o niekonstytucyjności – w *wyroku z 31 stycznia 2001 r., P 4/99*, dotyczącym dziedziczenia gospodarstw rolnych, Trybunał w pełnym składzie osiągnął nie przez użycie klauzuli wyłączającej skutek wsteczny *wyroku*, lecz za pomocą zniuansowanego użycia formuły „jest zgodny / jest nie-

zgodny”. W wyroku tym TK stwierdził zgodność badanego przepisu z wzorcem konstytucyjnym odnośnie do spadków otwartych przed wejściem w życie wyroku TK, a niezgodność – odnośnie do spadków otwartych od tego dnia. Zastosowana w tym wypadku technika była w skutkach równoważna z opisaną wyżej techniką opartą na zastosowaniu klauzuli wyłączającej skutek wsteczny orzeczenia o niekonstytucyjności.

Inny charakter miało stwierdzenie w wyroku z 23 września 2003 r., K 20/02, że skutki orzeczenia o niekonstytucyjności przepisu ograniczającego prawo do naprawienia szkody spowodowanej bezprawną decyzją administracyjną odnoszą się do szkód powstałych od 17 października 1997 r., to jest od dnia wejścia w życie Konstytucji. W tym wypadku klauzula ograniczająca skutek wsteczny wyroku jest zdeterminowana zakresem czasowym obowiązywania zastosowanego wzorca kontroli norm: art. 77 ust. 1 Konstytucji (prawo do naprawienia szkody spowodowanej bezprawnym działaniem władzy publicznej) obowiązuje od podanej wyżej daty, wcześniej zaś nie było normy konstytucyjnej o podobnej treści. Klauzule ograniczające, o których była mowa wyżej, miały natomiast na celu uniknięcie spowodowania przez wyrok TK skutków niezgodnych z Konstytucją.

7. Szczegółne problemy dotyczące prewencyjnej kontroli norm prawnych

7.1. Uwagi ogólne

Kontrola prewencyjna (kontrola uprzednia, kontrola *a priori*), w odróżnieniu od kontroli następczej (kontroli *a posteriori*), charakteryzuje się tym, że przedmiotem badania jest akt niebędący jeszcze źródłem prawa powszechnie obowiązującego, a mianowicie ustawa przed jej podpisaniem albo umowa międzynarodowa przed jej ratyfikacją. Jedynym podmiotem uprawnionym do zainicjowania kontroli prewencyjnej jest Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej (art. 122 ust. 3 i art. 133 ust. 2). Kompetencja ta jest ściśle związana z jego konstytucyjnym obowiązkiem czuwania nad przestrzeganiem Konstytucji (art. 126 ust. 2).

W okresie od wejścia w życie Konstytucji z 1997 r. do 2005 r. TK zbadał w tym trybie 22 ustawy, co stanowi mniej niż 5% przypadków, w których Trybunał wydał wyrok w zakresie kontroli norm prawnych obowiązujących.

Dokonując rozgraniczenia kontroli prewencyjnej i następczej, TK przyjmuje, że przedmiotem zaskarżenia w trybie kontroli następczej nie może być ustawa wprawdzie już podpisana przez Prezydenta RP, ale jeszcze nieogłoszona, ponieważ taka ustawa nie jest jeszcze źródłem prawa powszechnie obowiązującego (por. postanowienie w sprawie K 37/05). Ogłoszona ustawa może być natomiast zaskarżona w trybie kontroli następczej, choćby nie upłynął jeszcze okres *vacatio legis* (por. wyroki w sprawach: K 52/02 i K 48/04).

7.2. Niektóre problemy prewencyjnej kontroli ustaw

Zawarte w art. 122 ust. 3 Konstytucji upoważnienie Prezydenta RP do zwrócenia się do TK, przed podpisaniem ustawy, z wnioskiem „w sprawie zgodności ustawy z Konstytucją” wiąże się z określoną w art. 188 Konstytucji kompetencją Trybunału do orzekania „w sprawach zgodności” ustaw i innych przepisów z Konstytucją. Orzekanie „w sprawie zgodności” implikuje możliwość różnych rozstrzygnięć, w szczególności orzeczenia o zgodności albo niezgodności zaskarżonej normy ze wskazanym wzorcem konstytucyjnym. Oznacza to, że Prezydent występuje do Trybunału, jeżeli w jego ocenie ustawa jest w części lub w całości niezgodna z Konstytucją albo kiedy ma uzasadnione wątpliwości co do jej zgodności z Konstytucją. Tym samym wniosek „afirmatywny”, tzn. złożony wyłącznie dla potwierdzenia opinii Prezydenta o zgodności ustawy z Konstytucją, byłby bezprzedmiotowy w świetle zasady domniemania zgodności ustaw z Konstytucją (por. wyrok w sprawie K 37/03).

W art. 122 ust. 2 Konstytucja wyznacza Prezydentowi termin podpisania ustawy. Wniosek do TK wstrzymuje bieg tego terminu (art. 122 ust. 6). W konsekwencji Trybunał przyjmuje, że również określenie przez Prezydenta zakresu zaskarżenia ustawy musi nastąpić w tym terminie konstytucyjnym. Po jego upływie Prezydent nie może rozszerzyć tego zakresu (por. wyroki w sprawach: K 3/98 i K 13/99).

W dotychczasowych wypowiedziach TK eksponowano pogląd, że domniemanie konstytucyjności badanej regulacji jest szczególnie silne w trybie prewencyjnej kontroli norm (por. wyroki w sprawach: K 12/94, K 3/98, K 27/00 i K 41/02). Uzasadniając powyższe stanowisko, Trybunał wskazywał przede wszystkim na to, że na etapie kontroli prewencyjnej nie mogą być jeszcze znane rzeczywiste skutki wprowadzenia ustawy w życie. Pełna ocena konstytucyjności będzie mogła bowiem być dokonana dopiero wtedy, gdy ustawa zacznie funkcjonować w obrocie prawnym. W związku z tym TK przyjmuje, że stwierdzenie zgodności ustawy z Konstytucją w trybie kontroli prewencyjnej nie wyłącza możliwości ponownego badania tej samej ustawy w trybie kontroli następczej; w tym zakresie nie ma zastosowania zasada *ne bis in idem*.

Ani Konstytucja, ani ustawa o TK w zasadzie nie przewidują terminu, w jakim powinno dojść do wydania wyroku przez Trybunał. Wyjątkiem w tym zakresie jest art. 224 ust. 2 Konstytucji, który stanowi, że zbadanie konstytucyjności ustawy budżetowej albo ustawy o prowizorium budżetowym powinno nastąpić nie później niż w ciągu 2 miesięcy od dnia złożenia wniosku Prezydenta RP. Jest to jedynie przypadek określenia przez przepis prawa maksymalnego czasu rozpoznania wniosku przez TK. Trybunał nie miał jeszcze okazji do stosowania tego przepisu.

Jeżeli Trybunał orzekł, że ustawa zaskarżona w omawianym trybie jest zgodna z Konstytucją, to Prezydent obowiązany jest ją podpisać (art. 122 ust. 3 zdanie drugie Konstytucji). Jeżeli Trybunał orzekł o niekonstytucyjności całej ustawy, to

Prezydent odmawia jej podpisania (art. 122 ust. 4 zdanie pierwsze), co oznacza definitywne zamknięcie postępowania ustawodawczego.

Skutki orzeczenia o niezgodności z Konstytucją niektórych przepisów zaskarżonej ustawy zależą od tego, czy przepisy te są nierozzerwalnie związane z całą ustawą (art. 122 ust. 4 Konstytucji). Orzeczenie przez Trybunał o nierozzerwalnym związku niekonstytucyjnych przepisów z całością ustawy rodzi taki sam skutek jak orzeczenie o niekonstytucyjności całej ustawy. Brak stwierdzenia tego związku zobowiązuje Prezydenta do uruchomienia procedury podpisania ustawy w brzmieniu wolnym od treści niezgodnej z Konstytucją (zob. niżej).

Pojęcie „nierozzerwalnego związania” w rozumieniu art. 122 ust. 4 Konstytucji TK obszernie wyjaśnił w wyroku z 28 kwietnia 1999 r., *K 3/99* (zob. też wyroki w sprawach: *K 28/01* i *wyrok z 22 września 2005 r., Kp 1/05*). Związanie takie może występować w dwóch płaszczyznach. W płaszczyźnie techniki legislacyjnej zachodzi ono wówczas, gdy bez niekonstytucyjnego przepisu niemożliwe staje się stosowanie pozostałych przepisów ustawy – powstaje luka, której nie można usunąć w drodze zabiegów interpretacyjnych. W płaszczyźnie aksjologicznej natomiast nierozzerwalne związanie polega na tym, że nawet jeśli technicznie możliwe jest stosowanie przepisów ustawy pozostałych po uchyleniu przepisu niekonstytucyjnego, to następuje oczywista i znacząca transformacja zakresu stosowania, celu lub sensu pozostałych przepisów; można wówczas mówić o oderwaniu aktu od intencji jego twórców.

O istnieniu nierozzerwalnego związania zakwestionowanych przepisów z całą ustawą TK orzekł dotychczas dwa razy: w sprawie *K 41/02* (abolicja podatkowa i deklaracje majątkowe) oraz w sprawie *K 37/02* (ograniczenie dziedziczenia nieruchomości na Helu).

Jeżeli zaś Trybunał nie stwierdza istnienia nierozzerwalnego związku niekonstytucyjnych przepisów z całością ustawy (lub stwierdza brak takiego związku), to Prezydent – po zasięgnięciu opinii Marszałka Sejmu – obowiązany jest albo podpisać ustawę z pominięciem niekonstytucyjnych przepisów, albo zwrócić ustawę Sejmowi w celu usunięcia niezgodności ustawy z Konstytucją (art. 122 ust. 4 zdanie drugie). Konstytucja nie zawiera szczegółowych unormowań dla takich sytuacji – ani co do kolejnych czynności podmiotów wskazanych w cytowanym przepisie, ani co do terminów, w jakich czynności te powinny zostać dokonane. Z konstytucyjnego punktu widzenia nie ulega jednak wątpliwości, że wszystkie te podmioty mają obowiązek podjęcia bez zbędnej zwłoki działania, których celem jest doprowadzenie do wejścia w życie uchwalonej ustawy w części, w której jest ona zgodna z Konstytucją.

W zakresie nieuregulowanym przez Konstytucję niektóre elementy tej procedury zostały uregulowane w regulaminie Sejmu⁸ (art. 57–63) i w regulaminie

⁸ Uchwała Sejmu RP z dnia 30 lipca 1992 r. – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. z 2002 r. nr 23, poz. 398 ze zm.).

Senatu⁹ (art. 72). Przepisy regulaminowe przewidują udział właściwych komisji sejmowych, a w przypadku powrotu ustawy do Sejmu w celu usunięcia niezgodności z Konstytucją – postępowanie, w którym uczestniczy także Senat, na zasadach podobnych do udziału Senatu w pracach nad ustawą uchwaloną przez Sejm.

Jak pokazuje dotychczasowa praktyka, Prezydent korzystał z możliwości podpisania ustawy „z pominięciem” części niekonstytucyjnych zawsze wtedy, gdy wyrok TK traktował o niekonstytucyjności wyodrębnionych części tekstu ustawy. W podpisanym i ogłoszonym tekście ustawy pomijano wówczas treść odpowiednich fragmentów tekstu przy pozostawieniu ich oryginalnej numeracji (tak było w przypadku ustaw, których dotyczyły wyroki: *K 3/98*, *K 3/99*, *K 24/00*, *K 13/01*, *K 27/01*, *K 28/01* i *K 37/03*); w niektórych z tych przypadków (*K 3/99*, *K 13/01*, *K 37/03*) pominięcie dotyczyło jedynie fragmentu przepisu.

Do usunięcia przez Sejm niezgodności z Konstytucją ustawy, przed jej podpisaniem przez Prezydenta, doszło dotychczas tylko w jednym przypadku (*K 53/02*). W uzasadnieniu wyroku wydanego w tej sprawie TK zwrócił uwagę na celowość zwrócenia ustawy Sejmowi na podstawie art. 122 ust. 4 *in fine* Konstytucji, ponieważ zachodziła potrzeba nadania właściwej redakcji części przepisu w zakresie niedotkniętym wadą niekonstytucyjności.

Na uwagę zasługuje bezprecedensowy sposób wykonania wyroku z 9 listopada 2005 r., *Kp 2/05*, w którym Trybunał orzekł, zgodnie z wnioskiem Prezydenta RP, o niekonstytucyjności trzech przepisów nowej ustawy o finansach publicznych „w zakresie dotyczącym Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, sądów administracyjnych i Trybunału Konstytucyjnego”. Jest to przypadek tzw. wyroku zakresowego, czyli takiego, w którym ingerencja TK dotyczy pewnego zakresu stosowania normy prawnej, a nie zaś wyodrębnionej części tekstu ustawy. W wyniku opinii Marszałka Sejmu, wydanej po zapoznaniu się ze stanowiskiem sejmowej Komisji Finansów Publicznych, Prezydent uznał, że w tym wypadku może skorzystać z konstytucyjnego upoważnienia do podpisania ustawy „z pominięciem” niekonstytucyjnej części, a więc bez potrzeby zwrócenia ustawy Sejmowi. W podpisanym i ogłoszonym tekście ustawy pozostawiono przepisy uznane przez TK za „zakresowo” niezgodne z Konstytucją. Zostały one jednak opatrzone przypisami wskazującymi na treść wyroku TK. Bezpośrednio zaś przed podpisem Prezydenta zamieszczono klauzulę: „Zgodnie z art. 122 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej podpisuję ustawę z uwzględnieniem wyroku Trybunału Konstytucyjnego [...] uznającego przepisy [...] za niezgodne z Konstytucją w zakresie dotyczącym Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, sądów administracyjnych i Trybunału Konstytucyjnego”.

W jednym wypadku wyrok wydany w trybie prewencyjnym nie został dotychczas wykonany. Chodzi o wyrok w sprawie *Kp 1/04* (zob. niżej, II.4).

⁹ Uchwała Senatu RP z dnia 23 listopada 1990 r. – Regulamin Senatu (M.P. z 2002 r. nr 54, poz. 741 ze zm.).

W uzasadnieniach dwóch wyroków TK ustosunkował się do problemu stwierdzenia w trybie prewencyjnym niekonstytucyjności przepisu określającego termin wejścia w życie zaskarżonej ustawy (*K 27/01* i *K 28/01*). Trybunał stwierdził, że takie orzeczenie oznacza, iż rozpatrywana ustawa zacznie obowiązywać po 14 dniach od jej ogłoszenia, zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych.

Z kolei w sprawie zakończonej wyrokiem z 24 marca 2004 r., *K 37/03* Trybunał musiał dokonać oceny konstytucyjności niezakwestionowanego we wniosku Prezydenta przepisu określającego termin wejścia w życie niektórych przepisów zaskarżonej ustawy. Było to następstwem faktu, że zgodnie z tym przepisem niektóre przepisy ustawy zaskarżonej przez Prezydenta 22 grudnia 2003 r. miały wejść w życie 30 grudnia tegoż roku, to jest w dacie poprzedzającej wydanie i ogłoszenie wyroku. Trybunał stwierdził, że przepis określający datę wejścia w życie ustawy stanowi integralną część zawartej w tej ustawie regulacji prawnej. Dlatego też badając zgodność z Konstytucją przepisów wskazanych przez wnioskodawcę, Trybunał wziął pod uwagę także wspomniany przepis końcowy. Gdyby bowiem zaskarżone unormowania weszły w życie wcześniej, niż ustawa zostanie ogłoszona, to stanowiłoby to naruszenie art. 2 (zasada państwa prawnego) w związku z art. 88 ust. 1 Konstytucji (uzależnienie wejścia w życie aktów normatywnych od ich ogłoszenia).

7.3. Instytucja prewencyjnej kontroli umów międzynarodowych

Zgodnie z art. 133 ust. 2 Konstytucji Prezydent Rzeczypospolitej – przed ratyfikowaniem umowy międzynarodowej – może zainicjować postępowanie przed TK dotyczące zgodności tej umowy z Konstytucją. Cytowany przepis Konstytucji, o wiele bardziej lakoniczny niż jego odpowiednik dotyczący kontroli prewencyjnej ustaw (art. 122 ust. 4), nie określa ani terminów poszczególnych czynności, ani skutków wyroku TK o określonej treści.

Dotychczas nie wpłynął żaden wniosek Prezydenta w omawianym trybie, a zatem Trybunał nie miał okazji do wypowiedzenia się w kwestiach wykładni powołanego przepisu Konstytucji ani do badania praktyki wykonywania wyroków wydawanych w trybie prewencyjnej kontroli umów międzynarodowych.

8. Wybrane zagadnienia procedury

8.1. Przypadki orzekania przez TK w pełnym składzie

Ustawodawca nie wyodrębnia w ramach Trybunału stałych izb ani senatów, które byłyby właściwe do rozpoznawania określonych spraw. Większość spraw jest rozpoznawana przez pięcio- lub trzyosobowe składy sędziowskie, wyzna-

czane każdorazowo dla danej sprawy według reguł określonych w art. 25 ustawy o TK. O wyznaczeniu składu, w tym przewodniczącego i sprawozdawcy, decyduje kolejność wpływu spraw. W systemie tym nie przewiduje się „specjalizacji” sędziów.

W sprawach wskazanych w art. 25 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK Trybunał orzeka w pełnym składzie. W przypadkach określonych w lit. a–d omawianego przepisu chodzi o rodzaje spraw określone w sposób jednoznaczny, a mianowicie: a) spory kompetencyjne między centralnymi konstytucyjnymi organami państwa, b) stwierdzenie przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta RP oraz powierzenie Marszałkowi Sejmu tymczasowego wykonywania obowiązków Prezydenta RP, c) badanie zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych, d) rozpoznawanie wszystkich wniosków Prezydenta RP w trybie prewencyjnej kontroli ustaw i umów międzynarodowych. W lit. e tego samego przepisu zawarty jest natomiast nakaz rozpoznania w pełnym składzie spraw określonych za pomocą mniej ostrych kryteriów: chodzi o sprawy „o szczególnej zawłości”, rozpoznawane w pełnym składzie z inicjatywy Prezesa TK lub gdy z wnioskiem o rozpoznanie zwróci się skład orzekający wyznaczony do rozpoznania danej sprawy, a ponadto o „sprawy, w których szczególna zawłość wiąże się z nakładami finansowymi przewidzianymi w ustawie budżetowej, a w szczególności gdy skład orzekający zamierza odstąpić od poglądu prawnego wyrażonego w orzeczeniu wydanym w pełnym składzie”.

Ustawowe wyrażenie „szczególna zawłość” ma charakter nieostry i ocenny, dzięki czemu możliwe jest indywidualne podejście do każdej sprawy po rozważeniu wszystkich istotnych okoliczności. Również końcowa część art. 25 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK nie jest jednoznaczna i wymaga interpretacji; dotyczy to w szczególności znaczenia wyrażenia „w szczególności” w kontekście cytowanego sformułowania, jak i rozumienia pojęcia „pogląd prawny”.

Wśród 133 orzeczeń kończących postępowanie rozpoznawcze w sprawie (wyroki i postanowienia umarzające postępowanie) wydanych w roku 2005 TK wydał w pełnym składzie 17 orzeczeń.

8.2. Podstawy wyłączenia sędziego

Podstawy prawne wyłączenia sędziego Trybunału określa art. 26 ust. 1 ustawy o TK. Zgodnie z tym przepisem sędzia podlega wyłączeniu od udziału w sprawach, w których: 1) wydał lub uczestniczył w wydaniu zakwestionowanego aktu prawnego, wyroku, decyzji administracyjnej albo innego rozstrzygnięcia, 2) był przedstawicielem, pełnomocnikiem, radcą prawnym lub doradcą jednego z uczestników postępowania, 3) zachodzą inne przyczyny uzasadniające wyłączenie sędziego, określone w art. 48 kodeksu postępowania cywilnego. O wyłączeniu sędziego z powodu zaistnienia jednej z wyżej wymienionych przyczyn rozstrzyga Prezes Trybunału. Ponadto ust. 2 tego samego artykułu przewiduje wyłączenie sę-

dziego TK na jego żądanie, na żądanie uczestnika postępowania lub z urzędu, jeżeli zostanie uprawdopodobnione istnienie okoliczności niewymienionych w ust. 1, ale mogących wywołać wątpliwości co do bezstronności sędziego. O wyłączeniu decyduje wówczas Trybunał.

W sprawie zakończonej cytowanym już *postanowieniem z 17 lipca 2003 r., K 13/02* Trybunał w pełnym składzie zwrócił uwagę na trudność w interpretowaniu ustawowego zwrotu „wydał lub uczestniczył w wydaniu zakwestionowanego aktu prawnego” (art. 26 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK). Ustawodawca nie rozstrzygnął wyraźnie, czy sam fakt głosowania nad projektem aktu normatywnego (zwłaszcza nad poprawkami do niego) jest równoznaczny z pojęciem „uczestniczenia w wydaniu aktu” w rozumieniu ust. 1 powołanego artykułu. Kierując się zasadami wykładni systemowej, podczas stosowania tego przepisu przyjmowano, że użyte przez ustawodawcę słowo „uczestniczył” wskazuje na to, iż udział w wydaniu aktu normatywnego zobowiązujący do wyłączenia sędziego TK dotyczy przede wszystkim działań, które wiążą się z aktywnym wpływaniem na treść i kształt danego aktu (np. występowanie z inicjatywą ustawodawczą, czynny udział w debacie parlamentarnej, występowanie w roli posła sprawozdawcy, wnoszenie poprawek do projektu ustawy). Na rzecz takiej wykładni cytowanego przepisu ustawy przemawiają określone w Konstytucji zasady wyboru sędziów Trybunału, niewykluczające wyboru osób, które wchodziły w skład wieloosobowych organów prawodawczych. Przyjęcie bardziej restrykcyjnej wykładni omawianego przepisu stwarzałoby trudności w funkcjonowaniu TK, zwłaszcza przy rozpatrywaniu spraw w pełnym składzie, jako że w gronie sędziów Trybunału zawsze były i są osoby, które wcześniej uczestniczyły w pracach legislacyjnych w Sejmie lub Senacie.

Postanowieniem z 20 marca 2002 r., SK 2/01 Trybunał odmówił wyłączenia, na podstawie art. 26 ust. 2 ustawy o TK kilku sędziów, którzy wcześniej wydali wyrok w sprawie dotyczącej materii prawnej zbliżonej do tej, która była rozpoznawana w danej sprawie. Sam fakt orzekania przez sędziego w sprawie podobnej bądź zajęcie wcześniej stanowiska w określonej kwestii prawnej nie uprawdopodobnia zaistnienia okoliczności mogących wywołać wątpliwość co do jego bezstronności. Tymczasem na uczestniku postępowania żądającym, na podstawie art. 26 ust. 2 ustawy o TK, wyłączenia sędziego, spoczywa ciężar dowodu co do okoliczności, że działania osoby wchodzącej w skład danego składu orzekającego były tego rodzaju, że obecnie uzasadniają wyłączenie jej ze składu orzekającego.

8.3. Orzekanie na rozprawie i orzekanie na posiedzeniu

Regułą jest, że Trybunał orzeka co do istoty sprawy na rozprawie (por. art. 59 ust. 1 w związku z art. 2 ustawy o TK). Jedyne wyjątki dopuszczalności wydania wyroku na posiedzeniu niejawnym przewiduje art. 59 ust. 2 ustawy o TK,

stanowiąc, że Trybunał może w ten sposób rozpoznać skargę konstytucyjną, jeżeli z przedstawionych na piśmie stanowisk uczestników postępowania bezspornie wynika, że kwestionowany przez skarżącego akt normatywny jest niezgodny z Konstytucją. Dotychczas TK nie korzystał z tej możliwości. Wiąże się to z ograniczeniem zakresu stosowania cytowanego przepisu jedynie do spraw inicjowanych skargą konstytucyjną (nie dotyczy on zatem abstrakcyjnej oraz inicjowanej przez sądy kontroli norm), a także z uzależnieniem możliwości rezygnacji z rozprawy od specyficznie rozumianej „bezsorności”, co wobec domniemania konstytucyjności przepisów prawa jest kryterium trudnym do stosowania.

Na posiedzeniu niejawnym Trybunał podejmuje orzeczenia o charakterze proceduralnym (postanowienia), i to zarówno kończące, jak i niekończące postępowania w sprawie. Na posiedzeniach niejawnych zapadają w szczególności postanowienia i zarządzenia w ramach wstępnej kontroli wniosków i skarg konstytucyjnych (art. 36 i art. 49 ustawy o TK), postanowienia umarzające postępowanie (art. 39 ust. 1, z zastrzeżeniem ust. 2), postanowienia o sprostowaniu w orzeczeniu lub w jego uzasadnieniu niedokładności, błędów pisarskich lub rachunkowych albo innych oczywistych omyłek (art. 73 ust. 1), jak również postanowienia rozstrzygające wątpliwości co do treści orzeczenia (art. 74 ust. 1).

8.4. Problem odpowiedniego stosowania przepisów o postępowaniu cywilnym

W myśl art. 20 ustawy o TK w sprawach w niej nieuregulowanych do postępowania przed Trybunałem stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego. Formuła „odpowiedniego” stosowania przepisów kodeksu postępowania cywilnego nakazuje uwzględnienie, w zakresie i w sposobie sięgania po instytucje i procedury regulowane w tym kodeksie, specyfiki i funkcji postępowania przed Trybunałem, w tym zwłaszcza odmienności rozstrzygania spraw cywilnych i orzekania w sprawach kontroli norm prawnych. Przepisy regulujące sądowe postępowanie cywilne mogą mieć zastosowanie do postępowania przed TK tylko o tyle, o ile pozwala na to specyfika orzekania przez Trybunał oraz charakter spraw będących przedmiotem kognicji Trybunału (por. postanowienie w sprawie *K 13/02*).

W postępowaniu przed Trybunałem mają odpowiednie zastosowanie przepisy kodeksu postępowania cywilnego dotyczące zawieszenia i podjęcia postępowania (por. postanowienie w sprawie *SK 30/02*), zawiadamiania o każdej zmianie miejsca zamieszkania przez strony i ich przedstawicieli (postanowienie w sprawie *K 14/00*) czy wyrokowania w oparciu o stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy (por. wyrok w sprawie *K 33/00*).

Niedopuszczalność odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu w postępowaniu przed Trybunałem może natomiast zachodzić już to ze względu na ich

nieadekwatność do natury tego postępowania, już to z racji odmiennego uregulowania danego zagadnienia w ustawie o TK lub w samej Konstytucji.

I tak, w postępowaniu dotyczącym kontroli konstytucyjności norm wykluczone jest odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu dotyczących zabezpieczenia roszczeń cywilnoprawnych w celu wstrzymania stosowania zaskarżonych przepisów do czasu wydania przez TK wyroku co do istoty sprawy (por. postanowienia w sprawach *SK 28/01* i *K 15/04*). Na marginesie warto zauważyć, że w niektórych zagranicznych systemach prawnych sądowi konstytucyjnemu wyraźnie przyznaje się kompetencję do wstrzymania wejścia w życie lub zawieszenia obowiązywania zaskarżonej ustawy.

W obecnym stanie prawnym możliwość stosowania przez Trybunał środków zabezpieczających praktycznie wyczerpuje się w unormowaniu zawartym w art. 50 ustawy o TK (por. wyżej, 1).

Niedopuszczalne jest też odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania cywilnego dotyczących wznowienia postępowania (zob. wyżej, 6.1), kosztów postępowania (por. postanowienia w sprawach *Ts 14/98* i *SK 44/01*) oraz interwencji ubocznej (por. postanowienie w sprawie *P 21/02*).

Ewolucji podlegała linia orzecnicza TK w kwestii oceny skutków śmierci osoby wnoszącej skargę konstytucyjną. W sprawie *SK 10/98* Trybunał umorzył postępowanie z powodu śmierci skarżącego, na zasadzie odpowiedniego stosowania przepisu nakazującego umorzenie postępowania, gdy umiera strona postępowania cywilnego, dotyczącego praw niedziedzicznych (taki charakter mają wolności i prawa konstytucyjne). Odmienne stanowisko TK przyjął później w sprawach *SK 15/00* i *SK 4/02*, uznając, że przesłanki umorzenia postępowania wymienione w art. 39 ustawy o TK tworzą katalog zamknięty; występująca wśród nich przesłanka niedopuszczalności wydania orzeczenia (art. 39 ust. 1 pkt 1) nie jest tożsama z przyczynami skutkującymi umorzeniem postępowania na gruncie postępowania cywilnego. Dlatego śmierć osoby wnoszącej skargę konstytucyjną sama przez się nie stanowi przyczyny zawieszenia ani umorzenia postępowania przed Trybunałem.

9. Rola zdań odrębnych w sprawach z zakresu kontroli norm prawnych

W myśl art. 68 ust. 3 ustawy o TK sędzia, który nie zgadza się z poglądem większości składu orzekającego, ma prawo ujawnić na piśmie swoje zdanie odrębne. Może ono dotyczyć całości orzeczenia, jego części albo tylko uzasadnienia. Prawo do złożenia zdania odrębnego jest wyrazem szczególnej godności i odpowiedzialności urzędu sędziowskiego oraz pozostaje w związku z niezawisłością sędziowską.

Dyskusje i głosowania sędziów nad orzeczeniem co do zasady są niejawne (art. 67 ustawy o TK). Skorzystanie przez sędziego z prawa do złożenia zdania odrębnego tworzy wyjątkową sytuację, w której indywidualne stanowisko tego sędziego w sprawie zostaje ujawnione.

Ponieważ wyroki i postanowienia wydawane przez TK kolegialnie (w składzie pełnym, pięcio- lub trzyosobowym) są ostateczne i nie mogą być wzruszone ani w trybie zwykłym, ani nadzwyczajnym, funkcja zdania odrębnego składanego przez sędziego TK jest inna niż w postępowaniu sądowym, w którym zdanie odrębne służy przede wszystkim ułatwieniu instancyjnej i pozainstancyjnej kontroli orzeczenia. Zdania odrębne sędziów Trybunału, stosownie do specyfiki kontroli norm, służą przede wszystkim uświadomieniu złożoności materii konstytucyjnej, zwracając uwagę na problemy warte dalszej dyskusji. Mogą one stanowić cenną inspirację zarówno dla nauki prawa, jak i dla działalności ustawodawczej oraz orzecznictwa konstytucyjnego.

Od wejścia w życie Konstytucji z 1997 r. do końca 2005 r. zdania odrębne dołączono do 62 orzeczeń. W przypadkach, w których na *votum separatum* zdecydowało się dwóch lub kilku sędziów (takich przypadków było 24), 69 zdań odrębnych miało charakter indywidualny, a 4 były zdaniami wspólnymi. W sprawach, w których złożono po kilka zdań odrębnych, nierzadkie były przypadki, że były one zbieżne co do zakresu i konkluzji.

Przegląd treści zdań odrębnych wniesionych od wejścia w życie Konstytucji z 1997 r. do końca 2005 r. zawiera załącznik 4.

10. Funkcja sygnalizacyjna

W świetle art. 188 i nast. Konstytucji Trybunał Konstytucyjny jest organem władzy sądowniczej o kompetencjach wyczerpująco określonych w przepisach konstytucyjnych. Konstytucja w art. 197 pozostawia do uregulowania przez ustawodawcę zwykłego kwestie organa nizacji Trybunału i procedury.

Wśród kompetencji Trybunału określonych w Konstytucji nie ma mowy o odrębnej kompetencji sygnalizacyjnej. Skłania to do interpretowania zadań TK określonych w art. 4 ustawy o TK (informowanie Sejmu i Senatu o istotnych problemach wynikających z działalności i orzecznictwa TK oraz zwracanie organom stanowiącym prawo uwagi na uchybienia i luki w prawie) jako funkcji pochodnej od konstytucyjnych kompetencji Trybunału, w szczególności kompetencji w zakresie kontroli norm prawnych.

Ustawa o TK nie przesądza formy, w jakiej Trybunał przedstawia prawodawcy swoje uwagi o stwierdzonych uchybieniach i lukach w prawie (art. 4 ust. 2 ustawy o TK). W praktyce Trybunał stosuje w tym zakresie różne środki działania.

Kwalifikowaną i formalnie wyodrębnioną postacią sygnalizowania właściwym organom państwa (najczęściej Sejmowi) uwag o stwierdzonych uchybieniach i lu-

kach w prawie są tzw. postanowienia sygnalizacyjne. Procedura ich wydawania jest unormowana wyłącznie w rozdziale VIII (§ 41–43) regulaminu TK¹⁰.

Zgodnie z powyższymi przepisami regulaminu postanowienie sygnalizacyjne, podejmowane w składzie właściwym dla rozpoznania danego aktu, może być wydane bądź w związku z postępowaniem w danej sprawie – z inicjatywy składu orzekającego, bądź też w oderwaniu od konkretnego postępowania – z inicjatywy Prezesa TK. W każdym wypadku Prezes Trybunału kieruje postanowienie sygnalizacyjne do właściwego organu stanowiącego prawo w celu usunięcia stwierdzonego uchybienia bądź luki w prawie. Czyniąc to, Prezes TK może jednocześnie przekazać swoje uwagi co do konieczności i sposobu usunięcia stwierdzonych uchybień bądź luk w prawie oraz zwrócić się o poinformowanie Trybunału o zajętych przez adresata stanowisku.

Od wejścia w życie Konstytucji RP z 1997 r. do stycznia 2006 r. Trybunał wydał 12 postanowień sygnalizacyjnych, przy czym każde z nich zostało podjęte z inicjatywy składu orzekającego, w związku z rozpoznawaną sprawą z zakresu kontroli norm (zob. załącznik 5).

Inną, „zwykłą” formą sygnalizowania ustawodawcy potrzeby lub celowości zmian prawodawczych jest zamieszczanie odpowiednich uwag w uzasadnieniach orzeczeń TK, i to zarówno takich, które stwierdzają zgodność badanej regulacji z Konstytucją, jak i takich, które orzekają o jej niekonstytucyjności.

Liczne treści sygnalizacyjne zawierają także doroczne informacje Trybunału dla Sejmu i Senatu o istotnych problemach wynikających z działalności i orzecznictwa Trybunału (art. 4 ust. 1 ustawy o TK), w tym „Informacja” niniejsza.

Ustawa o TK nie precyzuje znaczenia prawnego i następstw realizacji przez Trybunał funkcji sygnalizacyjnej. Sugestie kierowane pod adresem organów tworzących prawo w formach wskazanych wyżej nie są wiążące dla adresatów. Nie ulega jednak wątpliwości, że skoro ich przedstawianie stanowi istotną funkcję Trybunału, którą realizuje w odpowiedniej procedurze i w sposób jawny dla opinii publicznej, to adresat zawsze ma obowiązek rozpatrzenia tych sugestii bez zbędnej zwłoki, w sposób wnikliwy i z zachowaniem procedury zapewniającej transparentność konkluzji, do jakiej dochodzi.

Zagadnienie to wiąże się z szerszą problematyką realizacji orzeczeń Trybunału przez prawodawcę, której poświęcona jest następna część „Informacji”.

¹⁰ Uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 1997 r. w sprawie regulaminu Trybunału Konstytucyjnego (M.P. z 2001 r. nr 41, poz. 668).

II

PROBLEMY ZWIĄZANE Z REALIZACJĄ ORZECZEŃ TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO W DZIAŁALNOŚCI PRAWODAWCZEJ

1. Uwagi ogólne

Realizacja (wykonywanie) orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w działalności prawodawczej do niedawna nie była postrzegana jako dziedzina wymagająca systematycznego badania i szczególnej troski organów powołanych do inicjowania i stanowienia aktów normatywnych. Wprowadzona przez Konstytucję z 1997 r. zasada ostateczności i mocy powszechnie obowiązującej wyroków TK oraz związane z tym zniesienie, poczynwszy od 17 października 1999 r., procedury rozpatrywania przez Sejm orzeczeń o niekonstytucyjności ustaw rodziły nietrafne przekonanie, że wszystkie wyroki Trybunału przywracają stan konstytucyjności w sposób „samoczynny” i nie wymagają dodatkowych działań prawodawczych.

Tymczasem samo usunięcie z systemu prawnego niekonstytucyjnej regulacji często nie gwarantuje osiągnięcia stanu spójności i zupełności systemu. Jest tak w szczególności wtedy, gdy niekonstytucyjna regulacja prawna powinna zostać zastąpiona nową. Wydając wyrok o niekonstytucyjności aktu normatywnego, Trybunał Konstytucyjny działa na wzór „prawodawcy negatywnego”: pozbawia mocy obowiązującej niekonstytucyjną regulację, nie ma natomiast kompetencji do ustanowienia w jej miejsce nowej, odpowiadającej standardom konstytucyjnym. Pozytywną kompetencję prawodawczą mają Sejm, Senat i inne organy stanowiące prawo, na których ciąży obowiązek rozważenia, czy stan prawny ukształtowany przez wyrok TK wymaga podjęcia naprawczych działań legislacyjnych. Brak reakcji prawodawcy powoduje często powstanie swego rodzaju „próżni normatywnej” w miejscu regulacji, która utraciła – na skutek wyroku TK – moc obowiązującą. Wyrok Trybunału, którego dopełnieniem nie będzie odpowiednie działanie naprawcze prawodawcy pozytywnego, może stać się źródłem nowej dysfunkcjonalności w systemie prawa.

O tym, że wraz z wydaniem i ogłoszeniem wyroku Trybunału Konstytucyjnego zostaje zapewniony stan konstytucyjności, można mówić z reguły wówczas, gdy Trybunał stwierdził zgodność zaskarżonej regulacji prawnej z przytoczonym wzorcem kontroli. Wówczas jednak, gdy takie stwierdzenie zostaje w wyroku TK obwarowane określonym, zgodnym z Konstytucją rozumieniem kontrolowanego przepisu, dla prawodawcy powinno to stanowić sygnał, że należy, ze względu na zasadę pewności prawa, rozważyć ewentualne sprecyzowanie brzmienia tego

przepisu. Zasada pewności prawa wymaga interwencji prawodawcy również wtedy, gdy Trybunał nie orzekł o niezgodności przepisu prawnego jako takiego, lecz o niekonstytucyjności określonego – czasowo, podmiotowo lub przedmiotowo – zakresu normy wyrażonej w tym przepisie, tym samym dokonując ingerencji w treść przepisu bez zmiany jego brzmienia.

Jeżeli TK odracza ustanie mocy obowiązującej zakwestionowanego unormowania w myśl art. 190 ust. 3 Konstytucji, czyni to po to, aby pozostawić ustawodawcy czas na zastąpienie regulacji wadliwej unormowaniem wolnym od wad. Oczywiście powinnością organów właściwych do zainicjowania i dokonania odpowiedniej zmiany jest wówczas dołożenie wszelkich starań, aby prace nad nią zostały wdrożone jak najwcześniej i aby weszła ona w życie najpóźniej w terminie ustalonym w wyroku TK.

Problematyka wykonywania orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego obejmuje również sytuacje, gdy Trybunał w trybie kontroli prewencyjnej (inicjowanej przez Prezydenta RP) orzekł o niekonstytucyjności ustawy jedynie w części, która nie jest nierozzerwalnie związana z całą ustawą. Możliwe komplikacje z tym związane ujawniły się w związku z jednym z wyroków, o którym niżej.

Starannej uwagi i odpowiednich działań prawodawcy wymagają wreszcie wypowiedzi Trybunału zwracające uwagę, w szczególności w formie tzw. postanowień sygnalizacyjnych, na uchybienia i luki w prawie stwierdzone przez Trybunał w związku z wykonywaniem kompetencji orzeczniczych (por. uwagi w części I.10).

Niewykonywanie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego może być źródłem poważnych zakłóceń w obrocie prawnym. Ujemne następstwa takiego stanu rzeczy dla osób zainteresowanych mogą stanowić szkodę wyrządzoną niezgodnym z prawem działaniem władzy publicznej w rozumieniu art. 77 ust. 1 Konstytucji, uzasadniającą roszczenia odszkodowawcze wobec Skarbu Państwa. Zaniechania osób odpowiedzialnych za stan legislacji mogą niekiedy uzasadniać ich odpowiedzialność prawną, w tym odpowiedzialność konstytucyjną.

Obserwacja następstw orzeczeń TK w sferze prawodawstwa pozwala na wyodrębnienie kilku najbardziej typowych sytuacji niewykonania orzeczenia Trybunału:

- a) stwierdzenie niekonstytucyjności pewnego unormowania, które traci moc obowiązującą z dniem ogłoszenia wyroku, pociąga za sobą lukę w istniejącej regulacji, która powinna być jak najszybciej wypełniona przez regulację „naprawczą”, lecz prawodawca takiej regulacji nie wprowadza albo wprowadza ją ze znacznym opóźnieniem;
- b) stwierdzenie niekonstytucyjności pominięcia prawodawczego wymaga pilnego wprowadzenia odpowiedniej regulacji uzupełniającej, lecz prawodawca tego nie czyni;
- c) stwierdzenie niekonstytucyjności pewnego unormowania połączone jest z odroczeniem utraty jego mocy obowiązującej w celu umożliwienia dokonania

koniecznych zmian przed upływem terminu odroczenia, lecz prawodawca nie wprowadza takich zmian;

- d) stwierdzenie konstytucyjności bądź niekonstytucyjności pewnego unormowania jest odniesione do określonego rozumienia przepisu lub jego zakresu, co wymagałoby sprecyzowania tekstu normatywnego ze względu na wymagania jasności i pewności prawa, lecz prawodawca tego nie czyni;
- e) prawodawca nie reaguje na tzw. postanowienie sygnalizacyjne.

Przedstawienie problematyki wykonywania orzeczeń TK przez organy powołane do inicjowania i stanowienia zmian prawodawczych w zeszłorocznej „Informacji” dla Sejmu i Senatu¹¹ – ilustrowane wieloma przykładami zebranymi w ramach badania przeprowadzonego w 2004 r. w Biurze TK – spotkało się z dużym zainteresowaniem właściwych organów państwa, służb legislacyjnych, nauki prawa konstytucyjnego oraz dziennikarzy zajmujących się tematyką prawną i parlamentarną. Przyczyniło się to niewątpliwie do lepszego rozumienia wagi sprawy i obowiązków poszczególnych organów państwa, jednak nie doprowadziło do zapowiadanych w toku dyskusji zmian natury instytucjonalno-regulaminowej.

Główne problemy przedstawione Sejmowi i Senatowi w ubiegłym roku pozostają aktualne. Dotyczy to również niektórych konkretnych przypadków niewykonania wyroku TK albo zignorowania sugestii Trybunału skierowanych pod adresem ustawodawcy, o których była mowa w „Informacji” ubiegłorocznej, i które muszą niestety zostać przytoczone ponownie.

2. Przykłady wyroków wymagających szybkiej reakcji prawodawcy, które dotychczas nie zostały wykonane

Wyrokiem z 3 czerwca 1998 r., K 34/97 Trybunał orzekł o niekonstytucyjności niektórych przepisów dotyczących majątku byłego Funduszu Wczasów Pracowniczych. Choć w uzasadnieniu wyroku TK wskazała na konieczność „pilnej pozytywnej interwencji ustawodawczej”, a od wydania wyroku upłynęło już prawie siedem lat, dotychczas nie zostały ustawowo uregulowane kwestie sukcesji majątku po FWP oraz kwestie dotyczące udostępnienia udziałów pracownikom tego Funduszu. Najwyższy niepokój musi przy tym budzić brak jakiegokolwiek widocznej reakcji na stwierdzenia zawarte w ubiegłorocznej „Informacji” TK, które dotyczyły właśnie niewykonania wyroku w sprawie K 34/97 i zasługiwały na bardzo poważne potraktowanie przez czynniki odpowiedzialne za stan legislacji. Przed rokiem Trybunał stwierdził: „Wspomniany wyrok TK w założeniu miał zapobiec dalszym niekontrolowanym transferom związanym z mieniem należącym do zlikwidowanego FWP. W rzeczywistości jednak, wobec biernej postawy ustawodawcy, celu tego nie udało się osiągnąć. W dalszym ciągu dokonywano

¹¹ Druk sejmowy nr 3983 (IV kadencja); druk senacki nr 939 (V kadencja).

rozporządzeń majątkowych, które następnie zostały zakwestionowane przez Najwyższą Izbę Kontroli”¹². Powstaje pytanie o osobistą odpowiedzialność prawną za tak rażące i uporczywe zaniechanie legislacyjne. Brak odpowiedniej regulacji prawnej stawia pod znakiem zapytania legalność i skuteczność dokonywanych rozporządzeń majątkowych, a ponadto może narazić Skarb Państwa na roszczenia odszkodowawcze.

Wyrokiem z 16 marca 2004 r., K 22/03, Trybunał orzekł o niekonstytucyjności przepisów regulujących instytucję przepadku na rzecz Skarbu Państwa depozytów niepodjętych po zakończeniu postępowania karnego. Trybunał nie zdecydował się na zastosowanie odroczenia utraty mocy obowiązującej, uznając, że luka prawna, która powstałaby w następstwie takiego odroczenia, jedynie przedłużyłaby stan tymczasowy (spoczywanie rzeczy w depozycie), jaki i tak charakteryzuje okres między ustanowieniem depozytu a jego likwidacją. Tym samym Trybunał zakładał niezwłoczne wdrożenie prac legislacyjnych zmierzających do uregulowania sposobu orzekania w postępowaniu karnym o losie niepodjętych depozytów oraz wprowadzenia sądowej kontroli postanowienia prokuratora o przejściu depozytu na rzecz Skarbu Państwa. Od wydania tego wyroku minęły prawie dwa lata, a stosowne działania prawodawcze nie zostały podjęte.

Do końca stycznia 2006 r. nie został również wykonany wyrok z 19 kwietnia 2005 r., K 4/05 (sprawy opłat za mieszkania) ani wyrok z 20 kwietnia 2005 r., K 42/02 (sprawy spółdzielni mieszkaniowych).

W praktyce jest regułą, niestety, brak reakcji ustawodawcy na wyroki stwierdzające niekonstytucyjność pominięć ustawodawczych. Wprawdzie wyrok TK o takiej treści niekiedy bezpośrednio umożliwia organom stosującym prawo działanie zgodne z Konstytucją, to jednak wzgląd na przejrzystość i pewność prawa wymaga jak najszybszej reakcji prawodawcy (podobnie jest zresztą wówczas, gdy stwierdzenie konstytucyjności bądź niekonstytucyjności dotyczy tylko pewnego zakresu istniejącej normy).

W 2005 r. TK stwierdził niekonstytucyjność pominięcia legislacyjnego w wyrokach: z 12 stycznia 2005 r., K 24/04 (brak kompetencji komisji Senatu odpowiadającej kompetencji komisji Sejmu w zakresie opiniowania projektów aktów prawa wspólnotowego); z 31 stycznia 2005 r., SK 27/03 (brak możliwości żądania w odwołaniu uchylecia decyzji Prezesa UOKiK w całości); z 14 marca 2005 r., K 35/04 (brak sądowej kontroli postanowienia prokuratora o wynagrodzeniu biegłego); z 4 kwietnia 2005 r., SK 7/03 (brak współodpowiedzialności Skarbu Państwa za zobowiązania ze stosunków pracy powstałe przed przekształceniem państwowego zakładu opieki zdrowotnej w samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej); z 20 kwietnia 2005 r., K 42/02 (brak dopuszczenia statutowej regula-

¹² *Informacja o istotnych problemach wynikających z działalności i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w 2004 r.*, Warszawa 2005, s. 53. Tamże w przypisie 6 przywołano dokument NIK nr 171/2004/S04001/KGP, zawierający informację o wynikach kontroli zarządzania majątkiem byłego Funduszu Wczasów Pracowniczych i jego prywatyzacji.

cji zasad rozliczeń z tytułu nabycia własności lokalu korzystniejszych od regulacji ustawowej); z 5 lipca 2005 r., SK 26/04 (brak możliwości wniesienia zażalenia na zamianę kary porządkowej grzywny na karę pozbawienia wolności); z 8 września 2005 r., P 17/04 (emerytury nauczycielskie); z 26 października 2005 r., K 31/04 (ograniczony dostęp do dokumentów i zbiorów danych gromadzonych przez IPN) oraz z 13 grudnia 2005 r., SK 53/04 (pominięcie istotnych przesłanek, które powinny uzasadniać wyłączenie sędziego sądu administracyjnego).

Wyroki w sprawach SK 7/03, K 31/04, P 17/04, SK 26/04 i SK 53/04 do końca stycznia 2006 r. nie zostały wykonane przez prawodawcę, a projekt ustawy zmierzający do wykonania wyroku w sprawie K 35/04 wpłynął do Sejmu dopiero 19 października 2005 r.¹³

3. Wyroki, które nie zostały wykonane przed upływem ustalonego przez Trybunał terminu odroczenia

Odsunięcie w czasie, decyzją TK, terminu ustania mocy obowiązującej regulacji uznanej w wyroku Trybunału za niekonstytucyjną (art. 190 ust. 3 Konstytucji) ma na celu umożliwienie prawodawcy podjęcia i sfinalizowania – koniecznie jeszcze w okresie odroczenia – prac legislacyjnych nad nową regulacją, odpowiadającą standardom konstytucyjnym. TK korzysta z omawianej kompetencji w sposób umiarkowany, utrzymując tymczasowo w mocy przepis niekonstytucyjny tylko wówczas, gdy jego natychmiastowe usunięcie z systemu prawa wywołałoby skutki jeszcze bardziej dolegliwe. Odroczenie daje prawodawcy czas na przygotowanie nowego przepisu i zastąpienie nim przepisu istniejącego w taki sposób, który pozwoli na uniknięcie stanu próżni normatywnej.

W okresie odroczenia prawodawca ma obowiązek nie tylko podjąć stosowne działania legislacyjne, ale również je zakończyć, tak aby nowa regulacja weszła w życie możliwie najwcześniej, najpóźniej zaś z końcem terminu odroczenia ustalonego wyrokiem TK. Należy przy tym pamiętać, że w terminie tym musi również „zmieścić się” okres *vacatio legis* nowej regulacji (por. uzasadnienie wyroku w sprawie K 14/03).

Bierność prawodawcy, w której efekcie zaskarżona regulacja traci moc obowiązującą z upływem terminu odroczenia, podważa sens wyznaczania tego terminu i utrzymywania przez czas jego trwania regulacji niezgodnej z Konstytucją.

Szczególnie niepokoją sytuacje, gdy prawodawca nie podejmuje działań legislacyjnych zmierzających do wykonania wyroku TK nie tylko w okresie odroczenia, ale również po jego upływie. Wyrokiem z 13 lipca 2004 r., P 20/03 Trybunał orzekł o niekonstytucyjności art. 84d ust. 2–4 ustawy z 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, odraczając

¹³ Druk sejmowy nr 131.

utratę mocy obowiązującej ustępów 2 i 4 do 31 marca 2005 r. W uzasadnieniu wyroku wskazano na potrzebę znowelizowania ustawy – przed upływem terminu odroczenia – poprzez dookreślenie uregulowanego w nim mechanizmu przypadku korzyści majątkowej uzyskanej przez komitet wyborczy z naruszeniem przepisów ustawy, w tym wskazanie, kto ponosi odpowiedzialność za naruszenie reguł finansowania w toku kampanii wyborczej. TK podkreślił, że celem orzeczenia o niekonstytucyjności jest nie dążenie do wyeliminowania instytucji przypadku korzyści, lecz takie wzbogacenie przepisów uznanych za niekonstytucyjne, aby tworzyły one klarowny mechanizm orzekania o przypadku. W ubiegłorocznej „Informacji” Trybunał sygnalizował niebezpieczeństwo niewykonania tego wyroku w terminie – co niestety nastąpiło. 31 marca 2005 r. niekonstytucyjne przepisy utraciły moc obowiązującą i, mimo upływu 18 miesięcy od ogłoszenia wyroku, prace ustawodawcze w ogóle nie zostały podjęte. W następstwie ustania mocy obowiązującej niekonstytucyjnych przepisów powstała w systemie prawnym luka, która uniemożliwia orzekanie o przypadku korzyści uzyskanych przez komitet wyborczy z naruszeniem przepisów ustawy.

Do końca stycznia 2006 r. nie został również wykonany wyrok z 2 lipca 2003 r., K 25/01 (brak obowiązku zwrotu kosztów postępowania wywołanego wniesieniem odwołania od decyzji prezesów: Urzędu Regulacji Energetyki, Urzędu Regulacji Telekomunikacji i Poczty oraz Urzędu Transportu Kolejowego), a także wyrok z 26 lipca 2004 r., U 16/02 (konkurs dla kandydatów na aplikantów rzecznikowskich). Wyznaczone w sentencji tych wyroków terminy odroczenia upłynęły odpowiednio 30 czerwca 2004 r. i 30 czerwca 2005 r.

Jeszcze częściej się zdarza, że prawodawca inicjuje prace nad dostosowaniem niekonstytucyjnej regulacji do standardów konstytucyjnych wprowadzie jeszcze w ustalonym przez TK okresie odroczenia, jednak zmiany wchodzą w życie już po upływie tego okresu. Powodem tego jest przeważnie zbyt późne rozpoczęcie prac legislacyjnych lub zbyt powolne ich prowadzenie.

Chociaż projekty odpowiednich ustaw są najczęściej wnoszone do Sejmu przez Radę Ministrów, to jednak rzadko organ ten korzysta z przyznanej mu kompetencji do nadania takim projektom klauzuli pilności. Dotychczas w trybie pilnym były rozpatrywane tylko dwa projekty ustaw służące wykonaniu wyroków TK przewidujących odroczenie utraty mocy obowiązującej niekonstytucyjnej regulacji; dotyczyło to wyroku z 13 listopada 2001 r., K 16/01 (warunki i tryb udzielania premii gwarancyjnej osobom posiadającym książeczki mieszkaniowe) i wyroku z 29 czerwca 2004 r., P 20/02 (przejazd bez dokumentu potwierdzającego uprawnienie do ulgi). W obu wypadkach udało się zakończyć proces legislacyjny przed upływem terminu odroczenia.

Przykładem niezrozumiałej opieszałości może być postępowanie z wyrokiem z 18 maja 2004 r., SK 38/03. Trybunał odroczył skutek derogacyjny wyroku do 1 stycznia 2005 r., aby dać ustawodawcy czas na uregulowanie prawa pokrzywdzonego do udziału w postępowaniu o uchylenie mandatu karnego. Projekt od-

powiedniej ustawy wpłynął do Sejmu dopiero 21 stycznia 2005 r. (druk nr 3708), a zatem po trzech tygodniach od upływu terminu odroczenia.

Zdarza się również, że prace legislacyjne podejmowane są wprawdzie przed upływem terminu odroczenia, ale zbyt późno, aby możliwe było wejście w życie nowej regulacji w terminie wyznaczonym przez TK.

Na przykład w *wyroku z 15 grudnia 2004 r., K 2/04* Trybunał odroczył do 30 kwietnia 2005 r. utratę mocy obowiązującej przepisów ograniczających prawo zabużan do rekompensaty za utracone mienie. Projekt ustawy służącej wykonaniu tego wyroku wpłynął do Sejmu 3 marca 2005 r., czyli ponad trzy miesiące po ogłoszeniu wyroku i niespełna dwa miesiące przed upływem terminu odroczenia. Ustawa o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej¹⁴ została w rezultacie uchwalona dopiero 8 lipca 2005 r., a zatem ponad dwa miesiące po upływie terminu odroczenia.

Podobnie w *wyroku z 3 listopada 2004 r., K 18/03* Trybunał odroczył do 30 czerwca 2005 r. utratę mocy obowiązującej w odniesieniu do kilku przepisów ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Projekt ustawy wykonującej ten wyrok został wniesiony do Sejmu 23 marca 2005 r., a zatem trzy miesiące przed upływem wyznaczonego terminu odroczenia. Ustawa¹⁵ została jednak uchwalona już po upływie terminu odroczenia, 28 lipca 2005 r., a weszła w życie 5 października 2005 r.

Również dopiero po upływie terminu odroczenia zostały wykonane wyroki: *z 26 lipca 2004 r., U 16/02* (nabór na aplikację notarialną) i *z 25 stycznia 2005 r., K 25/04* (wymagania kwalifikacyjne dotyczące pracowników samorządowych).

Trzeba również przypomnieć o *wyroku z 27 kwietnia 2005 r., P 1/05* (por. niżej, III.2), dotyczącym stosowania europejskiego nakazu aresztowania wobec obywateli polskich. Zważywszy, że dostosowanie polskiej regulacji prawnej do międzynarodowych zobowiązań RP i zarazem do wymogów konstytucyjnych dotyczy zarówno materii prawa konstytucyjnego, jak i materii postępowania karnego i może wymagać długotrwałej procedury ustawodawczej, Trybunał zastosował maksymalny według Konstytucji termin odroczenia, tj. 18 miesięcy. Tymczasem do końca stycznia 2006 r. nie zostały formalnie zainicjowane prace legislacyjne związane z wykonaniem tego wyroku.

¹⁴ Dz. U. nr 169, poz. 1418.

¹⁵ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. nr 180, poz. 1492).

4. Problem niewykonania wyroku TK wydanego w trybie kontroli prewencyjnej

Specyfika prewencyjnej kontroli ustaw polega na tym, że stanowi ona *sui generis* procedurę „wpadkową” w toku postępowania ustawodawczego – dokonywana jest w okresie między zakończeniem prac w Sejmie i Senacie a złożeniem podpisu pod ustawą i zarządzeniem jej ogłoszenia w Dzienniku Ustaw przez Prezydenta RP. Specyficzny problem wykonania wyroku TK pojawia się wówczas, gdy Trybunał orzekł o niekonstytucyjności ustawy jedynie w części, która nie jest nierozzerwalnie związana z całą ustawą. Konstytucja w sposób ramowy reguluje tryb dalszego postępowania w takich sytuacjach (art. 122 ust. 4 zdanie drugie), nie określa jednak terminów ani sposobu postępowania w razie ewentualnych komplikacji na drodze dostosowania tekstu ustawy do treści wyroku TK (por. wyżej, I.7.2).

Jedynym dotychczas wyrokiem wydanym w trybie prewencyjnej kontroli ustawy, który nie został wykonany na skutek tego rodzaju komplikacji, jest wyrok z 10 listopada 2004 r., Kp 1/04, orzekający o niekonstytucyjności niektórych tylko przepisów ustawy nowelizującej przepisy o zgromadzeniach i o ruchu drogowym. Po ogłoszeniu wyroku przez TK, 23 grudnia 2004 r. Prezydent zwrócił się, w trybie art. 122 ust. 4 Konstytucji, do Marszałka Sejmu z wnioskiem o przedstawienie stosownej opinii. Nieprzedstawienie opinii spowodowało, że Prezydent ani nie podpisał ustawy z pominięciem niekonstytucyjnych przepisów, ani nie zwrócił jej Sejmowi w celu usunięcia niekonstytucyjności. Doszło zatem do swoistego „zablokowania”, w sposób nieprzewidziany w Konstytucji, ustawy przyjętej przez obie izby ustawodawcze.

Przypadek ten wymaga wnikliwej analizy z punktu widzenia teorii i praktyki procesu ustawodawczego. Nie ulega bowiem wątpliwości, że procedura uregulowana w art. 122 ust. 4 zdaniu drugim Konstytucji jest konsekwencją zasady wyrażonej w ustępie 3 zdaniu drugim tego samego artykułu, według której Prezydent nie może odmówić podpisania ustawy, którą TK uznał za zgodną z Konstytucją. *Mutatis mutandis* zasada ta obowiązuje również w sytuacji, w której Trybunał orzekł jedynie o niekonstytucyjności ustawy w części, która nie jest nierozzerwalnie związana z całą ustawą.

5. Wskazania luk i uchybień w systemie prawa pozostające bez reakcji adresatów

Postanowienia sygnalizacyjne, stanowiące kwalifikowaną formę zwracania uwagi na luki i uchybienia w systemie prawa, Trybunał wydaje rzadko (por. załącznik 5), rezerwując tę formę sygnalizacji dla spraw wymagających, w ocenie Trybunału, szybkiej reakcji prawodawcy.

Do końca stycznia 2006 r. nie było reakcji na *postanowienie z 29 czerwca 2005 r., S 1/05*, w którym Trybunał sygnalizował Sejmowi uwagi o stwierdzonych uchybieniach i lukach w przepisach regulujących opłaty za używanie lokali mieszkalnych. Sygnalizacja powyższa została zapowiedziana w uzasadnieniu wyroku z 19 kwietnia 2005 r., *K 4/05*, a jej podstawą było także kilka wcześniejszych wyroków (w sprawach *P 11/98*, *P 8/99*, *K 48/01*, *SK 34/02* i *K 32/03*), w których Trybunał także wskazywał na istotne wady w ustawodawstwie.

Reakcji ustawodawcy nie doczekało się też drugie postanowienie sygnalizacyjne wydane w ubiegłym roku, tj. *postanowienie z 19 maja 2005 r., Ts 153/04/S*, w którym Trybunał zasygnalizował Sejmowi potrzebę podjęcia inicjatywy ustawodawczej w przedmiocie określenia w ustawie lustracyjnej z 11 kwietnia 1997 r. organu właściwego oraz trybu postępowania z wnioskiem o wyłączenie Rzecznika Interesu Publicznego.

W dalszym ciągu, mimo upływu już prawie trzech lat, nie zostało uwzględnione przez ustawodawcę *postanowienie z 27 maja 2003 r., S 2/03*, dotyczące potrzeby unormowania trybu stwierdzania polskiego pochodzenia dla celów określonych w art. 52 ust. 5 Konstytucji.

Często ignorowane bywają wskazania uchybień i luk w systemie prawa zawarte w uzasadnieniach wyroków TK. Ważne sugestie pod adresem prawodawcy, które do końca stycznia 2006 r. nie zostały uwzględnione, zostały zamieszczone na przykład w wyrokach: z 18 grudnia 2002 r., *K 43/01* („lex 203”); z 5 maja 2004 r., *P 2/03* (zakaz komentowania sprostowania prasowego); z 14 czerwca 2004 r., *P 17/03* (uzależnienie prawa do wcześniejszej emerytury od charakteru pracodawcy); z 21 lipca 2004 r., *K 16/03* (uwzględnianie dodatku i zasiłku pielęgnacyjnego przy ustalaniu prawa do dodatku mieszkaniowego); z 19 października 2004 r., *K 1/04* (zwolnienie celnika ze służby w razie podejrzenia o przestępstwo); z 8 listopada 2004 r., *K 38/03* (procedura pozbawienia immunitetu posła i senatora); z 29 listopada 2004 r., *K 7/04* (równoważnik pieniężny dla policjanta) czy z 26 stycznia 2005 r., *P 10/04* (bankowy tytuł egzekucyjny).

6. Wnioski dla praktyki

W zeszłorocznej „Informacji” zawarte były sugestie *de lege ferenda*, aby niektóre obowiązki związane z „monitorowaniem” i wykonywaniem wyroków TK zostały skonkretyzowane i uszczegółowione w przepisach rangi ustawowej lub regulaminowej. Mimo różnych deklaracji zgłaszanych w dyskusjach nad wspomnianym dokumentem – na forum Zgromadzenia Ogólnego Sędziów TK, Sejmu i Senatu – dotychczas nie dokonano żadnych zmian w tym zakresie.

Ustawa o TK używa terminu „wykonywanie orzeczeń” (w tytule rozdziału 3) w wąskim i technicznym znaczeniu, odnoszącym się do zarządzenia ogłoszenia orzeczenia w organie publikacyjnym i doręczenia odpisów uczestnikom postępo-

wania. Nieuregulowane pozostaje to, w jaki sposób organy powołane do inicjowania i stanowienia zmian prawodawczych mają reagować na orzeczenia Trybunału.

Wskazane byłoby w szczególności zobowiązanie organów stanowiących prawo oraz uprawnionych do inicjatywy ustawodawczej do systematycznego „monitorowania” orzeczeń TK i szybkiego reagowania na sygnalizowaną potrzebę podjęcia działań naprawczych. Konieczna jest stała obserwacja orzecznictwa Trybunału przez wszystkie podmioty procesu legislacyjnego. Jeżeli na przykład w Sejmie lub Senacie trwają prace nad nowelizacją ustawy i w tym czasie zostaje wydane orzeczenie TK dotyczące materii objętej tą ustawą, to powinno ono zostać uwzględnione w dalszym toku prac ustawodawczych (o ile jest to na danym etapie prac legislacyjnych jeszcze możliwe), w postaci zgłoszenia propozycji poprawki do projektu ustawy (w trakcie jego rozpatrywania przez Sejm) lub do ustawy (w trakcie jej rozpatrywania przez Senat). Pożądane byłoby również częstsze opatrywanie przez Radę Ministrów rządowych projektów ustaw służących wykonaniu orzeczeń TK klauzulą pilności.

III

RELACJE MIĘDZY PRAWEM POLSKIM A PRAWEM UNII EUROPEJSKIEJ W ORZECZNICTWIE TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO W LATACH 1997–2005

1. Fundamentalne problemy stosunku Konstytucji RP do prawa UE i warunków członkostwa Polski w UE (wyrok w sprawie *K 18/04*)

Orzeczeniem o zasadniczym znaczeniu dla konstytucyjnej oceny przesłanek i konsekwencji przystąpienia Polski do Unii Europejskiej jest *wyrok z 11 maja 2005 r., K 18/04*. Jego wszechstronne uzasadnienie stanowi po części podsumowanie dotychczasowego dorobku orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w sprawach dotyczących relacji prawa polskiego i prawa europejskiego, po części zaś wzbogaca to orzecznictwo o wiele nowych, istotnych elementów. Przedmiotem oceny były bezpośrednio przepisy pierwotnego prawa unijnego: Traktatu akcesyjnego podpisanego w Atenach 16 kwietnia 2003 r. wraz z Aktami stanowiącymi jego integralną część¹⁶ w związku z szeregiem przepisów Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (TWE) i Traktatu o Unii Europejskiej (TUE). Jest to dotychczas jedyny przypadek w orzecznictwie Trybunału, w którym przedmiotem kontroli konstytucyjności było bezpośrednio prawo międzynarodowe.

Wyrok ten Trybunał wydał po łącznym rozpoznaniu wniosków trzech grup posłów na Sejm poprzedniej kadencji. Abstrahując od szczegółowych różnic między wnioskami, można ogólnie stwierdzić, że wnioskodawcy zarzucali niezgodność akcesji z Konstytucją RP, między innymi z konstytucyjnymi zasadami suwerenności Narodu i nadrzędności Konstytucji w porządku prawnym Rzeczypospolitej. Kwestionując w całości owe warunki akcesji, stanowiące nierozdzielalną całość, wnioskodawcy skupili swą krytykę na niektórych postanowieniach TWE i TUE.

Trybunał orzekł, że Traktat akcesyjny jako całość oraz poszczególne zaskarżone postanowienia traktatowe nie naruszają wskazanych przez wnioskodawców przepisów Konstytucji.

Należy podkreślić, że Trybunał uznał się za właściwy do orzekania w przedmiocie konstytucyjności Traktatu akcesyjnego, nie uznając za trafny spotykanego

¹⁶ Dz. U. z 2004 r. nr 90, poz. 864. Pełną nazwę Traktatu (bardzo długą, choćby z racji 25 państw – stron) można znaleźć *tamże* lub w wyroku TK.

w piśmiennictwie prawniczym poglądu, iż TK nie jest właściwy do badania konstytucyjności Traktatu wobec zaakceptowania go przez Naród w referendum. Trybunał zauważył, że jego właściwość do orzekania w sprawach zgodności umów międzynarodowych z Konstytucją (art. 188 pkt 1 Konstytucji) nie jest uzależniona od trybu wyrażenia zgody na ratyfikację umowy; właściwość ta obejmuje zarówno umowy ratyfikowane za zgodą wyrażoną w ustawie, jak i te, które zostały ratyfikowane za zgodą udzieloną w referendum ogólnonarodowym (art. 90 ust. 3 Konstytucji). To stanowisko TK będzie zapewne aktualne także odnośnie do podobnych traktatów ratyfikowanych w przyszłości.

Trybunał nie podzielił zarzutu wnioskodawców, jakoby przystąpienie Polski do UE oznaczało zmianę porządku konstytucyjnego, która wymagałaby zachowania kwalifikowanego trybu zmiany Konstytucji. Przystąpienie to dokonało się w ramach istniejącego porządku konstytucyjnego, w szczególności zgodnie z art. 90 Konstytucji, który dopuszcza zawarcie umowy międzynarodowej przekazującej organizacji międzynarodowej kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach, określając szczególny tryb wyrażenia zgody na ratyfikację takiej umowy, uwzględniający wolę Narodu – suwerena. Sejm i Senat funkcjonują w tym obszarze jako organy reprezentujące Naród zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 4 ust. 2 Konstytucji. Odwołanie się do suwerennej decyzji Narodu ma charakter jeszcze bardziej intensywny i bezpośredni wówczas, gdy zgoda na ratyfikowanie umowy międzynarodowej dotyczącej przekazania niektórych kompetencji zostaje wyrażona nie w trybie ustawy (art. 89 ust. 1 w związku z art. 90 ust. 2 Konstytucji), lecz w trybie referendum ogólnokrajowego (art. 90 ust. 3 Konstytucji).

W ocenie Trybunału nie jest dostatecznie uzasadnione twierdzenie, że Wspólnoty i Unia Europejska to „organizacje ponadnarodowe” – kategoria nieprzewidziana w Konstytucji RP, która w art. 90 ust. 1 mówi o „organizacji międzynarodowej”. Traktat akcesyjny jest umową międzynarodową odpowiadającą warunkom przewidzianym w tym przepisie Konstytucji. Państwa członkowskie pozostają suwerennymi podmiotami – stronami traktatów założycielskich Wspólnot i Unii Europejskiej. One też samodzielnie i zgodnie ze swymi konstytucjami ratyfikują zawierane traktaty i posiadają prawo ich wypowiedzenia w trybie i na warunkach uregulowanych w Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 23 maja 1969 r. Ani Traktat akcesyjny i Akty stanowiące jego integralną część, ani traktaty konstytuujące Wspólnoty i Unię Europejską, ani przepisy pochodnego prawa wspólnotowego nie posługują się pojęciem „organizacji ponadnarodowej”.

Trybunał Konstytucyjny dobitnie, w kilku miejscach uzasadnienia wyroku, podkreślił nadrzędność Konstytucji RP także w stosunku do prawa Unii Europejskiej stosowanego na obszarze polskiej władzy suwerennej, wskazał na konstytucyjne granice przekazywania kompetencji organów państwowych instytucjom unijnym oraz na granice związania zasadą pierwszeństwa prawa wspólnotowego przed prawem krajowym.

Z racji swej nadrzędnej mocy prawnej (art. 8 ust. 1) Konstytucja korzysta na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z pierwszeństwa obowiązywania i stosowania. Unormowane w art. 91 ust. 2 Konstytucji pierwszeństwo stosowania przed ustawami umów międzynarodowych, które zostały ratyfikowane na podstawie upoważnienia ustawowego lub udzielonego (zgodnie z art. 90 ust. 3) w trybie referendum, nie oznacza analogicznego pierwszeństwa tych umów przed Konstytucją.

Unormowaniu zawartemu w art. 8 ust. 1 Konstytucji, w myśl którego jest ona „najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej”, towarzyszy nakaz respektowania właściwie ukształtowanych, wiążących Polskę unormowań prawa międzynarodowego (art. 9) i przychylności wobec tego prawa. Konstytucja zakłada więc, że na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obok norm ustanowionych przez prawodawcę krajowego obowiązują uregulowania kreowane poza systemem krajowych organów prawodawczych.

Prawo polskie i prawo wspólnotowe stanowią dwa autonomiczne porządki prawne. Ich wzajemne oddziaływanie nie może być opisane w pełni za pomocą tradycyjnych koncepcji monizmu i dualizmu w układzie: prawo wewnętrzne – prawo międzynarodowe. Występowanie względnej autonomii obu porządków prawnych (krajowego i wspólnotowego) nie oznacza braku ich wzajemnego oddziaływania. Nie eliminuje też możliwości wystąpienia kolizji między prawem wspólnotowym a Konstytucją.

Kolizja, o której mowa wyżej, wystąpiłaby wówczas, gdyby doszło do nieusuwalnej sprzeczności między normą Konstytucji a normą prawa wspólnotowego – sprzeczności, której nie można wyeliminować przy zastosowaniu wykładni respektującej względną autonomię prawa wspólnotowego i prawa krajowego. Kolizja taka w żadnym wypadku nie może być rozwiązana przez uznanie nadrzędności normy wspólnotowej wobec normy konstytucyjnej. Nie mogłaby też prowadzić do utraty mocy obowiązującej przez normę konstytucyjną i zastąpienia jej normą wspólnotową ani do ograniczenia zakresu stosowania normy konstytucyjnej do obszaru nieobjętego regulacją prawa wspólnotowego. W takiej sytuacji Naród jako suweren, lub organ władzy państwowej konstytucyjnie upoważniony do reprezentowania Narodu, musiałby podjąć decyzję albo o zmianie Konstytucji, albo o spowodowaniu zmian w regulacjach wspólnotowych, albo – ostatecznie – o wystąpieniu Polski z Unii Europejskiej.

W kontekście nadrzędności Konstytucji w porządku prawnym RP Trybunał podkreślił, że sformułowana w jego dotychczasowym orzecznictwie zasada wykładni prawa wewnętrznego „przyjaznej dla prawa europejskiego” ma swoje granice. W żadnej sytuacji nie może ona prowadzić do rezultatów sprzecznych z wyraźnym brzmieniem norm konstytucyjnych i niemożliwych do uzgodnienia z minimum funkcji gwarancyjnych realizowanych przez Konstytucję. W szczególności normy Konstytucji w dziedzinie praw i wolności jednostki wyznaczają

minimalny i nieprzekraczalny próg, który nie może ulec obniżeniu ani być zakwestionowany na skutek wprowadzenia regulacji wspólnotowych.

Trybunał podkreślił także, że zawarte w art. 90 ust. 1 Konstytucji upoważnienie do przekazania kompetencji organów władzy państwowej w „niektórych sprawach” nie może być interpretowane rozszerzająco. Niedopuszczalne jest przekazanie ogółu kompetencji organu władzy państwowej lub kompetencji co do istoty spraw określających jego gestię, jak też kompetencji dotyczących całości spraw w danej dziedzinie. Ponadto z Konstytucji wynika zakaz przekazania kompetencji w takim zakresie, że oznaczałoby to, iż Rzeczpospolita nie może funkcjonować jako państwo suwerenne i demokratyczne.

Oceniając skutki przekazania niektórych kompetencji należących do organów władzy państwowej Trybunał wskazał, że Wspólnoty i Unia Europejska funkcjonują zgodnie z traktatami konstytuującymi te organizacje, na podstawie i w obrębie kompetencji powierzonych im przez państwa członkowskie. Sprawia to, że Wspólnoty i ich instytucje mogą działać tylko w zakresie przewidzianym przez unormowania traktatowe. Państwa członkowskie zachowują prawo do oceny, czy prawodawcze organy wspólnotowe (unijne), wydając określone przepisy prawa, działały w ramach kompetencji im przekazanych i czy wykonywały je zgodnie z zasadami pomocniczości (subsydiarności) i proporcjonalności. Przepisy wydane z przekroczeniem tych kompetencji nie są objęte zasadą pierwszeństwa prawa wspólnotowego.

Na szczególną uwagę zasługują rozważania Trybunału Konstytucyjnego w sprawie związania polskich władz orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich (ETS), a także Sądu Pierwszej Instancji, w tym uwagi dotyczące instytucji pytań prejudycjalnych, które sądy krajowe mogą, a niekiedy mają obowiązek, kierować do ETS (art. 234 TWE). Według jednego z zarzutów rozpatrywanych przez TK instytucja ta niesie ze sobą niedopuszczalne konstytucyjnie podporządkowanie Trybunałowi Sprawiedliwości polskich sądów i samego TK.

Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że ETS jest głównym, ale nie jedynym depozytariuszem uprawnień w zakresie stosowania traktatów w systemie prawnym Wspólnot i Unii Europejskiej. Dokonywana przez ETS wykładnia prawa wspólnotowego powinna mieścić się w zakresie funkcji i kompetencji przekazanych przez państwa członkowskie na rzecz Wspólnot, a także powinna korelować z zasadą pomocniczości. Wykładnia ta powinna być ponadto oparta na założeniu wzajemnej lojalności instytucji UE i państw członkowskich. Założenie to generuje po stronie ETS powinność przychylności dla krajowych systemów prawnych, po stronie zaś państw członkowskich – powinność najwyższego standardu respektowania norm wspólnotowych.

Związanie sędziów polskich normami Konstytucji (art. 178 ust. 1 i art. 195 ust. 1) obejmuje także stosowanie prawa wspólnotowego wiążącego Rzeczpospolitą. Jest ono prawnym następstwem ratyfikowania – w zgodzie z Konstytucją i na jej podstawie – umów międzynarodowych zawartych z państwami Wspólnot i Unii

Europejskiej, które stanowią część wiążącego Polskę prawa międzynarodowego (art. 9 Konstytucji). Elementem wspomnianych umów jest kompetencja ETS do dokonywania wiążącej wykładni prawa wspólnotowego, w szczególności przez odpowiedzi na pytania prejudycjalne (art. 234 TWE). Zwrócenie się przez polski sąd lub trybunał do właściwego organu wspólnotowego z pytaniem w sprawie ważności lub wykładni prawa wspólnotowego, które powinno być zastosowane zgodnie z ratyfikowanymi zobowiązaniami traktatowymi, nie koliduje też z art. 174 Konstytucji, w myśl którego „Sądy i Trybunały wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej”.

Stosowanie art. 234 TWE ani nie zagraża kompetencjom TK określonym w art. 188 Konstytucji, ani ich nie zawęża. Gdyby Trybunał zdecydował się skierować do ETS pytanie prejudycjalne dotyczące ważności lub wykładni prawa wspólnotowego, to uczyni to w ramach wykonywania kompetencji orzeczniczych określonych w art. 188 Konstytucji, i to tylko w przypadku, w którym zgodnie z Konstytucją miałby zastosować prawo wspólnotowe.

TK uchylił się od sugerowanego przez wnioskodawców badania zgodności z Konstytucją RP konkretnych orzeczeń ETS, jak i wyinterpretowanej z tych orzeczeń „stałej linii orzeczniczej” – uznając, że nie należy to do zakresu jego kognicji.

Jedną z konsekwencji członkostwa Polski w UE jest możliwość uzyskania przez obywateli UE niebędących obywatelami polskimi czynnego i biernego prawa wyborczego w wyborach do Parlamentu Europejskiego na terytorium Polski. TK nie podzielił zarzutu niezgodności z Konstytucją norm traktatowych, z których wynika taka możliwość. Trybunał podkreślił, że polski ustrojodawca może suwerennie regulować proces wyborów do organów władzy państwowej oraz organów wybieralnych samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej. Nie jest natomiast funkcją polskiej Konstytucji normowanie wyboru organów Wspólnot i Unii Europejskiej; stanowi to materię umów międzynarodowych konstytuujących Wspólnotę i Unię Europejską (por. art. 190 TWE). Okoliczność ta nie stoi na przeszkodzie uregulowaniu przez polskiego prawodawcę – w drodze ustawy zwykłej – samego przebiegu wyborów do Parlamentu Europejskiego na terytorium Polski. Unormowanie to musi uwzględnić zasadę traktatową, będącą konsekwencją istnienia obywatelstwa Unii Europejskiej, że czynne oraz bierne prawo wyborcze do PE na terytoriach wszystkich państw członkowskich służy wszystkim obywatelom europejskim, a nie tylko obywatelom państwa, na terenie którego odbywa się głosowanie.

W wydanym wcześniej wyroku w sprawie *K 15/04*, dotyczącym także udziału cudzoziemców z państw UE w wyborach do Parlamentu Europejskiego, TK stwierdził, że unormowań Konstytucji nie można przenosić wprost na funkcjonowanie innych, poza państwem polskim, struktur, za których pośrednictwem Rzeczpospolita realizuje swoje interesy (zob. niżej, III.3.2).

W omawianym obecnie orzeczeniu z 11 maja 2005 r. Trybunał rozważał także

zarzuty skierowane przeciwko przyznaniu, zgodnie z art. 19 ust. 1 TWE, czynnego i biernego prawa wyborczego w wyborach lokalnych obywatelom UE nieposiadającym obywatelstwa polskiego, lecz mającym miejsce zamieszkania w Polsce. Trybunał stwierdził, że nie zagraża to Rzeczypospolitej jako dobru wspólnemu wszystkich obywateli polskich i nie stwarza niebezpieczeństwa dla jej niepodległości. Wspólnota samorządowa uczestniczy bowiem w sprawowaniu władzy publicznej o charakterze lokalnym, a w obrębie samorządu terytorialnego nie mogą być podejmowane rozstrzygnięcia czy inicjatywy dotyczące całego państwa (por. art. 16 Konstytucji). Nie jest to też sprzeczne z art. 62 ust. 1 Konstytucji, gwarantującym obywatelom polskim prawo wybierania m.in. przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego. Wspomnianego prawa konstytucyjnego nie cechuje bowiem ekskluzywność rozumiana w ten sposób, że jeżeli Konstytucja przyznaje je wprost obywatelom polskim, to nie można go przyznać także obywatelom innych państw.

Trybunał wyjaśnił, że zakaz „dyskryminacji ze względu na orientację seksualną”, sformułowany w art. 13 TWE, odnosi się do osób fizycznych (ewentualnie także ich organizacji), nie odnosi się natomiast do instytucji małżeństwa jako takiej. Tymczasem małżeństwo, jako związek kobiety i mężczyzny, uzyskało w prawie krajowym RP odrębny status konstytucyjny na mocy art. 18 Konstytucji. Zmiana tego statusu byłaby możliwa jedynie przy zachowaniu rygorów trybu zmiany Konstytucji; w żadnym wypadku nie mogłaby nastąpić w drodze ratyfikowanej umowy międzynarodowej.

Nieuzasadniona jest obawa, stanowiąca podstawę zarzutu naruszenia art. 21 ust. 1 Konstytucji, że gwarancje prawa własności w prawie UE, wywodzone z art. 6 ust. 2 TUE w związku z art. 17 unijnej Karty Praw Podstawowych, mogłyby być wykorzystane do prób podważenia praw majątkowych polskich obywateli na ziemiach zachodnich i północnych RP. W tym kontekście Trybunał podkreślił, że Wspólnota Europejska nie ingeruje bezpośrednio w systemy prawa własności państw członkowskich, co jednoznacznie potwierdza art. 295 TWE. Prawo wspólnotowe nie ogranicza swobody państwa członkowskiego w kształtowaniu własności na swoim terytorium, o ile tylko państwo nie narusza zasady niedyskryminacji i nie wpływa w sposób nieproporcjonalny na korzystanie z posiadanych praw własności i rozporządzanie nimi. Uregulowania wspólnotowe nie mogą dotyczyć regulacji stosunków własnościowych będących następstwem II wojny światowej – zarówno ze względu na obowiązywanie zasady *lex retro non agit*, jak i ze względu na brak jednomyślnego przekazania przez państwa członkowskie do właściwości Wspólnot i Unii Europejskiej tego zakresu spraw.

Powyższej oceny nie osłabia fakt, że art. 116 Ustawy Zasadniczej RFN z 1949 r. reguluje niemieckie obywatelstwo osób pochodzących z terenów stanowiących polskie ziemie zachodnie i północne oraz że niektóre z tych osób zgłaszają oczekiwania względem mienia znajdującego się na tych ziemiach. TK podkreślił, że zasada poszanowania wspólnych tradycji konstytucyjnych w ujęciu art.

6 ust. 2 TUE bynajmniej nie wymaga respektowania wspomnianych oczekiwań. Niezależnie od tego, że wysnuwanie takich oczekiwań z art. 116 niemieckiej Ustawy Zasadniczej jest założeniem dowolnym, przede wszystkim nieuzasadnione jest redukcje wyrażonego w TUE pojęcia wspólnych tradycji konstytucyjnych do konstytucji tylko jednego z państw Unii Europejskiej. Pojęcie to, choćby z racji jego literalnego ujęcia, musi uwzględniać zasady wspólne dla wielu systemów konstytucyjnych.

2. Rozwiązanie konfliktu między zakazem konstytucyjnym a międzynarodowym zobowiązaniem Polski w sprawie europejskiego nakazu aresztowania (P 1/05)

Pierwszy przypadek niezgodności z Konstytucją RP polskiej regulacji ustawowej ustanowionej w celu wykonania zobowiązań wynikających z członkostwa w Unii Europejskiej, jaki został przedstawiony Trybunałowi Konstytucyjnemu, stanowiło unormowanie kodeksu postępowania karnego dopuszczające stosowanie tzw. europejskiego nakazu aresztowania (ENA) wobec obywateli polskich. W Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r. polski ustrojodawca nie mógł przewidzieć takiego unormowania. Tymczasem z dniem przystąpienia do UE Polska była obowiązana, bez jakiegokolwiek okresu przejściowego, implementować do krajowego porządku prawnego decyzję ramową Rady Unii Europejskiej z 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między Państwami Członkowskimi (2002/584/WSiSW). Decyzja ta jest źródłem pochodnego prawa w ramach tzw. III filaru Unii Europejskiej, jej status jest zbliżony do dyrektyw w ramach I filaru (prawa wspólnotowego).

Polski ustawodawca zdecydował się na transpozycję decyzji ramowej z 13 czerwca 2002 r. poprzez nowelizację kodeksu postępowania karnego¹⁷, której nie towarzyszyła zmiana Konstytucji – ograniczenie zakazu ekstradycji obywateli polskich, ustanowione w art. 55 ust. 1.

Postępowanie przed TK zostało zainicjowane przez skład orzekający Sądu Okręgowego w Gdańsku, który rozpatrywał wniosek prokuratury o wydanie postanowienia o przekazaniu, na podstawie ENA wystawionego przez sąd w Królestwie Niderlandów, obywatelki polskiej w celu przeprowadzenia przeciwko niej postępowania karnego w tym państwie. Trybunał w pełnym składzie rozstrzygnął sprawę *wyrokiem z 27 kwietnia 2005 r.*

W części I wyroku TK orzekł, że art. 607t § 1 k.p.k. w zakresie, w jakim zezwala na przekazanie obywatela polskiego do państwa członkowskiego Unii Europejskiej na podstawie europejskiego nakazu aresztowania, jest niezgodny

¹⁷ Ustawa z dnia 18 marca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks wykroczeń (Dz. U. nr 69, poz. 626).

z art. 55 ust. 1 Konstytucji. W części II wyrok odracza ustanie mocy obowiązującej niekonstytucyjnego unormowania (o czym niżej).

Uzasadniając orzeczenie o niekonstytucyjności Trybunał zauważył, że chociaż obowiązek implementacji pochodnego (wtórnego) prawa Unii Europejskiej, w tym decyzji ramowych wydawanych w ramach III filaru (por. art. 34 ust. 2 lit. b TUE), ma oparcie w art. 9 Konstytucji RP, to jednak okoliczność, że ustawa krajowa została wydana w celu implementacji pochodnego prawa unijnego, sama przez się nie gwarantuje materialnej zgodności tej ustawy z Konstytucją.

Rozważając stosunek zakazu ekstradycji wyrażonego w art. 55 ust. 1 Konstytucji do instytucji ENA, transponowanej na przepis kodeksu, Trybunał podkreślił, że pojęcia konstytucyjne mają charakter autonomiczny wobec obowiązujących aktów niższego rzędu. Znaczenie terminów przyjęte w ustawach zwykłych nie może przesądzać o wykładni przepisów konstytucyjnych; w przeciwnym wypadku gwarancje zawarte w tych przepisach utraciłyby jakikolwiek sens. To normy konstytucyjne narzucają sposób i kierunek wykładni przepisów ustaw. Punktem zaś wyjścia dla wykładni pojęć konstytucyjnych jest ukształtowane historycznie i ustalone w doktrynie prawa rozumienie terminów użytych w tekście Konstytucji.

W obowiązującej Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. ustrojodawca utożsamiał „ekstradycję” z wydaniem osoby ściganej na wniosek państwa obcego w celu przeprowadzenia postępowania karnego przeciw tej osobie lub wykonania orzeczonej wobec niej kary. Istotne odrębności między „przekazaniem” na podstawie ENA a „ekstradycją” na gruncie znowelizowanego w 2004 r. kodeksu postępowania karnego nie mogą przesądzać o tym, że to pierwsze nie stanowi ekstradycji w autonomicznym znaczeniu konstytucyjnym, przyjętym w art. 55 ust. 1 Konstytucji.

Sformułowany w powyższym przepisie Konstytucji zakaz ekstradycji wyraża prawo obywatela polskiego do odpowiedzialności karnej przed polskim sądem. Przekazanie obywatela na podstawie ENA innemu państwu członkowskiemu Unii Europejskiej całkowicie uniemożliwiłoby realizację tego prawa, a tym samym stanowiłoby naruszenie jego istoty, niedopuszczalne w świetle art. 31 ust. 3 Konstytucji. Konstytucyjny zakaz ekstradycji obywatela polskiego ma zatem charakter absolutny, a wynikające z niego podmiotowe prawo osobiste obywateli nie może podlegać żadnym ograniczeniom.

Wraz z uzyskaniem przez Polskę członkostwa w UE obywatele Rzeczypospolitej stali się jednocześnie obywatelami Unii. Okoliczność ta stanowi argument przemawiający za zasadnością wyłączenia, poprzez odpowiednią zmianę art. 55 ust. 1 Konstytucji, zakazu ekstradycji obywateli polskich do państw członkowskich UE, nie stanowi natomiast wystarczającej przesłanki dla wywiedzenia istnienia takiego wyłączenia na drodze dynamicznej wykładni tego przepisu.

Tym samym TK natrafił w tym wypadku na granice prounijnej wykładni konstytucyjnych wzorców kontroli, wyznaczone przez gwarancyjny charakter prze-

pisów zawartych w rozdziale II Konstytucji. Granice prounijnej wykładni prawa krajowego wynikają zresztą, jak zauważył TK w uzasadnieniu omawianego wyroku, także z samego prawa unijnego. ETS przyjmuje mianowicie w swym orzecznictwie, że akty unijnego prawa pochodnego nie mogą samoistnie (bez odpowiednich zmian w ustawodawstwie krajowym) pogarszać sytuacji jednostek, zwłaszcza w dziedzinie odpowiedzialności karnej. Nie ulega zaś wątpliwości, że przekazanie osoby ściganej na podstawie ENA w celu przeprowadzenia przeciwko niej postępowania karnego w związku z czynem, który według prawa polskiego nie jest przestępstwem, musi prowadzić do pogorszenia sytuacji podejrzanego.

Trybunał podkreślił, że jego podstawową funkcją ustrojową jest badanie zgodności aktów normatywnych z Konstytucją. Z obowiązku tego nie jest on zwolniony także w sytuacji, gdy zarzut niekonstytucyjności dotyczy tego zakresu ustawy, który służy implementacji prawa Unii Europejskiej.

Stwierdzenie sprzeczności z Konstytucją ustawowego dopuszczania wykonania ENA w stosunku do obywatela polskiego nie oznacza, że w tym zakresie wyrok TK ma natychmiastowy skutek derogacyjny. Trybunał w maksymalnym zakresie wykorzystał udzielone mu w art. 190 ust. 3 Konstytucji upoważnienie do odroczenia takiego skutku wyroku. Jak stanowi II część wyroku, zakwestionowane unormowanie utraci moc po upływie 18 miesięcy od ogłoszenia tej sentencji w Dzienniku Ustaw (tj. od 5 maja 2005 r.). Oczywiście ustawodawca może spowodować, że skutek derogacyjny stanie się bezprzedmiotowy, jeżeli w tym czasie dokona odpowiedniej zmiany Konstytucji, po czym ponownie ustanowi normę ustawową uznaną omawianym wyrokiem za niekonstytucyjną.

Tymczasem zaś sądy polskie nie mogą odmawiać stosowania ENA do obywateli polskich tylko dlatego, że byłoby to niezgodne z art. 55 ust. 1 Konstytucji. W świetle zasady powszechnie obowiązującej mocy wyroków TK (art. 190 ust. 1 Konstytucji) omawiany wyrok wiąże wszystkie sądy.

Wskazana „dwoistość” wyroku TK została podyktowana troską o nieprzerwane wykonywanie obowiązków Polski wynikających z jej członkostwa w Unii Europejskiej, ze względu na konstytucyjny nakaz przestrzegania prawa międzynarodowego wiążącego RP (art. 9). Stosując maksymalny termin odroczenia, Trybunał brał pod uwagę złożoność i wysokie wymagania procedury zmian prawodawczych, a także fakt, że w stosunku do Polski obowiązek implementacji decyzji ramowej z 13 czerwca 2002 r. istnieje od daty przystąpienia do UE, czyli od 1 maja 2004 r. Zapewnienie możliwości funkcjonowania ENA powinno stanowić najwyższy priorytet dla polskiego ustawodawcy. Brak stosownych działań prawodawczych w terminie wyznaczonym przez TK nie tylko oznaczałby naruszenie konstytucyjnego obowiązku przestrzegania przez Polskę wiążącego ją prawa międzynarodowego, lecz także mógłby się wiązać z poważnymi konsekwencjami na gruncie prawa Unii Europejskiej.

Przyjmując omawiane rozwiązanie, Trybunał umożliwił także nieprzerwaną realizację polskich nakazów aresztowania przeciwko obywatelom innych państw

Unii. Gdyby natomiast wyrok TK wywołał skutek natychmiastowy, respektowanie takich nakazów przez sądy państw obcych stanęłoby pod znakiem zapytania.

Świadczy o tym przykład niemiecki. Tamtejszy Federalny Sąd Konstytucyjny (*Bundesverfassungsgericht*), rozpoznając skargę konstytucyjną obywatela niemieckiego ściganego na podstawie ENA wystawionego przez sąd hiszpański, wyrokiem z 18 lipca 2005 r.¹⁸ orzekł o niekonstytucyjności niemieckiej ustawy transponującej decyzję ramową w sprawie ENA (*notabene* mimo to, że znowelizowana Ustawa Zasadnicza RFN wyraźnie dopuszcza, co do zasady, wydanie obywatela niemieckiego innemu państwu Unii Europejskiej), nie wprowadzając przy tym żadnego okresu przejściowego. Przykładem komplikacji wywołanych takim rozstrzygnięciem jest postanowienie Sądu Okręgowego w Szczecinie z 22 lipca 2005 r., III Kop 24/05, odmawiające przekazania do RFN osoby ściganej na podstawie ENA wystawionego przez sąd w Bawarii. Sąd w Szczecinie uznał, że w tym wypadku nie jest spełnione „elementarne założenie”, iż między państwami Unii istnieje pełna wzajemność co do wykonywania decyzji ramowych Rady.

3. Ocena konstytucyjna ustawowych regulacji ustrojowych związanych z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej

3.1. Tryb wyrażenia zgody na ratyfikację Traktatu akcesyjnego (wyrok w sprawie K 11/03)

Konstytucja w art. 90 przewiduje alternatywnie dwie drogi wyrażenia zgody na ratyfikację przez Prezydenta RP umowy międzynarodowej stanowiącej podstawę przekazania organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencji organów władzy państwowej w niektórych sprawach: jest nią ustawa przyjmowana przez obie izby parlamentu kwalifikowaną większością głosów (procedura parlamentarna) albo referendum ogólnokrajowe (procedura referendalna). Zasady i tryb przeprowadzania referendum ogólnokrajowego zostały całościowo uregulowane w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o referendum ogólnokrajowym¹⁹. Ustawa dotyczy wprawdzie każdego referendum ogólnokrajowego, jednak czas jej uchwalenia (niedługo przed referendum akcesyjnym), jak i „otwarcie” jej treści na to właśnie referendum akcesyjne sprawiły, że zarzuty wnioskodawców przed Trybunałem Konstytucyjnym *de facto* zorientowane były na kwestie związane ze skutkami referendum akcesyjnego oraz z jego organizacją i kampanią przedreferendalną.

Jedną z zasadniczych kwestii spornych, podnoszonych także w postępowaniu przed Trybunałem, był problem interpretacji art. 90 Konstytucji. Zgodnie z wolą

¹⁸ Wyrok Drugiego Senatu FSK, 2 BvR 2236/04.

¹⁹ Dz. U. nr 57, poz. 507.

większości sejmowej od początku było przesądzone, że zostanie ogłoszone referendum w sprawie zgody Narodu na akcesję; formalną uchwałę w sprawie wyboru procedury referendalnej Sejm podjął 17 kwietnia 2003 r. W związku z tym wyłaniało się jednak pytanie, czy Sejm mógłby później zdecydować o „awaryjnym” zastosowaniu procedury parlamentarnej (wyrażenie zgody na ratyfikację traktatu w formie ustawy przyjętej kwalifikowaną większością głosów w obu izbach parlamentu), gdyby referendum akcesyjne nie przyniosło wiążącego prawnie rezultatu z powodu zbyt niskiej (poniżej 50%) frekwencji. Zdaniem jednych taki wynik referendum byłby równoznaczny z odrzuceniem przez Naród samej koncepcji akcesji, co zamykałoby drogę do podjęcia decyzji w procedurze parlamentarnej, zdaniem innych – taki wynik referendum oznaczałby jedynie brak akceptacji Narodu dla trybu referendalnego w sprawie akcesji, a wobec tego ewentualna decyzja o wyrażeniu zgody na ratyfikację traktatu akcesyjnego mogłaby zostać podjęta przez parlament. Ustawa o referendum w art. 75 rozstrzygnęła spór na rzecz tego drugiego stanowiska: gdyby wynik referendum ratyfikacyjnego był niewiążący, Sejm mógłby podjąć ponownie uchwałę w sprawie wyboru trybu wyrażenia zgody na ratyfikację, a więc mógłby według swojego uznania – bądź zarządzić ponowne przeprowadzenie referendum, bądź zapoczątkować procedurę parlamentarną.

Orzekając, wyrokiem z 27 maja 2003 r., K 11/03, o zgodności ustawy z Konstytucją, Trybunał w pełnym składzie uznał w szczególności, że ustawodawca trafnie odczytał znaczenie art. 90 Konstytucji. W uzasadnieniu wyroku wyjaśniono, że jeżeli wynik referendum ogólnokrajowego jest niewiążący z tego powodu, że wzięło w nim udział mniej obywateli niż wymagana w art. 125 ust. 3 Konstytucji połowa uprawnionych do głosowania, to ma ono znaczenie jedynie opiniodawcze. Taki wynik należy zarazem traktować jako brak akceptacji Narodu – suwerena dla samej propozycji przeprowadzenia referendum, czyli jako nieskorzystanie przez suwerena z możliwości podjęcia decyzji w referendum, nie zaś jako negatywne rozstrzygnięcie co do meritum. Trybunał uznał ponadto, że nie ma uzasadnienia konstytucyjnego zarzut, że zaskarżona ustawa, inaczej niż ustawa o referendum z 1996 r., nie zakazuje ponownego poddania pod głosowanie obywateli – przed upływem pewnego minimalnego okresu od poprzedniego referendum – kwestii negatywnie rozstrzygniętej w tymże referendum. Przeciwnie, właśnie regulacja dotychczasowa budziła wątpliwości z punktu widzenia art. 125 ust. 1 (możliwość przeprowadzania referendum ogólnokrajowego) w związku z art. 4 ust. 2 Konstytucji (znaczenie demokracji bezpośredniej w realizacji suwerenności Narodu), ponieważ ograniczenie co do czasu przeprowadzania nowego referendum w tej samej sprawie musiałyby być zawarte wprost w Konstytucji. W przypadku umowy międzynarodowej możliwość przeprowadzenia ponownego referendum w czasie nieodległym od poprzedniego jest dodatkowo uzasadniona potrzebą elastycznego reagowania, skoro już przez sam fakt zawarcia umowy państwo zobowiązuje się do podejmowania kroków koniecznych do tego, aby umowa mogła zostać wykonana.

Jak wiadomo, rozstrzygający wynik referendum akcesyjnego przeprowadzonego w dniach 7 i 8 czerwca 2003 r. uczynił zbędnym zastosowanie art. 75 ustawy. Nie jest natomiast wykluczone, że przepis ten, uznany przez TK za zgodny z Konstytucją, może być zastosowany w przyszłości, w przypadku ratyfikacji innych traktatów związanych z pogłębianiem integracji europejskiej.

Kwestię demokratycznej legitymizacji ratyfikacji związania się Polski Traktatem akcesyjnym TK rozważał w omawianym wyżej wyroku dotyczącym bezpośrednio tego Traktatu (*K 18/04*) oraz udziału cudzoziemców w wyborach do Parlamentu Europejskiego (*K 15/04*).

3.2. Udział cudzoziemców w wyborach do Parlamentu Europejskiego (wyrok w sprawie *K 15/04*)

Polski ustawodawca obowiązany był transponować do porządku krajowego normy wspólnotowe wymagające zapewnienie czynnego i biernego prawa wyborczego obywatelom Unii Europejskiej niemającym obywatelstwa polskiego, lecz mającym miejsce zamieszkania w Polsce. Ustawodawca uczynił to w art. 8 i art. 9 ustawy z dnia 23 stycznia 2004 r. – Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego (PE)²⁰. Przed Trybunałem grupa posłów na Sejm RP zarzuciła, że jest to niezgodne z konstytucyjną zasadą zwierzchnictwa Narodu (art. 4 ust. 1), która, zdaniem wnioskodawców, wyklucza prawa wyborcze cudzoziemców.

Cytowanym już *wyrokiem z 31 maja 2004 r., K 15/04* Trybunał orzekł, że zażądane przepisy „nie są niezgodne” z art. 4 ust. 1 Konstytucji, co w terminologii stosowanej przez TK oznacza, iż wzorzec konstytucyjny wskazany przez wnioskodawców jest nieadekwatny do oceny kwestionowanego unormowania.

W uzasadnieniu wyroku wyjaśniono, że Konstytucja RP jest najwyższym aktem określającym podstawy prawnej egzystencji państwa polskiego, regulującym zasady sprawowania władzy publicznej na jego terytorium oraz tryb powoływania, funkcjonowania i zakres kompetencji konstytucyjnych organów państwa. Jej unormowań nie można przenosić wprost na funkcjonowanie innych, poza państwem polskim, struktur, za których pośrednictwem Rzeczpospolita realizuje swoje interesy. Treścią konstytucyjnej zasady zwierzchnictwa Narodu jest uznanie woli Narodu jako jedyne źródła władzy i sposobu legitymizowania jej sprawowania. Unia Europejska nie jest natomiast państwem, dlatego analogie do systemu organizacji państwowej nie są zasadne.

Sposób legitymizowania organów Unii Europejskiej należy nie do materii polskiej Konstytucji, lecz do materii prawa UE, a także prawa polskiego realizującego zasady Unii w sferze jurysdykcji RP. Dotyczy to w szczególności wyborów do Parlamentu Europejskiego, który nie jest organem sprawującym władzę w Rzeczypospolitej Polskiej, lecz jest organem realizującym określone funkcje

²⁰ Dz. U. nr 25, poz. 219. Na jej podstawie przeprowadzono wybory do PE 13 czerwca 2004 r.

w strukturze UE. Dlatego nie jest zasadne stosowanie art. 4 ust. 1 Konstytucji jako wzorca oceny zasad i trybu wyborów do PE.

Decyzja Narodu o przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, czyli o przekazaniu organizacji międzynarodowej kompetencji organów władzy państwowej w niektórych sprawach, ma oparcie w art. 90 ust. 1 Konstytucji. Wola Narodu, wyrażona zgodnie z art. 90 ust. 3 Konstytucji w decyzji o przystąpieniu do Unii Europejskiej, oraz podpisanie i ratyfikacja przez konstytucyjne organy Rzeczypospolitej Traktatu akcesyjnego zadecydowały o przyjęciu przez Polskę nie tylko zawartych w tym Traktacie norm prawnomaterialnych, stanowiących treść procesu integracji, lecz także obowiązujących w Unii mechanizmów decyzyjnych i struktury organów.

Prawo obywateli Unii Europejskiej do udziału w wyborach do PE niezależnie od tego, w którym państwie członkowskim zamieszkują, jest jednym z ich praw podstawowych. Podstawy prawne wyborów do PE tworzą odpowiednie unormowania pierwotnego i wtórnego prawa wspólnotowego, a także regulacje prawa wyborczego poszczególnych państw członkowskich. Szczegółowe warunki wykonywania prawa do głosowania i kandydowania w wyborach do PE przez obywateli Unii mających miejsce zamieszkania w państwie członkowskim, którego nie są obywatelami, są uregulowane w dyrektywie Rady 93/109/WE z 6 grudnia 1993 r. Badana przez TK ordynacja wyborcza do PE, jak wskazuje przypis do jej tytułu, wdraża postanowienia tej dyrektywy.

Jak wyjaśnił TK, stwierdzenie w art. 4 badanej ustawy, że „Posłowie do Parlamentu Europejskiego są przedstawicielami Narodów państw Unii Europejskiej” należy rozumieć w ten sposób, iż elektorat PE nie stanowi społeczności homogenicznej, lecz zbiorowość, na którą składają się Narody państw członków Unii. Nie świadczy to jednak o tym, że czynne i bierne prawo wyborcze w wyborach do PE mogą być realizowane przez obywatela UE wyłącznie w ramach tej wspólnoty narodowej, z którą wiąże go więź obywatelstwa narodowego.

Do kwestii udziału cudzoziemców w wyborach do PE Trybunał powrócił jeszcze w omówionym wyżej wyroku z 11 maja 2005 r., *K 18/04*, orzekając, że Traktat akcesyjny w związku z art. 190 TWE nie jest niezgodny z art. 2 (zasada państwa prawnego) i art. 101 ust. 1 Konstytucji (kompetencja Sądu Najwyższego do stwierdzania ważności wyborów parlamentarnych).

3.3. Kompetencje komisji Sejmu i Senatu w pracach nad projektami aktów prawnych UE (wyrok w sprawie *K 24/04*)

Prawo unijne nie przesądza sposobu unormowania w prawie krajowym mechanizmu wypracowywania stanowiska państwa członkowskiego w pracach legislacyjnych na szczeblu instytucji wspólnotowych. Zagadnienie to polski ustawodawca uregulował w ustawie z 11 marca 2004 r. o współpracy Rady Ministrów z Sejmem i Senatem w sprawach związanych z członkostwem Rzeczypospolitej

Polskiej w Unii Europejskiej²¹. Ustawa nakłada na Radę Ministrów obowiązek przedstawienia Sejmowi i Senatowi, ewentualnie ich organom właściwym według regulaminów obu izb, różnego rodzaju dokumentów i projektów aktów prawnych związanych z członkostwem Polski w UE. W pierwotnym brzmieniu art. 9 ustawy mowa była o obowiązku Rady Ministrów zasięgnięcia, przed rozpatrzeniem projektu aktu prawnego w Radzie Unii Europejskiej, „opinii organu właściwego na podstawie regulaminu Sejmu” (w dacie wydania omawianego wyroku: sejmowej Komisji do spraw Unii Europejskiej) w sprawie stanowiska, jakie zamierza zająć wobec tego projektu. Kwestionowany art. 9 ustawy dotyczył tego stadium prac na projektem unijnego aktu prawnego, w którym Rada Ministrów już przyjęła stanowisko, jakie zamierza przedstawić na forum Rady Unii Europejskiej; opinia komisji sejmowej, niewiążąca dla Rady Ministrów, odnosi się zatem do „gotowego” już stanowiska rządu. Natomiast w myśl art. 6 ustawy, niezaskarżonego do TK w niniejszej sprawie, Rada Ministrów przekazuje zarówno Sejmowi, jak i Senatowi projekty aktów prawnych UE niezwłocznie po ich otrzymaniu, a także projekty swojego stanowiska w sprawie projektów aktów prawnych; właściwe regulaminowo komisje obu izb mogą wówczas opiniować te projekty.

W wyroku z 12 stycznia 2005 r., K 24/04 Trybunał w pełnym składzie, przy trzech zdaniach odrębnych, zgodził się z zarzutami grupy senatorów, że zakwestionowany przepis ustawy „w zakresie, w jakim pomija obowiązek zasięgnięcia opinii organu właściwego na podstawie regulaminu Senatu” narusza konstytucyjną zasadę, że władza ustawodawcza jest sprawowana przez obie izby parlamentu (art. 10 ust. 2 i art. 95 ust. 1 Konstytucji).

W uzasadnieniu wyroku stwierdzono, że chodzi w tym wypadku o kompetencję z zakresu ustawodawstwa, a nie kontroli Sejmu nad działalnością rządu w rozumieniu art. 95 ust. 2 (jak skłonni są uznać autorzy zdań odrębnych), dlatego pominięcie organu Senatu właściwego na podstawie regulaminu izby godzi w konstytucyjną zasadę sprawowania władzy ustawodawczej przez obie izby. Dopóki z woli polskiego ustrojodawcy parlament jest dwuizbowy, dopóty Sejm i Senat powinny mieć jednakowy udział w pracach nad kształtowaniem polskiego stanowiska w zakresie tworzenia prawa unijnego. Powierzenie organom Unii Europejskiej kompetencji w zakresie tworzenia tego prawa nie może być rozumiane jako wyzbycie się przez konstytucyjne organy państwa ich prerogatyw prawotwórczych, które zostają jedynie zmodyfikowane i wyrażone w innej formie.

W swej argumentacji TK odwołał się także do Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy (podpisanego, lecz nieratyfikowanego), który przewiduje wzmocnienie pozycji parlamentów narodowych w procesie stanowienia prawa unijnego, stanowiąc, że w przypadku parlamentów dwuizbowych nowe reguły będą mieć zastosowanie do obu izb.

²¹ Dz. U. nr 52, poz. 515.

W następstwie wyroku TK ustawodawca znowelizował art. 9 ust. 1 omawianej ustawy²², zrównując organ właściwy na podstawie regulaminu Senatu z organem właściwym na podstawie regulaminu Sejmu w zakresie opiniowania projektów aktów prawnych rozpatrywanych przez Radę Unii Europejskiej.

4. Udział Polski w procesie integracji europejskiej a wykładnia prawa krajowego

Na konsekwencje wynikające z integracji europejskiej dla wykładni polskiego prawa Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę po raz pierwszy w 1997 r. Nie formułując jeszcze wprost zasady wykładni prawa krajowego w sposób przyjazny prawu wspólnotowemu, TK dał jej wyraz *implicite* w uzasadnieniu *orzeczenia z 29 września 1997 r., K 15/97*, dotyczącego swoistej dyskryminacji kobiet w związku z unormowaniem wcześniejszych emerytur dla urzędników służby cywilnej (możliwość wcześniejszego niż w przypadku mężczyzny rozwiązania stosunku pracy z kobietą). Powołując się na postanowienia obowiązującego wówczas Układu Europejskiego ustanawiającego stowarzyszenie między Rzeczpospolitą Polską z jednej strony a Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi z drugiej strony²³, w których była mowa o obowiązku Polski podjęcia „wszelkich starań w celu zapewnienia zgodności jej przyszłego ustawodawstwa z ustawodawstwem Wspólnoty”, Trybunał uznał, iż pochodną tego zobowiązania jest „zobowiązanie do nadawania obowiązującemu ustawodawstwu takiego rozumienia, które służyć będzie możliwie najpełniejszemu zapewnieniu tej zgodności”. W tym wypadku chodziło o interpretację konstytucyjnej zasady równouprawnienia kobiet i mężczyzn. Podobnej argumentacji użył TK w uzasadnieniu *wyroku z 28 marca 2000 r., K 27/99*, dotyczącego wcześniejszych emerytur dla nauczycielek. Powyższe wnioski TK powtórzył w uzasadnieniu *wyroku z 13 czerwca 2000 r., K 15/99*, dotyczącego niemożliwości zajmowania stanowiska kierownika apteki przez kobietę, która nie osiągnęła wieku emerytalnego ustalonego dla mężczyzn, oraz w uzasadnieniu *wyroku z 5 grudnia 2000 r., K 35/99*, dotyczącego możliwości rozwiązania stosunku pracy w drodze wypowiedzenia z kobietą zatrudnioną jako mianowany urzędnik państwowy wcześniej niż z mężczyzną zatrudnionym na tych samych zasadach.

W uzasadnieniu *wyroku z 24 października 2000 r., K 12/00*, dotyczącego dyżurów medycznych, Trybunał podkreślił, że w interpretacji polskiego ustawodawstwa pierwszeństwo należy dawać takiej wykładni, która pozwala na nada-

²² Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o współpracy Rady Ministrów z Sejmem i Senatem w sprawach związanych z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej (Dz. U. nr 160, poz. 1342).

²³ Dz. U. z 1994 r. nr 11, poz. 38.

nie przepisowi ustawy znaczenia najbliższego rozwiązaniom przyjętym w Unii Europejskiej. Jednocześnie stwierdził, że konstytucyjnymi podstawami tego obowiązku są art. 91 ust. 2 w związku z art. 241 ust. 1 Konstytucji, a jego naruszenie może być podstawą orzekania w trybie jej art. 188 pkt 2. Trybunał podkreślił, że „obowiązek harmonizacji” prawa polskiego z prawem UE dotyczy wszystkich organów władzy publicznej, nie wyłączając TK.

W uzasadnieniu cytowanego już wyroku z 27 maja 2003 r., K 11/03, dotyczącego konstytucyjności ustawy o referendum ogólnokrajowym, Trybunał w pełnym składzie stwierdził, że wykładnia obowiązujących ustaw powinna uwzględniać „konstytucyjną zasadę przychylności procesowi integracji europejskiej i współpracy między państwami”, dostrzegając jej podstawy w preambule i art. 9 Konstytucji. Zasada ta została *expressis verbis* przypomniana w uzasadnieniu wyroku z 31 maja 2004 r., K 15/04, dotyczącego ordynacji wyborczej do Parlamentu Europejskiego.

W wyroku z 28 stycznia 2003 r., K 2/02, dotyczącym ograniczeń swobody reklamy, Trybunał stwierdził, że zasada interpretacji przyjaznej dla prawa wspólnotowego ma oparcie w art. 91 ust. 1 Konstytucji. Bezpośrednie stosowanie umowy międzynarodowej, o którym mowa w tym przepisie, oznacza bowiem także wykorzystanie takiej umowy (w tym wypadku: Układu Europejskiego, zwłaszcza jego art. 68 i 69) przy konstruowaniu przez TK wzorca konstytucyjnej kontroli prawa. Wykładnia przyjazna prawu UE może być wówczas przyjmowana pod warunkiem, że prawo polskie nie wskazuje wyraźnie odmiennej „strategii rozwiązywania problemu” w okresie poprzedzającym formalną akcesję. W razie zaś istnienia kilku możliwości interpretacyjnych należy wybrać tę, która jest najbliższa *acquis communautaire* (TK podkreślił to również w wyroku dotyczącym stosowania biokomponentów, omówionym niżej).

Trybunał wskazał wtedy, że chociaż w okresie przedakcesyjnym Polska nie ma jeszcze opatrzonego bezpośrednią sankcją obowiązku prawnego stosowania się do zasad interpretacji wynikających z *acquis communautaire*, to jednak należy umacniać taki kierunek wykładni, który jest najbardziej zgodny z koncepcją rozwiązań obowiązujących w prawie wspólnotowym i odpowiada utrwalonemu orzecznictwu europejskiemu.

Dotyczy to w szczególności ustrojowej zasady wolności gospodarczej (art. 20 i 22 Konstytucji) i wymaga interpretacji prawa gospodarczego zgodnie z maksymą *in dubio pro libertate*, a tym samym rozumienia pojęcia wolności gospodarczej w duchu prawa wspólnotowego. Na jego gruncie zaś częściej jest mowa nie o samej „swobodzie gospodarczej”, lecz o jej poszczególnych, konkretnie ujętych komponentach, w tym zwłaszcza o swobodzie przepływu towarów i usług. Ta swoboda przepływu towarów i usług jest jedną z form, w jakich przejawia się wolność (swoboda) gospodarcza. Ustalenia *acquis communautaire* w stosunku do ograniczeń swobody przepływu towarów i usług mogą być więc wykorzysta-

ne przy ocenie dopuszczalnych ograniczeń wolności działalności gospodarczej, o której mowa w art. 20 Konstytucji.

Reklama, traktowana jako tzw. *commercial speech*, podlega również ochronie na podstawie art. 54 Konstytucji (wolność komunikowania się), interpretowanego zgodnie z tendencjami obecnymi w prawie europejskim w wykładni ustalonej przez ETS i Europejski Trybunał Praw Człowieka. Swoboda reklamy bywała w prawie wewnętrznym państw UE ograniczana restrykcjami (w tym także ograniczeniami reklamy), których zgodność z prawem europejskim wielokrotnie oceniano w orzecznictwie ETS. Nie ulega wątpliwości, że ochrona przewidziana w polskiej Konstytucji obejmuje również *commercial speech*, z uwzględnieniem jednak zasady, że działalność gospodarcza może podlegać różnego rodzaju ograniczeniom w stopniu większym niż prawa i wolności o charakterze osobistym lub politycznym.

Do argumentów powołanych w sprawie K 2/02 Trybunał nawiązał w sprawie zakończonej wyrokiem z 21 kwietnia 2004 r., K 33/03, w którym stwierdził niezgodność z Konstytucją przepisów zobowiązujących producentów paliw do stosowania biokomponentów w określonych ilościach, pod rygorem kary pieniężnej, a ponadto – przepisu wyłączającego dystrybutorów paliw ciekłych spod obowiązku specjalnego oznakowania określającego procentową zawartość biokomponentów w paliwach. Projektodawcy tej regulacji, wydanej w trakcie zaawansowanych przygotowań Polski do akcesji, uzasadniali celowość czy wręcz konieczność jej ustanowienia wskazaniem dyrektywy wspólnotowej. Trybunał tymczasem zastosował zasadę przychylności (w uzasadnieniu wyroku określaną jako zasada interpretacji prawa wewnętrznego w sposób przyjazny prawu europejskiemu) niejako w przeciwnym kierunku: badanie zaskarżonych przepisów ustawy doprowadziło do orzeczenia o ich niezgodności z Konstytucją RP interpretowaną zgodnie ze standardami wspólnotowymi.

Zasada interpretacji przyjaznej prawu wspólnotowemu została uwzględniona w omawianej sprawie w wykładni konstytucyjnej gwarancji wolności gospodarczej (art. 22). Trybunał doszedł mianowicie do wniosku, że stopień intensywności przewidzianego w badanej ustawie ograniczenia wolności gospodarczej polskich producentów paliw nie tylko nie był konieczny dla implementacji dyrektyw wspólnotowych, ale nie miał też odpowiednika w innych państwach członkowskich Unii. Paliwo produkowane w tychże państwach mogłoby zatem – zgodnie ze wspólnotową swobodą przepływu towarów – być bez ograniczeń importowane i sprzedawane w Polsce. Skutkiem byłaby dyskryminacja *à rebours* producentów krajowych – stosowanie wymagań polskiej ustawy wyłącznie w stosunku do podmiotów krajowych, skoro stosowanie do podmiotów zagranicznych z obszaru UE byłoby wykluczone przez prawo wspólnotowe. Chociaż tego rodzaju dyskryminacja jest obojętna z punktu widzenia prawa wspólnotowego, to ochrona przed taką dyskryminacją jest konstytucyjnym zadaniem władz krajowych.

W omawianym wyroku interpretacja w duchu przychylności procesowi integracji została zastosowana także w interpretacji konstytucyjnej zasady ochrony konsumentów (art. 76) w związku z prawem do informacji (art. 54 ust. 1). Do założeń nowoczesnej ochrony konsumenta, realizowanej w warunkach europejskiego wspólnego rynku, należy przejrzystość, jawność i rzeczywista dostępność jasnej, pełnej i zrozumiałej informacji handlowej. Konsument nie musi się o niezbędną informację w szczególny sposób ubiegać, lecz powinna ona być mu udostępniona.

Powyższy wyrok wart jest podkreślenia dlatego, że ustawa ograniczająca wolność gospodarczą i ochronę konsumenta była nietrafnie uzasadniana potrzebą implementacji dyrektywy wspólnotowej. Sięgając do zasad prawa wspólnotowego, wzmacniających argumentację konstytucyjną, Trybunał uznał tę ustawę za zbyt restrykcyjną także z punktu widzenia standardów wspólnotowych.

Wyrok ten został wydany kilka dni przed uzyskaniem przez Polskę członkostwa w UE. Uwagi TK są tym bardziej aktualne po akcesji, skoro obecnie Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (TWE), do którego treści w tej sprawie Trybunał odwołał się poprzez Układ Europejski, od 1 maja 2004 r. obowiązuje w Polsce wprost.

Innym orzeczeniem, w którym TK stwierdził niekonstytucyjność przepisów, których ustanowienie uzasadniano m.in. potrzebą dostosowania polskiego prawa do prawa wspólnotowego, był *wyrok z 13 września 2005 r., K 38/04*, dotyczący przepisu ustawy o języku polskim dopuszczającego, przy spełnieniu pewnych warunków, posługiwanie się w umowach z konsumentem i w umowach o pracę językiem innym niż polski.

Trybunał uznał, że prawodawstwo Unii Europejskiej nie reguluje w sposób kompleksowy problematyki języka w stosunkach prywatnoprawnych. Występuje w nim natomiast wyraźna tendencja ochrony konsumenta, której przejawem jest m.in. nakaz posługiwania się w ramach obrotu językiem łatwo zrozumiałym dla nabywców towarów i usług. Język komunikacji w obrocie konsumenckim oraz w stosunkach pracowniczych powinien być zrozumiały dla konsumenta i pracownika oraz być skutecznym narzędziem przekazania informacji o prawach i obowiązkach składających się na treść stosunków łączących strony. W konsekwencji należało uznać, że przepis dopuszczający posługiwanie się w obrocie konsumenckim i w stosunkach pracowniczych językiem niezrozumiałym dla konsumenta i pracownika narusza gwarancje ochronne zawarte w art. 76 Konstytucji.

TK uznał za trafny również zarzut nierównego traktowania poszczególnych kategorii uczestników obrotu na gruncie zakwestionowanej regulacji polskiej. Zakres dopuszczalności sporządzenia umowy w języku innym niż język polski został bowiem ograniczony do podmiotów będących obywatelami państw członkowskich UE.

Wcześniej, w uzasadnieniu *wyroku z 21 września 2004 r., K 34/03* Trybunał uznał, że nieprzedłużenie zwolnienia – wprowadzonego tylko na określony czas –

niektórych polskich przedsiębiorców (m.in. taksówkarzy) z obowiązku ewidencjonowania obrotu za pomocą kas rejestrujących nie narusza Konstytucji, a ponadto odpowiada celom dyrektywy wspólnotowej, która wymaga, aby ewidencja czynności objętej podatkiem od wartości dodanej była na tyle szczegółowa, by umożliwiała stosowanie podatku i prowadzenie kontroli przez organy podatkowe. W uzasadnieniu tego wyroku mowa jest o „zasadzie interpretacji prawa wewnętrznego w sposób umożliwiający sprawne funkcjonowanie gospodarki w ramach integracji europejskiej”, wynikającej z art. 5 TWE w wykładni przyjmowanej przez ETS.

Kontekst prawa wspólnotowego został uwzględniony także w *wyroku z 26 stycznia 2005 r., P 10/04*, w którym Trybunał uznał zgodność z Konstytucją uprzywilejowanej pozycji banku w postępowaniu egzekucyjnym za sprawą instytucji bankowego tytułu egzekucyjnego. W uzasadnieniu zwrócono uwagę na to, że korzystanie z tego przywileju przez banki musi być kompensowane rzetelnym i zgodnym ze standardami europejskimi wykonywaniem przez nie ustawowych obowiązków informacyjnych wobec swoich klientów.

Zasada przychylności procesowi integracji europejskiej ma swoje granice, na które Trybunał wskazał w omówionych wyżej wyrokach dotyczących warunków członkostwa Polski w Unii Europejskiej oraz oceny konstytucyjnej europejskiego nakazu aresztowania.

5. Kwestie jeszcze nierozstrzygnięte w orzecznictwie TK

Do otwartych problemów, nieuregulowanych w sposób wyczerpujący w przepisach określających właściwość TK, należy kwestia kontroli konstytucyjności norm pochodnego prawa wspólnotowego, a także kwestia roli Trybunału w zakresie kontroli zgodności prawa polskiego o randze niższej niż Konstytucja z pierwotnym prawem wspólnotowym.

5.1. Problem kontroli pochodnego prawa wspólnotowego (unijnego)

Badanie aktów prawa pochodnego w trybie kontroli abstrakcyjnej nie jest wyraźnie przewidziane w art. 188 Konstytucji. Od chwili wejścia Polski w skład Unii akty te wydawane są z udziałem centralnych organów RP (por. pkt 3 cytowanego artykułu), wcześniejszymi zaś aktami prawa pochodnego Polska związała się bezpośrednio na mocy Traktatu akcesyjnego jako ratyfikowanej umowy międzynarodowej. Akty te nie korzystają z pierwszeństwa przed polską Konstytucją. Otwarty problem właściwości TK w zakresie badania konstytucyjności prawa pochodnego w trybie kontroli abstrakcyjnej będzie wymagać głębszej refleksji, jeżeli Trybunałowi zostaną przedstawione tego rodzaju sprawy. To samo dotyczy kontroli w trybie skargi konstytucyjnej i pytania prawnego (por. art. 79 ust. 1

i art. 193 Konstytucji, w których mowa jest ogólnie o „akcie normatywnym” jako przedmiocie kontroli).

W cytowanym wyżej wyroku z 11 maja 2004 r., K 18/04 Trybunał stwierdził, że nie jest władny do orzekania w sprawie konstytucyjności art. 17 Karty Praw Podstawowych. W postaci, w jakiej Karta ta została proklamowana w Nicei, ma ona dotychczas status bliższy naturze deklaracji niż aktu prawa; jej postanowienia nie mają charakteru prawnie wiążącego.

W tym samym wyroku Trybunał stwierdził także swoją niewłaściwość w zakresie badania decyzji ramowej Rady UE w sprawie europejskiego nakazu aresztowania (powołanej wyżej), ze względu na jej ogólność i kierunkowy tylko charakter jej dyspozycji. Decyzja ta nie była jednak zaskarżona samoistnie, lecz była zakwestionowana jako jeden z elementów akcesji.

5.2. Problem kontroli zgodności prawa polskiego z prawem wspólnotowym

Trybunał nie rozstrzygał jeszcze kwestii ewentualnego stosowania prawa wspólnotowego w charakterze samodzielnego wzorca kontroli prawa polskiego w myśl art. 188 pkt 2 Konstytucji (badanie ustaw) lub art. 188 pkt 3 (badanie przepisów wydawanych przez centralne organy państwowe). W pierwszym z tych punktów mowa jest o „ratyfikowanych umowach międzynarodowych, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie”, a w drugim – po prostu o „ratyfikowanych umowach międzynarodowych”.

A fortiori można przyjmować, że określony w art. 188 pkt 2 warunek ratyfikowania jest spełniony także w razie zgody na ratyfikację w trybie referendalnym (por. art. 90 ust. 3 Konstytucji).

Refleksji orzeczniczej będzie wymagać kilka zagadnień. Pierwsze dotyczy właściwości TK do badania zgodności polskich aktów normatywnych z normami prawa pochodnego powoływanymi przez inicjatora postępowania w związku z normami traktatowymi nakładającymi na Polskę obowiązek implementacji prawa pochodnego. Inna kwestia dotyczy rozgraniczenia funkcji kontrolnych TK oraz funkcji innych organów w zakresie rozwiązywania ewentualnych kolizji między prawem krajowym a prawem wspólnotowym. Obok kompetencji kontrolnych TK istnieją jednak inne rozwiązania ustanowione na wypadek takich kolizji: z jednej strony pierwszeństwo stosowania ratyfikowanych umów międzynarodowych i norm prawnych ustanowionych przez organizacje międzynarodowe przed niedającymi się z nimi pogodzić ustawami krajowymi (art. 91 ust. 2 i 3 Konstytucji), z drugiej strony wspólnotowe procedury kontroli, w tym kontroli sądowej, przestrzegania przez państwa członkowskie ich obowiązków traktatowych w zakresie I filaru UE (por. art. 226–228 TWE).

Okazją do zajęcia stanowiska przez TK mogło się stać postępowanie prowadzone przez Trybunał w pełnym składzie w sprawie o sygnaturze K 36/04.

W sprawie tej Prokurator Generalny skierował do Trybunału wnioski o zbadanie zgodności zawartego w polskiej ustawie podatkowej zwolnienia od podatku usług dostępu do internetu z normami pierwotnego prawa wspólnotowego, z których wynika obowiązek państw członkowskich implementacji dyrektyw wspólnotowych do wewnętrznego porządku prawnego (art. 249 w związku z art. 10 TWE oraz w związku z art. 2 Aktu dotyczącego warunków przystąpienia, dołączonego do Traktatu akcesyjnego). Jako wzorzec kontroli wskazane były powyższe przepisy prawa pierwotnego, jednak pośrednio i w istocie chodziło o zbadanie zgodności polskiej ustawy z dyrektywą wspólnotową. TK *postanowieniem z 9 marca* (sygn. *ju.*) umorzył postępowanie z powodu dostosowania ustawy podatkowej do wymagań wspólnotowych przez samego ustawodawcę przed wydaniem wyroku.

Jeśli chodzi o problem relacji między kompetencjami Trybunału Konstytucyjnego w zakresie kontroli norm a zasadą pierwszeństwa stosowania prawa wspólnotowego przed prawem krajowym przez sądy, to znaczenie precedensowe może mieć sprawa *P 37/05*, zainicjowana w grudniu 2005 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny (WSA) w Olsztynie przedstawił Trybunałowi pytanie prawne dotyczące zgodności akcyzy na samochody sprowadzane z innych państw UE (art. 80 ustawy z 23 stycznia 2004 r. o podatku akcyzowym²⁴) z art. 90 zdaniem pierwszym TWE i art. 91 Konstytucji. Sąd nie zdecydował się na samodzielne rozstrzygnięcie tego problemu na gruncie art. 91 ust. 2 Konstytucji (po ewentualnym uzyskaniu orzeczenia prejudycjalnego ETS w kwestii wykładni przepisów prawa wspólnotowego mających zastosowanie w sprawie), lecz postanowił najpierw zwrócić się do TK o orzeczenie w przedmiocie zgodności polskiej ustawy z normami traktatowymi. Inną drogę w podobnej sprawie obrał WSA w Warszawie, który zawiesił postępowanie i skierował, dotyczące tej samej materii prawnej, pytanie prejudycjalne do ETS²⁵.

²⁴ Dz. U. nr 29, poz. 257.

²⁵ Sygnatura WSA: III SA/Wa 679/05. Nr sprawy w ETS: C-313/05.

IV GŁÓWNE KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI I ORZECZNICTWA TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO W ROKU 2005

1. Informacje ogólne

W minionym roku Trybunał Konstytucyjny orzekał w następującym, niezmiennym od 10 lipca 2003 r., składzie: Jerzy Ciemniewski, Teresa Dębowska-Romanowska, Marian Grzybowski, Adam Jamróz, Wiesław Johann, Biruta Lewaszkiewicz-Petrykowska, Ewa Łętowska, Marek Mazurkiewicz, Andrzej Mączyński (wiceprezes), Janusz Niemcewicz, Marek Safjan (prezes), Jerzy Stępień, Mirosław Wyrzykowski, Marian Zdyb, Bohdan Zdziennicki. W działalności TK zdecydowanie i niezmiennie na pierwszy plan wysuwa się **funkcja kontroli norm prawnych**. Wszystkie wyroki wydane w 2005 r. są wyrazem realizacji tej właśnie funkcji. W okresie tym nie wpłynął ani jeden wniosek w zakresie pozostałych kompetencji Trybunału (por. uwagi w części I.1).

W dziedzinie kontroli norm w obecnej dekadzie zaznacza się tendencja wyraźnego **wzrostu liczby spraw** rozpoznawanych przez Trybunał w stosunku do liczby spraw w poprzedniej dekadzie, a także coroczny wzrost liczby spraw w trzech ostatnich latach. W pierwszym pełnym roku obowiązywania nowej Konstytucji, tj. w roku 1998, Trybunał wydał 33 wyroki (orzeczenia o charakterze merytorycznym). W dwóch następnych latach liczba wyroków wzrosła do 52, a w latach 2001-2005 wynosiła kolejno: 64, 61, 70, 79 i 92. Szczegółowe dane zawiera załącznik 1.

W 2005 r. Trybunał Konstytucyjny wydał **na etapie rozpoznania merytorycznego ogółem 133 orzeczenia kończące postępowanie**²⁶ (dla porównania: w 2003 r. – 96, w 2004 r. – 111), w tym 92 wyroki oraz 41 postanowień umarzających postępowanie w całości. Trybunał wydał także **2 postanowienia sygnalizujące** Sejmowi potrzebę podjęcia inicjatywy ustawodawczej (zob. załącznik 5).

W ramach **wstępnego rozpoznania niektórych wniosków i wszystkich skarg konstytucyjnych**²⁷ Trybunał wydał w minionym roku odpowiednie zarządzenie

²⁶ Liczba orzeczeń kończących postępowanie nie odpowiada liczbie spraw przyjętych do rozpoznania z dwóch powodów: po pierwsze, nie każda sprawa jest rozpoznawana w roku, w którym została zarejestrowana; po drugie, sprawy podobne po zarejestrowaniu mogą być łączone, pod jedną sygnaturą, w celu rozpoznania w jednym postępowaniu.

²⁷ Wnioski pochodzące od organów mających ograniczoną kompetencję do inicjowania abstrakcyjnej kontroli norm, a także skargi konstytucyjne podlegają wstępnemu rozpoznaniu w postępowaniu uregulowanym w art. 36 i art. 49 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym (na tym etapie sprawa ma sygnaturę z symbolem „Tw” – w przypadku wniosku, „Ts” – w przypadku skargi konstytucyjnej). Trybunał albo nadaje dalszy bieg wnioskowi lub skardze (co jest równoznaczne z zakwalifikowaniem do rozpoznania merytorycznego pod nową sygnaturą), albo, w razie formalnej niedopuszczalności bądź oczywistej bezzasadności wniosku lub skargi, odmawia nadania sprawie dalszego biegu.

lub postanowienie w **318 sprawach** (dotyczących 49 wniosków i 269 skarg). W 187 takich sprawach wydano postanowienie o odmowie nadania – w całości lub w części – dalszego biegu wnioskowi lub skardze konstytucyjnej (odpowiednio: 48 i 139). W tych wypadkach inicjatorowi postępowania przysługiwało prawo zażalenia. Do końca 2005 r. z prawa tego skorzystano w 63 sprawach, w tym w 7 sprawach zainicjowanych wnioskiem i w 56 sprawach zainicjowanych skargą konstytucyjną. W przypadku 1 skargi konstytucyjnej zażalenie zostało uwzględnione, w 14 innych sprawach Trybunał nie uwzględnił zażalenia, a pozostałe zażalenia nie zostały rozpoznane do 31 grudnia 2005 r.²⁸

W 2005 r. do **rozpoznania merytorycznego przyjęto ogółem 176 nowych spraw** (w 2003 r. – 131, w 2004 r. – 134). Oznacza to wzrost wpływu spraw, w stosunku do roku poprzedniego, o ponad 30%.

Na powyższą liczbę nowych spraw przyjętych do rozpoznania merytorycznego składają się:

- 3 wnioski skierowane przez Prezydenta Rzeczypospolitej w trybie prewencyjnej kontroli ustaw (art. 122 ust. 3 Konstytucji)²⁹,
- 42 wnioski skierowane przez inne podmioty posiadające generalną legitymację do inicjowania abstrakcyjnej kontroli norm (art. 191 ust. 1 pkt 1 i 2 Konstytucji)³⁰, w tym 28 wniosków Rzecznika Praw Obywatelskich, 6 – grupy posłów, 2 – Prokuratora Generalnego, 4 – Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego, po 1 – Prezesa Rady Ministrów³¹ i grupy senatorów,
- 23 wnioski pochodzące od podmiotów uprawnionych do inicjowania abstrakcyjnej kontroli norm w sprawach należących do zakresu ich działania³² (art. 191 ust. 1 pkt 3-5 Konstytucji w związku z ust. 2 tegoż artykułu), w tym 14 wniosków organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego, 4 – ogólnokrajowych organów związków zawodowych, 4 – ogólnokrajowych organów organizacji zawodowych, 1 – ogólnokrajowego organu organizacji pracodawców,
- 38 pytań prawnych przedstawionych przez sądy (art. 193 Konstytucji)³³,

²⁸ Dane te dotyczą tylko spraw, w których postanowienie odmowne zostało wydane w 2005 r.

²⁹ Sprawy o sygnaturach *Kp 1/05*, *Kp 2/05* i *Kp 3/05*, rozstrzygnięte wyrokami zapadłymi odpowiednio 22 września 2005 r., 9 listopada 2005 r. i 7 grudnia 2005 r. Sprawom inicjowanym przez Prezydenta RP w trybie prewencyjnej kontroli ustaw nadaje się sygnatury z symbolem „Kp” od 2004 r.; przedtem sprawom takim nadawano sygnatury z symbolem „K” (tak samo jak wnioskowi w sprawie konstytucyjności ustaw składanym w trybie kontroli abstrakcyjnej następczej).

³⁰ Sprawy te są rejestrowane pod sygnaturami z symbolem „K” lub – jeżeli przedmiotem kontroli są wyłącznie akty normatywne o randze niższej niż ustawa – „U”.

³¹ Chodzi o wniosek w sprawie emerytur górniczych, następnie wycofany.

³² W przypadku wniosków od tych organów, podobnie jak skarg konstytucyjnych, chodzi o wnioski poddane wcześniej kontroli – z wynikiem pozytywnym – na etapie rozpoznania wstępnego (por. art. 36 i 49 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym). W razie nadania wnioskowi dalszego biegu jest on rejestrowany pod sygnaturą z symbolem „K” lub „U” (*ju.*).

³³ Sprawy te są rejestrowane pod sygnaturami z symbolem „P”.

- 70 skarg konstytucyjnych³⁴ (art. 79 ust. 1 Konstytucji), w tym 53 skargi osób fizycznych i 17 skarg innych podmiotów.

Według stanu na dzień 1 stycznia 2006 r. w toku merytorycznego rozpoznawania było ogółem 155 spraw (1 stycznia 2005 r. – 136)³⁵. Wzrost liczby spraw w toku nastąpił mimo wzrostu liczby orzeczeń kończących postępowanie w sprawie, co można wytłumaczyć znacznym wzrostem liczby nowych spraw (por. zestawienia zawarte w załączniku 1).

Średni czas rozpoznawania sprawy rozstrzygniętej wyrokiem wydanym w 2005 r. wynosił **14,7 miesiąca**. Biorąc pod uwagę stały wzrost liczby spraw i liczby orzeczeń kończących postępowanie oraz fakt, że w każdej sprawie rozpoznawanej merytorycznie swoje stanowisko muszą przedstawić Trybunałowi co najmniej dwa inne organy państwa (organ który wydał kwestionowany przepis i Prokurator Generalny), uwzględniając także porównania międzynarodowe, można stwierdzić, że czas trwania postępowania nie jest nadmierny.

Wśród 92 wyroków wydanych w 2005 r. w **41 przypadkach TK orzekł o niezgodności** zaskarżonych przepisów (w całości lub części) z wzorcem kontroli³⁶. W każdym z tych wyroków Trybunał stwierdził niezgodność co najmniej jednego przepisu z Konstytucją, ponadto w jednym z nich – z Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych, a w czterech innych – z przepisami rangi ustawowej. W pozostałych **51 wyrokach Trybunał nie zgodził się z zarzutami niezgodności** zaskarżonych przepisów z wzorcem kontroli wskazanym przez inicjatora postępowania.

Przyczynami **umorzenia postępowania**³⁷ w 2005 r. były: w 8 przypadkach – zbędność wyrokowania (art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK), w 37 – niedopuszczalność wyrokowania (*jw.*), w 3 przypadkach – cofnięcie wniosku przez wnioskodawcę (art. 39 ust. 1 pkt 2 ustawy o TK) i także w 3 przypadkach – utrata mocy obowiązującej zaskarżonego unormowania (art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o TK).

W minionym roku **zdania odrębne** dołączono do 6 wyroków Trybunału (zob. załącznik 4). W roku tym nie było zdań odrębnych do postanowień.

³⁴ Także skargi konstytucyjne podlegają rozpoznaniu wstępnemu (por. przypis 24). W razie nadania skardze dalszego biegu jest ona rejestrowana pod sygnaturą z symbolem „SK”.

³⁵ Liczba spraw na koniec 2005 r. jest niższa niż suma spraw pozostałych z roku 2004 i spraw nowych pomniejszona o liczbę spraw zakończonych w 2005 r., ponieważ niektóre sprawy nowe zostały połączone do wspólnego rozpoznania.

³⁶ Zob. także załącznik 3 – „Rodzaje rozstrzygnięć zawartych w wyrokach TK w latach 1998–2005”.

³⁷ Uwzględniono tutaj zarówno przypadki umorzenia postępowania w całości, jak i przypadki umorzenia postępowania w części (w tym drugim wypadku postanowienie o częściowym umorzeniu postępowania bądź stanowi dodatkowy punkt wyroku, bądź ma formę odrębnego postanowienia). Z powodu uwzględnienia także przypadków częściowego umorzenia postępowania w wyroku, jak również ze względu na przypadki umorzenia postępowania z więcej niż tylko jednej przyczyny – suma jest tutaj większa niż podana wyżej liczba postanowień umarzających postępowanie.

2. Węzłowe problemy dotyczące treści ustawodawstwa

Jak co roku, wyroki Trybunału Konstytucyjnego w 2005 r. dotyczyły prawodawstwa w wielu dziedzinach i były oparte na licznych przepisach (wzorcach kontroli) zawartych przede wszystkim w Konstytucji, w kilku wypadkach także w ustawach i umowach międzynarodowych. Przegląd treści wszystkich 92 wyroków wydanych w minionym roku zawiera załącznik 6.

W roku tym Trybunał wydał trzy wyroki o doniosłym znaczeniu dla określenia **relacji między porządkiem konstytucyjnym Rzeczypospolitej Polskiej a prawem określającym podstawy działania Unii i Wspólnoty Europejskiej oraz członkostwa Polski w tych strukturach** – w sprawach o sygnaturach *K 18/04*, *K 24/04* i *P 1/05*. Wyroki te zostały szczegółowo omówione w III części „Informacji”.

W dwóch wydanych w roku 2005 wyrokach TK miał okazję poddać analizie przepisy stanowiące **instrumenty realizacji prorodzinnej polityki państwa**.

I tak, w *wyroku z 18 maja 2005 r., K 16/04* Trybunał podkreślił, że art. 71 ust. 1 Konstytucji nakazuje państwu prowadzenie takiej polityki społecznej i gospodarczej, która uwzględnia dobro rodziny oraz przyznaje rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietnym i niepełnym, prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych. Wyrazem tej samej aksjologii, która inspirowała treść art. 71, jest art. 18 Konstytucji („Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”). Konstytucja nie nakazuje traktowania osoby mającej rodzinę inaczej (lepiej) niż osoby samotnej, nakazuje natomiast podejmowanie przez państwo takich działań, które umacniają więzi między osobami tworzącymi rodzinę, a zwłaszcza więzi istniejące między rodzicami i dziećmi oraz między małżonkami.

W omawianej sprawie TK uznał, że niekonstytucyjność zaskarżonych przepisów ustawy o świadczeniach rodzinnych polega na tym, iż przyznają one **materiałną pomoc wypłacaną ze środków publicznych** tylko części rodzin, i to wyodrębnionej według kryteriów nieodpowiadających wymaganiom określonym w Konstytucji. Z jednej strony pomoc taka nie została przewidziana dla rodzin wielodzietnych, a z drugiej strony kryterium samotnego wychowania i utrzymania dziecka zostało oderwane od ustaleń dotyczących tego, czy w konkretnej sytuacji obowiązek wychowania dziecka i obowiązek alimentacyjny spoczywa na jednej osobie, czy też na obojgu rodzicach. Zakwestionowane przepisy ustawy zostały zatem sformułowane w taki sposób, że faktycznie osłabiają więzi rodzinne, zamiast je umacniać.

Z kolei w *wyroku z 15 listopada 2005 r., P 3/05* Trybunał stwierdził niekonstytucyjność innego przepisu tej samej ustawy o świadczeniach rodzinnych, regulującego **obliczanie dochodu osób opłacających zryczałtowany podatek dochodowy** w sposób szczególny, niekorzystny z punktu widzenia prawa tych osób do świadczeń rodzinnych. Trybunał przypomniał, że konstytucyjne zasady równości

(art. 32) i sprawiedliwości społecznej (art. 2) nakazują równo traktować podmioty wykazujące takie same cechy istotne. Tymczasem kwestionowana regulacja wprowadza nieuzasadnione kryterium różnicowania, oderwane od zasady przyznawania zasiłków i racji ich wprowadzenia. Prowadzi to do niesprawiedliwego i dyskryminującego ograniczenia szans dzieci znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej tylko dlatego, że ich rodzic uzyskuje dochód opodatkowany w formie ryczałtu.

Na marginesie TK zauważył, że w świetle konstytucyjnej zasady pomocniczości nie byłoby uzasadnione zwalnianie członków rodziny z ciężących na nich obowiązków alimentacyjnych przez kreowanie „konkurencyjnego” systemu zasiłków rodzinnych. Obowiązek ochrony i pomocy rodzinie powinien być realizowany nie tylko przez system zabezpieczenia społecznego, lecz przez zharmonizowane rozwiązania systemowe. Ustawodawca musi uwzględniać zwłaszcza wynikający z art. 18 i art. 71 w związku z art. 47 i art. 30 Konstytucji zakaz ingerencji w sferę autonomii rodziny, dotyczący także sfery materialnej (minimum egzystencji). Niedopuszczalne byłoby na przykład pozbawienie rodziny środków koniecznych do zabezpieczenia minimum egzystencji jej członków przez przyjęcie wadliwych konstrukcji podatkowych przy jednoczesnym oferowaniu tej samej rodzinie zasiłku.

Jeśli chodzi o wyroki dotyczące problematyki podatkowej, to należy jeszcze wspomnieć o wyroku z 15 lutego 2005 r., K 48/04, stwierdzającym niekonstytucyjność **wprowadzenia zwiększonej progresji podatkowej przy zastosowaniu zbyt krótkiego okresu *vacatio legis***, tj. czasu dzielącego ogłoszenie ustawy w Dzienniku Ustaw od dnia jej wejścia w życie. Zakwestionowana ustawa nowelizująca, wprowadzająca do nowelizowanej ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych czwarty szczebel progresywnej skali podatkowej, dotyczący dochodów przekraczających 600 tys. zł, została ostatecznie uchwalona przez Sejm (po uwzględnieniu części poprawek Senatu) 18 listopada 2004 r. Prezydent RP podpisał ją 9 grudnia 2004 r., to jest ostatniego dnia 21-dniowego terminu, jaki przyznaje mu art. 122 ust. 2 Konstytucji. Ustawa została ogłoszona w Dzienniku Ustaw nr 263, datowanym 13 grudnia 2004 r. W zakresie dotyczącym nowej skali podatkowej weszła ona w życie z dniem 1 stycznia 2005 r. i z tego powodu została – skutecznie – zaskarżona do TK przez Prokuratora Generalnego. Orzeczenie Trybunału o niekonstytucyjności dotyczy wyłącznie przepisu ustawy nowelizującej określającego datę jej wejścia w życie, we wskazanym zakresie, nie dotyczy zaś nowego szczebla skali podatkowej jako takiego. Skutkiem wyroku jest swego rodzaju „zamrożenie” przepisów ustawy znowelizowanej, dotyczących nowego szczebla skali podatkowej, które nie obowiązują dopóty, dopóki nie zostaną ewentualnie ponownie wprowadzone w życie decyzją ustawodawcy zgodną z wymaganiami konstytucyjnymi.

W omawianej sprawie TK musiał po raz kolejny przypomnieć ustawodawcy o konstytucyjnych granicach jego swobody w ustanawianiu nowych regulacji po-

datkowych. Odwołując się do tego wielokrotnie i od wielu lat obecnych w orzecznictwie Trybunału, w uzasadnieniu wyroku wskazano, że swoboda ta jest równoważona i miarkowana przez spoczywający na ustawodawcy obowiązek poszanowania proceduralnych aspektów zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji), w tym zasad poprawnej legislacji. Jedną z gwarancji w tym zakresie stanowi nakaz ustanowienia takiego okresu *vacatio legis*, który jest odpowiedni do natury wprowadzanego przepisu prawa podatkowego.

Wywiedziona z konstytucyjnej klauzuli państwa prawnego zasada ochrony zaufania do państwa i prawa, określana także jako zasada lojalności państwa wobec adresatów norm prawnych, wymaga stanowienia i stosowania prawa w taki sposób, aby nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela. Obywatel powinien móc układać swoje sprawy w zaufaniu, że nie naraża się na skutki prawne niedające się przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i że jego zgodne z obowiązującym prawem działania będą uznawane przez porządek prawny także w przyszłości. Nowe unormowania prawne nie mogą zaskakiwać ich adresatów, lecz powinny pozostawiać im czas na dostosowanie się do zmienionych regulacji i spokojne podjęcie decyzji co do dalszego postępowania.

Powyższe założenia, zgodnie ze stałą linią orzecznictwa TK, prowadzą do wniosku, że nie jest w zasadzie dopuszczalne dokonywanie zmian obciążeń podatkowych w ciągu roku podatkowego, a zmiany w regulacji podatku dochodowego powinny być ogłaszane co najmniej na miesiąc przed końcem poprzedniego roku podatkowego. To wymaganie zostało w omawianej sprawie zignorowane.

Na różne implikacje **zasad poprawnej legislacji** TK zwrócił także uwagę w wyrokach: z 11 stycznia 2005 r., SK 60/03 (zwrot kosztów obrońcy z wyboru); z 15 marca 2005 r., K 9/04 (zrzeczenie się własności nieruchomości a interes gminy); z 31 marca 2005 r., SK 26/02 (zwrot kosztów w przypadku odmowy przyjęcia kasacji do rozpoznania); z 19 kwietnia 2005 r., K 4/05 (podwyżki opłat za mieszkanie); z 17 maja 2005 r., P 6/04 (opłata za czynności komornika); z 7 czerwca 2005 r., K 23/04 (wybór podmiotów uprawnionych do holowania pojazdów mechanicznych oraz do prowadzenia parkingów strzeżonych); z 20 czerwca 2005 r., K 4/04 (uprawnienia organów kontroli skarbowej); z 23 czerwca 2005 r., K 17/04 (ograniczenie dostępu lekarzy do zawodu diagnosty laboratoryjnego); z 28 czerwca 2005 r., SK 56/04 (rozwiązanie stosunku pracy z rażącym naruszeniem prawa); z 12 września 2005 r., SK 13/05 (skutki zeznania nieprawdy w oświadczeniu podatkowym); z 13 września 2005 r., K 38/04 (zawieranie umów w językach obcych); z 4 października 2005 r., K 36/03 (diety za delegacje zagraniczne pracowników zatrudnionych poza sferą budżetową).

W sprawie zakończonej wyrokiem z 10 stycznia 2005 r., K 31/03 pojawił się problem rozumienia konstytucyjnego obowiązku władz publicznych prowadzenia polityki zmierzającej do „**pełnego, produktywnego zatrudnienia poprzez realizowanie programów zwalczania bezrobocia**” (art. 65 ust. 5 Konstytucji) w kontekście dokonanego przez ustawodawcę zróżnicowania wysokości **płacy**

minimalnej w zależności od stażu pracy. Trybunał uznał, że ustawodawca nie naruszył art. 2 i art. 32 Konstytucji, obniżając kwotę płacy minimalnej w stosunku do pracowników nielegitymujących się co najmniej dwuletnim stażem pracy.

W uzasadnieniu stwierdzono, że w systemie gospodarki rynkowej władze publiczne nie mogą samodzielnie kreować miejsc pracy (poza sektorem publicznym) w celu ograniczenia bezrobocia. Prowadząc „politykę zmierzającą do pełnego, produktywnego zatrudnienia”, muszą one posługiwać się środkami, które Konstytucja oddała do ich dyspozycji. W ramach tych środków mieści się właśnie kompetencja do ustalania płacy minimalnej (art. 65 ust. 4).

Na marginesie omawianej sprawy Trybunał zauważył, że kwota minimalnego wynagrodzenia ustalona na podstawie ustawy z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę odbiega, w świetle kryteriów sformułowanych w wiążących Polskę aktach prawa międzynarodowego (Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Europejska Karta Społeczna oraz Konwencja nr 131 Międzynarodowej Organizacji Pracy), od realnych potrzeb pracowników i ich rodzin, nie spełniając wymogu godziwości płacy minimalnej. Relacje między wynikającym z ustawy wynagrodzeniem minimalnym a wynagrodzeniem godziwym czy minimum socjalnym nie były jednak przedmiotem oceny Trybunału w tej sprawie.

Korelatem wyrażonego w art. 65 ust. 5 Konstytucji obowiązku władz publicznych prowadzenia polityki zmierzającej do pełnego, produktywnego zatrudnienia jest prawo jednostki do żądania co najmniej minimalnej realizacji tego obowiązku. Jednocześnie cytowany przepis Konstytucji ma charakter tzw. normy programowej, to jest takiej, która wskazując pewien cel (zadanie), pozostawia organom władzy publicznej swobodę w wyborze środków mających służyć realizacji tego celu. Wskazane w art. 65 ust. 5 Konstytucji – w sposób niewyczerpujący – metody zwalczania bezrobocia (organizowanie i wspieranie poradnictwa i szkolenia zawodowego oraz robót publicznych i prac interwencyjnych) mają jednak charakter obligatoryjny w tym sensie, że kiedy występuje bezrobocie, władze publiczne mają obowiązek ich stosowania w pierwszej kolejności.

W dziedzinie **ochrony swobód osobistych obywateli** istotne znaczenie miał wyrok z 12 grudnia 2005 r., K 32/04, dotyczący **uprawnień Policji do prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych w sposób niejawni**. W sentencji wyroku zawarta jest zróżnicowana ocena kilku przepisów ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji z punktu widzenia norm Konstytucji wyrażających: zasady legalizmu działania władz publicznych (art. 7 Konstytucji) i proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji), prawo do sądu i zakaz zamykania drogi sądowej (art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2), tajemnicę komunikowania się (art. 49) oraz zakaz gromadzenia informacji o obywatelach, które nie są niezbędne (art. 51 ust. 2). Jednocześnie TK uznał, że wydane przez Komendanta Głównego Policji przepisy regulujące uzyskiwanie, przetwarzanie i wykorzystywanie określonych zbiorów informacji o osobach są niezgodne z konstytucyjnym wymaganiem formy ustawy w zakresie

regulacji gromadzenia i udostępniania informacji o obywatelach (art. 51 ust. 5) oraz z konstytucyjnymi ograniczeniami dotyczącymi wydawania zarządzeń jako aktów o charakterze wewnętrznym, które nie mogą dotyczyć spraw obywateli (art. 93 ust. 2).

TK co do zasady uznał, że prowadzenie przez Policję czynności operacyjno-rozpoznawczych w tajemnicy przed osobami, których czynności te dotyczą, i przy ograniczonej kontroli zewnętrznej jest nieodzowne we współczesnym państwie, które – wobec zagrożenia terroryzmem i przestępczością – powinno zapewniać obywatelom bezpieczeństwo. Istnieje jednak ryzyko, że niejawnosc i brak zewnętrznej kontroli działalności operacyjnej mogą sprzyjać nadmiernej autonomizacji i subiektywizacji celu tych czynności oraz niezachowaniu należytej wstrzemięźliwości przy wkraczaniu w prawa i wolności jednostki. Wymaga to, z jednej strony, istnienia regulacji materialnoprawnej określającej granice ingerencji w sferę prywatności oraz, z drugiej strony, gwarancji proceduralnych takich jak obowiązek zgłoszenia kontroli i jej legalizacji przez organ zewnętrzny, przesłanki i procedury legalizacji, obowiązek udostępnienia zainteresowanemu, choćby w pewnym zakresie i od pewnego momentu, informacji o kontroli i jej rezultatach czy wreszcie środki kontroli na wypadek ekscesu organu kontrolującego.

Trybunał przypominał, że wszelkie prawa i wolności konstytucyjne jednostki wywodzą się z godności (art. 30 Konstytucji). W wypadku prywatności związek ten jest szczególnie. Zachowanie godności wymaga bowiem poszanowania sfery czysto osobistej człowieka, gdzie nie jest on narażony na konieczność „bycia z innymi” czy „dzielenia się z innymi” swoimi przeżyciami czy intymnymi doznaniem. Ponadto, konieczna w demokratycznym państwie potrzeba wkroczenia w sferę prywatności nie jest tożsama dla każdego z „kręgów” tej prywatności (np. poszanowanie prywatności mieszkania stawia wyższe wymagania legalności ingerencji władzy stosującej podsłuchy niż wkroczenie w tajemnicę korespondencji).

Wszelkie przepisy ograniczające wolności i prawa jednostki powinny być formułowane jasno i precyzyjnie, aby uniknąć nadmiernej swobody przy ustalaniu w praktyce zakresu podmiotowego i przedmiotowego ograniczeń. Naruszenie tej zasady może stanowić samoistną przesłankę stwierdzenia ich niezgodności z przepisem wymagającym regulacji ustawowej określonej dziedziny oraz z zasadą państwa prawnego.

Z punktu widzenia pozyskiwania, zachowywania i wykorzystywania przez Policję informacji osobowych uzyskanych w sposób operacyjny doniosłe znaczenie ma kontrola sądowa. Istnienie efektywnej kontroli sądowej jest koniecznym, choć niewystarczającym warunkiem zgodności z Konstytucją działań ingerujących w sferę wolności i praw jednostki.

Za niezgodny z Konstytucją Trybunał uznał przepis ustawy o Policji dopuszczający odstąpienie, za późniejszą zgodą sądu, od zniszczenia materiałów zebranych w toku kontroli operacyjnej prowadzonej bez uprzedniej zgody sądu (art. 19 ust. 4). Następcza zgoda sądu przewidziana w art. 19 ust. 4 ustawy dotyczy „za-

chowania” materiałów operacyjnych, co umożliwia ich ewentualne wykorzystanie procesowe. Zgoda taka nie może jednak uzasadniać naruszenia konstytucyjnego prawa jednostki do żądania usunięcia informacji uzyskanych w sposób niezgodny z ustawą (art. 51 ust. 4 Konstytucji). Ustawa zwykła nie może bowiem rzutować na zakres pojęcia konstytucyjnego, i to ze skutkiem negatywnym dla zakresu konstytucyjnego prawa jednostki.

Niezgodny z Konstytucją jest także brak obowiązku uzyskania zgody sądu na kontrolę informacji przekazywanych na odległość w przypadku uzyskania na to zgody nadawcy lub odbiorcy przekazu informacji. Gwarancyjny charakter kontroli zewnętrznej związany jest z niezależnością i bezstronnością organu sprawującego kontrolę, zatem nie może być ona zastępowana zgodą pochodzącą od podmiotu osobiście zainteresowanego działaniami operacyjnymi. Nieporozumieniem jest powoływanie się na taką zgodę, w myśl zasady *volenti non fit iniuria*, jako usprawiedliwienie wkroczenia bez zgody sądu w konstytucyjnie chronioną sferę wolności jednostki.

Zastrzeżenie natury konstytucyjnej budzi wreszcie brak określenia w ustawie rodzajów informacji, jakie można gromadzić o osobie podejrzanej o popełnienie przestępstwa ściganego z urzędu, a także brak sprecyzowania przez ustawodawcę, w jakich sytuacjach można je gromadzić.

Decyzją Trybunału wszystkie przepisy uznane omawianym wyrokiem za niezgodne z Konstytucją utracą moc po upływie 12 miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku w Dzienniku Ustaw. Odroczenie to jest zdeterminowane wagą kwestii prawnych regulujących czynności operacyjno-rozpoznawcze Policji oraz koniecznością zapewnienia kontynuacji prowadzonych działań. Okres odroczenia powinien być wykorzystany do ukształtowania stanu prawnego stosownie do treści wyroku TK. Pomocne w pracach ustawodawczych powinno być *postanowienie z 25 stycznia 2006 r., S 2/06* (sygnalizacyjne), wydane przez Trybunał w następstwie omawianego wyroku. W jego uzasadnieniu Trybunał zaznaczył, że wskazanie wynikających z Konstytucji „warunków brzegowych” regulacji prawnej działań operacyjno-rozpoznawczych powinno ułatwić ustawodawcy także ewentualną korektę innych ustaw niż ustawa o Policji, w których znajdują się (lub – w wypadku ustaw projektowanych – mogą znajdować się) przepisy zbliżone do tych, które zostały objęte kontrolą konstytucyjności.

Z punktu widzenia **statusu prawnego jednostki wobec państwa** nie mniej ważne znaczenie ma wyrok z 26 października 2005 r., K 31/04, którym Trybunał w pełnym składzie orzekł o niekonstytucyjności przepisów uniemożliwiających **dostęp do zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej** osobom, o których organy bezpieczeństwa państwa komunistycznego zbierały informacje, a które nie odpowiadają ustawowym warunkom wymagany do uzyskania statusu osoby pokrzywdzonej.

TK nie zakwestionował konstytucyjności ustawowego wyodrębnienia statusu „pokrzywdzonego” i przyznania osobom mającym ten status szczególnego kata-

logu uprawnień. Jednocześnie jednak uznał, że uzależnienie możliwości uzyskania przez osobę zainteresowaną informacji o posiadanych przez IPN i dostępnych w archiwum IPN dokumentach oraz o sposobie uzyskania w nie wglądu od przyznania tej osobie statusu pokrzywdzonego jest niezgodne z konstytucyjną ochroną czci i dobrego imienia (art. 47) oraz z konstytucyjnie zagwarantowanym prawem każdego dostępu do dotyczących go dokumentów i zbiorów danych zbieranych przez władze publiczne oraz żądania sprostowania i usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób niezgodny z ustawą (art. 51 ust. 3 i 4). Utrata mocy obowiązującej niekonstytucyjnej regulacji w tym zakresie spowodowała, że osoby zainteresowane mogą realizować swe uprawnienia zagwarantowane w art. 51 ust. 3 i 4 Konstytucji bezpośrednio na podstawie tych przepisów.

Konstytucyjne prawo dostępu do urzędowych dokumentów i zbiorów danych odnosi się wyłącznie do dokumentów i zbiorów dotyczących danej osoby, to znaczy tych, których obiektem jest właśnie ta osoba. Prawo to nie przysługuje zatem byłym funkcjonariuszom, pracownikom i współpracownikom organów bezpieczeństwa w odniesieniu do dokumentów czy zbiorów danych, w których wytworzeniu brali oni udział.

Przy okazji Trybunał wyjaśnił, że wydanie przez IPN zaświadczenia, iż określona osoba nie jest pokrzywdzonym w rozumieniu ustawy, nie jest równoznaczne z urzędowym stwierdzeniem, że osoba ta była funkcjonariuszem, pracownikiem lub współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa. Odmowa uznania osoby zainteresowanej za pokrzywdzonego może bowiem świadczyć przede wszystkim o tym, że w archiwach IPN nie ma o tej osobie informacji zbieranych na podstawie celowo gromadzonych danych. Tego rodzaju sytuacja powinna być odzwierciedlona w odpowiednim dokumencie wydanym osobie zainteresowanej, tak aby nie było wątpliwości, że właśnie brak dokumentów jest wyłącznym powodem odmowy. W razie zaś innych przyczyn odmowy konieczne jest zajęcie przez IPN stanowiska merytorycznego w formie umożliwiającej zaskarżenie do sądu administracyjnego.

Ustawa o IPN nie definiuje pojęcia współpracownika organów bezpieczeństwa państwa komunistycznego ani samego terminu „współpraca”. Pojęcie to zostało natomiast zdefiniowane w ustawie lustracyjnej z 11 kwietnia 1997 r., która orzekanie w sprawach współpracy powierzyła sądowi lustracyjnemu. Prawomocne ustalenia tego sądu co do faktu współpracy bądź jej wykluczenia muszą być traktowane jako wiążące dla wszystkich innych organów państwa, w tym także dla IPN i kontrolującego go sądu administracyjnego. W przeciwnym wypadku mielibyśmy do czynienia z dwoistością ocen tych samych faktów na gruncie prawa publicznego, na którą nie ma miejsca w demokratycznym państwie prawnym.

Trybunał nie podzielił zarzutów Rzecznika Praw Obywatelskich dotyczących poddania określonych czynności IPN kontroli sądów administracyjnych, a nie sądów powszechnych. Natura postępowania administracyjnego, a taki charakter

ma postępowanie przed IPN, zakłada w polskim systemie organizacji wymiaru sprawiedliwości sprawowanie kontroli nad administracją przez wyspecjalizowane sądy administracyjne. W tym zakresie Trybunał nie stwierdził naruszenia art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Różnych aspektów **prawa jednostki do sądu** zagwarantowanego w powołanym wyżej przepisie Konstytucji dotyczyło w sumie 20 wyroków TK wydanych w minionym roku.

Podstawowe znaczenie dla określenia zakresu prawa do sądu ma **pojęcie „sprawy”**, której rozpatrzenia przez sąd, zgodnie z art. 45 ust. 1 Konstytucji, może żądać uprawniony podmiot. Analizą prawną tego pojęcia Trybunał zajmował się w kilku sprawach.

W uzasadnieniu *wyroku z 14 marca 2005 r., K 35/04* (brak sądowej kontroli postanowienia prokuratora o wynagrodzeniu biegłego) Trybunał przypomniał tezę od dawna obecną w jego orzecznictwie, że pojęciu „sprawy” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji należy przypisać znaczenie autonomiczne. Przedmiotowy zakres prawa do sądu musi być określany nie poprzez odwołanie się do pojęcia „sprawy” funkcjonującego na gruncie poszczególnych gałęzi prawa, ale przez odniesienie do podstawowej funkcji sądów, którą jest, stosownie do art. 175 ust. 1 Konstytucji, sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Rozważany termin „sprawa” obejmuje niewątpliwie spory prawne między osobami fizycznymi i prawnymi, wynikające ze stosunków cywilnoprawnych i administracyjnoprawnych, oraz rozstrzyganie o zasadności zarzutów karnych. Jego znaczenie nie wyczerpuje się jednak na tym katalogu. Do kategorii praw, o których rozstrzyga sąd sprawujący wymiar sprawiedliwości, należą bowiem wszelkie inne prawa, których istnienie wynika z całokształtu obowiązujących regulacji prawa materialnego. Prawo do sądu nie obejmuje natomiast sporów, w które nie jest uwikłany choćby jeden podmiot prawa prywatnego, a także sporów wewnątrz aparatu państwowego, z tym że to ostatnie wyłączenie nie obejmuje elementów kształtujących sytuację prawną podmiotu znajdującego się w relacji podległości służbowej (np. gdy chodzi o wynagrodzenie, prawa socjalne czy roszczenia odszkodowawcze).

W *wyroku z 26 kwietnia 2005 r., SK 36/03* Trybunał stwierdził, że informacje o prawie podatkowym udzielane przez organy skarbowe nie mieszczą się w pojęciu „sprawy”. Nie kształtują one bowiem same przez się w sposób władczy praw ani obowiązków podatnika ani nie determinują jego sytuacji prawnej. Orzekanie o informacjach nie stanowiłoby „wymiaru sprawiedliwości” w znaczeniu konstytucyjnym, zatem do swobodnej decyzji ustawodawcy należy ewentualne poddanie ich kontroli sądowej.

W ścisłym związku z prawem do sądu i pojęciem „sprawy” (art. 45 ust. 1) należy interpretować konstytucyjną **gwarancję dwuinstancyjności postępowania sądowego** (art. 176 ust. 1), która wzmacnia prawo do sądu, ponieważ gwarantuje kontrolę postępowania sądowego. W *wyroku z 21 czerwca 2005 r., P 25/02* (przymusowy wykup akcji należących do akcjonariuszy mniejszościowych) TK

przypominał, że powyższa gwarancja odnosi się tylko do tych spraw, które od początku do końca podlegają kognicji sądów. Wycena akcji, w związku z którą przedstawiono Trybunałowi pytanie prawne, nie jest od początku do końca sprawą o charakterze sądowym, lecz jest jedynie poddana szczególnej kontroli sądowej. W odniesieniu do tego rodzaju kontroli zasada dwuinstancyjności musiałaby być respektowana o tyle, o ile przemawiałyby za tym szczególne okoliczności.

Trybunał kilkakrotnie przypominał, że ani z art. 45 ust. 1, ani z art. 176 ust. 1 nie wynika gwarancja możliwości wniesienia **kasacji jako środka zaskarżenia orzeczenia sądu drugiej instancji**. W tym zakresie ustawodawcy przysługuje względna swoboda regulacji. Skoro jednak ustawodawca zdecydował się wprowadzić kasację, to, jak podkreślił TK w pełnym składzie w *wyroku z 31 marca 2005 r., SK 26/02*, jej unormowania podlegają zasadom poprawnej legislacji i nie mogą naruszać istoty prawa do sprawiedliwej procedury sądowej. Dlatego w ramach wstępnego rozpoznania kasacji w sprawach cywilnych, zwanego „przedsądem” – umożliwiającego odmowę przyjęcia kasacji do rozpoznania z przyczyn określonych w art. 393 kodeksu postępowania cywilnego, w wyniku postanowienia wydawanego niejawnie i jednoosobowo, bez możliwości wniesienia zażalenia – muszą być respektowane zasady sprawiedliwości proceduralnej, a działania sądu muszą się mieścić w ramach proceduralnej poprawności. Niespełnienie tych wymagań uzasadniało orzeczenie o niekonstytucyjności przepisów przewidujących zwrot jedynie połowy wpisu od kasacji nieprzyjętej przez Sąd Najwyższy do rozpoznania.

Prawo do sądu nie może być rozumiane jedynie formalnie, jako dostępność drogi sądowej w ogóle, lecz, jak podkreślił TK w *wyroku z 31 stycznia 2005 r., SK 27/03*, także materialnie, jako **możliwość prawnie skutecznej ochrony praw na drodze sądowej**. Ochronę taką gwarantuje jednakże tylko takie ukształtowanie warunków realizacji tego prawa, które nie prowadzi do nieuzasadnionego ograniczenia możliwości merytorycznego zbadania przez sąd zarzutów formułowanych przez osobę dochodzącą ochrony przed sądem. W omawianej sprawie Trybunał stwierdził naruszenie prawa do sądu przez art. 479²⁸ § 3 k.p.c. w zakresie, w jakim przepis ten uniemożliwia zamieszczenie w odwołaniu od decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów do Sądu Okręgowego w Warszawie – sądu ochrony konkurencji i konsumentów wniosku o uchylenie zaskarżonej decyzji w całości.

W *wyroku z 26 stycznia 2005 r., P 10/04* Trybunał uznał, że instytucja **bankowego tytułu egzekucyjnego**, umożliwiając prowadzenie egzekucji bez uprzedniego rozstrzygnięcia sądowego co do meritum sprawy, nie narusza konstytucyjnego prawa do sądu. Kwestionowane regulacje prawa bankowego nie zamykają dłużnikowi drogi do merytorycznego rozpoznania jego sprawy przez sąd, choć faktem jest, że pozycja dłużnika w tych sprawach jest z punktu widzenia procesowego mniej korzystna, skoro do niego należy uruchomienie środków obrony, w szczególności wystąpienie z powództwem przeciwegzekucyjnym. Jednakże prawo do

sądu może realizować się w różnych formach, nie istnieje bowiem jeden idealny model postępowania sądowego, który musiałby być powielany we wszystkich kategoriach spraw rozpoznawanych przez organy wymiaru sprawiedliwości. Trybunał podkreślił zarazem, że art. 77 ust. 2 Konstytucji w sposób bezwzględny zakazuje zamykania drogi sądowej w zakresie dochodzenia naruszonych wolności i praw, a z art. 45 ust. 1 wynika nakaz respektowania podstawowych, uniwersalnych elementów postępowania, od których zależy możliwość wydania sprawiedliwego rozstrzygnięcia.

W sprawie zakończonej wyrokiem z 23 maja 2005 r., SK 44/04 Trybunał za-uważył, że wśród elementów ograniczających korzystanie z konstytucyjnego prawa do sądu mogą znajdować się **bariery o charakterze ekonomicznym**, np. w postaci wygórowanych kosztów wszczęcia i prowadzenia postępowania sądowego, jak również zasad ich ewentualnego rozłożenia pomiędzy uczestników. Za taką właśnie barierę TK uznał obligatoryjne obciążenie kosztami procesu oskarżyciela prywatnego w razie umorzenia postępowania karnego z powodu przedawnienia karalności.

W ścisłym związku z prawem jednostki do sprawiedliwego rozpoznania jej sprawy przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji) Trybunał analizował rozwiązania instytucjonalne dotyczące **pozy-cji sądów i trybunałów wobec innych władz**, oceniając je z punktu widzenia konstytucyjnych zasad podziału władz (art. 10) oraz odrębności i niezależności władzy sądowniczej (art. 173).

Na współzależność obu sfer TK w pełnym składzie zwrócił uwagę w uzasadnieniu wyroku z 9 listopada 2005 r., Kp 2/05, dotyczącym **kontroli finansowej i audytu wewnętrznego w jednostkach organizacyjnych władzy sądowniczej**, wskazując, że zasady współdziałania władzy wykonawczej i władzy sądowniczej w trakcie wykonywania budżetu muszą uwzględniać przewagę kompetencji tej pierwszej, ale pod warunkiem, że przesłanki ingerencji w proces wydatkowania przez jednostki organizacyjne władzy sądowniczej nie zagrażają niezależności sądów i niezawisłości sędziów, a także nie zniweczą konstytucyjnego, powszechnego prawa do sądu. Zagwarantowanie w art. 173 Konstytucji odrębności i niezależności władzy sądowniczej służyć ma bowiem nie jej samej (organom, które ją sprawują), lecz realizacji konstytucyjnego prawa jednostki do sądu (art. 45 Konstytucji). W omawianej sprawie TK uznał, że tak rozumiana niezależność władzy sądowniczej sprzeciwia się w szczególności temu, aby przedmiotem badania przez przedstawicieli władzy wykonawczej były dokumenty bezpośrednio związane ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości, np. dotyczące przesłanek zwolnienia od kosztów sądowych czy ustanowienia obrońcy z urzędu. Ponadto wkraczanie pracowników Ministerstwa Finansów do jednostek organizacyjnych władzy sądowniczej oraz uzyskiwanie przez nich wglądu do dokumentów i innych materiałów bez żadnych ograniczeń przedmiotowych lub czasowych i bez dostatecznego uzasadnienia potrzebami kontroli stanowiłoby zagrożenie dla tzw. zewnętrznego

obrazu wymiaru sprawiedliwości, ponieważ mogłoby powodować fałszywe przekonanie obywateli o instytucjonalnym, władczym oddziaływaniu rządu na sposób sprawowania wymiaru sprawiedliwości.

Na problem granic odrębności budżetowej sądownictwa TK zwracał również uwagę w wyroku z 19 lipca 2005 r., K 28/04, dotyczącym **budżetu Biura Krajowej Rady Sądownictwa**. KRS jest organem kolegialnym o szczególnym charakterze, uplasowanym niejako „na styku” trzech władz. W jej skład wchodzi także przedstawiciele legislatury i egzekutywy, dlatego, mimo przewagi w Radzie przedstawicieli władzy sądowniczej, nie może ona być traktowana jako część tej władzy. Pozycja ustrojowa KRS, jej zadania i kompetencje nie obligują zatem do stosowania wobec Rady takich samych gwarancji, jak wobec konstytucyjnych organów władzy sądowniczej *sensu stricto*. Wobec tego nie budzi zastrzeżeń konstytucyjnych tymczasowe utrzymanie rozwiązania, według którego budżet Biura Krajowej Rady Sądownictwa stanowi część budżetu kancelarii Prezydenta RP.

Z kolei w wyroku z 29 listopada 2005 r., P 16/04 Trybunał stwierdził, że **wybór ławników** przez rady gminy nie stanowi nadmiernego i arbitralnego wkraczania władzy wykonawczej w obszar funkcjonowania sądów.

W wyroku z 7 listopada 2005 r., P 20/04 Trybunał zaakceptował dopuszczalność **przeniesienia sędziego NSA na stanowisko sędziego wojewódzkiego sądu administracyjnego** na zasadach określonych w ustawie i z zachowaniem uposażenia sędziego NSA. Możliwość takiego przeniesienia została ustawowo wprowadzona w związku z reformą sądownictwa administracyjnego, ustanawiającą jego dwuszczeblową strukturę. Trybunał wskazał, że regulacja ustroju sądów, mająca zapewnić im rzetelność i sprawność, ma służebne znaczenie wobec przysługującego każdemu prawa do rozpatrzenia jego sprawy w sposób sprawiedliwy, jawny i bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji). Rzetelność działania sądów oznacza w tym kontekście przede wszystkim ich bezstronność, niezależność i niezawisłość, zaś sprawność – eliminację w miarę możliwości przedłużania się postępowania sądowego ponad uzasadnioną konieczność. Podstawowym założeniem nie może być dobro pojmowanego wąsko wymiaru sprawiedliwości ani ochrona interesów osób zatrudnionych w organach władzy sądowniczej, lecz dążenie do sprawnego i rzetelnego wykonywania zadań publicznych, do których sądy zostały powołane.

Nie sposób wreszcie nie wspomnieć, że w roku 2005 przedmiotem kilku wyroków TK były przepisy **szeroko rozumianego prawa mieszkaniowego**.

Wyrok z 19 kwietnia 2005 r., K 4/05, wydany przez Trybunał w pełnym składzie, dotyczył ustaw z 17 i 22 grudnia 2004 r. nowelizujących przepisy regulujące **podwyżki opłat za mieszkanie** w związku z przyrzeczoną przez ustawodawcę tzw. uwolnieniem tych opłat począwszy od 1 stycznia 2005 r. Jest to kolejny już wyrok TK dyskwalifikujący, z konstytucyjnego punktu widzenia, istotne wady ustanawianej przez ustawodawcę regulacji w tej dziedzinie. Jest to niepokojące tym bardziej, że wady te wiążą się z niedostatecznym uwzględnieniem przez usta-

wodawcę wskazań TK, zawartych zwłaszcza w wyrokach z 12 stycznia 2000 r., P 11/98 i z 2 października 2002 r., K 48/01. W uzasadnieniu omawianego wyroku z 2005 r. Trybunał stwierdził, że ustawodawca nie doprowadził do uwolnienia opłat za używanie lokali w racjonalnych granicach, uwzględniających postulaty sprawiedliwości i ochrony praw właścicieli, ani nie wprowadził skutecznych i precyzyjnie określonych mechanizmów ochrony praw lokatorów przed nadużywaniem swobodnego kształtowania tych opłat. Nowe regulacje nie w pełni uwzględniają też wiążące prawodawcę przyrzeczenie wynikające z wcześniejszych ustaw, że czynsze regulowane, dotychczas ograniczone do poziomu 3% wartości odtworzeniowej lokalu i obowiązujące w niektórych tylko kategoriach lokali, przestaną obowiązywać z końcem okresu przejściowego, czyli 31 grudnia 2004 r.

Sprawa ta skłoniła Trybunał w pełnym składzie do przedstawienia Sejmowi, w formie *postanowienia sygnalizacyjnego* z 29 czerwca 2005 r., S 1/05, kompleksowych uwag dotyczących opłat za używanie lokali mieszkalnych niestanowiących własności osób zajmujących mieszkanie, bez względu na osobę właściciela i tytuł prawny do lokalu. Zdaniem Trybunału, nie jest już możliwe fragmentaryczne czy przejściowe regulowanie tej problematyki; konieczne są uregulowania kompleksowe, o celach wyraźnie określonych i zgodnych z Konstytucją.

W minionym roku Trybunał, również nie po raz pierwszy, orzekł w pełnym składzie o niekonstytucyjności kilku unormowań dotyczących **lokali w zasobach spółdzielni mieszkaniowych**; zob. dwa wyroki: z 20 kwietnia 2005 r., K 42/02 (z jednym zdaniem odrębnym) i z 21 grudnia 2005 r., SK 10/05. W konsekwencji aktualny stan prawny w tej dziedzinie jest ukształtowany nie tylko przez przepisy ustawowe, lecz także przez wyroki TK stwierdzające niekonstytucyjność istotnych regulacji. Również zatem w sprawach spółdzielczości mieszkaniowej potrzeba nowej, kompleksowej regulacji ustawodawczej uwzględniającej wymagania konstytucyjne.

Wiele pominiętych w tej części wyroków, a także postanowień wydanych w roku 2005 zostało uwzględnionych w częściach I, II i III „Informacji”.

3. Działalność pozaorzecznicza

Prezentacja działalności Trybunału Konstytucyjnego w 2005 r. byłaby niepełna, gdyby pominąć działania pozaorzecznicze, zwłaszcza w dziedzinie kształtowania kultury prawnej społeczeństwa obywatelskiego.

Od wielu lat duże znaczenie w działalności TK ma **współpraca z dziennikarzami i mediami w zakresie upowszechniania orzecznictwa**.

Na stronach internetowych Trybunału publikowane są – z odpowiednim wyprzedzeniem – komunikaty prasowe o rozprawach przed Trybunałem, zaś dziennikarze obserwujący rozprawy otrzymują materiały dotyczące danej sprawy. Po rozprawach publikowane są natomiast komunikaty prasowe wraz z sentencją wy-

roku. Podejmowane są wysiłki, aby język komunikatów prasowych był możliwie zrozumiały i czytelnie przekazywał istotę podjętych rozstrzygnięć.

Po zamknięciu rozprawy i ogłoszeniu wyroku organizowane są konferencje prasowe z udziałem przewodniczących składów orzekających i sędziów sprawozdawców. Warto odnotować, że w 2005 r. wyraźnie wzrosło zainteresowanie pracami Trybunału ze strony prasy lokalnej, szeroko wykorzystującej informacje emitowane przez Biuro TK.

Nie zawsze jednak informacje o sprawach rozpatrywanych przez Trybunał, zwłaszcza tych o wielkiej doniosłości lub precedensowym charakterze, znajdują właściwe odzwierciedlenie w mediach. W związku z tym należy odnotować list otwarty, który w maju 2005 r. prezes Trybunału Konstytucyjnego prof. Marek Sa-fjan wystosował do prezesa Telewizji Polskiej SA. W liście tym, przekazanym także Polskiej Agencji Prasowej i redakcjom gazet, czytamy m.in.:

„11 maja 2005 r. zostało wydane przez Trybunał Konstytucyjny jedno z najważniejszych [...] orzeczeń w blisko 20-letniej historii Trybunału, dotyczące akcesji Polski do Unii Europejskiej. Zawiera ono fundamentalne ustalenia i stwierdzenia w zakresie suwerenności naszego Państwa w związku z procesem integracji, znaczenia Konstytucji jako najwyższego prawa Rzeczypospolitej i jej stosunku do prawa europejskiego w aspekcie zasady pierwszeństwa prawa wspólnotowego. Objasnia mechanizm przeniesienia niektórych kompetencji organów władzy państwowej na organy Unii Europejskiej i określa granice, w jakich to przekazanie prerogatyw może nastąpić [...] Przeto z prawdziwym zdumieniem i niepokojem należy skonstatować fakt, iż w głównych wydaniach programów informacyjnych telewizji publicznej nie znalazło się miejsce na choćby najbardziej syntetyczną wiadomość o rozstrzygnięciu Trybunału Konstytucyjnego. Miejsce to znalazło się natomiast w programach stacji komercyjnych. O zrozumiałym zainteresowaniu tą problematyką w szerszych kręgach społeczeństwa świadczyć może debata tocząca się na stronach portali internetowych [...] Powstaje na tym tle pytanie, jak rozumieć *misję* telewizji publicznej i jej rolę w przekazywaniu informacji o podstawowych problemach naszego kraju, do których bez wątpienia należy informacja o najważniejszych rozstrzygnięciach sądu konstytucyjnego. Determinują one niekiedy sytuację wielu milionów ludzi. W głównych programach informacyjnych TVP także nie znalazło się np. w ostatnich tygodniach miejsce na szersze informacje o wyroku w sprawie czynszów w lokalach mieszkalnych, a także w sprawie europejskiego nakazu aresztowania – orzeczeniu, które po raz pierwszy określa w konkretnym kontekście, relację pomiędzy Konstytucją a zobowiązaniami Polski związanymi z implementacją prawa europejskiego”.

Upowszechnianiu informacji o działalności Trybunału Konstytucyjnego służą w coraz większym stopniu stale aktualizowane, różnorodne **informacje zamieszczane na stronie internetowej TK**, w tym informacje o sprawach będących przedmiotem postępowania przed Trybunałem, jego kompetencjach, działalności, opracowaniach przygotowanych na potrzeby Trybunału, a także o istotnych wy-

darzeniach w Trybunale. Szczególnym zainteresowaniem, zwłaszcza środowisk prawniczych, cieszy się baza prezentująca orzecznictwo Trybunału.

W roku ubiegłym kontynuowano zwyczaj **transmitowania w internecie niektórych rozpraw** przed Trybunałem, kierując się przy ich wyborze kryterium szczególnego zainteresowania opinii publicznej przedmiotem rozprawy.

Rosnie zainteresowanie zagranicznych odbiorców **serwisem informacyjnym o orzecznictwie Trybunału w języku angielskim i francuskim**, prowadzonym na stronie internetowej TK. W 2005 r. najwięcej pytań dotyczyło orzeczeń związanych z relacjami z prawem europejskim, w tym europejskiego nakazu aresztowania oraz konstytucyjności Traktatu akcesyjnego. W związku z dużym zainteresowaniem, obszerne informacje o tych dwóch najważniejszych orzeczeniach zostały udostępnione również w **języku niemieckim**.

Spośród licznych **opracowań o charakterze studyjnym** na szczególną uwagę zasługują pozycje: „Relacje między prawem konstytucyjnym a prawem wspólnotowym w orzecznictwie sądów konstytucyjnych państw Unii Europejskiej”, „Zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego w krajowych porządkach prawnych według orzecznictwa ETS i Sądu Pierwszej Instancji” oraz „Następstwa orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego dotyczących przepisów o postępowaniu cywilnym”, a także pierwsza edycja cyklicznego opracowania „Następstwa orzeczeń TK w orzecznictwie sądów, piśmiennictwie prawniczym i działalności prawodawczej”, zawierającego informacje o reperkusjach orzeczeń Trybunału w piśmiennictwie prawniczym, orzecznictwie sądów i działalności prawotwórczej. W coraz szerszym zakresie opracowania te są udostępniane wszystkim zainteresowanym w postaci elektronicznej na stronie internetowej Trybunału (*e-publicacje*).

Biblioteka TK nie tylko gromadzi zbiory oraz pozyskuje i przetwarza **informacje źródłowe i naukowe**, lecz także prowadzi **działalność wydawniczą**. Przygotowano np. obszerne opracowania przekrojowe na temat dotychczasowego przebiegu procesu ratyfikacyjnego Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy oraz wypowiedzi środowisk naukowych i politycznych w sprawie zmian w Konstytucji RP ze względu na członkostwo Polski w Unii Europejskiej.

Trybunał Konstytucyjny od wielu lat uczestniczy w **międzynarodowej wymianie myśli konstytucyjnej**. W tej dziedzinie najważniejsze znaczenie miała wizyta wszystkich sędziów TK w Trybunale Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich (ETS) w Luksemburgu. Delegacja TK z jego prezesem, prof. Markiem Safjanem, uczestniczyła w XIII Kongresie Konferencji Europejskich Sądów Konstytucyjnych w Nikozji. W Warszawie zaś wizytę złożyli, na zaproszenie TK, m.in. prof. Vassilios Skouris, prezes ETS, a także delegacja Sądu Konstytucyjnego Ukrainy, uczestnicząca w seminarium polsko-ukraińskim poświęconym problematyce kontroli konstytucyjności prawa.

W minionym roku w siedzibie TK odbyły się dwie ważne **konferencje naukowe, zorganizowane we współpracy z innymi instytucjami**. Pierwsza z nich, przygotowana wspólnie z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego

w Warszawie, poświęcona była stosowaniu prawa międzynarodowego i wspólnotowego w wewnętrznym porządku prawnym we Francji i w Polsce. Druga, zorganizowana we współpracy z Instytutem Historii Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, była związana z 70. rocznicą Konstytucji kwietniowej z 1935 r.

Szczególne znaczenie dla kształtowania kultury konstytucyjnej mają organizowane w Trybunale od wielu lat obchody w **Święta Konstytucji 3 Maja**. W 2005 r. głównymi akcentami tych obchodów były wykład Aleksandra Kwaśniewskiego „Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym wszystkich obywateli – refleksje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na tle funkcjonowania Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.” oraz otwarcie wystawy i okolicznościowa sesja historyczna z okazji 500-lecia Konstytucji *Nihil novi*, ustanawiającej zasadę promulgacji prawa jako warunku jego obowiązywania.

Kontynuowana była także – w kolejnych cyklach wykładów i spotkań – działalność **Wszechnicy Konstytucyjnej** – przedsięwzięcia z udziałem sędziów TK, służącego przekazywaniu młodzieży szkolnej i nauczycielom wiedzy z zakresu problematyki konstytucyjnej ochrony praw człowieka i obywatela, ustroju i funkcjonowania władz Rzeczypospolitej oraz pracy Trybunału. Tematami spotkań w 2005 r. były: prawo i jego funkcje, kondycja praw człowieka, prawa konsumenta, prawo wyborcze, wybory parlamentarne i prezydenckie w praktyce.

Jak co roku, w maju 2005 r. odbyła się, już po raz siódmy, **symulacja rozprawy przed Trybunałem** przygotowana z udziałem studentów prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Dotyczyła ona wyrażania przez Sejm i Senat opinii dotyczących stanowiska, jakie Rada Ministrów ma zająć podczas rozpatrywania projektów aktów prawnych na forum Rady Unii Europejskiej.

W minionym roku w Trybunale Konstytucyjnym przystąpiono do budowania **Zintegrowanego Systemu Informatycznego**. Z pewnością przyczyni się on do usprawnienia prac TK i jego zaplecza, a także do upowszechniania informacji o działalności Trybunału.

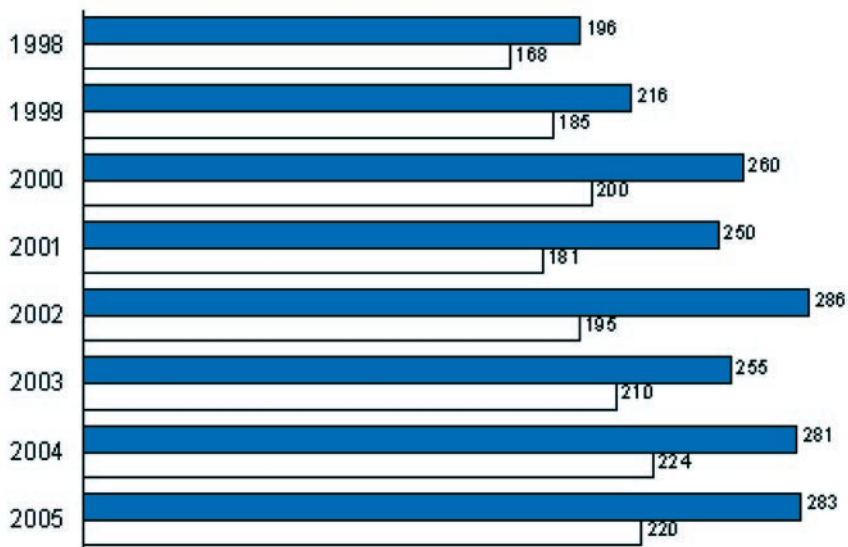
ZAŁĄCZNIKI

DYNAMIKA LICZBY SPRAW W TRYBUNALE KONSTYTUCYJNYM W LATACH 1998*–2005

(a) Sprawy w rozpoznaniu wstępnym

SŁUPEK GÓRNY: wpływ ogółem,

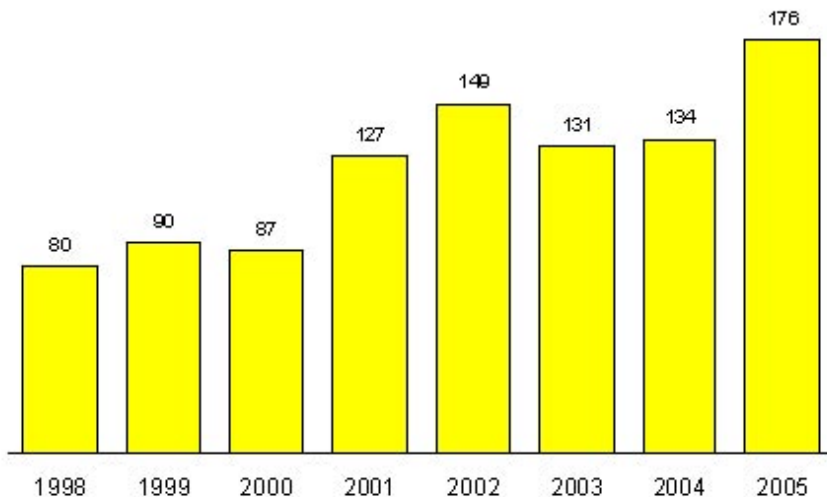
SŁUPEK DOLNY: w tym skargi konstytucyjne

Wnioski pochodzące od organów posiadających ograniczoną kompetencję do inicjowania abstrakcyjnej kontroli norm oraz wszystkie skargi konstytucyjne podlegają rozpoznaniu wstępnemu w postępowaniu uregulowanym w art. 36 i 49 ustawy o TK.

* Rok 1998 był pierwszym pełnym rokiem stosowania Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.

(b) Sprawy przyjęte do rozpoznania merytorycznego

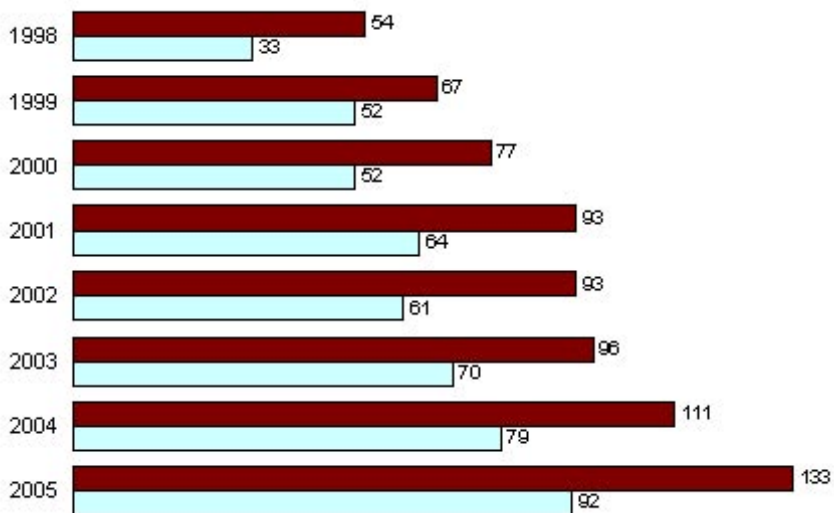
Uwzględniono :

- wnioski niepodlegające rozpoznaniu wstępnemu,
- pytania prawne sądów,
- skargi konstytucyjne i wnioski podlegające rozpoznaniu wstępnemu (art. 36 i 49 ustawy o TK), którym Trybunał nadał dalszy bieg.

(c) Orzeczenia kończące postępowanie na etapie rozpoznania merytorycznego

SŁUPEK GÓRNY: ogółem wyroki i postanowienia

SŁUPEK DOLNY: w tym wyroki

Orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie jest wyrok (rozstrzygnięcie co do meritum) albo postanowienie o umorzeniu postępowania (z przyczyn określonych w art. 39 ust. 1 ustawy o TK).

Liczba orzeczeń kończących postępowanie jest mniejsza od liczby spraw przyjętych do rozpoznania merytorycznego, ponieważ kilka spraw może zostać rozpoznaczonych łącznie, pod jedną sygnaturą.

**PODMIOTY INICJUJĄCE POSTĘPOWANIE PRZED TRYBUNAŁEM
KONSTYTUCYJNYM ZAKOŃCZONE WYROKIEM W SPRAWACH
ROZPOZNANYCH OD WEJŚCIA W ŻYCIE KONSTYTUCJI Z 1997 R.
DO KOŃCA 2005 R.**

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	RAZEM
Prezydent RP w trybie prewencyjnej kontroli ustaw		4	5		5	1	2	2	3	22
Marszałek Sejmu				1			1			2
Grupa posłów		2	2	3	1	6	6	8	9	37
Grupa senatorów									1	1
Prokurator Generalny									2	2
Prezes NSA								1*	1	2
Prezes NIK				1						1
Rzecznik Praw Obywatelskich	6	12	14	16	11	14	14	19	14	120
Krajowa Rada Sądownictwa			1	1				1	1	4
Organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego	2	11	7	13	20	11	19	6	11	100
Organy związków zawodowych i organizacje zawodowe	5	5	8	3	8	3	6	2	8	48
Organizacje pracodawców			1	1	4	4	1	1		12
Kościół: Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny; Gdański Okręg Kościoła Chrześcijan Baptystów w RP							1		1	2
Sąd Najwyższy w trybie pytań prawnych				1			2		1	4
Naczelny Sąd Administracyjny w trybie pytań prawnych		1	4	2	5	5	5	3	2	27
Inne sądy w trybie pytań prawnych			7	7	8	18	12	13	20	85

Osoby fizyczne w trybie skargi konstytucyjnej		1	8	13	19	18	20	28	34	141
Osoby prawne w trybie skargi konstytucyjnej			2	1			3	9	8	23
Sąd Okręgowy w Warszawie w sprawie kontroli statutu partii politycznej				1						1
S U M A										634

* Wniosek wniesiony wspólnie z Rzecznikiem Praw Obywatelskich (sprawa K 4/03)

Podmiotami posiadającymi prawo inicjowania abstrakcyjnej kontroli norm są także Marszałek Senatu, Prezes Rady Ministrów i Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego.

RODZAJE ROZSTRZYGNIĘĆ ZAWARTYCH W WYROKACH TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO W LATACH 1998–2005

Orzeczenie, że badany przepis:	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
- jest zgodny z wzorcem kontroli	36	10	29	72	81	63	66	102
- jest niezgodny z wzorcem kontroli	16	25	25	29	36	15	60	71
- w zakresie, w jakim zawiera określone unormowanie – jest zgodny z wzorcem kontroli	4	6	2	7	11	15	14	9
- w zakresie, w jakim zawiera określone unormowanie – jest niezgodny z wzorcem kontroli	5	13	15	9	14	13	30	23
- w zakresie, w jakim nie zawiera określonego unormowania – jest zgodny z wzorcem kontroli	0	0	0	0	1	1	0	1
- w zakresie, w jakim nie zawiera określonego unormowania – jest niezgodny z wzorcem kontroli	1	1	1	2	2	3	2	8
- rozumiany jako... – jest zgodny z wzorcem kontroli	0	6	9	8	1	4	0	1
- rozumiany jako... – jest niezgodny z wzorcem kontroli	0	0	1	0	1	1	0	0
- nie jest niezgodny z wzorcem (nieadekwatność wzorca kontroli powołanego przez inicjatora postępowania)	25	35	38	45	52	46	38	56
LICZBA WYROKÓW*, W TYM:	33	52	52	64	61	70	79	92
- wyroki, w których zastosowano odroczenie utraty mocy obowiązującej	2	5	7	4	8	6	13	12
- wyroki, w których sentencja zawiera jest wskazanie co do praktycznych skutków orzeczenia o niekonstytucyjności przepisu	0	0	0	0	1	1	4	1

* Liczba wyroków jest mniejsza od sumy badanych przepisów, gdyż jeden wyrok mógł dotyczyć kilku przepisów.

PRZEGLĄD ZDAŃ ODRĘBNYCH DO ORZECZEŃ TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO WYDANYCH OD WEJŚCIA W ŻYCIE KONSTYTUCJI Z 1997 R. DO 2005 R.

A. Wyroki

1. Wyrok z 5 V 1998 r., **K 35/97**, pełny skład

[Umieszczanie na świadectwach szkolnych ocen z religii]

Zdanie odrębne sędziego *Andrzeja Mączyńskiego* dotyczy niektórych fragmentów uzasadnienia.

2. Wyrok z 24 VI 1998 r., **K 3/98**, pełny skład

[Wyłączenie przedawnienia w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, którzy sprzeniewierzyli się niezawisłości]

Zdania odrębne sędziów *Ferdynanda Rymarza* i *Mariana Zdyba* dotyczą części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności, z powodu niezasięgnięcia przez Sejm opinii Krajowej Rady Sądownictwa, przepisu wyłączającego przedawnienie w postępowaniu dyscyplinarnym w stosunku do sędziów, którzy w latach 1944–1989 sprzeniewierzyli się niezawisłości.

3. Wyrok z 21 X 1998 r., **K 24/98**, pełny skład

[Nowelizacja ustawy lustracyjnej]

Zdania odrębne sędziów *Zdzisława Czeszejko-Sochackiego* i *Błażeja Wierzbowskiego* dotyczą części wyroku, w której TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisu określającego tryb powoływania Rzecznika Interesu Publicznego oraz przepisu przyznającego posłom i senatorom prawo występowania z wnioskami o wszczęcie postępowania lustracyjnego.

4. Wyrok z 10 XI 1998 r., **K 39/97**, pełny skład
[Ustawa lustracyjna]

Zdanie odrębne sędziego **Zdzisława Czeszejko-Sochackiego** dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisu nakładającego obowiązek złożenia oświadczenia lustracyjnego.

Zdania odrębne sędziów **Wiesława Johanna, Ferdynanda Rymarza i Mariana Zdyba** dotyczą części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu przewidującego skreślenie z listy wyborczej kandydatów na Prezydenta RP, którzy złożyli niezgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne.

5. Wyrok z 1 XII 1998 r., **K 21/98**, pełny skład
[Sprawy organizacyjne NIK]

Zdanie odrębne sędziego **Lecha Garlickiego** dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisu powierzającego Marszałkowi Sejmu nadawanie, na wniosek Prezesa NIK, statutu Izby.

6. Wyrok z 23 II 1999 r., **K 25/98**, pełny skład
[Zmiana ustroju Warszawy]

Zdania odrębne sędziów **Wiesława Johanna, Marka Safjana, Mariana Zdyba i Ferdynanda Rymarza** dotyczą części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności ustawy z powodu przekroczenia zakresu dopuszczalnych poprawek Senatu.

7. Wyrok z 15 IX 1999 r., **K 11/99**, pełny skład
[Status kombatanta]

Zdanie odrębne sędziego **Zdzisława Czeszejko-Sochackiego** dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o konstytucyjności przepisów pozbawiających uprawnień kombatanckich b. funkcjonariuszy struktur PPR i PZPR, które nadzorowały aparat represji, oraz wyłączających możliwość udowodnienia przez nich pełnienia funkcji niezwiązanej z represjami.

Zdania odrębne sędziów **Marka Safjana i Jerzego Stepnia** dotyczą wyroku w zakresie, w jakim uzależnia zgodność badanych przepisów z Konstytucją od wykładni wyłączającej ich stosowanie wobec osób, które już nabyły uprawnienia kombatanckie w wyniku przedstawienia dowodów pełnienia funkcji niezwiązanej z represjami.

8. Wyrok z 3 XI 1999 r., **K 13/99**, pełny skład
[Wybór Prezydenta Warszawy]

Zdanie odrębne sędziego **Lecha Garlickiego** dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisu przewidującego wejście w życie ustawy z dniem jej ogłoszenia.

9. Wyrok z 8 XII 1999 r., **SK 19/99**, pełny skład

[Odpowiedzialność konstytucyjna kierowników urzędów centralnych]

Zdanie odrębne sędziego **Lecha Garlickiego** dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisu przewidującego odpowiedzialność konstytucyjną kierowników urzędów centralnych, jeżeli postępowanie zostało wszczęte przed wejściem w życie Konstytucji z 1997 r.

10. Wyrok z 11 I 2000 r., **K 7/99**

[Zakaz łączenia określonych stanowisk z mandatem członka zarządu powiatu]

Zdanie odrębne sędziego **Jerzego Ciemniewskiego** dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisów przewidujących zakaz łączenia określonych stanowisk z członkostwem w zarządzie powiatu.

11. Wyrok z 12 I 2000 r., **P 11/98**, pełny skład

[Czynsze regulowane w budynkach prywatnych]

Zdanie odrębne sędzi **Biruty Lewaszkiewicz-Petrykowskiej** dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu nakazującego (według interpretacji TK) stosowanie w okresie przejściowym do najmu niektórych lokali mieszkalnych stanowiących własność osób fizycznych przepisów o czynszu regulowanym, ustalonym przez rady gminy w wysokości niższej niż 3% wartości odtworzeniowej lokalu.

12. Wyrok z 11 IV 2000 r., **K 15/98**

[Tajemnica bankowa a kontrola skarbową]

Zdania odrębne sędziów **Andrzeja Mączyńskiego** i **Jadwigi Skórzewskiej-Łosiak** dotyczą całości wyroku, w którym TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisów przyznających naczelnikom urzędów skarbowych prawo żądania informacji objętych tajemnicą bankową.

13. Wyrok z 12 IV 2000 r., **K 8/98**, pełny skład

[Przekształcenie użytkowania wieczystego we własność na preferencyjnych warunkach]

Zdania odrębne sędziów **Zdzisława Czeszejko-Sochackiego**, **Lecha Garlickiego** i **Stefana Jaworskiego** dotyczą części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu rozszerzającego zakres osób uprawnionych do przekształcenia prawa użytkowania wieczystego w prawo własności, jak również przepisów regulujących wysokość opłaty za przekształcenie i przesłanki zwolnienia od tej opłaty.

Zdanie odrębne sędziego **Krzysztofa Kolasińskiego** dotyczy sformułowania i uzasadnienia części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności przepisów regulujących wysokość opłaty za przekształcenie i przesłanki zwolnienia od tej opłaty.

14. Wyrok z 14 VI 2000 r., **P 3/00**, pełny skład
[Obowiązek składania oświadczeń lustracyjnych]

Zdania odrębne sędziów **Zdzisława Czeszejko-Sochackiego**, **Andrzeja Mączyńskiego**, **Marka Saffjana** i **Janusza Trzcíńskiego** dotyczą postanowienia o częściowym umorzeniu postępowania z powodu zbędności orzekania.

15. Wyrok z 10 VII 2000 r., **SK 21/99**

[Regulacja międzyczasowa warunkowego zwolnienia skazanego]

Zdania odrębne sędziów **Lecha Garlickiego** i **Stefana Jaworskiego** dotyczą części wyroku, w której TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisu nakazującego stosowanie nowych, bardziej restrykcyjnych przepisów o warunkowym zwolnieniu w stosunku do osób skazanych na podstawie poprzedniego kodeksu karnego.

16. Wyrok z 10 X 2000 r., **P 8/99**

[Obowiązki wynajmującego mieszkanie niemające pokrycia w dochodach z czynszu regulowanego]

Zdania odrębne sędziów **Andrzeja Mączyńskiego** i **Jerzego Stępnia** dotyczą odroczenia utraty mocy obowiązującej przepisów uznanych za niezgodne z Konstytucją.

17. Wyrok z 24 X 2000 r., **SK 7/00**

[Nabywanie nieruchomości państwowych przez spółdzielnie produkcyjne]

Zdanie odrębne sędzi **Biruty Lewaszkiewicz-Petrykowskiej** dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu pozbawiającego spółdzielnie produkcyjne możliwości preferencyjnego nabywania nieruchomości Skarbu Państwa w zakresie, w jakim przepis ten dotyczył spółdzielni, wobec której – z naruszeniem przepisów o terminach załatwiania spraw administracyjnych – nie wydano decyzji.

18. Wyrok z 3 IV 2001 r., **K 32/99**

[Klasyfikacja statystyczna a podatek VAT]

Zdanie odrębne sędziego **Andrzeja Mączyńskiego** dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisów odsyłających do klasyfikacji ustalanej przez GUS przy określaniu wysokości opodatkowania towarów i usług.

Zdanie odrębne sędziego **Janusza Trzcíńskiego** dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o zgodności z Konstytucją kompetencji Ministra Finansów do ogłaszania – w przypadku wprowadzenia nowych klasyfikacji statystycznych – załączników do ustawy podatkowej uwzględniających te klasyfikacje, jak również przepisu nakazującego odpowiednie stosowanie do końca 2002 r. klasyfikacji statystycznych obowiązujących w 1997 r.

19. Wyrok z 10 X 2001 r., **K 28/01**, pełny skład
[Moc wsteczna przepisów wprowadzających obowiązek koncesji
lub zezwolenia]

Zdanie odrębne sędziego **Lecha Garlickiego** dotyczy uznania, że niekonstytucyjny przepis (zaskarżony w trybie kontroli prewencyjnej) nie jest nierozdzielnie związany z całą ustawą.

Z.o. sędziego **Mariana Zdyba** dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności badanej regulacji.

20. Wyrok z 20 II 2002 r., **K 39/00**, pełny skład
[„Uwłaszczenie” Polskiego Związku Działkowców gruntami komunalnymi]

Zdanie odrębne sędziego **Bohdana Zdziennickiego** dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu przewidującego ustanowienie użytkowania wieczystego na rzecz Polskiego Związku Działkowców na zasadach preferencyjnych.

21. Wyrok z 6 III 2002 r., **P 7/00**, pełny skład
[Podatek akcyzowy od dystrybucji gazu płynnego]

Zdanie odrębne sędzi **Teresy Dębowskiej-Romanowskiej** dotyczy uzasadnienia wyroku w zakresie, w jakim zawiera wykładnię wskazanej w sentencji niemożności dochodzenia zwrotu podatku akcyzowego uiszczonego na podstawie niekonstytucyjnego przepisu.

22. Wyrok z 16 IV 2002 r., **SK 23/01**
[Podatek spadkowy a zbycie nieruchomości]

Zdanie odrębne sędziego **Andrzeja Mączyńskiego** dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisu uzależniającego notarialne rozporządzenie odziedziczonym prawem do nieruchomości od uiszczenia podatku spadkowego lub uzyskania zezwolenia urzędu skarbowego.

23. Wyrok z 19 VI 2002 r., **K 11/02**, pełny skład
[Ograniczenie zakresu lustracji]

Zdanie odrębne sędziego **Marka Mazurkiewicza** dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności nowelizacji ustawy lustracyjnej ze względu na przekroczenie zakresu dopuszczalnych poprawek senackich.

Zdania odrębne sędziów **Marka Saffjana** i **Jerzego Stępnia** dotyczą tej samej części wyroku, z tym że autorzy obu zdań odrębnych uważają badaną regulację za niekonstytucyjną z przyczyn merytorycznych, nie zaś wskazanych przez TK.

24. Wyrok z 24 VI 2002 r., **K 14/02**, pełny skład

[Zmiany w samorządowej ordynacji wyborczej]

Zdania odrębne sędziów *Mariana Grzybowskiego*, *Marka Mazurkiewicza*, *Marka Saffjana*, *Jerzego Stępnia* i *Bohdana Zdziennickiego* dotyczą części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności regulacji ze względu na przekroczenie zakresu dopuszczalnych poprawek Senatu.

25. Wyrok z 2 VII 2002 r., **U 7/01**, pełny skład

[Pomoc materialna dla studentów]

Zdania odrębne sędziów *Wiesława Johanna*, *Andrzeja Mączyńskiego*, *Marka Saffjana*, *Jerzego Stępnia* i *Mariana Zdyba* dotyczą części wyroku, w której TK orzekł o braku niezgodności rozporządzenia regulującego zasady pomocy materialnej dla studentów dziennych z art. 70 ust. 4 Konstytucji.

Zdanie odrębne sędziego *Mariana Zdyba* dotyczy ponadto części wyroku, w której Trybunał orzekł o braku niezgodności badanego rozporządzenia z konstytucyjną zasadą równości.

Zdanie odrębne sędziego *Marka Mazurkiewicza* dotyczy fragmentu uzasadnienia, w którym TK stwierdził, że art. 70 ust. 4 Konstytucji nie kreuje prawa studentów do uzyskania pomocy ze strony budżetu państwa, lecz nakazuje jedynie wydanie ustawy w materii określonej w tym przepisie.

26. Wyrok z 29 X 2002 r., **P 19/01**

[VAT od usług budowlanych w 1996 r.]

Zdanie odrębne sędzi *Ewy Łętowskiej* dotyczy wyroku w zakresie, w jakim TK nie rozstrzygnął wątpliwości sądu co do zgodności z Konstytucją przepisu zawierającego upoważnienie do wydania aktu wykonawczego.

27. Wyrok z 19 II 2003 r., **P 11/02**, pełny skład

[Kasacja Rzecznika Praw Obywatelskich]

Zdanie odrębne sędziego *Mariana Zdyba* dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu przewidującego szczególnie termin dla wnoszenia kasacji w sprawach cywilnych przez RPO.

28. Wyrok z 5 III 2003 r., **K 7/01**, pełny skład

[Publikowanie oświadczeń lustracyjnych]

Zdanie odrębne sędziego *Bohdana Zdziennickiego* dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisów regulujących publikowanie oświadczeń lustracyjnych, nieprzewidujących drogi odwoławczej od decyzji o publikacji dla osoby, która złożyła takie oświadczenie.

29. Wyrok z 25 III 2003 r., **U 10/01**

[Granice oraz zmiana nazw i siedzib gmin]

Zdanie odrębne sędzi *Teresy Dębowskiej-Romanowskiej* dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o zgodności z Konstytucją i ustawą o samorządzie gminnym przepisu rozporządzenia dotyczącego przeniesienia z dniem 1 stycznia 2004 r. wsi Żeńsko do gminy Mirosławiec.

30. Wyrok z 1 IV 2003 r., **K 46/01**

[Wydawanie bonów paliwowych]

Zdanie odrębne sędziego *Jerzego Stępnia* dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisu ustalającego generalne zwolnienie od opłaty skarbowej rolników ubiegających się o wydanie zaświadczeń, na podstawie których były wydawane bony paliwowe.

31. Wyrok z 28 V 2003 r., **K 44/02**, pełny skład

[Zmiana pojęcia „współpracy” w ustawie lustracyjnej]

Wspólne zdanie odrębne sędziów *Ewy Łętowskiej*, *Mariana Grzybowskiego* i *Marka Mazurkiewicza* oraz zdanie odrębne sędziego *Bohdana Zdziennickiego* dotyczą całości wyroku, w którym TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu wyłączającego wykonywanie zadań wywiadowczych, kontrwywiadowczych i związanych z ochroną granic z zakresu „współpracy” objętej lustracją.

32. Wyrok z 9 VI 2003 r., **SK 5/03**

[Ograniczenia wznowienia postępowania cywilnego]

Zdanie odrębne sędziego *Mariana Zdyba* dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu regulującego wznowienie postępowania, nie odnosząc się do praktyki orzeczniczej, która zdaniem sędziego doprowadziła do niekonstytucyjnych skutków w sprawie skarżącej.

33. Wyrok z 10 XII 2003 r., **K 49/01**, pełny skład

[Taksa notarialna]

Zdanie odrębne sędziego *Bohdana Zdziennickiego* dotyczy uzasadnienia wyroku w zakresie, w jakim TK nie ustalił treści ustawowych wytycznych dotyczących aktu wykonawczego.

34. Wyrok z 7 I 2004 r., **K 14/03**, pełny skład

[Narodowy Fundusz Zdrowia]

Zdanie odrębne sędziego *Bohdana Zdziennickiego* dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o niekonstytucyjności przepisów regulujących organizację i zasady działania NFZ.

35. Wyrok z 18 II 2004 r., **K 12/03**, pełny skład
[Uposażenia sędziowskie. Status prezesów sądów]

Zdanie odrębne sędziego **Bohdana Zdziennickiego** dotyczy fragmentów uzasadnienia poświęconych zasadom ustalania uposażeń sędziowskich oraz relacjom między władzą wykonawczą a sądowniczą przy powoływaniu i odwoływaniu prezesów i wiceprezesów sądów powszechnych.

36. Wyrok z 30 III 2004 r., **K 32/03**

[Związanie prawa do lokalu z członkostwem w spółdzielni mieszkaniowej]

Zdanie odrębne sędzi **Teresy Dębowskiej-Romanowskiej** dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu uzależniającego skuteczność zbycia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu od przyjęcia nabywcy w poczet członków spółdzielni.

37. Wyrok z 20 IV 2004 r., **K 45/02**

[Powołanie Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu]

Zdanie odrębne sędziego **Bohdana Zdziennickiego** dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu nadającego rangę sekretarza stanu szefom ABW i AW oraz przepisu normującego kryteria wypowiedzenia stosunku służbowego funkcjonariuszom b. UOP.

38. Wyrok z 27 IV 2004 r., **K 24/03**

[Skutki braku kopii faktury u sprzedawcy]

Zdanie odrębne sędziego **Marka Mazurkiewicza** dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu rozporządzenia uzależniającego możliwość obniżenia podatku należnego przez nabywcę od posiadania kopii faktury przez sprzedawcę.

39. Wyrok z 11 V 2004 r., **K 4/03**, pełny skład

[Przeciwdziałanie obchodzeniu prawa podatkowego i urzędowa interpretacja jego przepisów]

Wspólne zdanie odrębne sędziów **Mariana Grzybowskiego**, **Adama Jamroza**, **Marka Mazurkiewicza** i **Bohdana Zdziennickiego** dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu upoważniającego organy skarbowe do pomijania skutków podatkowych czynności prawnych dokonanych w celu obejścia prawa podatkowego.

40. Wyrok z 21 VII 2004 r., **K 16/03**

[Obliczanie dodatku mieszkaniowego]

Zdanie odrębne sędziego *Jerzego Ciemniewskiego* dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o zgodności z Konstytucją przepisu nakazującego uwzględnianie uzyskiwanych dodatków pielęgnacyjnych przy ustalaniu wysokości dochodu decydującej o prawie do dodatku mieszkaniowego.

41. Wyrok z 10 XI 2004 r., **Kp 1/04**, pełny skład

[Nowelizacja prawa o zgromadzeniach]

Zdanie odrębne sędziego *Jerzego Stępnia* dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o niekonstytucyjności przepisów zakazujących osobom zamaskowanym uczestniczenia w zgromadzeniach oraz przewidujących odpowiedzialność organizatora demonstracji, na zasadzie ryzyka, za szkody wyrządzone przez uczestników.

42. Wyrok z 14 XII 2004 r., **K 25/03**

[Działalność gospodarcza partii politycznych]

Zdanie odrębne sędzi *Teresy Dębowskiej-Romanowskiej* dotyczy niektórych tez uzasadnienia wyroku, które zdaniem sędzi prowadzą do wyłączenia konstytucyjnych gwarancji wolności gospodarczej i ochrony praw majątkowych w odniesieniu do partii politycznych.

43. Wyrok z 12 I 2005 r., **K 24/04**, pełny skład

[Rola Sejmu i Senatu w pracach nad projektami aktów prawnych UE]

Zdania odrębne sędziów *Jerzego Ciemniewskiego*, *Ewy Łętowskiej* i *Janusza Niemcewicza* dotyczą całości wyroku, w którym TK orzekł o niekonstytucyjności regulacji różnicującej uprawnienia komisji Sejmu i komisji Senatu w pracach nad projektami aktów prawnych UE.

44. Wyrok z 31 I 2005 r., **SK 27/03**

[Odwołanie od decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów]

Zdanie odrębne sędziego *Bohdana Zdziennickiego* dotyczy części wyroku, w której TK orzekł o niekonstytucyjności przepisu regulującego odwołanie od decyzji Prezesa UOKiK, nie przewidującego możliwości złożenia wniosku kasatoryjnego.

45. Wyrok z 15 II 2005 r., **K 48/04**

[Zbyt późne ogłoszenie nowej stawki podatku dochodowego od osób fizycznych]

Zdanie odrębne sędziego *Marka Mazurkiewicza* dotyczy określenia niekonstytucyjnego unormowania, zdaniem sędziego nietrafnego pod względem formalnym.

46. Wyrok z 31 III 2005 r., **SK 26/02**, pełny skład
[„Przedsąd” w sprawach cywilnych]

Zdanie odrębne sędziego *Bohdana Zdziennickiego* dotyczy całości wyroku, w którym TK orzekł o niekonstytucyjności przepisów o kosztach postępowania w przypadku odmowy przyjęcia kasacji do rozpoznania w sprawach cywilnych oraz umorzył postępowanie i nie orzekł o niekonstytucyjności przepisów określających przesłanki ww. odmowy.

Zdania odrębne sędziów *Teresy Dębowskiej-Romanowskiej*, *Adama Jamroza* i *Mariana Zdyba* dotyczą części wyroku, w której TK umorzył postępowanie i nie orzekł o niekonstytucyjności przepisów określających przesłanki odmowy przyjęcia kasacji do rozpoznania.

47. Wyrok z 20 IV 2005 r., **K 42/02**, pełny skład
[Spółdzielnie mieszkaniowe]

Zdanie odrębne sędziego *Bohdana Zdziennickiego* dotyczy części wyroku, w których TK orzekł o niekonstytucyjności badanych regulacji, z tym że co do punktu 14 wyroku (zob. zał. 6, poz. 32) sędzia wskazuje inny zakres niekonstytucyjności przepisu niż wskazany przez TK; z.o. dotyczy ponadto częściowego umorzenia postępowania z powodu utraty mocy obowiązującej zaskarżonego przepisu.

48. Wyrok z 21 VI 2005 r., **P 25/02**

[Przymusowy wykup akcji należących do akcjonariuszy mniejszościowych]

Wspólne zdanie odrębne sędziów *Teresy Dębowskiej-Romanowskiej* i *Bohdana Zdziennickiego* dotyczy uzasadnienia części wyroku, w której TK orzekł o zgodności badanego przepisu z Konstytucją pod warunkiem jego określonego rozumienia.

B. P o s t a n o w i e n i a

wydane w postępowaniu rozpoznawczym (tzw. merytorycznym)

1. Postanowienie z 12 XI 1997 r., **K 27/97**, pełny skład
[Umorzenie postępowania z wniosku grupy posłów z powodu zakończenia kadencji Sejmu]

Zdanie odrębne sędziego **Wojciecha Łączkowskiego** dotyczy uzasadnienia postanowienia w części ustalającej datę zakończenia II kadencji Sejmu RP.

2. Postanowienie z 13 X 1998 r., **SK 3/98**
[Umorzenie postępowania w sprawie przepisu kodeksu postępowania karnego z 1969 r. z powodu utraty mocy obowiązującej]

Zdanie odrębne sędziego **Marka Saffjana** dotyczy postanowienia w całości.

3. Postanowienie z 18 XI 1998 r., **SK 1/98**
[Umorzenie postępowania w sprawie konstytucyjności przepisu k.p.k. z 19 IV 1969 r. wskutek utraty mocy obowiązującej kwestionowanego przepisu przed wydaniem orzeczenia]

Zdanie odrębne sędziego **Andrzeja Mączyńskiego** dotyczy postanowienia w całości.

4. Postanowienie z 13 VI 2000 r., **SK 21/98**
[Umorzenie postępowania z powodu naruszenia terminu do wniesienia skargi konstytucyjnej]

Zdanie odrębne sędziego **Andrzeja Mączyńskiego** dotyczy postanowienia w całości.

5. Postanowienie z 4 XII 2000 r., **SK 10/99**, pełny skład
[Umorzenie postępowania ze skargi konstytucyjnej z powodu braku ostatecznego orzeczenia w rozumieniu art. 79 Konstytucji]

Zdania odrębne sędziów **Zdzisława Czeszejko-Sochackiego**, **Lecha Garlickiego**, **Stefana Jaworskiego** i **Andrzeja Mączyńskiego** dotyczą postanowienia w całości, kwestionując założenie, że zarządzenie publikacji złożonego oświadczenia lustracyjnego nie jest aktem władczym.

Zdanie odrębne sędziego **Janusza Trzcíńskiego** dotyczy uzasadnienia postanowienia w części, w której TK interpretuje pojęcie „sąd” użyte w ustawie lustracyjnej.

6. Postanowienie z 24 X 2001 r., **SK 10/01**, pełny skład
[Umorzenie postępowania z powodu niedopuszczalności orzekania wobec oparcia skargi konstytucyjnej wyłącznie na art. 32 Konstytucji]

Zdania odrębne sędziów **Lecha Garlickiego**, **Krzysztofa Kolasińskiego**, **Marka Saffjana**, **Jerzego Stępnia** i **Janusza Trzcíńskiego** dotyczą postanowienia w całości, kwestionując założenie, że konstytucyjna zasada równości nie może być samodzielną podstawą skargi konstytucyjnej.

7. Postanowienie z 28 XI 2001 r., **SK 5/01**, pełny skład

[Umorzenie postępowania w sprawie oceny zgodności art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o przeprowadzeniu reformy]

Zdania odrębne sędziów **Zdzisława Czeszejko-Sochackiego**, **Lecha Garlickiego**, **Andrzeja Mączyńskiego** i **Mariana Zdyba** dotyczą postanowienia w całości, kwestionując założenie, że zaskarżony przepis utracił moc obowiązującą w rozumieniu art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o TK.

8. Postanowienie z 1 X 2002 r., **P 8/02**, pełny skład

[Umorzenie postępowania w sprawie oceny konstytucyjności art. 4 ust. 1 ustawy o zmianie ustawy lustracyjnej z powodu utraty mocy obowiązującej zakwestionowanego przepisu]

Zdanie odrębne sędziego **Mariana Grzybowskiego** dotyczy uzasadnienia w części dotyczącej niektórych kwestii intertemporalnych.

9. Postanowienie z 23 III 2004 r., **K 21/03**

[Umorzenie postępowania w sprawie konstytucyjności art. 1 pkt 11 lit. b) oraz art. 4 ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych z powodu niedopuszczalności wydania orzeczenia]

Wspólne zdanie odrębne sędziów **Ewy Łętowskiej** i **Mirosława Wyrzykowski** dotyczy postanowienia w całości, kwestionując założenie ograniczonej kompetencji organizacji pracodawców do inicjowania abstrakcyjnej kontroli norm (por. niżej, C3).

10. Postanowienie z 14 VII 2004 r., **SK 16/02**, pełny skład

[Umorzenie postępowania w sprawie rozporządzeń Ministra Finansów z 1997 i 1999 r. dotyczących wykonania niektórych przepisów ustawy o podatku od towarów i usług i podatku akcyzowym z powodu zbędności orzekania]

Zdanie odrębne sędzi **Teresy Dębowskiej-Romanowskiej** dotyczy postanowienia w całości, kwestionując przesłanki umorzenia i wskazując na niekonstytucyjność zaskarżonej regulacji.

C. P o s t a n o w i e n i a

wydane w wyniku rozpoznania zażalenia na odmowę nadania dalszego biegu wnioskowi i skardze konstytucyjnej

1. Postanowienie z 16 X 2000 r., **Ts 134/99**

[Uwzględnienie zażalenia na odmowę nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej]

Zdanie odrębne sędziego **Stefana Jaworskiego** dotyczy postanowienia w całości, kwestionując uznanie uchwały rady miasta w sprawie stwierdzenia wygaśnięcia mandatu radnego za ostateczne orzeczenie w sprawie skarżącego.

2. Postanowienie z 27 VI 2001 r., **Ts 180/00**

[Nieuwzględnienie zażalenia na odmowę nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej]

Zdanie odrębne sędzi **Jadwigi Skórzewskiej-Łosiak** dotyczy części uzasadnienia, w której TK stwierdził, że naruszenie zasady równości może stanowić samodzielną podstawę skargi konstytucyjnej.

3. Postanowienie z 28 I 2004 r., **Tw 74/02**, pełny skład

[Nieuwzględnienie zażalenia na odmowę nadania dalszego biegu wnioskowi organizacji pracodawców]

Zdanie odrębne sędziego **Mirosława Wyrzykowskiego** dotyczy postanowienia w całości, kwestionując założenie, że kompetencja organizacji pracodawców do inicjowania abstrakcyjnej kontroli norm prawnych nie obejmuje regulacji nie dotyczących bezpośrednio relacji pracodawcy-pracownicy.

4. Postanowienie z 30 III 2004 r., **Tw 10/03**

[Nieuwzględnienie zażalenia na odmowę nadania dalszego biegu wnioskowi Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych]

Zdanie odrębne sędzi **Ewy Łętowskiej** dotyczy postanowienia w całości, kwestionując ww. założenie.

POSTANOWIENIA SYGNALIZACYJNE OD WEJŚCIA W ŻYCIE KONSTYTUCJI Z 1997 R.

Lp.	Data Sygn.	Adresat	Przedmiot	Wyrok(i), z którym(i) wiąże się sygnalizacja
1	20.4.1999 S 1/99	Sejm	Potrzeba wprowadzenia nowych unormowań prawnych odnoszących się do ustroju sądów oraz pozycji prawnej sędziego, a służących ochronie obrazu bezstronnego wymiaru sprawiedliwości	K 1/98
2	21.6.2000 S 1/00	RM	Potrzeba podjęcia inicjatywy ustawodawczej w przedmiocie unormowania podstawy wymiaru rent inwalidów wojennych i wojskowych przyznanych przed 1 stycznia 1999 r.	K 2/99
3	6.3.2001 S 1/01	Sejm	Konieczność uchwalenia ustaw normujących sytuacje szczególnych zagrożeń, o których mowa w art. 228 ust. 1 Konstytucji RP	K 30/00
4	4.4.2001 S 2/01	Sejm	Konieczność rozszerzenia ochrony przewidzianej w ustawie o najmie lokali i dodatkach mieszkaniowych w takim kierunku, aby funkcja ochronna odnosiła się także do lokatorów, przeciwko którym wszczęto postępowanie sądowe lub egzekucyjne w przedmiocie opróżnienia lokali objętych na podstawie tytułu prawnego, lecz niepodlegających tej ustawie	K 11/00

5	2.7.2002 S 1/02	Sejm RM	Konieczność systemowego unormowania problematyki materialnej pomocy dla studentów kształcących się w ramach wszystkich systemów studiów	U 7/01
6	12.3.2003 S 1/03	Sejm	Konieczność podjęcia działań ustawodawczych zmierzających do systemowego unormowania środków zaskarżenia prawomocnych orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych	P 11/02
7	27.5.2003 S 2/03	Sejm	Potrzeba podjęcia inicjatywy ustawodawczej w przedmiocie unormowania trybu stwierdzania pochodzenia polskiego dla celów wskazanych w art. 52 ust. 5 Konstytucji	SK 21/02
8	2.3.2004 S 1/04	Sejm	Potrzeba podjęcia inicjatywy ustawodawczej w przedmiocie unormowania w procedurze cywilnej implementacji art. 190 ust. 4	K 4/05 SK 53/03
9	29.6.2005 S 1/05	Sejm	Potrzeba usunięcia uchybień i luk w przepisach regulujących opłaty za używanie lokali mieszkalnych	K 4/05 K 32/03 SK 34/02 K 48/01 P 8/99 P 11/98
10	19.5.2005 Ts 153/04/S	Sejm	Potrzeba podjęcia inicjatywy ustawodawczej w przedmiocie określenia w ustawie lustracyjnej organu właściwego oraz trybu postępowania z wnioskiem o wyłączenie Rzecznika Interesu Publicznego (sygnalizacja w ramach wstępnego rozpoznania skargi konstytucyjnej, której nie nadano dalszego biegu)	—

11	18.1.2006 S 1/06	Sejm	Potrzeba podjęcia inicjatywy ustawodawczej w przedmiocie unormowania – w sposób zgodny z konstytucyjnymi standardami ochrony własności i innych praw majątkowych oraz zapewniający analogiczny poziom ochrony właścicieli odrębnych lokali niezależnie od trybu ustanowienia prawa odrębnej własności – skutków ustanowienia odrębnej własności lokali w nieruchomościach spółdzielni mieszkaniowych, obciążonych hipotekami ustanowionymi przed 24 kwietnia 2001 r.	SK 10/05
12	25.1.2006 S 2/06	Sejm	Potrzeba podjęcia inicjatywy ustawodawczej w przedmiocie zagwarantowania w ustawie o Policji konstytucyjnych praw osób poddanych kontroli operacyjnej oraz dokonania ewentualnej korekty ustaw nieobjętych kontrolą konstytucyjności, w których znajdują się (lub mają się znajdować – w wypadku ustaw projektowanych) zbliżone przepisy	K 32/04

PRZEGLĄD TREŚCI WYROKÓW TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO ZAPADŁYCH W 2005 R.

Omówienia treści wyroków nie są dosłownymi cytatami. Objasnienia w nawiasach kwadratowych zostały wprowadzone na potrzeby niniejszej „Informacji”. W przypadku wyroków o szczególnie rozbudowanej lub skomplikowanej sentencji jej treść jest przedstawiona w postaci skróconej, co zaznaczono gwiazdką po wyrazie „Rozstrzygnięcie”.

Charakter oficjalny mają teksty wyroków zamieszczone w zbiorze „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy”.

1.

SYGNATURA: **K 31/03**
DATA: 10 stycznia 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”
ROZSTRZYGNIECIE:

Art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę [obniżenie płacy minimalnej dla pracowników o stażu pracy do dwóch lat] **jest zgodny** z art. 2 i art. 32 ust. 1 Konstytucji.

2.

SYGNATURA: **SK 60/03**
DATA: 11 stycznia 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Garegin A.
ROZSTRZYGNIECIE:

1. Art. 549 § 1 pkt 2 kodeksu postępowania karnego [ponoszenie przez Skarb Państwa kosztów postępowania – z wyjątkiem opłat na rzecz zespołów adwokackich – w przypadku uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania, gdy w sprawie występowali obrońcy i pełnomocnicy ustanowieni z wyboru]

- a) **jest zgodny** z art. 32 ust. 1 i art. 42 ust. 2 Konstytucji,
- b) **nie jest niezgodny** z art. 2, art. 31 ust. 3, art. 45 i art. 77 Konstytucji.

2. Art. 6 i 8 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego [prowadzenie spraw, w których przed wejściem w życie kodeksu rozpoczęto rozprawę główną, według przepisów dotychczasowych do zakończenia postępowania w danej instancji]

- a) **są zgodne** z art. 2 i art. 42 ust. 2 Konstytucji,
- b) **nie są niezgodne** z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1, art. 45 i 77 Konstytucji.

3.

SYGNATURA: **K 24/04**
DATA: 12 stycznia 2005 r.
SKŁAD TK: Pełny
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Grupa senatorów
ROZSTRZYGNIĘCIE:

Art. 9 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o współpracy Rady Ministrów z Sejmem i Senatem w sprawach związanych z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej [zasięganie przez Radę Ministrów opinii organu właściwego na podstawie regulaminu Sejmu przed rozpatrzeniem projektu aktu prawnego w Radzie UE] w zakresie, w jakim pomija obowiązek zasięgania opinii organu właściwego na podstawie regulaminu Senatu, **jest niezgodny** z art. 10 ust. 2 i art. 95 ust. 1 Konstytucji.

Zdania odrębne: ↑ zał. 4, A.43

4.

SYGNATURA: **P 15/02**
DATA: 13 stycznia 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia
ROZSTRZYGNIĘCIE:

Art. 107 § 1 i 4 kodeksu karnego skarbowego [sankcje karne za nielegalne prowadzenie gry losowej, zakładu wzajemnego, gry na automacie lub gry na automacie o niskich wygranych] w związku z art. 2 ust. 1 i 2a ustawy z dnia 29 lipca 1992 r. o grach i zakładach wzajemnych [definicje ww. pojęć] **jest zgodny** z art. 42 ust. 1 Konstytucji.

5.

SYGNATURA: **K 15/03**
DATA: 18 stycznia 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”
ROZSTRZYGNIĘCIE:

Art. 1 pkt 2 i art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 2001 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym oraz o zmianie niektórych innych ustaw [przesunięcie o rok wprowadzenia drugiego i trzeciego etapu podwyżek dla pracowników szkolnictwa wyższego] są zgodne z art. 2 i 7 Konstytucji.

6.

SYGNATURA:

K 25/04

DATA:

25 stycznia 2005 r.

SKŁAD TK:

5 sędziów

INICIATOR POSTĘPOWANIA:

Rzecznik Praw Obywatelskich

ROZSTRZYGNIĘCIE:

1. Art. 20 ust. 2 zdanie pierwsze ustawy z dnia 22 marca 1990 r. o pracownikach samorządowych w zakresie, w jakim upoważnia Radę Ministrów do określenia, w drodze rozporządzenia, wymagań kwalifikacyjnych pracowników samorządowych,

2. § 3 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2000 r. w sprawie zasad wynagradzania i wymagań kwalifikacyjnych pracowników samorządowych zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych jednostek samorządu terytorialnego w zakresie, w jakim ustala tabelę wymagań kwalifikacyjnych kierowników i zastępców kierowników, o których mowa w art. 20 ust. 4 ustawy o pracownikach samorządowych, stanowiącą załącznik nr 1 do tego rozporządzenia,

3. § 3 ust. 1 pkt 4 ww. rozporządzenia w zakresie, w jakim ustala tabele wymagań kwalifikacyjnych pracowników, stanowiące załącznik nr 4 do tego rozporządzenia,

4. § 3 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 lutego 2003 r. w sprawie zasad wynagradzania i wymagań kwalifikacyjnych pracowników samorządowych zatrudnionych w urzędach gmin, starostwach powiatowych i urzędach marszałkowskich w zakresie, w jakim ustala tabele wymagań kwalifikacyjnych pracowników, które są określone w załączniku nr 3 do tego rozporządzenia

– **są niezgodne** z art. 92 ust. 1 Konstytucji.

Przepisy uznane za niekonstytucyjne **tracą moc obowiązującą** z dniem 31 lipca 2005 r.

7.

SYGNATURA:

P 10/04

DATA:

26 stycznia 2005 r.

SKŁAD TK:

5 sędziów

INICIATOR POSTĘPOWANIA

Sąd Rejonowy we Włoszczowie

Rozstrzygnięcie:

1. Art. 96 ust. 1 w związku z art. 97 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe [możliwość wystawiania przez banki tytułów egzekucyjnych, które mogą być podstawą egzekucji po nadaniu im klauzuli wykonalności przez sąd] **jest zgodny** z art. 45 ust. 1 w związku z art. 76 Konstytucji.

2. Art. 96 ust. 1 w związku z art. 97 ust. 1 ww. ustawy **nie jest niezgodny** z art. 2 Konstytucji.

8.

SYGNATURA: **SK 27/03**
DATA: 31 stycznia 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Spółka P.
Rozstrzygnięcie:

Art. 479²⁸ § 3 kodeksu postępowania cywilnego w zakresie, w jakim unie-
możliwia zamieszczenie w odwołaniu od decyzji Prezesa Urzędu Ochrony
Konkurencji i Konsumentów do sądu wniosku o uchylenie zaskarżonej decyzji
w całości, **jest niezgodny** z art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji oraz **nie jest nie-**
zgodny z art. 176 ust. 1 Konstytucji.

Zdanie odrębne: ↑ zał. 4, A.44

9.

SYGNATURA: **P 9/04**
DATA: 31 stycznia 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Sąd Okręgowy w Toruniu
ROZSTRZYGNIECIE:

Art. 22 ustawy z dnia 19 marca 2004 r. Przepisy wprowadzające ustawę
– Prawo celne [stosowanie dotychczasowych przepisów do określonych czy-
nów zabronionych popełnionych przed wejściem Polski do UE] **jest niezgodny**
z art. 2 Konstytucji w związku z art. 15 ust. 1 zdanie trzecie Międzynarodowego
Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych i **jest zgodny** z art. 42 ust. 1 Konsty-
tucji.

10.

SYGNATURA: **SK 62/03**
DATA: 1 lutego 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Tomasz Cz.
ROZSTRZYGNIECIE:

Art. 393¹⁸ § 2 kodeksu postępowania cywilnego [niedopuszczalność zażale-
nia na postanowienie sądu drugiej instancji o odrzuceniu apelacji ze względów
formalnych] **jest zgodny** z art. 78 i 176 Konstytucji.

11.

SYGNATURA:

U 14/02

DATA:

1 lutego 2005 r.

SKŁAD TK:

3 sędziów

INICJATOR POSTĘPOWANIA:

Rzecznik Praw Obywatelskich

Rozstrzygnięcie*:

1. § 2 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2001 r. w sprawie dodatków mieszkaniowych w zakresie, w jakim wyłącza ubezpieczenie, podatek od nieruchomości i opłaty za wieczyste użytkowanie gruntów z wydatków stanowiących podstawę obliczenia dodatku mieszkaniowego i w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do spraw wszczętych i niezakończonych przed dniem 23 listopada 2004 r.

a) **jest niezgodny** z art. 6 ust. 4 pkt 3 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych w brzmieniu ... i z art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji,

b) **jest zgodny** z art. 9 ust. 1 pkt 1 ww. ustawy.

2. § 2 ust. 1 pkt 3 ww. rozporządzenia w zakresie, w jakim wyłącza ubezpieczenie, podatek od nieruchomości i opłaty za wieczyste użytkowanie gruntu z wydatków stanowiących podstawę obliczenia dodatku mieszkaniowego i w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do spraw wszczętych i niezakończonych przed 23 listopada 2004 r.

a) **jest niezgodny** z art. 6 ust. 4 pkt 4 ustawy powołanej w punkcie 1a oraz z art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji,

b) **jest zgodny** z art. 9 ust. 1 pkt 1 ustawy powołanej w punkcie 1a.

3. § 2 ust. 1 pkt 1–5 ww. rozporządzenia w zakresie, w jakim wyłącza z podstawy obliczenia dodatku mieszkaniowego, spośród opłat za świadczenia związane z eksploatacją lokalu mieszkalnego, opłaty za energię elektryczną i gaz oraz w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do spraw wszczętych i niezakończonych przed 23 listopada 2004 r.

a) **nie jest niezgodny** z art. 6 ust. 4 pkt 2 ustawy powołanej w punkcie 1a,

b) **jest zgodny** z art. 9 ust. 1 pkt 1 ustawy powołanej w punkcie 1a i z art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

4. § 2 ust. 1 pkt 4 ww. rozporządzenia w zakresie, w jakim wyłącza z podstawy obliczenia dodatku mieszkaniowego, spośród świadczeń związanych z eksploatacją domu jednorodzinnego, opłaty za energię elektryczną i gaz oraz w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do spraw wszczętych i niezakończonych przed dniem 23 listopada 2004 r.

a) **nie jest niezgodny** z art. 6 ust. 4 pkt 5 ustawy powołanej w punkcie 1a,

b) **jest zgodny** z art. 9 ust. 1 pkt 1 ustawy powołanej w punkcie 1a i z art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

12.

SYGNATURA: **SK 49/03**
DATA: 7 lutego 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Jacek B.
ROZSTRZYGNIĘCIE:

Art. 448 kodeksu cywilnego w zakresie, w jakim zawiera zwrot „sąd może przyznać” [fakultatywność orzekania zadośćuczynienia pieniężnego za poniesioną krzywdę moralną] **jest zgodny** z art. 30, art. 32 ust. 1 i art. 47 oraz **nie jest niezgodny** z art. 77 ust. 1 Konstytucji.

13.

SYGNATURA: **K 17/03**
DATA: 8 lutego 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Rada Miasta Poznania
ROZSTRZYGNIĘCIE:

1. Art. 194 ust. 1 ustawy z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw oraz pozostające z nim w funkcjonalnym związku przepisy art. 98 ust. 2 pkt 2, art. 118 ust. 1 i art. 123 ust. 1 tej ustawy [ustanowienie w wyborach uzupełniających w gminach liczących powyżej 20.000 mieszkańców zasady liczenia głosów w sposób proporcjonalny] **są zgodne** z art. 169 ust. 2 Konstytucji.

2. Art. 98 ust. 2 pkt 1 [sposób konstruowania list wyborczych kandydatów], art. 100 ust. 1 [procedura wysuwania kandydatów], art. 117 ust. 1 [różnicowanie sposobów głosowania w gminach poniżej 20 tys. mieszkańców (głos na kandydata) i powyżej tej liczby (głos na listę kandydatów)], art. 122 ust. 1 [metoda ustalania wyników wyborów] i art. 192 ust. 1 [przesłanki zarządzenia wyborów uzupełniających przez wojewodę] ww. ustawy **są zgodne** z art. 169 ust. 2 Konstytucji.

14.

SYGNATURA: **K 48/04**
DATA: 15 lutego 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICIATOR POSTĘPOWANIA: Prokurator Generalny
ROZSTRZYGNIĘCIE:

Art. 9 ustawy z dnia 18 listopada 2004 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw w zakresie, w jakim ustala dzień 1 stycznia 2005 r. jako datę wejścia w życie przepisów ustanawiających czwartą skalę podatkową (opodatkowanie dochodu powyżej 600 tys. zł. w stosunku rocznym według stawki 50%), **jest niezgodny** z art. 2 Konstytucji ze względu na brak odpowiedniej *vacatio legis*.

Zdanie odrębne: ↑ zał. 4, A.45

15.

SYGNATURA: **U 3/04**
DATA: 21 lutego 2005 r.
SKŁAD TK: 3 sędziów
INICIATOR POSTĘPOWANIA: Rada Miejska w Gliwicach
ROZSTRZYGNIĘCIE:

§ 1 ust. 2 pkt 5, § 2 ust. 2, § 3, § 8 i § 9 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 25 listopada 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej Funduszu Gospodarki Zasobem Geodezyjnym i Kartograficznym w zakresie, w jakim dotyczą powiatowego funduszu gospodarki zasobem geodezyjnym i kartograficznym [pozbawienie starosty możliwości wprowadzania zmian do planu finansowego funduszu powiatowego oraz uniemożliwienie ujmowania i zatwierdzania planu w uchwale budżetowej rady powiatu przez przyjęcie scentralizowanej konstrukcji Funduszu, składającego się z funduszy: centralnego, wojewódzkich i powiatowych]

a) **są niezgodne** z art. 22 ust. 7 w związku z art. 22 ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych,

b) **są niezgodne** z art. 41 ust. 3a, ust. 4, ust. 5 pkt 3 i ust. 7 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne,

c) **nie są niezgodne** z art. 109 ust. 2 pkt 2 lit. b i art. 124 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych.

16.

SYGNATURA:

K 10/04

DATA:

22 lutego 2005 r.

SKŁAD TK:

5 sędziów

INICIATOR POSTĘPOWANIA:

Rzecznik Praw Obywatelskich

ROZSTRZYGNIĘCIE:

Art. 46 ust. 2 Prawa prasowego w zakresie, w jakim stanowi, iż ściganie przestępstwa określonego w art. 46 ust. 1 w związku z art. 31 tej ustawy [uchybie nie przez redaktora naczelnego obowiązku zamieszczenia sprostowania lub odpowiedzi, jeżeli pokrzywdzonym nie jest osoba fizyczna] następuje z oskarżenia publicznego, jeżeli pokrzywdzonym jest inny podmiot niż osoba fizyczna, **jest niezgodny** z art. 32 Konstytucji i **nie jest niezgodny** z art. 54 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

17.

SYGNATURA:

P 7/03

DATA:

28 lutego 2005 r.

SKŁAD TK:

5 sędziów

INICIATOR POSTĘPOWANIA:

Sąd Apelacyjny w Lublinie

ROZSTRZYGNIĘCIE:

Art. 53 ust. 2 oraz ust. 4 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym [regulowanie zakresu i warunków udzielania świadczeń zdrowotnych w drodze umów cywilnoprawnych między kasami chorych a podmiotami wykonującymi te świadczenia] **nie są niezgodne** z art. 68 ust. 2 Konstytucji.

18.

SYGNATURA:

P 8/03

DATA:

7 marca 2005 r.

SKŁAD TK:

5 sędziów

INICIATOR POSTĘPOWANIA:

NSA Ośrodek Zamiejscowy w Poznaniu

Rozstrzygnięcie:

Art. 24 w związku z art. 141 § 1 kodeksu postępowania administracyjnego [brak możliwości zażalenia na odmowę wyłączenia z prowadzonego postępowania pracownika organu administracji] **jest zgodny** z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 6 ust. 1 i art. 13 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

19.

SYGNATURA: **P 15/04**

DATA: 8 marca 2005 r.

SKŁAD TK: 5 sędziów

INICIATOR POSTĘPOWANIA: Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gdańsku

ROZSTRZYGNIĘCIE:

Artykuł 149 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej [wygaśnięcie decyzji administracyjnych będących w toku kontroli przed sądem administracyjnym w dniu wejścia w życie ustawy] **jest zgodny** z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 184 zdanie pierwsze Konstytucji.

20.

SYGNATURA: **K 27/03**

DATA: 8 marca 2005 r.

SKŁAD TK: 5 sędziów

INICIATOR POSTĘPOWANIA: Rzecznik Praw Obywatelskich

Rozstrzygnięcie:

Art. 1 pkt 1 w związku z art. 2 ustawy z dnia 8 lipca 1999 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w zakresie, w jakim z mocą wsteczną uniemożliwił przyjęcie rzeczywistego przychodu emerytów i rencistów, osiągniętego w okresie od 1 stycznia do 26 sierpnia 1999 r., z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności, w kwocie niższej od przychodu stanowiącego podstawę wymiaru składki na ubezpieczenia społeczne w rozumieniu przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych, **jest niezgodny** z art. 2 Konstytucji.

21.

SYGNATURA: **K 35/04**

DATA: 14 marca 2005 r.

SKŁAD TK: 5 sędziów

INICIATOR POSTĘPOWANIA: Rzecznik Praw Obywatelskich

ROZSTRZYGNIĘCIE:

Art. 465 § 2 kodeksu postępowania karnego w części zawierającej zwrot „a w wypadkach przewidzianych przez ustawę – sąd”, w zakresie, w jakim pomija sądową kontrolę postanowienia prokuratora o wynagrodzeniu biegłego, **jest niezgodny** z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji.

22.

SYGNATURA: **K 9/04**

DATA: 15 marca 2005 r.

SKŁAD TK: 5 sędziów

INICJATORZY POSTĘPOWANIA: Rada Miasta Knurów (K 9/04),
Rada Miasta Jastrzębie Zdrój (K 21/04),
Rada Miasta Torunia (K 26/04)

Rozstrzygnięcie:

Art. 179 kodeksu cywilnego [obligatoryjne nabycie przez gminę własności nieruchomości, której rzekł się dotychczasowy właściciel]

a) **jest zgodny** z art. 16 i art. 167 ust. 4 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 31 ust. 3 i art. 32 Konstytucji,

b) **jest niezgodny** z art. 2 i 165 Konstytucji.

Wskazany przepis kodeksu **traci moc obowiązującą** z dniem 15 lipca 2006 r.

23.

SYGNATURA: **SK 24/04**

DATA: 21 marca 2005 r.

SKŁAD TK: 5 sędziów

INICJATOR POSTĘPOWANIA: Agencja Nieruchomości Rolnych

ROZSTRZYGNIECIE:

Art. XXVI i art. XXXI dekretu z dnia 11 października 1946 r. – Przepisy wprowadzające prawo rzeczowe i prawo o księgach wieczystych oraz art. XXXVII i art. XL ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny [poddanie dotychczasowym przepisom stosunków prawa rzeczowego ukształtowanych na ich podstawie w zakresie prawa rybołówstwa nadanego włościanom na podstawie ukazu carskiego z 1864 r.] **są zgodne** z art. 2 i art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

24.

SYGNATURA: **P 5/04**

DATA: 21 marca 2005 r.

SKŁAD TK: 5 sędziów

INICJATOR POSTĘPOWANIA: Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi

Rozstrzygnięcie:

Art. 18 ust. 3 ustawy z dnia 15 marca 2002 r. o ustroju miasta stołecznego Warszawy [ograniczenie osłon socjalnych przysługujących zwalnianym pracownikom Urzędu Miasta Warszawy do sześciomiesięcznego okresu, liczonego od dnia opublikowania przez komisarza wyborczego wyników wyborów do Rady Miasta Warszawy] **jest zgodny** z art. 32 i **nie jest niezgodny** z art. 65 ust. 5 Konstytucji.

25.

SYGNATURA: **K 22/04**
DATA: 22 marca 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICIATOR POSTĘPOWANIA: Rzecznik Praw Obywatelskich
ROZSTRZYGNIĘCIE:

Art. 62 ust. 2 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w związku z art. 53 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. - Prawo geologiczne i górnicze [zawieszenie postępowania administracyjnego w sprawie ustalenia warunków zabudowy terenu górniczego do czasu uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, na którego podstawie wydawane są decyzje administracyjne, niezbędne dla zrealizowania zamierzonych inwestycji] **nie jest niezgodny** z art. 2 oraz art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

26.

SYGNATURA: **K 19/02**
DATA: 30 marca 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICIATORZY POSTĘPOWANIA: Grupa posłów (K 19/02),
Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność” (K 21/02),
OPZZ (K 36/02), Rzecznik Praw Obywatelskich
(K 48/02), Rada Powiatu Bydgoskiego (K 38/02),
Rada Gminy Kochanowice (K 28/03)

Rozstrzygnięcie:

1. Art. 3 pkt 14 lit. f ustawy z dnia 17 grudnia 2001 r. o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy, ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, ustawy o zakazie stosowania wyrobów zawierających azbest, ustawy o Trójstronnej Komisji do Spraw Społeczno-Gospodarczych i wojewódzkich komisjach dialogu społecznego oraz ustawy o ułatwieniu zatrudnienia absolwentom szkół ustalający nowe brzmienie art. 37k ust. 9 zdanie pierwsze ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu w części, w jakiej zawiera zwrot: „w dniu 7 listopada 2001 r.”, uzależniający prawo do świadczenia przedemerytalnego pracowników byłych państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej od posiadania w tym dniu statusu bezrobotnego, **jest niezgodny** z art. 2 Konstytucji.

2. Art. 11 ust. 2 ww. ustawy w części, w jakiej zawiera zwrot: „zarejestrowały się w powiatowym urzędzie pracy i”, wyłączający nabycie prawa do świadczenia na dotychczasowych zasadach przez osoby, które przed dniem wejścia w życie tej ustawy spełniły warunki do nabycia prawa do świadczenia przedemerytalnego, lecz nie zarejestrowały się w powiatowym urzędzie pracy, **jest niezgodny** z art. 2 Konstytucji.

27.

SYGNATURA:

SK 26/02

DATA:

31 marca 2005 r.

SKŁAD TK:

Pełny

INICJATORZY POSTĘPOWANIA:

Marek Z. (SK 26/02); Grażyna K. (SK 32/02);
Czesława R. (SK 3/03); Mariola W. (SK 2/03);
Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa w Łodzi
(SK 1/03); Barbara Ś. (SK 35/03);
Zdzisław Ch., Edward Ch., Michał Ch. (SK 40/03);
Mieczysław T. (SK 44/02)

Rozstrzygnięcie:

Art. 36 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych [zwrot z urzędu połowy wpisu od kasacji w sytuacji nieprzyjęcia kasacji strony do rozpoznania przez Sąd Najwyższy] oraz § 7 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 grudnia 1996 r. w sprawie określenia wysokości wpisów w sprawach cywilnych [wymóg uiszczenia całego wpisu od kasacji w przypadku przyjęcia kasacji strony do rozpoznania] **są niezgodne** z art. 2 w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Wskazane przepisy ustawy **tracą moc obowiązującą** z dniem 1 kwietnia 2006 r., z tym że wobec uwzględnienia skargi konstytucyjnej Czesławy R. odroczenie terminu utraty mocy obowiązującej tych przepisów nie stoi na przeszkodzie realizacji praw skarżącej określonych w art. 190 ust. 4 Konstytucji w sprawie będącej podstawą niniejszego postępowania.

Zdania odrębne: ↑ zał. 4, A.46

28.

SYGNATURA:

SK 7/03

DATA:

4 kwietnia 2005 r.

SKŁAD TK:

5 sędziów

INICJATOR POSTĘPOWANIA:

Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej
Szpitala Rejonowego Murcki-Janów w Katowicach

Rozstrzygnięcie:

Art. 23¹ kodeksu pracy [odpowiedzialność solidarna dotychczasowego i nowego pracodawcy za zobowiązania wynikające ze stosunku pracy powstałe przed przejściem zakładu pracy na nowego pracodawcę] w zakresie, w jakim pomija współodpowiedzialność Skarbu Państwa za zobowiązania wynikające ze stosunku pracy powstałe przed przekształceniem zakładu opieki zdrowotnej będącego jednostką organizacyjną Skarbu Państwa w samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej, **jest niezgodny** z art. 32 ust. 1 w związku z art. 64 ust. 2 Konstytucji.

29.

SYGNATURA: **K 30/03**
DATA: 12 kwietnia 2005 r.
SKŁAD TK: 5 sędziów
INICJATOR POSTĘPOWANIA: Rada Miejska w Łodzi

Rozstrzygnięcie:

1. Art. 1 pkt 19 [wyłączenie z dniem 1 czerwca 2003 r. komunalizacji gruntów Skarbu Państwa będących przedmiotem użytkowania wieczystego PKP] i art. 5 [nakaz umorzenia spraw komunalizacyjnych wszczętych i niezakończonych prawomocną decyzją w momencie wejścia ustawy w życie] ustawy z dnia 28 marca 2003 r. o zmianie ustawy o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” oraz o zmianie ustawy o gospodarce nieruchomościami, jako niedotyczące mienia (gruntów), o których mowa w art. 5 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 10 maja 1990 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych, nie są niezgodne z art. 2, 21, art. 64 ust. 2, art. 165 ust. 1 oraz art. 167 ust. 1 i 2 Konstytucji.

2. Art. 1 pkt 19 i art. 5 powołanej ustawy w związku z art. 5 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 10 maja 1990 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych [przekazanie gminom lub związkom gmin, z mocy ustawy lub na wniosek gminy, mienia ogólnonarodowego (państwowego) użyteczności publicznej niezbędnego do wykonywania ich zadań] są zgodne z art. 2, 21, art. 64 ust. 2, art. 165 ust. 1 oraz art. 167 ust. 1 i 2 Konstytucji.

30.

Sygnatura: **SK 6/05**
Data: 18 kwietnia 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Janusz W.

Rozstrzygnięcie:

Art. 123 § 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe [niezaskarżalność postanowienia sądu o ustaleniu wstępnego wynagrodzenia syndyka i zarządcy majątku odrębnego] **jest zgodny** z art. 78 Konstytucji.

31.

Sygnatura: **K 4/05**
Data: 19 kwietnia 2005 r.
Skład TK: Pełny
Inicjator postępowania: Prokurator Generalny
Rozstrzygnięcie:

1. Art. 1 pkt 9 lit. a ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego oraz o zmianie niektórych ustaw [wyłączenie podwyżek opłat za używanie lokalu częściej niż co 6 miesięcy] w części zawierającej wyrazy „a jeżeli poziom rocznego czynszu lub innych opłat za używanie lokalu, z wyłączeniem opłat niezależnych od właściciela, przekracza 3% wartości odtworzeniowej lokalu, to roczna podwyżka nie może być wyższa niż 10% dotychczasowego czynszu albo dotychczasowych opłat za używanie lokalu, liczonych bez opłat niezależnych od właściciela”, **jest niezgodny** z art. 2 oraz art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

2. Art. 1 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego [wyłączenie podwyżek opłat za używanie lokalu częściej niż co 6 miesięcy, gdy ich roczny poziom po podwyżce miałby przekroczyć 3 % wartości odtworzeniowej lokalu] **jest niezgodny** z art. 2 oraz art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

32.

Sygnatura: **K 42/02**
Data: 20 kwietnia 2005 r.
Skład TK: Pełny
Inicjatorzy postępowania: 3 grupy posłów (K 42/02, K 6/03, K 10/03)

Rozstrzygnięcie*: *(TK dokonał zróżnicowanej oceny konstytucyjności licznych przepisów ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz ustawy nowelizującej, dotyczących głównie spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego; niżej przedstawione są punkty, w których TK orzekł o niekonstytucyjności badanej regulacji.)*

1. ...

2. Art. 111 ust. 2 [uzależnienie zawarcia umowy o przekształcenie spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego w spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu od dokonania wpłaty wkładu budowlanego w wysokości wartości rynkowej lokalu] i ust. 4 [zasady rozliczeń z tytułu przekształcenia spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego w spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu jako materia statutowej] ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych jest niezgodny z art. 2 i art. 64 ust. 2 Konstytucji.

3–5 . . .

6. Art. 12 ww. ustawy w zakresie, w jakim pomija możliwość uregulowania w statucie korzystniejszych dla członków spółdzielni mieszkaniowej zasad rozliczeń z tytułu nabycia własności lokalu, jest niezgodny z art. 32 Konstytucji.

7. . . .

8. Art. 172 ust. 5 ww. ustawy w zakresie, w jakim wyłącza możliwość zbycia części lokalu spełniającej wymagania odrębnego lokalu określone w art. 2 ust. 1 tej ustawy, jest niezgodny z art. 64 Konstytucji.

9. Art. 173 ust. 1 pkt 1 [obowiązek zaciągnięcia przez członka ubiegającego się o ustanowienie spółdzielczego własnościowego prawa w umowie o budowę lokalu zobowiązania wniesienia wkładu budowlanego i uczestniczenia w innych zobowiązaniach spółdzielni związanych z budową] i ust. 2 [określenie wysokości wkładu budowlanego według zasad określonych w statucie i w umowie oraz obowiązek członka partycypacji w spłacie kredytu zaciągniętego przez spółdzielnię na budowę] ww. ustawy jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji.

10–13. . . .

14. Art. 42 ust. 1 ww. ustawy w zakresie, w jakim wyznacza początek biegu terminu realizacji przewidzianego w nim obowiązku spółdzielni mieszkaniowej, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji.

Wskazany przepis ustawy traci moc obowiązującą po upływie 12 miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku.

15–20. . . .

21. Art. 1 pkt 40 ustawy z 19 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw [uchylenie przepisu przewidującego prawo żądania przez członka spółdzielni, któremu przysługuje prawo żądania zawarcia umowy przeniesienia własności lokalu, ustanowienia w postępowaniu sądowym odrębnej własności lokalu w przypadku, gdy spółdzielnia nie podjęła czynności niezbędnych do wydzielenia nieruchomości lub wyodrębnienia własności lokalu w danej nieruchomości w ciągu 24 miesięcy od dnia wejścia ustawy w życie] jest niezgodny z art. 45 ust. 1 i art. 64 ust. 1 i 2 oraz jest zgodny z art. 2 i art. 75 ust. 1 Konstytucji.

22. . . .

23. Art. 3 pkt 2 ww. ustawy [uchylenie możliwości wystąpienia członków spółdzielni związanych majątkowo z wyodrębnioną organizacyjnie jednostką lub częścią majątku spółdzielni oraz reprezentującego ich organu spółdzielni o podjęcie uchwały walnego zgromadzenia o podziale spółdzielni w celu utworzenia z niej jednostki organizacyjnej lub części majątku nowej spółdzielni] jest niezgodny z art. 2 i art. 58 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

24. Art. 9 ww. ustawy w części obejmującej słowa „przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy” jest niezgodny z art. 2 i art. 58 ust. 1 Konstytucji.

Zdanie odrębne: ↑ zał. 4, A.47

33.

Sygnatura: **SK 51/03**
Data: 25 kwietnia 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Dorota D.-S.
Rozstrzygnięcie:

§ 5 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 1991 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych [obowiązek prowadzenia zajęć dydaktycznych przez doktoranta bez wynagrodzenia] **nie jest niezgodny** z art. 65 ust. 2 i art. 66 ust. 2 Konstytucji.

34.

Sygnatura: **SK 36/03**
Data: 26 kwietnia 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Leszek S.
Rozstrzygnięcie:

Art. 16–18 ustawy z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym [pominięcie w przepisach normujących właściwość rzeczową NSA kompetencji do orzekania w sprawach skarg na informacje o prawie podatkowym udzielane na żądanie podatnika] **są zgodne** z art. 2 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji.

35.

Sygnatura: **P 3/04**
Data: 26 kwietnia 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Sąd Okręgowy w Kielcach
Rozstrzygnięcie:

Art. 111 ust. 1 pkt 3 i ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych [odrębne reguły ustalania wysokości świadczenia dla rencistów przechodzących na emeryturę oraz dla emerytów i rencistów ubiegających się o ponowne przeliczenie podstawy wymiaru świadczenia] **są zgodne** z art. 2 i 32 Konstytucji.

36.

Sygnatura:

P 1/05

Data:

27 kwietnia 2005 r.

Skład TK:

Pełny

Inicjator postępowania:

Sąd Okręgowy w Gdańsku

Rozstrzygnięcie:

Art. 607t § 1 kodeksu postępowania karnego w zakresie, w jakim zezwala na przekazanie obywatela polskiego do państwa członkowskiego Unii Europejskiej na podstawie europejskiego nakazu aresztowania, **jest niezgodny** z art. 55 ust. 1 Konstytucji.

Wskazany przepis ustawy **traci moc** z upływem 18 miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku.

37.

Sygnatura:

SK 14/04

Data:

9 maja 2005 r.

Skład TK:

5 sędziów

Inicjator postępowania:

Jolanta S.-C., Edward C.

Rozstrzygnięcie*:

Art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych w brzmieniu... [zróżnicowanie sytuacji podatników uprawnionych do ulgi podatkowej z tytułu wydatków na budowę budynku mieszkalnego wielorodzinnego stanowiącego współwłasność zależnie od tego, czy w budynku takim znajdują się tylko mieszkania na wynajem, czy także mieszkania zaspokajające własne potrzeby mieszkaniowe] **jest zgodny** z art. 32 ust. 1 i art. 84 Konstytucji.

38.

Sygnatura:

SK 40/02

Data:

10 maja 2005 r.

Skład TK:

5 sędziów

Inicjator postępowania:

Barbara B.

Rozstrzygnięcie:

Art. 215 § 2 i 4 w związku z art. 232 § 4 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze [przymusowa wspólność prawa do domu jednorodzinnego przydzielonego obojgu małżonkom lub jednemu z nich w czasie trwania małżeństwa bez względu na istniejące między nimi stosunki majątkowe] **jest zgodny** z art. 64 i nie jest niezgodny z art. 21 ust. 1 Konstytucji.

39.

Sygnatura: **K 18/04**

Data: 11 maja 2005 r. (rozprawa odroczone z 4 maja)

Skład TK: Pełny

Inicjator postępowania: Trzy grupy posłów (K 18/04), (K 19/04), (K 34/04)
Rozstrzygnięcie*:

1. Traktat między 15 dotychczasowymi państwami członkowskimi Unii Europejskiej a Rzeczpospolitą Polska i 9 innymi państwami przystępującymi do Unii, podpisany w Atenach 16 kwietnia 2003 r. (Traktat akcesyjny), **jest zgodny** z preambułą, art. 8 ust. 1, art. 21 ust. 1, art. 38, 83, 87, art. 90 ust. 1 i art. 91 ust. 3 oraz **nie jest niezgodny** z innymi przepisami Konstytucji wskazanymi jako wzorzec kontroli.

2. Akt dotyczący warunków przystąpienia 10 państw oraz dostosowań w Traktatach stanowiących podstawę Unii Europejskiej, będący integralną częścią Traktatu akcesyjnego, **jest zgodny** z preambułą, art. 8 ust. 1, art. 21 ust. 1, art. 38, 83, 87 i art. 91 ust. 3 oraz **nie jest niezgodny** z innymi przepisami Konstytucji wskazanymi jako wzorzec kontroli.

3. Akt Końcowy, będący integralną częścią Traktatu akcesyjnego, nie jest niezgodny z preambułą i przepisami Konstytucji wskazanymi jako wzorzec kontroli.

4. Art. 1 ust. 1 i 3 Traktatu akcesyjnego **jest zgodny** z preambułą, art. 8 ust. 1 i art. 91 ust. 3 oraz **nie jest niezgodny** z art. 188 i 235 Konstytucji.

5. Art. 2 ww. Aktu Końcowego jest zgodny z preambułą, art. 8 ust. 1 i art. 91 ust. 3 oraz **nie jest niezgodny** z art. 188 i 235 Konstytucji.

6. Traktat akcesyjny w związku z art. 8 i 105 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (TWE) **nie jest niezgodny** z art. 227 ust. 1 Konstytucji.

7. Traktat akcesyjny w związku z art. 12 TWE **nie jest niezgodny** z art. 6 Konstytucji.

8. Traktat Akcesyjny w związku z art. 13 TWE **nie jest niezgodny** z art. 6 i 18 Konstytucji.

9. Traktat akcesyjny w związku z art. 19 ust. 1 TWE **nie jest niezgodny** z art. 1 i art. 62 ust. 1 Konstytucji.

10. Traktat akcesyjny w związku z art. 33 TWE **nie jest niezgodny** z art. 23 Konstytucji.

11. Traktat akcesyjny w związku z art. 190 TWE **nie jest niezgodny** z art. 2 i art. 101 ust. 1 Konstytucji.

12. Traktat akcesyjny w związku z art. 191 TWE **nie jest niezgodny** z art. 13 Konstytucji.

13. Traktat akcesyjny w związku z art. 202 i 203 TWE **nie jest niezgodny** z art. 4, 5 i 10 Konstytucji.

14. Traktat akcesyjny w związku z art. 234 TWE w części nakładającej na sąd krajowy, którego orzeczenia nie podlegają zaskarżeniu według prawa wewnętrznego, obowiązek wniesienia pytania prejudycjalnego do Trybunału Sprawiedliwości, **nie jest niezgodny** z art. 8 ust. 1, art. 174, art. 178 ust. 1, art. 188 w związku z art. 190 ust. 1, art. 193 i art. 195 ust. 1 Konstytucji.

15. Traktat akcesyjny w związku z art. 249 TWE **nie jest niezgodny** z art. 31 ust. 3, art. 83 i art. 87 ust. 1 Konstytucji.

16. Traktat akcesyjny w związku z art. 308 TWE **nie jest niezgodny** z art. 79 ust. 1 i art. 95 ust. 1 Konstytucji.

17. Traktat akcesyjny w związku z art. 6 ust. 2 Traktatu o Unii Europejskiej **nie jest niezgodny** z art. 21 ust. 1 i art. 38 Konstytucji.

40.

Sygnatura:

P 6/04

Data:

17 maja 2005 r.

Skład TK:

5 sędziów

Inicjator postępowania:

Sąd Okręgowy w Kielcach

Rozstrzygnięcie*:

1. Art. 49 zdanie pierwsze ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji w brzmieniu ... [określenie wysokości opłaty stosunkowej w zależności od wartości egzekwowanego świadczenia] **jest zgodny** z art. 2 Konstytucji.

2. Art. 49 zdanie drugie i trzecie w związku z art. 45 ust. 2 ww. ustawy w brzmieniu ... [pobranie opłaty stosunkowej w przypadku umorzenia postępowania na wniosek wierzyciela] **jest niezgodny** z art. 2 Konstytucji.

41.

Sygnatura: **K 16/04**
Data: 18 maja 2005 r. (rozprawa odroczone z 11 maja)
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Rzecznik Praw Obywatelskich
Rozstrzygnięcie:

Art. 3 pkt 17 [definicja „samotnego wychowywania dziecka” uniemożliwiająca osobom wychowującym dzieci pochodzące z legalnych związków małżeńskich i związków nieformalnych, w których rodzice zgodzili się wspólnie wychowywać i utrzymywać swoje dzieci, uzyskania dodatków do zasiłku rodzinnego: z tytułu samotnego wychowania dziecka oraz z tytułu samotnego wychowywania dziecka i utraty prawa do zasiłku dla bezrobotnych na skutek upływu ustawowego okresu jego pobierania], art. 8 pkt 3 i 4 [wprowadzenie ww. dodatków zamiast świadczeń alimentacyjnych, w związku z likwidacją funduszu alimentacyjnego] oraz art. 11 i 12 [wyłączenie osób pozostających w związku małżeńskim a wychowujących samotnie dziecko z kręgu adresatów, którym przysługują dodatki, na skutek wprowadzenia wymogu pozostawania w stanie beżennym] ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych

a) **są niezgodne** z art. 18, art. 32 ust. 1, art. 71 ust. 1 Konstytucji i z art. 27 Konwencji o prawach dziecka,

b) **nie są niezgodne** z art. 48 Konstytucji.

Wskazane przepisy ustawy **tracą moc obowiązującą** z dniem 31 grudnia 2005 r.

42.

Sygnatura: **SK 44/04**
Data: 23 maja 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Jacek B.
Rozstrzygnięcie:

1. Art. 632 pkt 1 kodeksu postępowania karnego w zakresie, w jakim w razie umorzenia postępowania z oskarżenia prywatnego z powodu przedawnienia karalności przewiduje, że koszty procesu obowiązkowo ponosi oskarżyciel prywatny, **jest niezgodny** z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji.

2. Art. 101 § 2 [terminy przedawnienia karalności przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego] i art. 102 [przedłużenie okresu przedawnienia karalności o 5 lat w przypadku skutecznego wszczęcia postępowania z oskarżenia prywatnego] kodeksu karnego **są zgodne** z art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz **nie są niezgodne** z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

43.

Sygnatura: **P 7/04**
Data: 30 maja 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Sąd Rejonowy w Szczecinie
Rozstrzygnięcie:

Art. 29 ust. 2 [niejasna definicja „spraw wszczętych”, do których zastosowanie mają dotychczasowe korzystniejsze przepisy o wypłacie świadczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy względem pracowników, których roszczenia nie zostały zaspokojone do czasu wejścia w życie ustawy nowelizującej] w związku z art. 30 [7-dniowy okres *vacatio legis*] ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. o restrukturyzacji niektórych należności publicznoprawnych od przedsiębiorców **jest niezgodny** z art. 2 i **jest zgodny** z art. 32 ust. 1 Konstytucji.

44.

Sygnatura: **K 27/04**
Data: 31 maja 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Rada Miejska w Bełżcach
Rozstrzygnięcie:

1. Art. 61 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego w zakresie, w jakim do ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. – Prawo energetyczne wprowadza zmiany dotyczące rozszerzenia obowiązku finansowania oświetlenia dróg publicznych przez gminy, **jest zgodny** z art. 167 ust. 1 i 4 Konstytucji.

2. Art. 69 ww. ustawy [przekazanie gminom obowiązku wypłaty dodatków mieszkaniowych jako zadania własnego bez dotacji z budżetu państwa] **jest zgodny** z art. 167 ust. 1 i 4 Konstytucji.

45.

Sygnatura: **K 23/04**
Data: 7 czerwca 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Rzecznik Praw Obywatelskich
Rozstrzygnięcie:

Art. 130a ust. 5 i ust. 6 zdanie pierwsze ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym [wyznaczanie przez starostę jednostki wyłącznie uprawnionej do usunięcia pojazdu z drogi oraz do wskazania parkingu strzeżonego, na którym pojazd ten zostanie umieszczony] **jest niezgodny** z art. 2 i 22 Konstytucji.

Wskazane przepisy ustawy tracą moc obowiązującą z dniem 30 czerwca 2006 r.

46.

Sygnatura:

P 18/03

Data:

14 czerwca 2005 r.

Skład TK:

3 sędziów

Inicjator postępowania: Naczelny Sąd Administracyjny w Warszawie
Rozstrzygnięcie:

§ 14 ust. 8 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 września 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad, trybu i kryteriów udzielania, spłacania oraz umarzania kredytów studenckich i pożyczek studenckich, wysokości kredytu studenckiego i pożyczki studenckiej, warunków i trybu rozliczeń z tytułu pokrywania odsetek należnych bankom od kredytów studenckich oraz wysokości oprocentowania pożyczki i kredytu studenckiego spłacanego przez pożyczkobiorcę lub kredytobiorcę [podejmowanie przez ww. ministra decyzji administracyjnych w sprawach umorzenia pożyczek i kredytów studenckich z powodu trwałej utraty zdolności do spłaty lub trudnej sytuacji życiowej] **jest zgodny** z art. 15 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 17 lipca 1998 r. o pożyczkach i kredytach studenckich oraz z art. 92 ust. 1 Konstytucji.

47.

Sygnatura:

K 4/04

Data:

20 czerwca 2005 r.

Skład TK:

5 sędziów

Inicjator postępowania: Grupa posłów

Rozstrzygnięcie:

1. Art. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o utworzeniu Wojewódzkich Kolegiów Skarbowych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zadania i kompetencje organów oraz organizację jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych [zadania i skład ww. kolegiów] **jest zgodny** z art. 2 i 7 Konstytucji.

2. Art. 8 pkt 27 ww. ustawy w zakresie, w jakim nadaje nowe brzmienie art. 36 ust. 2 ustawy z dnia 28 września 1991 r. o kontroli skarbowej [uprawnienia wywiadu skarbowego] w części, w jakiej dotyczy uzyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i wykorzystywania informacji o osobach, **jest niezgodny** z art. 2 oraz z art. 47, 49 i art. 51 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

3. Art. 8 pkt 27 ww. ustawy w zakresie, w jakim nadaje nowe brzmienie art. 36a [upoważnienie pracowników wywiadu skarbowego do rejestrowania obrazu zdarzeń i towarzyszącego im dźwięku w miejscach publicznych] oraz ustala brzmienie art. 36b ust. 1 [możliwość uzyskiwania danych identyfikujących abonenta sieci telekomunikacyjnej] ustawy z dnia 28 września 1991 r. o kontroli skarbowej, **jest niezgodny** z art. 2 oraz z art. 47, 49 i art. 51 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

4. Art. 8 pkt 27 ww. ustawy w zakresie, w jakim ustala brzmienie art. 36c ust. 1 i 4 ww. ustawy z 28 września 1991 r. [możliwość przeprowadzenia przez wywiad skarbowy niejawnej kontroli operacyjnej], **jest zgodny** z art. 2 oraz z art. 47, 49 i art. 51 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

5. Art. 8 pkt 27 ww. ustawy w zakresie, w jakim ustala brzmienie art. 36d ust. 4 ww. ustawy z 28 września 1991 r. w części, w jakiej dopuszcza przechowywanie materiałów uzyskanych w czasie stosowania kontroli operacyjnej, które są nieprzydatne dla celów uzasadniających tę kontrolę, przez okres 2 miesięcy po zakończeniu kontroli, **jest niezgodny** z art. 2 oraz z art. 47, 49 i art. 51 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

6. Art. 15 pkt 1 lit. j i pkt 2 ww. ustawy w zakresie, w jakim ustala brzmienie art. 5 ust. 9a–9c [utworzenie specyficznych urzędów skarbowych o rozszerzonym terytorialnym zasięgu działania] oraz art. 5a [wskazanie kategorii podmiotów podlegających wspomnianym urządcom] ustawy z dnia 21 czerwca 1996 r. o urzędach i izbach skarbowych, **jest zgodny** z art. 2 i art. 32 ust. 1 Konstytucji.

Art. 8 pkt 27 ww. ustawy w zakresie dotyczącym przepisów ustawy z dnia 28 września 1991 r. o kontroli skarbowej wskazanych w punktach 2, 3 i 5 **traci moc obowiązującą** z dniem 30 czerwca 2006 r.

48.

Sygnatura:

P 25/02

Data:

21 czerwca 2005 r.

Skład TK:

5 sędziów

Inicjator postępowania:

Sąd Rejonowy w Tarnowie (P 25/03),
Rzecznik Praw Obywatelskich (K 49/02),
Sąd Okręgowy w Poznaniu (P 12/03)

Rozstrzygnięcie:

1. Art. 418 § 1 ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, rozumiany jako niewyłączający prawa akcjonariusza pokrzywdzonego przymusowym wykupem akcji do zaskarżenia uchwały o tym wykupie, **jest zgodny** z art. 2, art. 31 ust. 3, art. 45 ust. 1, art. 64 w związku z art. 31 ust. 3 i z art. 176 ust. 1 oraz **nie jest niezgodny** z art. 21 ust. 2 Konstytucji.

2. Art. 418 § 2 [wymogi dotyczące treści uchwały o przymusowym wykupie] w związku z art. 417 § 1 [ustalenie ceny wykupowanych akcji] ww. ustawy **jest zgodny** z art. 2, art. 31 ust. 3, art. 45 ust. 1, art. 64 w związku z art. 31 ust. 3 i z art. 176 ust. 1 oraz **nie jest niezgodny** z art. 21 ust. 2 Konstytucji.

Zdanie odrębne: ↑ zał. 4, A.48

49.

Sygnatura: **K 17/04**
Data: 23 czerwca 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Naczelna Rada Lekarska
Rozstrzygnięcie:

1. Art. 7 pkt 2 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o diagnostyce laboratoryjnej [warunki niezbędne do wykonywania zawodu diagnosty laboratoryjnego] **jest niezgodny** z art. 65 ust. 1 w związku z art. 2 i art. 32 ust. 1 Konstytucji i **nie jest niezgodny** z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

2. Art. 7 pkt 3 ww. ustawy **jest niezgodny** z art. 65 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji i **jest zgodny** z art. 32 ust. 1 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

3. Art. 10a ust. 1 ww. ustawy [możliwość wpisania lekarza pracującego w laboratorium na listę diagnostów laboratoryjnych] **jest niezgodny** z art. 65 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji i **nie jest niezgodny** z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Wskazane przepisy ustawy **tracą moc obowiązującą** z dniem 30 czerwca 2006 r.

50.

Sygnatura: **SK 56/04**
Data: 28 czerwca 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Gregor S.
Rozstrzygnięcie:

Art. 281 pkt 3 kodeksu pracy [kara grzywny za wypowiedzenie lub rozwiązanie stosunku pracy bez wypowiedzenia z pracownikiem z rażącym naruszeniem przepisów prawa pracy] **jest zgodny** z art. 42 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji i **jest zgodny** z art. 45 ust. 1 w związku z art. 32 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 30 i 47 Konstytucji.

51.

Sygnatura: **K 41/04**
Data: 28 czerwca 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Rada Miejska w Zamościu
Rozstrzygnięcie:

1. Art. 1 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz o zmianie niektórych innych ustaw [obowiązek zaprzestania prowadzonej przed wyborem działalności gospodarczej z wykorzystaniem mienia komunalnego przez radnego w ciągu trzech miesięcy od dnia złożenia ślubowania] w części, w jakiej wprowadza art. 24f ust. 1a do ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, **jest zgodny** z art. 169 ust. 2 Konstytucji.

2. Art. 9 powołanej ustawy [obowiązek zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej przez radnych wybranych w 2002 r. najpóźniej w ciągu trzech miesięcy od daty wejścia w życie ustawy] **jest zgodny** z art. 169 ust. 2 Konstytucji.

52.

Sygnatura: **SK 34/04**
Data: 29 czerwca 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Spółka T.
Rozstrzygnięcie:

Art. 31 § 1 w związku z art. 30 § 3 kodeksu karnego skarbowego w zakresie, w jakim przewiduje obligatoryjność przepadku narzędzi, stanowiących własność osoby trzeciej, które służyły do popełnienia przestępstwa skarbowego, **jest niezgodny** z art. 2, art. 31 ust. 3, art. 42 ust. 1 i art. 64 ust. 1 i 3 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 21 Konstytucji.

53.

Sygnatura: **SK 26/04**
Data: 5 lipca 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Klara B.
Rozstrzygnięcie:

Art. 50 § 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych w zakresie, w jakim nie przewiduje zażalenia na postanowienie o zamianie kary porządkowej grzywny na karę pozbawienia wolności, **jest niezgodny** z art. 78 i art. 176 ust. 1 w związku z art. 41 ust. 1 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Wskazany przepis ustawy **traci moc obowiązującą** z dniem 30 czerwca 2006 r.

54.

Sygnatura: **SK 45/03**
Data: 11 lipca 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Czesław S.
Rozstrzygnięcie:

Art. 6 § 3 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia [możliwość wniesienia apelacji od skazującego wyroku sądu wydanego na skutek wniesienia odwołania na niekorzyść obwinionego, którego kolegium do spraw wykroczeń uniewinniło lub co do którego umorzono postępowanie] **jest zgodny** z art. 32, 45, art. 77 ust. 2 i art. 78 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 2, art. 31 ust. 3, art. 37 ust. 1, art. 42, 176 i 237 Konstytucji.

55.

Sygnatura: **P 11/03**
Data: 12 lipca 2005 r.
Skład TK: 3 sędziów
Inicjator postępowania: Sąd Rejonowy w Elblągu
Rozstrzygnięcie:

§ 1 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 1996 r. w sprawie kas rejestrujących

a) **jest zgodny** z art. 29 ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym,

b) **jest zgodny** z art. 56 ust. 2 Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym.

56.

Sygnatura: **K 28/04**
Data: 19 lipca 2005 r. (rozprawa odroczone z 18 lipca)
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Krajowa Rada Sądownictwa
Rozstrzygnięcie:

Art. 10 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o prokuraturze, ustawy – Prawo o ustroju sądów wojskowych oraz niektórych innych ustaw [odroczenie do końca 2006 r. wejścia w życie założeń gwarantujących niezależność finansową i organizacyjną KRS] **nie jest niezgodny** z art. 10 i 173 Konstytucji.

57.

Sygnatura: **SK 20/03**
Data: 19 lipca 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Elżbieta H.
Rozstrzygnięcie*:

Art. 226 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze w brzmieniu ... [obciążenie członków spółdzielni kosztami budowy i eksploatacji nieruchomości spółdzielczych odpowiednio do posiadanych przez nich lokali] **jest zgodny** z art. 32 ust. 1 i art. 64 ust. 2 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 2 Konstytucji.

58.

Sygnatura: **P 18/04**
Data: 5 września 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Sąd Apelacyjny w Warszawie
Rozstrzygnięcie:

Art. 160 § 5 kodeksu postępowania administracyjnego w zakresie, w jakim przewiduje trzydziestodniowy termin do wniesienia powództwa [w sprawie o odszkodowanie za szkodę spowodowaną wydaniem decyzji z naruszeniem prawa albo stwierdzeniem nieważności takiej decyzji] do sądu powszechnego, **jest niezgodny** z art. 32 ust. 1 i art. 64 ust. 2 Konstytucji.

59.

Sygnatura: **K 46/04**
Data: 6 września 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Rada Miasta w Sochaczewie
Rozstrzygnięcie*:

Art. 10 ust. 5 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych w brzmieniu ... [nabycie przez gminę z mocy prawa własności drogi niebędącej drogą gminną po zastąpieniu jej fragmentu nowo wybudowanym odcinkiem] **jest zgodny** z art. 167 ust. 1 i 4 Konstytucji.

60.

Sygnatura: **P 17/04**
Data: 8 września 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Sąd Okręgowy w Koszalinie
Rozstrzygnięcie*:

Art. 91b ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela w brzmieniu ... w zakresie, w jakim w związku z art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. b wyłącza stosowanie art. 88 tej ustawy do nauczyciela zatrudnionego w placówce niepublicznej w wymiarze co najmniej połowy obowiązkowego wymiaru zajęć,

art. 91b ust. 2 pkt 4 ww. ustawy w brzmieniu ... w zakresie, w jakim w związku z art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. b wyłącza stosowanie art. 88 do nauczyciela zatrudnionego w placówce niepublicznej w wymiarze co najmniej połowy obowiązkowego wymiaru zajęć

– **są niezgodne** z art. 32 ust. 1, a przez to z nakazem urzeczywistniania zasad sprawiedliwości społecznej wyrażonym w art. 2 Konstytucji.

61.

Sygnatura: **SK 13/05**
Data: 12 września 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Dorota G.
Rozstrzygnięcie:

Art. 56 § 2 w związku z § 1 kodeksu karnego skarbowego [pojęcie „nieprawdy” jako znamień przestępstwa oszustwa podatkowego] **jest zgodny** z art. 42 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 42 ust. 2 i 3 Konstytucji

62.

Sygnatura: **K 38/04**
Data: 13 września 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Grupa posłów
Rozstrzygnięcie*:

1. Art. 8 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim w brzmieniu ... [możliwość sporządzenia umowy konsumenckiej oraz umowy z zakresu prawa pracy w języku obcym; uznanie obcej wersji językowej za podstawę wykładni]

– **nie jest niezgodny** z art. 27 i 83 Konstytucji,

– **jest niezgodny** z art. 2 Konstytucji przez to, że narusza reguły prawidłowej legislacji,

– **jest niezgodny** z art. 76 Konstytucji przez to, że nie zapewnia należytej ochrony konsumentów i osób świadczących pracę przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi.

2. Art. 8 ust. 2 ww. ustawy **jest zgodny** z art. 32 Konstytucji.

3. Art. 8 ust. 3 ww. ustawy **jest niezgodny** z art. 32 Konstytucji przez to, że różnicuje ochronę konsumenta ze względu na jego przynależność państwową.

Wskazane przepisy ustawy **tracą moc obowiązującą** z dniem 30 czerwca 2006 r.

63.

Sygnatura: **Kp 1/05**
Data: 22 września 2005 r.
Skład TK: Pełny
Inicjator postępowania: Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
(kontrola prewencyjna)
Rozstrzygnięcie:

1. Art. 1 pkt 13 ustawy z dnia 21 stycznia 2005 r. o zmianie ustawy o nawozach i nawożeniu [warunki przechowywania nawozów naturalnych] **jest zgodny** z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

2. Art. 1 pkt 13 ze względu na treść art. 7 ww. ustawy przez to, że określone zostały nieodpowiednie terminy jego wejścia w życie, **jest niezgodny** z art. 2 Konstytucji.

3. Art. 1 pkt 17 ww. ustawy [obligatoryjne zamykanie hodowli zwierząt z powodu naruszenia planu nawożenia] **jest niezgodny** z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

4. Art. 7 ww. ustawy, w części obejmującej słowa „z wyjątkiem art. 1 pkt 13, który wchodzi w życie z dniem 1 maja 2005 r.”, **jest niezgodny** z art. 2 Konstytucji.

5. Przepisy ustawy wskazane w punktach 2, 3 i 4 **nie są nierozzerwalnie związane** z całą ustawą.

64.

Sygnatura: **K 43/04**
Data: 3 października 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Rzecznik Praw Obywatelskich
Rozstrzygnięcie:

1. Art. 112 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych [ograniczenia dla pracowników NFZ w zakresie podejmowania działalności gospodarczej i zatrudniania u innego pracodawcy bez zgody Prezesa Funduszu] **jest zgodny** z art. 2 Konstytucji.

2. Art. 112 ust. 2 pkt 1 ww. ustawy **nie jest niezgodny** z art. 32 w związku z art. 2 Konstytucji.

65.

Sygnatura: **K 36/03**
Data: 4 października 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Zarząd Krajowy NZZ Kierowców
Rozstrzygnięcie:

Art. 77^s § 2, 3 i 4 kodeksu pracy [wysokość diet za delegacje zagraniczne pracowników zatrudnionych w sferze budżetowej i poza nią] **jest zgodny** z art. 2, 24 i 32 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 36 Konstytucji.

66.

Sygnatura: **SK 39/05**
Data: 5 października 2005 r.
Skład TK: Pełny
Inicjator postępowania: Jacek B.
Rozstrzygnięcie:

Art. 23 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym [administracyjny charakter opłat za studia na uczelniach państwowych] **jest zgodny** z art. 45 ust. 1 i art. 32 ust. 1 oraz **nie jest niezgodny** z art. 64 ust. 2 Konstytucji.

67.

Sygnatura: **K 6/04**
Data: 17 października 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”
Rozstrzygnięcie*:

Art. 2 oraz art. 7 ust. 1 pkt 2 i ust. 3 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów udzielanych lekarzom, lekarzom stomatologom, pielęgniarkom, położnym i technikom medycznym oraz o umarzaniu tych kredytów w brzmieniu ... w zakresie, w jakim nie uwzględniają techników medycznych pośród uprawnionych do otrzymania dopłat do oprocentowania kredytów, **są zgodne** z art. 2 i 32 Konstytucji.

68.

Sygnatura: **SK 48/03**
Data: 18 października 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Edward N.
Rozstrzygnięcie:

Art. 47¹ kodeksu pracy [maksymalna wysokość odszkodowania dla pracownika z tytułu bezprawnego wypowiedzenia umowy o pracę] **jest zgodny** z art. 64 ust. 2 i art. 32 ust. 1 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 77 ust. 1 Konstytucji.

69.

Sygnatura: **P 13/04**
Data: 24 października 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Sąd Apelacyjny w Katowicach
Rozstrzygnięcie:

Art. 15 ust. 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych [obniżenie wskaźnika wysokości wymiaru podstawy renty w stosunku do osób opłacających składki przed wejściem ustawy w życie] **jest zgodny** z art. 2 i art. 32 ust. 1 Konstytucji.

70.

Sygnatura:

K 31/04

Data:

26 października 2005 r.

Skład TK:

Pełny

Inicjator postępowania: Rzecznik Praw Obywatelskich

Rozstrzygnięcie:

1. Art. 30 ust. 1 oraz art. 31 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (ustawa o IPN) w związku z art. 6 ust. 2 i 3 tej ustawy oraz w związku z art. 3 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi w zakresie, w jakim pozbawiają osoby zainteresowane – inne niż pokrzywdzony – prawa do uzyskania informacji o posiadanych i dostępnych, dotyczących ich dokumentach, a także o sposobie uzyskania w nie wglądu, **są niezgodne** z art. 47 i art. 51 ust. 3 i 4 Konstytucji.

2. Art. 33 ust. 1 ustawy o IPN w związku z art. 6 ust. 2 i 3 oraz z art. 36 i art. 43 zdanie pierwsze tej ustawy oraz w związku z art. 3 ww. ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi w zakresie, w jakim pozbawia osoby zainteresowane – inne niż pokrzywdzony – prawa załączenia do zbioru dotyczących ich dokumentów własnych uzupełnień, sprostowań, uaktualnień, wyjaśnień oraz dokumentów lub ich kopii, **jest niezgodny** z art. 47 oraz art. 51 ust. 3 i 4 Konstytucji.

3. Art. 35 ust. 2 ustawy o IPN [obowiązek złożenia oświadczenia o współpracy przez funkcjonariusza, pracownika lub współpracownika organów bezpieczeństwa państwa jako warunek dostępu do dotyczących go dokumentów znajdujących się w archiwum IPN] **jest niezgodny** z art. 47 oraz art. 51 ust. 3 i 4 Konstytucji.

4. Art. 36 [prawo wykorzystywania danych o pokrzywdzonych i osobach trzecich przez organy władzy publicznej oraz inne instytucje i osoby w zakresie i w celach określonych w tym przepisie] i art. 43 zdanie pierwsze [stosowanie przepisów kodeksu postępowania administracyjnego] ustawy o IPN w związku z art. 3 ww. ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi **są zgodne** z art. 30, art. 31 ust. 3, art. 32, art. 45 ust. 1, art. 47 oraz art. 51 ust. 3 i 4 Konstytucji.

5. Art. 39 ust. 2 i 4 ustawy o IPN [wyodrębnienie i szczególna ochrona zbioru tajnego, objęcie tajemnicą państwową faktu zastrzeżenia dokumentów wchodzących w skład tego zbioru] **jest zgodny** z art. 51 ust. 3 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji oraz z art. 51 ust. 4 Konstytucji.

6. Art. 43 zdanie drugie ustawy o IPN w związku z art. 39 tej ustawy [wyłączenie skargi do sądu administracyjnego w sprawach dotyczących zbioru tajnego] **jest zgodny** z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji.

71.

Sygnatura: **P 20/04**
Data: 7 listopada 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Sąd Najwyższy
Rozstrzygnięcie:

Art. 94 § 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Przepisy wprowadzające ustawę Prawo o ustroju sądów administracyjnych i ustawę – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi [możliwość przeniesienia sędziego NSA przez Prezesa NSA na stanowisko sędziego WSA z zachowaniem dotychczasowego wynagrodzenia oraz tytułu sędziego NSA] **jest zgodny** z art. 2, art. 32, art. 178 ust. 1 i art. 180 Konstytucji.

72.

Sygnatura: **SK 25/02**
Data: 8 listopada 2005 r. (rozprawa odroczone z 25 października)
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Gdański Okręg Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej

Rozstrzygnięcie:

Art. 7 pkt 1 ustawy z dnia 26 czerwca 1997 r. o zmianie ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o zmianie niektórych ustaw [uznanie Kościoła Chrześcijan Baptystów jako następcy prawnego tylko tych zborów, organizacji i gmin baptystycznych, które działały na terenie RP przed 1 września 1939 r.] **jest zgodny** z art. 2 i art. 64 ust. 2 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 25 ust. 3 i 5 Konstytucji.

73.

Sygnatura:

Kp 2/05

Data:

9 listopada 2005 r.

Skład TK:

Pełny

Inicjator postępowania:

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
(kontrola prewencyjna)

Rozstrzygnięcie:

1. Przepisy art. 53 ust. 5 [obowiązek audytora wewnętrznego w jednostce sektora finansów publicznych sporządzania sprawozdania z wykonania planu audytu i planu audytu na rok następny oraz przedstawiania ich kierownikowi jednostki i Głównemu Inspektorowi Audytu Wewnętrznego (GIAW)] i ust. 6 [upoważnienie dla Ministra Finansów (MF) do wydania rozporządzenia w sprawie trybu sporządzania i wzoru wymienionego sprawozdania], art. 56 ust. 3 [obowiązek kierownika jednostki sektora finansów publicznych poinformowania GIAW i audytora wewnętrznego o niepodjęciu działań zaleconych w sprawozdaniu z przeprowadzenia audytu wewnętrznego, wraz z uzasadnieniem], art. 62 ust. 1, 2 i 3 [kompetencje MF w sprawach koordynacji kontroli finansowej i audytu wewnętrznego, wykonywane przy pomocy podległego mu GIAW] oraz art. 63 ust. 3 i 4 [kompetencje MF w zakresie oceny stosowania przepisów ustawy w dziedzinie kontroli finansowej i audytu wewnętrznego oraz funkcjonowania standardów tej kontroli oraz audytu] ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych **są zgodne** z art. 10 ust. 1 i art. 173 Konstytucji.

2. Przepisy art. 65 ust. 1 [uprawnienie pracowników komórki Ministerstwa Finansów kierowanej przez GIAW do dokonywania oceny przestrzegania ww. standardów w jednostkach podlegających audytowi wewnętrznemu], art. 66 [uprawnienie tychże pracowników do wstępu do obiektów i pomieszczeń ocenianych jednostek, wglądu do dokumentów i innych materiałów oraz uzyskiwania wyjaśnień od pracowników danej jednostki] i art. 67 [uprawnienie tychże pracowników do przedstawiania na piśmie wyników oceny kierownikowi badanej jednostki oraz, za pośrednictwem GIAW, Ministrowi Finansów; możliwość złożenia przez kierownika ocenianej jednostki zastrzeżenia do wyników tej oceny MF za pośrednictwem Inspektora] ww. ustawy w zakresie dotyczącym Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, sądów administracyjnych i Trybunału Konstytucyjnego **są niezgodne** z art. 10 ust. 1 i art. 173 Konstytucji.

3. Przepisy ustawy wymienione w punkcie 2 w zakresie dotyczącym Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, sądów administracyjnych i Trybunału Konstytucyjnego **nie są nierozdzielnie związane** z całą ustawą.

74.

Sygnatura: **P 11/05**
Data: 9 listopada 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Sąd Apelacyjny w Warszawie
Rozstrzygnięcie:

Art. 223 § 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze [uzależnienie skuteczności zbycia własnościowego prawa do lokalu od przyjęcia nabywcy w poczet członków spółdzielni], uchylony przez art. 3 pkt 3 ustawy z dnia 19 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw, **jest niezgodny** z art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

75.

Sygnatura: **P 3/05**
Data: 15 listopada 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Sąd Rejonowy
Rozstrzygnięcie:

Art. 5 ust. 10 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych [uzależnienie prawa do zasiłku rodzinnego od normatywnie określonego dochodu rodziny] **jest niezgodny** z art. 2, 32 i art. 71 ust. 1 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 71 ust. 2 Konstytucji.

76.

Sygnatura: **P 10/03**
Data: 21 listopada 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Sąd Okręgowy w Warszawie – Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
Rozstrzygnięcie:

Art. 108 ust. 3 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych w zakresie, w jakim dotyczy zatwierdzania lub odmowy zatwierdzenia przez Komisję Prawa Autorskiego przedstawionych przez organizacje zbiorowego zarządzania tabel wynagrodzeń za korzystanie z utworów lub artystycznych wykonań objętych zbiorowym zarządzaniem, **nie jest niezgodny** z art. 22 w związku z art. 2 Konstytucji.

77.

Sygnatura: **SK 8/05**
Data: 22 listopada 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Luba K.
Rozstrzygnięcie:

1. Art. 211 kodeksu cywilnego [sądowe zniesienie współwłasności przez podział rzeczy] **jest zgodny** z art. 2, art. 21 ust. 1 i 2 oraz art. 64 ust. 1, 2 i 3 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 32 ust. 1, art. 33 ust. 1, art. 31 ust. 3 i art. 47 Konstytucji.

2. Art. 212 § 2 kodeksu cywilnego [zniesienie współwłasności przez przyznanie rzeczy jednemu ze współwłaścicieli z obowiązkiem spłaty pozostałych albo sprzedaż rzeczy] **jest zgodny** z art. 2, art. 21 ust. 1 i 2 oraz art. 64 ust. 1, 2 i 3 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 32 ust. 1, art. 33 ust. 1, art. 31 ust. 3, art. 18, art. 47 i art. 50 Konstytucji.

78

Sygnatura: **K 22/05**
Data: 28 listopada 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego
Rozstrzygnięcie:

1. Art. 18 ust. 6 i 7 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej [upoważnienie dla wymienionych niżej ministrów do wydania rozporządzeń w sprawie prowadzenia i udostępniania dokumentacji medycznej] **jest niezgodny** z art. 92 ust. 1 Konstytucji.

2. § 53 ust. 3 zdanie 2, § 54 ust. 6 oraz § 54a rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 10 sierpnia 2001 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej w zakładach opieki zdrowotnej, sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków jej udostępniania [m.in. nałożenie obowiązku ponoszenia kosztów udostępniania dokumentacji na zainteresowanych; określenie górnej granicy stawki za jedną stronę dokumentacji medycznej] **są niezgodne** z art. 92 ust. 1 Konstytucji.

3. § 16 ust. 3 zdanie 2 rozporządzenia Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 20 sierpnia 1999 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej prowadzenia i udostępniania przez zakłady opieki zdrowotnej utworzone przez przedsiębiorstwo państwowe „Polskie Koleje Państwowe” [m.in. obowiązek ponoszenia przez pracownika kosztów udostępniania dokumentacji] **jest niezgodny** z art. 92 ust. 1 Konstytucji.

4. § 23 ust. 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 maja 2002 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej prowadzenia i udostępniania w zakładach opieki zdrowotnej dla osób pozbawionych wolności [obowiązek ponoszenia przez zainteresowanych kosztów udostępniania dokumentacji] **jest niezgodny** z art. 92 ust. 1 Konstytucji.

5. § 22 ust. 4 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 1 października 2002 r. w sprawie dokumentacji medycznej w zakładach opieki zdrowotnej utworzonych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych [obowiązek ponoszenia przez zainteresowanych kosztów udostępniania dokumentacji] **jest niezgodny** z art. 92 ust. 1 Konstytucji.

Wskazane przepisy ustawy i rozporządzeń **tracą moc obowiązującą** z dniem 31 maja 2006 r.

79.

Sygnatura:

P 16/04

Data:

29 listopada 2005 r.

Skład TK:

5 sędziów

Inicjator postępowania:

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gdańsku

Rozstrzygnięcie:

Art. 160 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych w zakresie, w jakim upoważnia rady gmin do wyłącznego wyboru ławników, **jest zgodny** z art. 10, 173 i art. 186 ust. 1 Konstytucji.

80.

Sygnatura:

SK 26/05

Data:

5 grudnia 2005 r.

Skład TK:

5 sędziów

Inicjator postępowania:

Marek J.

Rozstrzygnięcie:

Art. 31 § 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe [brak możliwości zażalenia postanowienia sędziego komisarza o odmowie wyłączenia określonego przedmiotu lub kwoty pieniężnej z masy upadłości] **jest zgodny** z art. 77 ust. 2 w związku z art. 2 i z art. 78 Konstytucji.

81.

Sygnatura: **SK 7/05**
Data: 6 grudnia 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Aleksander R.
Rozstrzygnięcie:

1. Art. 1 pkt 2 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz o zmianie niektórych innych ustaw w zakresie, w jakim wprowadza do ustawy samorządzie gminnym art. 24h ust. 1 pkt 2 [rozszerzenie zakresu informacji w oświadczeniu majątkowym, dotyczącym majątku odrębnego oraz objętego wspólnością ustawową małżeńską, o informację o dochodach osiąganych z tytułu zatrudnienia lub innej działalności zarobkowej], w części dotyczącej radnych gminy,

2. art. 1 pkt 2 ww. ustawy z 23 listopada 2002 r. w zakresie, w jakim wprowadza do ustawy o samorządzie gminnym art. 24h ust. 3 pkt 1 [obowiązek radnego złożenia przewodniczącemu rady gminy oświadczenia majątkowego wraz z kopią zeznania o wysokości osiągniętego dochodu w roku podatkowym za rok poprzedni i jego korektą w dwóch egzemplarzach],

3. art. 1 pkt 3 ww. ustawy z 23 listopada 2002 r. w zakresie, w jakim wprowadza do ustawy o samorządzie gminnym art. 24i ust. 1 i 3 [jawność informacji zawartych w oświadczeniu majątkowym, z wyłączeniem informacji o adresie zamieszkania oraz miejscu położenia nieruchomości] w odniesieniu do radnych gminy,

4. art. 13 ust. 1 i 3 ww. ustawy z 23 listopada 2002 r. [termin złożenia pierwszego oświadczenia majątkowego według nowych zasad oraz sankcja za niezłożenie oświadczenia] w zakresie dotyczącym radnych gminy

– **są zgodne** z art. 2, art. 32 ust. 1 oraz art. 47 i art. 51 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

82.

Sygnatura: **SK 33/04**
Data: 6 grudnia 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Ryszard P.
Rozstrzygnięcie:

Art. 5 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin [podstawa wymiaru emerytury żołnierza zawodowego] w związku z art. 36 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o uposażeniu żołnierzy niezawodowych [prawo żołnierza do pobieranego ostatnio uposażenia i innych należności pieniężnych w okresach bierności zawodowej] **jest zgodny** z art. 67 ust. 1 w związku z art. 32 Konstytucji.

83.

Sygnatura:

Kp 3/05

Data:

7 grudnia 2005 r.

Skład TK:

Pełny

Inicjator postępowania:
(kontrola przewencyjna)

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej

Rozstrzygnięcie:

1. Art. 1 pkt 3 lit. b i c ustawy z dnia 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o ustroju miasta stołecznego Warszawy w zakresie, w jakim pozbawia gminę m.st. Warszawa prawa wykonywania zadania własnego obejmującego sprawy ochrony zdrowia i prowadzenie żłobków oraz przekazuje organom dzielnicy uprawnienia stanowiące i wykonawcze przewidziane prawem, związane z wykonywaniem tego zadania, **jest niezgodny** z art. 16 ust. 2, art. 163 oraz art. 164 ust. 1 i 3 Konstytucji.

2. Art. 2 ustawy powołanej w punkcie 1 [upoważnienie dla Prezesa Rady Ministrów do nadania, w drodze rozporządzenia, statutu m.st. Warszawy, jeżeli Rada m.st. Warszawy w terminie trzech miesięcy od dnia wejścia w życie kwestionowanej ustawy, nie uchwali statutu] **jest zgodny** z art. 92 ust. 1 Konstytucji i **nie jest niezgodny** z art. 169 ust. 4 Konstytucji.

3. Przepis wskazany w punkcie 1 **nie jest nierozzerwalnie związany** z całą ustawą.

84.

Sygnatura:

K 32/04

Data:

12 grudnia 2005 r.

Skład TK:

5 sędziów

Inicjator postępowania: Rzecznik Praw Obywatelskich

Rozstrzygnięcie:

1. Art. 19 ust. 4 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji [zachowanie materiałów zebranych w toku kontroli operacyjnej prowadzonej bez zgody sądu]:

a) **jest niezgodny** z art. 51 ust. 4 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji,

b) **nie jest niezgodny** z art. 7 Konstytucji.

2. Art. 19 ust. 16 ww. ustawy w zakresie, w jakim przewiduje po zakończeniu kontroli operacyjnej powiadomienie o tej kontroli podejrzanego i jego obrońcę, **jest zgodny** z art. 45 ust. 1, art. 49 w związku z art. 31 ust. 3 i art. 77 ust. 2 Konstytucji.

3. Art. 19 ust. 18 ww. ustawy [prowadzenie kontroli operacyjnej za pisemną zgodą nadawcy lub odbiorcy przekazu bez zgody sądu] **jest niezgodny** z art. 49 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

4. Art. 20 ust. 2 ww. ustawy przez to, że nie precyzuje, w jakich sytuacjach można gromadzić informacje o osobach podejrzanych o popełnienie przestępstwa ściganego z urzędu, i nie określa rodzajów tych informacji w sposób wyczerpujący, **jest niezgodny** z art. 51 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

5. Art. 20 ust. 17 ww. ustawy [przechowywanie danych zebranych o osobach podejrzanych o popełnienie przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego po ich prawomocnym uniewinnieniu lub bezwarunkowym umorzeniu postępowania karnego] **jest zgodny** z art. 51 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

6. Zarządzenie nr 6 Komendanta Głównego Policji z dnia 16 maja 2002 r. w sprawie uzyskiwania, przetwarzania i wykorzystywania przez Policję informacji oraz sposobów zakładania i prowadzenia zbiorów tych informacji **jest niezgodne** z art. 51 ust. 5 i art. 93 ust. 2 Konstytucji.

Przepisy ustawy i zarządzenie wskazane w punktach 1, 3, 4 i 6 **tracą moc obowiązującą** z upływem 12 miesięcy od daty ogłoszenia wyroku w Dzienniku Ustaw.

85.

Sygnatura: **SK 20/04**

Data: 12 grudnia 2005 r.

Skład TK: 5 sędziów

Inicjatorzy postępowania: Zdzisław W. (SK 20/04), Stanisław M. (SK 5/05),
Józef M. (SK 31/05)

Rozstrzygnięcie*:

Art. 55 ust. 1 ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych w brzmieniu ... [ograniczenie zakresu osób uprawnionych do ekwiwalentu pieniężnego za deputat węglowy wyłącznie do emerytów i rencistów z kopalń całkowicie likwidowanych, przez wyłączenie z tego zakresu byłych pracowników przedsiębiorstw robót górniczych] w części obejmującej zwrot „z kopalń całkowicie likwidowanych” – **jest niezgodny** z art. 64 ust. 2 w związku z art. 32 Konstytucji.

86.

Sygnatura: **SK 53/04**

Data: 13 grudnia 2005 r.

Skład TK: 5 sędziów

Inicjator postępowania: Spółka G.

Rozstrzygnięcie:

1. Art. 18 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi [przesłanki wyłączenia sędziego z mocy ustawy] **jest zgodny** z art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 2, art. 10 ust. 1 i art. 178 ust. 1 Konstytucji.

2. Art. 19 ww. ustawy [przesłanki wyłączenia sędziego na wniosek] w zakresie, w jakim ogranicza przesłankę wyłączenia sędziego jedynie do stosunku osobistego, pomijając inne okoliczności, które mogą mieć wpływ na ocenę bezstronności sędziego, **jest niezgodny** z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

3. Art. 19 ww. ustawy **nie jest niezgodny** z art. 2, art. 10 ust. 1 i art. 178 ust. 1 Konstytucji.

87

Sygnatura: **SK 61/03**
Data: 14 grudnia 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów

Inicjatorzy postępowania: Lidia i Adam H.

Rozstrzygnięcie:

Art. 172 k.c. [przesłanki nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie] **jest zgodny** z art. 2, art. 21 ust. 1, art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1 i art. 64 Konstytucji.

88.

Sygnatura: **SK 22/05**
Data: 14 grudnia 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów

Inicjator postępowania: Edward Ł.

Rozstrzygnięcie:

Art. 8 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze [zwolnienie adwokata z odpowiedzialności karnej za nadużycie wolności słowa; odpowiedzialność dyscyplinarna adwokatów] **jest zgodny** z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 i art. 32 ust. 1 Konstytucji.

89.

Sygnatura: **U 7/04**
Data: 19 grudnia 2005 r.
Skład TK: 3 sędziów

Inicjator postępowania: Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”

Rozstrzygnięcie:

§ 12 ust. 1 rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 lutego 2002 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli szkół artystycznych i placówek kształcenia artystycznego [zachowanie nabytych kwalifikacji przez nauczycieli zatrudnionych w dniu wejścia w życie rozporządzenia na podstawie mianowania, spełniających wymagania kwalifikacyjne na podstawie dotychczasowych przepisów] **jest zgodny** z art. 32 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji.

90.

Sygnatura: **SK 68/03**
Data: 20 grudnia 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Spółka K.
Rozstrzygnięcie*:

Art. 33 § 4 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa w brzmieniu ... [wygaśnięcie zabezpieczenia ustanowionego dla wykonania zobowiązań podatkowych z dniem doręczenia decyzji określającej wysokość zaległości podatkowej] **jest zgodny** z art. 45 i 77 Konstytucji.

91.

Sygnatura: **SK 10/05**
Data: 21 grudnia 2005 r.
Skład TK: Pełny
Inicjator postępowania: Spółka K.
Rozstrzygnięcie*:

Przepisy art. 44 ust. 1 [wygaśnięcie z mocy ustawy istniejących w dniu jej wejścia w życie hipotek z chwilą ustanowienia w obciążonych nieruchomościach odrębnej własności lokali] i ust. 2 [obowiązek spółdzielni ustanowienia w takim wypadku hipoteki na innej nieruchomości] ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych w brzmieniu ... **są niezgodne** z art. 64 ust. 2 w związku z art. 2, art. 20 i art. 32 ust. 1 Konstytucji.

Wskazane przepisy ustawy **tracą moc obowiązującą** z dniem 31 grudnia 2006 r.

92.

Sygnatura: **K 45/05**
Data: 21 grudnia 2005 r.
Skład TK: 5 sędziów
Inicjator postępowania: Rzecznik Praw Obywatelskich
Rozstrzygnięcie:

Art. 1 pkt 20 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o zawodach pielęgniarzy i położnej oraz ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry [zatrudnianie pielęgniarek i położnych wyłącznie na podstawie umowy o pracę]

- a) **jest zgodny** z art. 119 ust. 2 Konstytucji,
- b) **jest niezgodny** z art. 2 i art. 22 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

WYKAZ ORZECZEŃ TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO CYTOWANYCH W „INFORMACJI”

Kolejność odpowiada alfabetycznemu porządkowi literowych symboli w sygnaturach orzeczeń. Kolejność sygnatur o tym samym symbolu zależy od roku zarejestrowania sprawy (cyfry po ukośniku), a w ramach tego samego roku – od liczby porządkowej (cyfry przed ukośnikiem).

Dane po myślniku obejmują (w następującej kolejności):

- *rodzaj orzeczenia: o. – orzeczenie sprzed wejścia w życie Konstytucji z 1997 r. (odpowiednik obecnego wyroku), w. – wyrok, p. – postanowienie;*
- *datę orzeczenia;*
- *miejsce publikacji orzeczenia z uzasadnieniem i ew. zdaniem odrębnymi: jeżeli orzeczenie było wydane do listopada 1995 r. – w serii „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” (liczba rzymska oznacza numer tomu w ramach rocznika odpowiadającego dacie orzeczenia, liczba arabska – numer pozycji w danym tomie); jeżeli orzeczenie było wydane po 1995 r. – w zbiorze urzędowym OTK ZU (pierwsza liczba oznacza numer zeszytu w ramach rocznika odpowiadającego dacie orzeczenia, druga liczba – numer pozycji w danym zeszycie; litera A lub B oznacza serię OTK ZU począwszy od 2002 r.);*
- *w nawiasach: miejsce powołania danego orzeczenia w „Informacji” (liczba rzymska oznacza część „Informacji”, symbol „z-” z liczbą arabską – numer załącznika).*

K

- K 3/91 – o. 25 II 1992, I, 1 (I.3.1)
- K 12/94 – o. 12 I 1995, I, 2 (I.7.2)
- K 23/95 – o. 20 XI 1995, 3, 14 (I.4.1-2)
- K 25/95 – o. 3 XII 1996, 6, 52 (I.2.2)
- K 19/96 – o. 24 II 1997, 1, 6 (I.4.1)
- K 4/97 – p. 5 XI 1997, 3–4, 53 (I.3.1)
- K 15/97 – o. 29 IX 1997, 3–4, 37 (III.4)
- K 19/97 – p. 4 XI 1997, 3–4, 52 (I.3.1)
- K 21/97 – p. 12 XI 1997, 3–4, 58 (I.3.1)
- K 27/97 – p. 12 XI 1997, 3–4, 59 (z-4.B.1)
- K 29/97 – p. 5 XI 1997, 3–4, 54 (I.3.1)
- K 34/97 – w. 3 VI 1998, 4, 49 (II.2)

K 35/97 – w. 5 V 1998, 3, 32 (z-4.A.1)
K 37/97 – w. 6 V 1998, 3, 33 (I.2.9)
K 39/97 – w. 10 XI 1998, 6, 99 (z-4.A.4)
K 1/98 – w. 27 I 1999, 1, 3 (I.2.8, z-5.1)
K 3/98 – w. 24 VI 1998, 4, 52 (I.2.10, I.4.2, I.7.2, z-4.A.2)
K 8/98 – w. 12 IV 2000, 3, 87 (z-4.A.13)
K 12/98 – w. 3 XI 1998, 6, 98 (I.4.1)
K 15/98 – w. 11 IV 2000, 3, 86 (z-4.A.12)
K 18/98 – w. 7 VI 1999, 5, 95 (I.2.10)
K 21/98 – w. 1 XII 1998, 7, 116 (z-4.A.5)
K 24/98 – w. 21 X 1998, 6, 97 (z-4.A.3)
K 25/98 – w. 23 II 1999, 2, 23 (z-4.A.6)
K 26/98 – w. 7 III 2000, 2, 57 (I.2.9)
K 27/98 – w. 5 I 1999, 1, 1 (I.4.1-2)
K 29/98 – p. 21 XII 1999, 7, 172 (I.6.2)
K 35/98 – w. 16 III 1999, 3, 37 (I.4.2)
K 36/98 – w. 13 IV 1999, 3, 40 (I.4.3)
K 37/98 – w. 30 V 2000, 4, 112 (I.2.2)
K 1/99 – w. 13 III 2000, 2, 59 (I.2.9)
K 2/99 – w. 21 VI 2000, 5, 139 (z-5.2)
K 3/99 – w. 28 IV 1999, 4, 73 (I.4.2, I.7.2)
K 4/99 – w. 20 XII 1999, 7, 165 (I.4.1)
K 6/99 – w. 7 XII 1999, 7, 160 (I.2.9)
K 7/99 – w. 11 I 2000, 1, 2 (z-4.A.10)
K 11/99 – w. 15 IX 1999, 6, 116 (z-4.A.7)
K 13/99 – w. 3 XI 1999, 7, 155 (I.4.2, I.7.2, z-4.A.8)
K 15/99 – w. 13 VI 2000, 5, 137 (III.4)
K 21/99 – w. 10 V 2000, 4, 109 (I.2.9)
K 27/99 – w. 28 III 2000, 2, 62 (III.4)
K 28/99 – p. 11 VII 2000, 5, 150 (I.4.2)
K 32/99 – w. 3 IV 2001, 3, 53 (z-4.A.18)
K 33/99 – w. 3 X 2000, 6, 188 (I.4.3)
K 34/99 – w. 28 VI 2000, 5, 142 (I.2.9)
K 35/99 – w. 5 XII 2000, 8, 295 (III.4)
K 3/00 – w. 19 XI 2001, 8, 251 (I.2.9)
K 7/00 – w. 14 XI 2000, 7, 259 (I.2.3, I.2.4.)
K 11/00 – w. 4 IV 2001, 3, 54 (z-5.4)
K 12/00 – w. 24 X 2000, 7, 255 (III.4)
K 14/00 – p. 27 XI 2001, 8, 265 (I.8.4)
K 24/00 – w. 21 III 2001, 3, 51 (I.2.8, I.7.2)
K 26/00 – w. 10 IV 2002, 2A, 18 (I.2.9)
K 27/00 – w. 7 II 2001, 2, 29 (I.4.2, I.7.2)

K 30/00 – w. 6 III 2001, 2, 34 (z-5.3)
K 33/00 – w. 30 X 2001, 7, 217 (I.8.4)
K 36/00 – w. 8 X 2002, 5A, 63 (I.2.9)
K 39/00 – w. 20 II 2002, 1A, 4 (I.6.4, z-4.A.20)
K 5/01 – w. 29 V 2001, 4, 87 (I.3.4)
K 7/01 – w. 5 III 2003, 3A, 19 (z-4.A.28)
K 10/01 – p. 14 XI 2001, 8, 262 (I.3.1)
K 13/01 – w. 25 IV 2001, 4, 81 (I.4.1, I.7.2)
K 16/01 – w. 13 XI 2001, 8, 250 (II.3)
K 20/01 – w. 27 V 2002, 3A, 34 (I.4.3)
K 23/01 – w. 15 IV 2002, 2A, 19 (I.2.9)
K 25/01 – w. 2 VII 2003, 6A, 60 (I.6.3, II.3)
K 27/01 – w. 3 X 2001, 7, 209 (I.7.2)
K 28/01 – w. 10 X 2001, 7, 212 (I.7.2, z-4.A.19)
K 35/01 – w. 14 VII 2003, 6A, 64 (I.6.3)
K 37/01 – w. 18 XI 2002, 6A, 82 (I.2.9)
K 43/01 – w. 18 XII 2002, 7A, 96 (II.5)
K 46/01 – w. 1 IV 2003, 4A, 27 (z-4.A.30)
K 48/01 – w. 2 X 2002, 5A, 62 (II.5, IV.2, z-5.9)
K 49/01 – w. 10 XII 2003, 9A, 101 (I.6.3, z-4.A.33)
K 2/02 – w. 28 I 2003, 1A, 4 (I.3.2, III.4)
K 5/02 – w. 3 XII 2003, 9A, 98 (I.2.9)
K 11/02 – w. 19 VI 2002, 4A, 43 (z-4.A.23)
K 13/02 – p. 17 VII 2003, 6A, 72 (I.6.1, I.8.2, I.8.4.)
K 14/02 – w. 24 VI 2002, 4A, 45 (I.2.7-10, z-4.A.24)
K 19/02 – w. 30 III 2005, 3A, 28 (z-6.26)
K 20/02 – w. 23 IX 2003, 7A, 76 (I.5, I.6.4)
K 37/02 – w. 25 XI 2003, 9A, 96 (I.7.2)
K 41/02 – w. 20 XI 2002, 6A, 83 (I.2.8, I.7.2)
K 42/02 – w. 20 IV 2005, 4A, 38 (I.6.3, II.2, IV.2, z-4.A.47, z-6.32)
K 44/02 – w. 28 V 2003, 5A, 44 (z-4.A.31)
K 45/02 – w. 20 IV 2004, 4A, 30 (z-4.A.37)
K 52/02 – w. 16 VI 2003, 6A, 54 (I.7.1)
K 53/02 – w. 29 X 2003, 8A, 83 (I.7.2)
K 1/03 – w. 4 XI 2003, 8A, 85 (I.2.9, I.4.2)
K 2/03 – w. 9 IX 2004, 8A, 83 (I.5, I.6.4)
K 4/03 – w. 11 V 2004, 5A, 41 (z-2, z-4.A.39)
K 8/03 – w. 4 V 2004, 5A, 37 (I.2.2)
K 11/03 – w. 27 V 2003, 5A, 43 (III.3.1, III.4)
K 12/03 – w. 18 II 2004, 2A, 8 (z-4.A.35)
K 14/03 – w. 7 I 2004, 1A, 1 (I.4.1, I.6.3, II.3, z-4.A.34)
K 15/03 – w. 18 I 2005, 1A, 5 (z-6.5)

- K 16/03 – w. 21 VII 2004, 7A, 68 (II.5, z-4.A.40)
K 17/03 – w. 8 II 2005, 2A, 14 (z-6.13)
K 18/03 – w. 3 XI 2004, 10A, 103 (I.3.2, II.3)
K 21/03 – p. 23 III 2004, 3A, 26 (z-4.B.9)
K 22/03 – w. 16 III 2004, 3A, 20 (II.2)
K 24/03 – w. 27 IV 2004, 4A, 33 (I.6.4, z-4.A.38)
K 25/03 – w. 14 XII 2004, 11A, 116 (z-4.A.42)
K 27/03 – w. 8 III 2005, 3A, 22 (z-6.20)
K 30/03 – w. 12 IV 2005, 4A, 35 (z-6.29)
K 31/03 – w. 10 I 2005, 1A, 1 (IV.2, z-6.1)
K 32/03 – w. 30 III 2004, 3A, 22 (II.5, z-4.A.36, z-5.9)
K 33/03 – w. 21 IV 2004, 4A, 31 (I.4.2, III.4)
K 34/03 – w. 21 IX 2004, 8A, 84 (III.4)
K 35/03 – p. 25 II 2004, 2A, 15 (I.6.2)
K 36/03 – w. 4 X 2005, 9A, 98 (IV.2, z-6.65)
K 37/03 – w. 24 III 2004, 3A, 21 (I.2.10, I.7.2)
K 38/03 – w. 8 XI 2004, 10A, 104 (II.5)
K 1/04 – w. 19 X 2004, 9A, 93 (II.5)
K 2/04 – w. 15 XII 2004, 11A, 117 (II.3)
K 3/04 – p. 8 XI 2005, 10A, 121 (I.3.1)
K 4/04 – w. 20 VI 2005, 6A, 64 (IV.2, z-6.47)
K 6/04 – w. 17 X 2005, 9A, 100 (z-6.67)
K 7/04 – w. 29 XI 2004, 10A, 109 (II.5)
K 9/04 – w. 15 III 2005, 3A, 24 (I.3.2, IV.2, z-6.22)
K 10/04 – w. 22 II 2005, 2A, 17 (z-6.16)
K 15/04 – p. 11 V 2004, 5A, 51 (I.8.4)
K 15/04 – w. 31 V 2004, 5A, 47 (III.1, III.3.1, III.3.2, III.4)
K 16/04 – w. 18 V 2005, 5A, 51 (I.2.9, I.6.3, IV.2, z-6.41)
K 17/04 – w. 23 VI 2005, 6A, 66 (IV.2, z-6.49)
K 18/04 – w. 11 V 2005, 5A, 49 (I.2.6, I.2.9, III.1, III.3.1-2, III.5.1, IV.2, z-6.39)
K 20/04 – w. 13 XII 2004, 11A, 115 (I.4.2)
K 22/04 – w. 22 III 2005, 3A, 27 (z-6.25)
K 23/04 – w. 7 VI 2005, 6A, 62 (IV.2, z-6.45)
K 24/04 – w. 12 I 2005, 1A, 3 (I.2.2, II.2, III.3.3, IV.2, z-4.A.43, z-6.3)
K 25/04 – w. 25 I 2005, 1A, 6 (II.3, z-6.6)
K 27/04 – w. 31 V 2005, 5A, 54 (z-6.44)
K 28/04 – w. 19 VII 2005, 7A, 81 (IV.2, z-6.56)
K 31/04 – w. 26 X 2005, 9A, 103 (II.2, IV.2, z-6.70)
K 32/04 – w. 12 XII 2005, 11A, 132 (IV.2, z-5.12, z-6.84)
K 35/04 – w. 14 III 2005, 3A, 23 (I.2.2, II.2, IV.2, z-6.21)
K 36/04 – p. 9 III 2005, 3A, 30 (I.2.9, III.5.2)
K 38/04 – w. 13 IX 2005, 8A, 92 (III.4, IV.2, z-6.62)

K 41/04 – w. 28 VI 2005, 6A, 68 (z-6.51)
K 43/04 – w. 3 X 2005, 9A, 97 (z-6.64)
K 46/04 – w. 6 IX 2005, 8A, 89 (z-6.59)
K 48/04 – w. 15 II 2005, 2A, 15 (I.2.8, I.4.1, I.7.1, IV.2, z-4.A.45, z-6.14)
K 4/05 – w. 19 IV 2005, 4A, 37 (II.2, II.5, IV.2, z-5.8-9, z-6.31)
K 8/05 – p. 15 XI 2005, 10A, 124 (I.3.1)
K 22/05 – w. 28 XI 2005, 10A, 118 (z-6.78)
K 37/05 – p. 25 X 2005, 9A, 106 (I.7.1)
K 45/05 – w. 21 XII 2005, 11A, 140 (z-6.92)
K 48/05 – p. 26 X 2005, 9A, 109 (I.3.1)

Kp

Kp 1/04 – w. 10 XI 2004, 10A, 105 (I.7.2, II.4, z-4.A.41)
Kp 1/05 – w. 22 IX 2005, 8A, 93 (I.7.2, IV.1, z-6.63)
Kp 2/05 – w. 9 XI 2005, 10A, 114 (I.7.2, IV.2, z-6.73)
Kp 3/05 – w. 7 XII 2005, 11A, 131 (IV.1, z-6.83)

P

P 2/98 – w. 12 I 1999, 1, 2 (I.6.2)
P 11/98 – w. 12 I 2000, 1, 3 (I.2.9, II.5, IV.2, z-4.A.11, z-5.9)
P 4/99 – w. 31 I 2001, 1, 5 (I.2.3, I.2.9, I.3.3, I.5, I.6.4)
P 8/99 – w. 10 X 2000, 6, 190 (II.5, z-4.A.16, z-5.9)
P 12/99 – w. 15 XI 2000, 7, 260 (I.2.9)
P 3/00 – w. 14 VI 2000, 5, 138 (z-4.A.14)
P 7/00 – w. 6 III 2002, 2A, 13 (I.5, z-4.A.21)
P 8/00 – w. 4 X 2000, 6, 189 (I.3.3)
P 4/01 – w. 9 VII 2002, 4A, 52 (I.2.9)
P 9/01 – w. 12 III 2002, 2A, 14 (I.2.9, I.4.1)
P 10/01 – w. 28 V 2002, 3A, 35 (I.2.3)
P 19/01 – w. 29 X 2002, 5A, 67 (I.2.8, z-4.A.26)
P 6/02 – w. 10 XII 2002, 7A, 91 (I.6.4)
P 8/02 – p. 1 X 2002, 5A, 70 (z-4.B.8)
P 11/02 – w. 19 II 2003, 2A, 12 (I.2.7, I.2.10, z-4.A.27, z-5.6)
P 15/02 – w. 13 I 2005, 1A, 4 (z-6.4)
P 20/02 – w. 29 VI 2004, 6A, 61 (II.3)
P 21/02 – p. 22 X 2003, 8A, 90 (I.8.4)
P 25/02 – w. 21 VI 2005, 6A, 65 (IV.2, z-4.A.48, z-6.48)
P 26/02 – p. 28 VII 2003, 6A, 73 (I.6.2)
P 31/02 – w. 1 VII 2003, 6A, 58 (I.3.3)
P 2/03 – w. 5 V 2004, 5A, 39 (II.5)
P 7/03 – w. 28 II 2005, 2A, 18 (z-6.17)
P 8/03 – w. 7 III 2005, 3A, 20 (I.2.9, z-6.18)

P 10/03 – w. 21 XI 2005, 10A, 116 (z-6.76)
P 11/03 – w. 12 VII 2005, 7A, 80 (z-6.55)
P 17/03 – w. 14 VI 2004, 6A, 57 (II.5)
P 18/03 – w. 14 VI 2005, 6A, 63 (z-6.46)
P 20/03 – w. 13 VII 2004, 7A, 64 (II.3)
P 3/04 – w. 26 IV 2005, 4A, 41 (z-6.35)
P 5/04 – w. 21 III 2005, 3A, 26 (z-6.24)
P 6/04 – w. 17 V 2005, 5A, 50 (IV.2, z-6.40)
P 7/04 – w. 30 V 2005, 5A, 53 (z-6.43)
P 9/04 – w. 31 I 2005, 1A, 9 (I.2.9, z-6.9)
P 10/04 – w. 26 I 2005, 1A, 7 (I.6.2, II.5, III.4, IV.2, z-6.7)
P 13/04 – w. 24 X 2005, 9A, 102 (z-6.69)
P 15/04 – w. 8 III 2005, 3A, 21 (z-6.19)
P 16/04 – w. 29 XI 2005, 10A, 119 (IV.2, z-6.79)
P 17/04 – w. 8 IX 2005, 8A, 90 (I.4.2, II.2, z-6.60)
P 18/04 – w. 5 IX 2005, 8A, 88 (z-6.58)
P 20/04 – w. 7 XI 2005, 10A, 111 (I.3.3, IV.2, z-6.71)
P 1/05 – w. 27 IV 2005, 4A, 42 (I.2.6, I.6.3-4, II.3, III.2, IV.2, z-6.36)
P 3/05 – w. 15 XI 2005, 10A, 115 (IV.2, z-6.75)
P 11/05 – w. 9 XI 2005, 10A, 113 (I.6.2, z-6.74)

Pp

Pp 1/99 – w. 8 III 2000, 2, 58 (I.1)
Pp 1/02 – p. 16 VII 2003, 6A, 71 (I.1)

S

S 1/99 – p. 20 IV 1999, 4, 79 (z-5.1)
S 1/00 – p. 21 VI 2000, 5, 147 (z-5.2)
S 1/01 – p. 6 III 2001, 2, 35 (z-5.3)
S 2/01 – p. 4 IV 2001, 3, 58 (z-5.4)
S 1/02 – p. 2 VII 2002, 4A, 54 (z-5.5)
S 1/03 – p. 12 III 2003, 3A, 24 (z-5.6)
S 2/03 – p. 27 V 2003, 5A, 46 (II.5, z-5.7)
S 1/04 – p. 2 III 2004, 3A, 24 (z-5.8)
S 1/05 – p. 29 VI 2005, 6A, 77 (II.5, IV.2, z-5.9)
S 1/06 – p. 18 I 2006, 1A, 11 (z-5.11)
S 2/06 – p. 25 I 2006, 1A, 13 (IV.2, z-5.12)

SK

SK 1/98 – p. 18 XI 1998, 7, 120 (z-4.B.3)
SK 3/98 – p. 13 X 1998, 5, 69 (z-4.B.2)
SK 10/98 – p. 9 III 1999, 2, 27 (I.8.4)

SK 21/98 – p. 13 VI 2000, 5, 147 (z-4.B.4)
SK 10/99 – p. 4 XII 2000, 8, 300 (I.4.3, z-4.B.5)
SK 12/99 – w. 10 VII 2000, 5, 143 (I.4.2)
SK 19/99 – w. 8 XII 1999, 7, 161 (z-4.A.9)
SK 21/99 – w. 10 VII 2000, 5, 144 (I.2.8, z-4.A.15)
SK 31/99 – p. 24 X 2000, 7, 262 (I.2.6)
SK 1/00 – w. 14 V 2001, 4, 84 (I.3.4)
SK 7/00 – w. 24 X 2000, 7, 256 (I.2.2, z-4.A.17)
SK 8/00 – w. 9 X 2001, 7, 211 (I.3.4)
SK 9/00 – w. 12 XII 2000, 8, 297 (I.2.3)
SK 15/00 – w. 21 V 2001, 4, 85 (I.2.11, I.8.4)
SK 16/00 – w. 11 XII 2001, 8, 257 (I.2.3, I.4.3)
SK 17/00 – w. 11 IX 2001, 6, 165 (I.2.11)
SK 18/00 – w. 4 XII 2001, 8, 256 (I.3.3, I.4.3)
SK 2/01 – p. 20 III 2002, 2A, 20 (I.8.2)
SK 2/01 – w. 26 III 2002, 2A, 15 (I.2.11, I.6.1, I.6.2)
SK 3/01 – p. 3 X 2001, 7, 218 (I.6.2)
SK 5/01 – p. 28 XI 2001, 8, 266 (I.2.4, I.6.2, z-4.B.7)
SK 10/01 – p. 24 X 2001, 7, 225 (I.3.4, z-4.B.6)
SK 11/01 – w. 6 II 2002, 1A, 2 (I.2.8, I.3.4)
SK 19/01 – w. 20 XI 2001, 8, 253 (I.2.10, I.2.11)
SK 20/01 – w. 2 XII 2002, 7A, 89 (I.2.3)
SK 20/01 – p. 18 XII 2003, 9A, 105 (I.6.1)
SK 22/01 – w. 24 X 2001, 7, 216 (I.2.2)
SK 23/01 – w. 16 IV 2002, 3A, 26 (I.4.2, z-4.A.22)
SK 26/01 – w. 12 XII 2001, 8, 258 (I.2.8)
SK 28/01 – p. 13 XI 2002, 6A, 86 (I.6.1, I.8.4)
SK 29/01 – w. 25 II 2002, 1A, 5 (I.3.4, I.4.2)
SK 35/01 – w. 17 IX 2002, 5A, 60 (I.3.4)
SK 38/01 – w. 7 VII 2003, 6A, 61 (I.2.1)
SK 41/01 – w. 8 VII 2002, 4A, 51 (I.2.3, I.2.8, I.2.10)
SK 43/01 – p. 16 X 2002, 5A, 77 (I.3.4)
SK 44/01 – p. 9 IX 2002, 3A/2003, 26 (I.8.4)
SK 1/02 – p. 26 VI 2002, 4A, 53 (I.3.4)
SK 4/02 – w. 15 IV 2003, 4A, 31 (I.8.4)
SK 9/02 – p. 15 IV 2003, 4A, 35 (I.3.4)
SK 10/02 – p. 12 XI 2003, 8A, 91 (I.6.1)
SK 15/02 – w. 17 XII 2003, 9A, 103 (I.3.4)
SK 16/02 – p. 14 VII 2004, 7A, 77 (z-4.B.10)
SK 21/02 – w. 13 V 2003, 5A, 39 (I.2.11, z-5.7)
SK 23/02 – w. 6 X 2004, 9A, 89 (I.3.4)
SK 25/02 – w. 8 XI 2005, 10A, 112 (z-6.72)

SK 26/02 – w. 31 III 2005, 3A, 29 (I.5, I.6.3, I.6.4, IV.2, z-4.A.46, z-6.27)
SK 30/02 – p. 21 I 2003, 1A, 7 (I.8.4)
SK 33/02 – p. 13 XI 2003, 8A, 92 (I.3.5, I.6.1)
SK 34/02 – w. 12 V 2004, 5A, 42 (II.5, z-5.9)
SK 40/02 – w. 10 V 2005, 5A, 48 (z-6.38)
SK 42/02 – p. 6 X 2004, 9A, 97 (I.2.5)
SK 4/03 – p. 12 XII 2005, 11A, 143 (I.2.3, I.2.4, I.6.2)
SK 5/03 – w. 9 VI 2003, 6A, 50 (z-4.A.32)
SK 7/03 – w. 4 IV 2005, 4A, 34 (I.3.4, II.2, z-6.28)
SK 10/03 – w. 13 I 2004, 1A, 2 (I.3.4)
SK 20/03 – w. 19 VII 2005, 7A, 82 (I.2.3, z-6.57)
SK 27/03 – w. 31 I 2005, 1A, 8 (I.2.2, II.2, IV.2, z-4.A.44, z-6.8)
SK 36/03 – w. 26 IV 2005, 4A, 40 (I.2.8, IV.2, z-6.34)
SK 38/03 – w. 18 V 2004, 5A, 45 (I.5, I.6.3-4, II.3)
SK 45/03 – w. 11 VII 2005, 7A, 79 (z-6.54)
SK 47/03 – p. 6 VII 2004, 7A, 74 (I.3.5)
SK 48/03 – w. 18 X 2005, 9A, 101 (z-6.68)
SK 49/03 – w. 7 II 2005, 2A, 13 (z-6.12)
SK 51/03 – w. 25 IV 2005, 4A, 39 (z-6.33)
SK 53/03 – w. 2 III 2004, 3A, 16 (z-5.8)
SK 60/03 – w. 11 I 2005, 1A, 2 (IV.2, z-6.2)
SK 61/03 – w. 14 XII 2005, 11A, 136 (z-6.87)
SK 62/03 – w. 1 II 2005, 2A, 11 (z-6.10)
SK 64/03 – w. 22 XI 2004, 10A, 107 (I.2.11)
SK 68/03 – w. 20 XII 2005, 11A, 138 (z-6.90)
SK 69/03 – p. 7 VII 2004, 7A, 75 (I.3.5)
SK 1/04 – w. 27 X 2004, 9A, 96 (I.5, I.6.4)
SK 8/04 – p. 6 IV 2005, 4A, 44 (I.2.3, I.2.4)
SK 14/04 – w. 9 V 2005, 5A, 47 (z-6.37)
SK 20/04 – w. 12 XII 2005, 11A, 133 (z-6.85)
SK 24/04 – w. 21 III 2005, 3A, 25 (I.3.4, z-6.23)
SK 26/04 – w. 5 VII 2005, 7A, 78 (I.2.2, II.2, z-6.53)
SK 31/04 – w. 30 XI 2004, 10A, 110 (I.2.3)
SK 32/04 – p. 21 IX 2005, 8A, 95 (I.6.2)
SK 33/04 – w. 6 XII 2005, 11A, 130 (z-6.82)
SK 34/04 – w. 29 VI 2005, 6A, 69 (z-6.52)
SK 44/04 – w. 23 V 2005, 5A, 52 (IV.2, z-6.42)
SK 53/04 – w. 13 XII 2005, 11A, 134 (II.2, z-6.86)
SK 56/04 – w. 28 VI 2005, 6A, 67 (IV.2, z-6.50)
SK 6/05 – w. 18 IV 2005, 4A, 36 (z-6.30)
SK 7/05 – w. 6 XII 2005, 11A, 129 (z-6.81)
SK 8/05 – w. 22 XI 2005, 10A, 117 (z-6.77)

SK 10/05 – w. 21 XII 2005, 11A, 139 (IV.2, z-5.11, z-6.91)

SK 13/05 – w. 12 IX 2005, 8A, 91 (IV.2, z-6.61)

SK 22/05 – w. 14 XII 2005, 11A, 135 (z-6.88)

SK 26/05 – w. 5 XII 2005, 11A, 128 (z-6.80)

SK 39/05 – w. 5 X 2005, 9A, 99 (z-6.66)

T

T 12/00 – p. 19 VI 2000, 1B/2002, 27 (I.3.2)

T 25/01 – p. 3 X 2001, 1B/2002, 41 (I.3.2)

Ts

Ts 14/98 – p. 3 III 1998, SUP/1999, 20 (I.8.4)

Ts 102/98 – p. 8 X 1998, SUP/1999, 73 (I.6.1)

Ts 124/98 – p. 24 I 1999, 1, 8 (I.3.5)

Ts 62/99 – p. 12 I 2000, 4B/2002, 240 (I.3.4)

Ts 111/99 – p. 15 XII 1999, 1/2000, 23 (I.4.2)

Ts 134/99 – p. 16 X 2000, 7, 264 (z-4.C.1)

Ts 105/00 – p. 23 I 2002, 1B, 60 (I.2.8)

Ts 129/00 – p. 30 XI 2001, 4B/2002, 249 (I.2.8)

Ts 139/00 – p. 6 II 2001, 2, 40 (I.2.5)

Ts 148/00 – p. 3 IV 2001, 3, 73 (I.3.4)

Ts 180/00 – p. 27 VI 2001, 5, 142 (I.2.8, z-4.C.2)

Ts 199/00 – p. 10 V 2001, 4, 108 (I.2.8)

Ts 15/01 – p. 29 VII 2002, 4B, 250 (I.6.1)

Ts 56/01 – p. 21 XI 2001, 8, 290 (I.2.8)

Ts 60/01 – p. 1 X 2002, 3B/2003, 169 (I.6.1)

Ts 68/01 – p. 20 XI 2001, 8, 297 (I.3.4)

Ts 71/01 – p. 18 IX 2001, 7, 239 (I.2.8)

Ts 72/01 – p. 26 X 2001, 8, 298 (I.3.4)

Ts 84/01 – p. 17 I 2002, 1B, 71 (I.2.8)

Ts 104/01 – p. 6 II 2002, 1B, 85 (I.2.8)

Ts 117/01 – p. 23 I 2002, 1B, 91 (I.2.8)

Ts 133/01 – p. 29 I 2002, 1B, 100 (I.4.2)

Ts 144/01 – p. 3 VII 2002, 3B, 209 (I.4.3)

Ts 2/02 – p. 23 X 2002, 4B, 269 (I.3.4)

Ts 116/02 – p. 17 III 2003, 2B, 105 (I.3.4)

Ts 174/02 – p. 25 V 2004, 2B, 112 (I.3.4)

Ts 38/03 – p. 24 III 2004, 1B, 35 (I.3.5)

Ts 4/04 – p. 24 XI 2004, 5B, 283 (I.2.8)

Ts 35/04 – p. 23 II 2005, 1B, 26 (I.3.2, I.3.4)

Ts 74/04 – p. 14 IX 2004, 5B, 313 (I.3.4)

Ts 141/04 – p. 15 XII 2004, 5B, 344 (I.2.8)

Ts 153/04/S – p. 19 V 2005, niepubl. (II.5, z-5.10)
Ts 203/04 – p. 8 XI 2005, 6B, 237 (I.3.4)
Ts 204/04 – p. 8 XI 2005, 6B, 239 (I.3.4)
Ts 9/05 – p. 6 IV 2005, 3B, 143 (I.3.4)
Ts 67/05 – p. 19 X 2005, 1B/2006, 37 (I.4.3)

Tw

Tw 33/02 – p. 9 X 2002, 4B, 233 (I.3.2)
Tw 56/02 – p. 29 IV 2003, 2B, 71 (I.3.2)
Tw 74/02 – p. 28 I 2004, 1B, 2 (I.3.2 z-4.C.3)
Tw 2/03 – p. 25 III 2003, 2B, 82 (I.3.2)
Tw 10/03 – p. 30 III 2004, 1B, 6 (z-4.C.4)

U

U 5/97 – w. 19 V 1998, 4, 46 (I.2.8)
U 6/97 – w. 25 XI 1997, 5-6, 65 (I.2.8)
U 16/97 – p. 5 XI 1997, 3-4, 56 (I.3.1)
U 5/98 – w. 21 VI 1999, 5, 99 (I.2.1)
U 7/01 – w. 2 VII 2002, 4A, 48 (I.2.9, z-4.A.25, z-5.5)
U 10/01 – w. 25 III 2003, 3A, 23 (z-4.A.29)
U 2/02 – w. 20 X 2003, 8A, 81 (I.2.10)
U 5/02 – p. 26 X 2004, 9A, 102 (I.2.1)
U 14/02 – w. 1 II 2005, 2A, 12 (z-6.11)
U 16/02 – w. 26 VII 2004, 7A, 70 (II.3)
U 3/04 – w. 21 II 2005, 2A, 16 (z-6.15)
U 7/04 – w. 19 XII 2005, 11A, 137 (z-6.89)

